

ספר

ירימשה
על מסכת אבות

למרנא ורבנא אביר האבירים . ראש הגבורים .
הרב המופלא שבסנהדרין . כל רז לא אניס ליה .
מגלה מצפוני מסתורין . ה"ה הרב הגאון הקדוש האלקי

רבינו משה אלשיך זצוקלה"ה

27608

ולשלימות יקר תפארת המלאכה

הוספנו פירוש הגאון המובהק מופת הדור והדרו . הרב המופלא וכבוד ה' מלא .
עיר וקדיש מן שמיא כמה"ר חיים יוסף דוד אזולאי הספרדי מעה"ק חברון תוב"ב

נקרא בשם חסדי אבות

ותהי השלמת מלאכת הדפסת החיבור הנכבד הזה

ביום א' ל"ג למספר בני ישראל

סנת

מלאכת

פירוש רבינו הגאון ז"ל בפרשת שמיי על האי משנה כל ישראל כו' וז"ל.
 הן אלה שבעה למודי ה' אשר בהם חיי רוח בני האדם העילה
 היא למעלה ולא בלבד אשר יוכה לכולם כי אם גם אשתי שיהיו זה' גם
 בא' זו שכן חלקו בעוה"ב כי הלא ע"כ הרבה לנו ית' תורה ומצות כי רצה
 הקד"ה לזכות את ישראל יש יאחזו בזה
 ויש בזה וכל אחד מהנה הלא הוא
 סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה
 מן העולם ועד העולם הבא והוא
 מאמר התבא אשר אמר כל ישראל יש
 להם חלק לעולם הבא ש"ו ועמך כולם
 צדיקים והוא בשום לב אל או' לעולם
 הבא ולא אמר בעולם הבא. (ב) מה
 ענין החלק הזה ויתור היה נודק יתור
 זוכים לעולם הבא. (ג) הראיה שביא
 באומרו ועמך כולם צדיקים וכו'
 שארצם מענין הכתוב יראה כי כשהם
 כולם צדיקים ירשו ארץ אך לא שיחויב
 יהיו כולם צדיקים שאם כן בטלה

כל

**ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כלם
 צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר :**

משה

המעטות הן שלשת חלקי הנפש והנצר שלהן הוא הגוף שהוא עם היות
 שהוא נשאר נקצץ במקום עומאם עם כל זה למה שהוא מעשה ידי ויתבאר
 כד"א נעשה אדם (בראשית א) שגבלו בידיו ית' ע"כ גם שיראה שהוא נקצץ
 ומת וכלה בעפר אל יאכזר כי אם מוכן הוא להתפאר כי ע"י המות יותך
 בארץ כזה תוך כור עד תתום
 חלאת זוהמת נפש ויצא אח"כ וך
 ובהיר להתפאר בו הוא ית' שגם מה
 שברא מן העפר נודרך עד היותו
 כרוחני ממש וזהו נצר מטעי מעש' ידי
 להתפאר :

עוד

פירש רבינו הגאון זלצה"ה על
 משנה (בישע' סימן ס פסוק
 ד) וז"ל ועמך כולם צדיקים וכו' הנה
 ידוע מארז"ל בגמרא למה צדיק דומה
 בעולם הזה לחילן שהוא נטוע
 במקום טהר' וגופו נוטה למקום טומא'
 נקצץ גופו נמצא כולו במקום טהרה
 וכו' . והוא כי נפש כל איש ישראל

למעלה נטועה בשורשה העליון וגופו הוא הגוף נוטה למקום טומא' הוא
 בעולם הזה נקצץ גופו נמצא כולו במקום טהרה כי גם חלק
 נפש אשר הוא בגוף נמשך אחר השורש למקום נטועתה שהוא מקור טהרה :
 ונבא אל הענין והוא כי בא להשיב על קושיא שמקשים בני אדם כי אחר
 שהצדיקים הם בעולם העליון באור החיים חת' ה' אליהם מה באע
 להושיבם הוא ית' פה על עולם הזה לעתיד לבא : אמנם הן אמר כי מרום
 וקדוש תשכון נפש הצדיק למעלה למה שהוא ית' אינו מקפחם שכן כל בריה
 ע"כ גם את הגוף אשר טרם בעוה"ז עם הנפש לא יניחנו ריקם הוא ית' ע"כ
 ישוב ויבאנו ויטענו הוא ית' בעוה"ז משונה ומפואר וך האליכות כאשר היה
 אדם טרם יחטא והוא יבא בו חומר מגוע כל אחד משרשו שהם שורשי
 הנפש הרוח והנשמה ויעשה אותן לאחדים ויתבאר בגוף להשתפשע בו עם ה'
 בעוה"ז אך שורש כל בחינה מהם לעולם יעמיד למעלה בשורשו העליון וזה
 ענין הכתוב והוא כי אחרי אומרו כי ה' יהיה לך לאור עולם שהוא בעולם
 הזה אמר הלא כמו זר יחשב בעיניך לומר מה לנדיק עוד טובה מהיותה
 נטועה למעלה במקורה ומה לה עוד לעצבים שיגרשו מבית מענוגיה מהיכל
 מלכו של עולם להלבישה בחומר עפר מן האדמה דע איפה כי הנה ועמך
 כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ העליונה כי עיקר נפשותם ורוחם ונשמתם
 שמה ישארו בבית מענוגיהם וזהו לעולם ירשו ארץ אך נצר מטעי שהוא ענף
 מחובר ממטעי הם נפש ורוח ונשמה שהם משותפים יתבדך שנטועים במקום
 טהרה הקדוש העליון נצר וענף מהמעטות ההם וגם מעשה ידי הוא הגוף
 שהוא מעשה ידיו מאז נצר עפר מן האדמה ועשה את האדם בידיו כביכול
 אשר נתעבר על ידי חטא אדם עשה עתיד להתפאר כאשר היה טרם יחטא
 אדם וכמו שארז"ל שלא חסרו ממנו כי אם יויו וחיויו וקומתו ויתעבר חומר
 ואז יתפאר ע"י שובו אל העולם הזה וזהו ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו
 ארץ הוא ארץ העליונה כי שם ישארו קבועים ויורשים אותה אלא שנצר מטעי
 מעשה ידי להתפאר פה לעתיד למען גם הגוף יוכה אושר גדול ורב במדובר :

ואמר

עוד הקטן יהיה כו' אחרי אומרו כי יפארה ה' באליכות באומרו
 מעשה ידי להתפאר אמר כי גם יבדורו בכמות כי הקטן והי'
 לאלף כו' ולא יהיה הריבוי ע"י המשך הומן רב כי אני ה' בעתה אחישנה
 את הכטבה הזאת . והנה ארז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתה . והנה א"כ
 מהראוי היה ואמר אחישנה בעתה . ואפשר לומר כי בעתה הוא ודאי שלא
 יבצר ממנו אך אחישנה היא ספק שהוא אם יזכו על כן הקדים הוודאי
 תחלה או מעין זה כי היות בעתה הוא כשלא זכו שאז עושה למען שמו
 אך אחישנה הוא למענו וע"כ אמר אני ה' כלומר למה שאני ה' עושה למען
 שמי הוא בעתה וגם שלא למען שמי שהוא למענכם אחישנה . ויתכן לפי
 דבריהם כי מתחילה הזכיר שני הקצין אמר ועמך גם יוכה כולם צדיקים
 לעולם ירשו כלם ארץ שהוא אם יזכו ואם לא יזכו כולם רק נצר מטעי
 שהם הנשאר בציון וכו' שהוא בזמן שלא זכו שיהיו אחד מעיר כו' עם כל
 זה מעשה ידי להתפאר באיכות וגם בכמות כי אם מעט יהיו הרבה אותם
 כי הקטן יהיה לאלף וכו' וזה שאני אומר אני ה' הוא בעתה . ואשר אמרתי
 ועמך כולם צדיקים וכו' שהוא אם זכו מעמם הוא כי אחישנה קודם אל
 עתה שהוא הקן . והוא כי על מאי דמליק מיניה אמר בעתה ועל מאי
 דפתח אמר אחישנה :

א

שיעור הכתובים ועמך כולם צדיקים שהוא דור שכולו זכאי לעולם
 יירשו ארץ בין בכמות בין באיכות כי כל אחד בין מזה נפשו שהוא נצר
 מטעי שבעולם העליון ובין מעשה ידי שהוא הגוף שהוא מעשה ידי באדם
 הראשון כד"א נעשה אדם שכל הגופים נמשכים ממנו ליקרא מעשה ידי ית'
 גם הוא עתיד להתפאר וגם באיכות כי הקטן יהי' לאלף כו' אל יפלא צדיקים
 כי ה' בעתה שהוא בעת קץ שלעדי לא יהיה בעתה גם אחישנה קודם אל
 העת כי אשר כח לעשות בעתה יכול להחישנה :

הבחינה. (ד) יקשה בין לאשר אמר כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב בין על
 הפסוק עצמו שאומר ועמך כולם צדיקים שהרי כמה רשעים יש בכל דור .
 (ה) אומרו נצר מטעי מה הוא הנצר ומה הם מטעיו יתבדך . (ו) שאפילו יראה
 בלתי מקושר אל האומר . (ז) אומרו מעשה ידי להתפאר כי אם הוא על
 הנצר הנו' למה תחלה קראו נצר הצלתי נעשה בידים ואח"כ קראו מעשה
 ידי ואם הוא דבר אחר מה עניינו פה . (ח) מה הוא התפארת הזה ואומתי
 הוא שבו יתפאר : **אך** הדבר הראשון שיפול לב אדם עליו הוא לומר
 אל יתייחס איש מלזכות לעולם הבא כי הלא דע כי כל ישראל יש להם
 בעמם חלק לזכות בו לעולם הבא היא הנפש הרוחנית כי היא חלק אלוה
 ממעל שהיא תתקנה עד יוכה לעולם הבא . ושיעור הענין כל ישראל יש להם
 בעמם חלק הוא חלק אלוה ממעל לבא לעולם הבא וזאת המשמעות נפשו
 מהיותה מתייחסת אל היות חלקו ית' כענין האפיקורסים כו' . או יהיה כמה
 שיראה הרוח בחינות מחולפות לאיש ישראל יש חשקה נפשו בתורה ויש
 בצדקה ויש בגמילות חסד וההיקש ביתר מצות . וגם בתופשי התורה יהיה
 חילוף זה חושק בתורה וזה בחמנה וזה בתלמוד וזה בחלדה וזה במעשה
 מרכבה ומה נשתנו זה מזה : **אך** הנה ידענו מרז"ל כי כל הנפשות אשר
 התפתרו לבא בעולם עד סוף כל הדורות שם במעמד הר סיני היו ושם נמצאו
 וכל נפש וגופא משראלי יש לה אחיזה בתורה זה בבחינת חלק מזהו וזה
 בולתה וההיקש בכל השאר . וכל אחת מהנה בחלק שאחזה בו הוא תקינה
 ואושרה לקנות בו חיי העוה"ב וכמארז"ל על פסוק ונות בית תחלק שלל
 כי התירה הנקראת נות בית חילקה חלק לכל הנפשות במדובר אלניו במקומו
 וכוננת התנא לומר אל יקשה לאיש השגת העולם הבא כי הנה ידמה לעיר
 שסביבותיה דרכים רבים אין מספר ובכל אחד ילך איש עדיה כן בכל דבר
 שיאחו צדיק הוא דרכו ללכת לעולם הבא כל אחד בבחינת חלק נפשו ומחליו
 חושק בעולם הזה בצריך אל המתייחס אליה כי הוא חלקו לבא אל עולם
 הבא וזה אומרו כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שהוא לבא בחלק ההוא
 לעולם הבא וע"כ לא אמר בעולם הבא . והביא ראיה שנאמר ועמך כולם
 צדיקים לעולם ירשו ארץ שהוא ארץ העליונה שירושתו עולמית ושמה תאמר
 איך יתכן יהיו כל ישראל צדיקים והלא כמה וכמה רשעים בעולם לזה אמר
 נצר מטעי כו' לומר אל תתמה כי אם יש בלתי צדיקים כעת הלא לא יבצר
 מהיות צדיק כל איש ואיש מישראל כי אם הם עכורים וטמאים חלאת עין
 עתה הנה הנפש להיותה מנצר מטעיו יתבדך העליונות אשר האציל ונטע
 כנודע מחכמי האמת על פסוק ישעו עני' ה' וכו' (תהלים קד) וגם חומר
 מוכן לתקן אחר שתרשיתו כשצבר עפרו וברא את אדם שמש' כלנו להיותן
 מעשה ידי ג"כ מעוהל להתפאר הנפש והחומר הנוכח מהלחתי ע"י עובדה
 בחיים ויש ע"י גלגולים עד אשר יטהר ויהיה צדיק . נמצא שהטוב אשר
 דבר באומרו כלם צדיקים כי כן הוא בהמשך הזמן שכולם מתקדשי' ומטהרי'
 עד יהיו צדיקים לבלתי ידח ממנו נדח ויובטחו ליתקן ולהתפאר ע"י מה
 שלכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא במדובר :

א

יאמר נצר מטעי כו' כמאמר ז"ל למה צדיקים דומים בעוה"ז לחילן
 שהוא נטוע במקום טהרה וגופו נוטה למקום טומא' נקצץ גופו נמצא
 כלו במקום טהרה . שהוא כי הנפש שצאדם שורשה בחיים נטועה בקדושה
 הגדולה והניף הוא הגוף שהוא נוטה למקום טומא' הוא העוה"ז נקצץ ומת
 הגוף נמצא כל הנפש במקום טהרה . כי החלק אשר נתפטר אל תוך הגוף
 נתפטר וחזר אחר הכל : ונבא אל הענין אמר הלא אמרתי כי עמך כולם
 צדיקים שהוא כמדובר שלא יקשו הוא יתבדך עד שכל איש ישראל יהיו
 צדיקים כי חושב הוא ית' מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח ולא בלבד יתקן את
 החומר כי אם גם את הנפש כי הנה נצר מטעי שהוא הגוף של המעטות
 הם של נפש ורוח ונשמה שכן שלש מעטות אשר נטע ה' שורשם למעלה כאשר
 נטע החמל אל חילן שנטע במקום טהרה וגופו נוטה למקום טומא' כי

מִשֶּׁה קבל תורה כו'. פי' רבינו זל"ה על משנה זו בפ' שמיני וז"ל. עוד יתכן באומרו כי ה' נראה אליהם להורות לישראל כי לא יעלה על רוחם כי שווי הערך הם עם אלהים כי כמוהו כהם צריכים הקדבנות הנז' לשיראה ה' אליהם כי לא כן הוא כי בלעדי זה אהרן ראוי ליראות ה' אליו כי נביא הוא וחשוב לפניו ית' ע"כ כזה לאהרן לאמר אליהם קחו שעיר וכו' ושור ואיל וכו' וכל זה אתם צריכים למה כי היום ה' נראה אליהם כלומר כי ליראות אל אהרן אין צורך הכנת קרבנות כלומר כי קרבנות אהרן הם לעלות במעלה ויתירה מזו לחנך בקדושת כהונה גדולה

א מִשֶּׁה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע רזקנים וזקנים הנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה הם אמרו שלשה דברים הוו מתונים ברין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה: שמעון

רבים דקדוקיה אולי לא יוכלו לקיים את כולם כי רבים מהם ויקוצץ חלקים על קולם וכפה עליהם ההר לקדשם בו אם לא ישמעו. הנה כי תורה שבע"פ היא אשר קבלו על יד הר סיני שכפה עליהם הוא ית' את ההר והנה הקבלה הזאת אשר במשנה זו ידבר על שבע"פ. וזה יאמר פה משה קיבל תורה באינו אחרת היא מפתח סיני כי היא תושבע"פ וז"ל מסיני:

עוֹד יתכן והוא הנראה אל ענין הפרשה ובו ויתור כל הספיקות שהזכרנו וזוהי בהעיר עוד קושי' אחרת כי הלא משנה זו מקומה ה' בתחלת סדר זרעים כי אומרו קבל והיא תורה על כל שיתא סדרי משנה ידבר.

אמנם הנה ארז"ל בגמרא האי מאן דבעי למחוי חסידא לקיים מילי דאבות והנה ה' מקום יאמר נא ישראל מי יעזור כח לקיים את כל אלה כי רבים מהם ע"כ היחל ואמר אל תחושו כי הנני שם את כלם לפניכם וכל אחד יקבל לפי הכנתו אם מעט ואם הרבה כי מהקבלה של תושבע"פ תראו ותלמדו לעשות כן כי הלא משה קבל תורה וכו' לומר אינו אומר הקב"ה נתן תורה למשה כי הלא ה' יראה כי לו לבדו נתנה ולא כן הוא רק לכל אחד ואחד מישראל אלא ששם שכולם שמעו בסיני כל דבור ודבור וכל תושבע"פ התלויה בכל דבור עם כל שאר התורה כי כלם כלולה בעשרת הדברות כבוד עם כל זה משה ה' לבדו אשר קבל משא"כ כל שאר ישראל כי לא עצרו כח לקבל. והוא מארז"ל שאמרו כי כל מה שתלמיד ותיק ה' עתיד לחדש בתורה בכל דור נאמרה בסיני אלא שישראל לא עצרו כח לקבלה כ"א משה לבדו אך ישראל היו שומעים ושוכחים מיד כמ"ס ז"ל. או לאומרים שפרחה נשמתם לא נשאר בידם דבר והיו קבל תורה והוא כי גם שהוא ית' את הכל שם לפני משה וישראל עם כל זה כל אחד מקבל לפי הכנתו וגם במשה אינו אומר למשה נמסרה התורה מאת הקב"ה כי הלא ח"ו לומר שלא תצדק לשון מסירה מאתו ית' אל משה להם שהוא בשר ודם כאשר נבאר כי מסירה הוא כאשר ביד המוסר כי היה דבר בלתי אפשר לקבל משה התורה לגמרי כאשר היא בחכמתו ויתצדק אך קבלה תצדק גם בבית מקבל כמות שהוא ביד המוסר אותה כי אם עוד אני אומר כי גם במשה לא יצדק בעצם לומר קבל תורה מהקב"ה שהוא כתלמיד השומע מפי רבו כי אם קבל תורה מסיני. והענין הוא כמאמר רש"י ז"ל בפ' חומש על פסוק וישמע את הקול מדבר אליו שהוקשה לו ז"ל מדבר בחיקר המ"ס ואומר כי אינו כבוד כלפי מעלה לומר שהי' מדבר הוא ית' עם ב"ו כאשר ידבר רב עם תלמידו כי אם שהי' הקול יוצא מפי ית' כאלו אינו מדבר עם משה ואחרי כן הקול בעצמו היה כמתדבר מאליו עם משה והוא מאמרנו על פסוק וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן והוא כי אחר ששלטה זוהמת נהש באדם ובאשתו לא עצרו כח לשמוע קול ה' ממנו ית' אליהם כי אם שהי' הקול יוצא מאתו ית' וכמתהלך בגן וא"כ ה' מתפשט כמאליו אליהם והוא קול ה' מתהלך בגן ועד' יאמר פה משה קבל תורה ומה שאינו אומר לשון מסירה הלא הוא כי גדול כבוד ה' כי אפי' אינו מייחס הקבלה ממנו ית' כי אם מסיני כי ה' הקול יוצא כמתהלך בסיני ומתדבר עם משה על דרך וישמע את הקול מדבר אליו כפירש' ז"ל כמדובר. וא"כ אם אפי' שמיעת הקול ה' כללית יד למה שהוא ב"ו ומה גם עתה לימסר התורה ממנו ית' אליו לגמרי כאשר היא אצלו ית' שהוא תואר מסירה הנה כי שלש הדברות ה' אליו מדרגת משה

חסדי אבות

והיתה מסכת העוה מעין סיני פניתה בו תורה מסיבת העוה כמס' וגם מסיבת העוה מסרה ליהושע שהי' עניו וטרח לשמקו ולא לזקני' קלא הי' ענוה ולא שמקו כי היה מתצייקים ויהושע מסר' לזקנים שהיו עם משה ומי גרס לזה העוה קל יהושע ולזה רמז התנא תחילת דיבר כי הענו' היא יסוד הכל ובתלתא הוי"א חזק' משה יהושע וסיני דזכו ע"י מרת הענו' לכל הבדור יותר מזולתם כדבר האמור:

ימר זקני הרב חסד לאצרהם זל"ל פי' דאומרו ומסר' ליהושע כלו' דאף יהושע לא הי' מטלמו בזנה שיוכל לקבל כל מושכלי התור' כולה לולי הסתדלות משה רבינו שהסתדל בו ומסר' בידו עכ"ל.

ואפשר כפי דרך זה לדקדק אמאי לא קתני ויהושע מסר' לזקני' וזקנים מסרוה לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנה"ג. ונקדים מ"ס פ"ב דתמור' שכתב הלכות ודקדוקי תור' נשתכחו בימי אבולו קל משה רבינו והחזירין עתיאל צפלוולו וכיון שהזקנים הם בעלמם צפלוולס זכו להחזיר חלק מה מהתור' ואפשר דגם הנביאים זאת עשו להכי לא קתני ויהושע מסר' לזקנים וזקנים מסרוה לנביאים להורות דהזקנים בלי מסירת יהושע זכו בחלק מה מפלוולס וזכו המשך הלשון משה קיבל תורה והוא השתדל ומסרה ליהושע ועכ"ל יהושע לזקנים כי יהושע לא מסר' כולה לזקנים כי הם צפלוולס החזירו אבידתם וזקנים לנביאים אך הנביאים מסרוה כולה לאנשי כנה"ג כולה כמו פסוק:

כי כל אחד מקבל שפע לפי הכנתו עם היות פעולת ההשגה שזה בכל כוזה הניתן בתוך הכור שכל הזהב עולה ומוזדך לפי הכנת ערכו וזה ענין משנה ראשונה שנמסכת אבות והוא משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וכו'. והוא בהעיר ראשונה כי ע"ד כל סדר הקבלה שנמסרה שמוכר המלמד באומרו ליהושע ויהושע לזקנים וכו' היה ראוי גם בהתחלה יאמר הקב"ה נתן תורה למשה ומשה ליהושע. (ב) אומרו מסיני ולא אמר מהקב"ה כי לא מהר קבל. (ג) שמתחיל בקבלה ומסיים במסירה וחוזר במשנה שאחריה אל לשון קבלה. (ד) למה לא אמר ויהושע מסרה לזקנים ואם הוא כי סמך על המסירה הנזכר משה ליהושע וע"כ לא נזכרה מיהושע והלאה ח"כ יקשה על אומרו ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה שגם פה היה לו לקצר ולומר ונביאים לאנשי כנסת הגדולה. (ה) לדקדק מלת הם אמרו שהי' די יאמר ואמרו שלש דברים: (ו) מיינא למה לי. (ז) כי מה שמביא דברים אלו בקצור ובייחוד לא יאומן כי לא אמרו זולתם וא"כ לא נאמרו רק להיות להם חיוה יחס עם האמור ואינו לפי הנראה:

אמנם הנה על קושיא השנית יש אמרו שכיון לומר שמה שזכה משה לקבל התורה ה' מהמקינה שזכה סיני שנתן בו שהוא על היותו נמוך ושפל כמ"ס ז"ל על פסוק למה תרדון בו' תאותה הבחינה וזה משה לקבלה שהוא להיותו עניו מאד ואפשר לנו לומר במה שכתבנו על פסוק ויתן שם ישראל נגד ההר (שמות יט) ועל מאמר המגיד אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו כי הלא כמו זר נחשב המאמר הלו כי מה צדק בהתקרב לפני הר סיני אם לא לתת לנו את התורה: אך הוא כי ע"י שבת ישראל ששת ימים נגד ההר אשר שם האלקים שע"כ פסקה זוהמתן שהיתה מתמרקת חלאתם יום יום עד תומו ביום הששי קבל משה את התורה לישראל שאם לא כן לא הי' מקבל' כי הלא גם לכל אחד מישראל היתה הנתינה וע"כ הוצרכה הכנתם לשיקבלנה משה. וזהו אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו כי בלעדי התורה דבר גדול קנו שם שהוא פיסוק הזוהמא וזה מארז"ל באומרו ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן כי יראה כי הר סיני הי' סיבת הפיסוק כי הי' ה' נגד פניהם בחר וזהו ויתן שם ישראל נגד ההר:

א יאמר במה שידענו מרז"ל כי לא היו ישראל מקבלים את התורה עד שכפה עליהם הוא ית' את ההר כגיגית ואמר להם אם תקבלו וכו' והלא כמו זר נחשב כי אשר הקדימו עשייה לשמיעה מאנו לקבל את התורה עד שזמו ויתצדק עליהם את ההר כגיגית אך פירשו ז"ל בתחומא פ"ח כי לא מלאנו לקבל ישראל אלא תורה שבע"פ ולא בשגחה הדפוה כי אם להיות

א מִשֶּׁה קבל תורה מסיני ומסרה וכו'. כבר כתבו המפרשים דמסכת זו נקראת אבות כי המוסרים אשר בה הם אבות לכל המוסרים אשר בעולם ומאבות יאלו תולדות עשר ידות מדובר צם נכבדות. ולהיות כי עיקר המדות הטובות היא הענוה ואשכחן דמשה רבינו לא אהדריה קרא אלא בה והיא עיקר כל מעשה הטוב חי לזאת מראש מקדמי ארץ רמו התנא מרת הענוה ונקדים מארז"ל פני משה כו' יהושע כפני לבנה וזקנים קצדור' אומרים חיו לה לאותה בוסה חיו לה לאותה כלימה ושמעתי שהכונה כלפי מה שאז"ל דיהושע הים משמך למשה רבינו ובכל יום מחקן הספסלים ומכבד צית המדרג וכיוצא ומסר' זה לירש כתר משה רבינו נוצר תאנה יאכל פריה כמס' ז"ל ומסתמא הזקנים היו בוסים לשמך בית חולפנא כמעשהו ממנו ולכך נסוגו אחר וז"ל פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה קוצה יהושע לירש כתר וזיו אקונין קלו לורת הלבנה. אז ביום ההוא זקנים קצדור' הדור שהיו מתצייקים לשמך למסר' ליהושע וראו קלא כיונו יפה היו מלשערים ואומרים חיו לה לאות' בוסה וכלימה שהיינו מתצייקים לשמך למשה קאלתלם קממנוהו ליהושע הלא גם אנו יורשי' כחרו והיו מתאוננים לשפצר ע"כ שמעתי:

ועפ"ז אפשר קזה רמו התנא משה כפי הנשמה הפלויו' מצו סרמוזם באותיות משה כמ"ס חכמי האמת לזה קבל תורה

משה שם של תתייחס קבלתו בעצם מהקצ"ה כי אם מסיני לפחות גדלה השגתו לפי הכנתו שקבל התורה כולה משא"כ כל יתר ישראל כי רבה היא גדולת משה על כל המון ישראל. אך יהושע לגדול הכנתו כי היה נער לא ימים מתוך האהל עזר כח לשתימסר לו תורה לגמרי ממשה וע"כ נאמר ומסרה ליהושע וע"ד זה ה' ממנו והלאה עד אכנה"ג. כי עד הדור ההוא עזרו כח לגמרי ללמוד זה מזה אך מהם והלאה ה' הפרש הדורות הרבה ביריד' מדור לדור כי כשמתו חגי וזכרי ומלאכי שהיו מאנשי כנה"ג פסקה זכויות לבנה ע"כ מהם והלאה לא נאמר קבלו מהם כי לשון קבלה יצדק גם זה מזה לגמרי ע"כ מאז והלאה נאמר קבלו מהם כי לשון קבלה יצדק גם בבבלי מקבל לגמרי בלי מגרעת כמדובר. וע"כ גם כי לא נאמר וזקנים מסרום לנביאים כי לא הזכירו המסירה כי סמך אל המסירה הנו' עם כל זה חזרו לומר לשון מסירה מנביאים לאנשי כנה"ג ואמרו מסרוה לאנשי כנה"ג לומר עד כאן הגיע' מדרגת מסירה כי לא רבה מדרגת ידיעת ירידת דור אחד לשאחריו כ"כ שלא תצדק בהם מסירה משא"כ מהם והלאה הנה כי בשעת מתן תורה ומאז והלאה בכל דור ודור תמיד ה' הפרש בין המקבלים כי כל אחד מקבל על הכנת השגתו ע"כ בגלל הדבר הזה סודר רביונו הקדוש סדר הקבלה בתחילת מסכתו ללמען ממנו נקח אל כל מילי דאבות כי כאשר בקבלת התורה שבע"פ כל אחד קבל לפי הכנתו ולא יאסם על מה שלא עזר כח לקבל כן במילי דאבות אל יאמר איש מי יוכל לקיים את כלם כי רבים המה כי הלא לא יחוייב כל איש לקבל את כולם כי אם איש ואיש לפי הכנתו. והנה בראות אנשי כנה"ג כי מהם והלאה היו לבבות הדורות מתמעטים כי מחגי וזכריה ומלאכי בטלה זכויות לבנה ולא היה עוד מי שיעזר כח שמתוך ותמסר כל הקבלה בידו לומר ומסרוה לפלוני רק לשון קבל ע"כ אמרו הנה יש שני עינינו לקיים התורה והמשפט ב' גלמודים ואחד אל כל העם אשר לומדים כי למיעוט הלבוש תעדר אומותית ההוראה לאחד משתי סיבות או מחמת שכתה שיטתו תלמודם או שלא יעזרו כח לקבל הכל כי רב הוא שלישית אל ההמון בכל כללות התורה שיוכרח שלא יבצר מעדת ישראל שיסגו להעדר מהם כל פרטי הדת כי אין מספר לגדודם ויוסגו במעשה המצוות על כן על האחד אמר הוו מתונים בדין ועל השני אמר והעמידו תלמידים הרבה שמה שלא יעזרו כח לקבל אחד יקבל חבירו ובין רבים ימצא הכל ועל השלישית אמר ועשו סייג לתורה. ולהיות כי דורות שלפניהם לא נטערו כי ראה כי גם בשאחריהם מקבלים גדולים שתצדק בהם מסירה אך אנשי כנה"ג כי המה ראו כי מהם והלאה תפוג תורה על העדר ראויים למסור תורה בידם כראוי על כן נגע אל לבם ובקשו לתקן. וז"ל הם אמרו הם בייחוד שראו צורך שעה על כן הם אמרו כו' כי הם אשר הרגישו הצער. ובמה שכתבנו יתורץ מה שהערנו מניינא ל"ל שהוא שהיה נראה אם לא ה' אומר מנין שהיתה הכוונה או זה או זה לז"א שאומר ג' דברים לומר כי שלשתן כא' צריך כ"א תשמש על צורך ענין א' כמדובר. ואמר והעמידו תלמידים וז"ל למדו תלמידים הרבה לרמוז מארז"ל על פסוק ויל מיס מדליו וזכרו בבני עמי כי מהם תלמי תורה והיו ואמר פה אל תעשו עיקר התלמידים מבעלי ממון כי אם והעמידו את משוללי העמדה להקים לעסוק בתורה כי הם העיקר:

שמעון הצדיק וכו'. תפרש ואזיל רביונו זלה"ה בפרש' הנ"ל וז"ל. ויבא משה וכו'. מש הקצ"ה על כבוד משה שם שצריך אהרן את העם לא ירדה האש עד שנתחבר לו משה ויברכו שניהם את העם מיד וירא כבוד ה' וכו' ותפא' אש וכו' ואז ויראנו על ירידת האש ויפלו על פניהם על מראה כבוד ה': **אז** יהי' הענין על מה שכתבנו אצלנו במשנת שמעון הצדיק שאמר על שלשה דברים העולם עומד על התורה וכו' והוא כי קיום העולם הלוה השפל אנגני כי אם על ידי בוא שפע מעולם העליון והשתלשל ע"י מלאכי אלקים שבעולם המלאכים ואחריו דרך עולם הגלגלים עד השפל וכמאמרנו פרשת ויחי וכי על כן ברא אלקים אדם על הארץ בארבע חלוקי כפרה החומר מעולם השפל הנפש החיונית שבו יתנועע מעין עולם התנועה הוא עולם הגלגלים והרוח מעין עולם המלאכים כד"א עושה מלאכיו רוחות והנשמה מעין עולם העליון ואין ספק כי אלקים עשה את האדם דוגמת

ב שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים: אנטיגנוס

העולמות למע שהוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה לשלשל על ידו בארבע מדרגותיו שפע העליון מן העולם אשר נשמת אדם משם וממנה אל עולם המלאכים שרותי מתייחסת אליו ומשם אל עולם הגלגלים אשר הנפש תתייחס אליו ומשם אל הארץ אשר מחומרה קורץ אדמת חומרו אך אין כל אלה לו אם לא ע"י כשרון המעשה. והנה כן זאת חשבתי כי על כן שמעון הצדיק פקח עיניו על שלש אלה תורה כו' וישת עליהם תכל והוא כי הנה ידוע כי התורה היא מעולם העליון ועל כן להוריד שפע מלמעלה צריך זכות התורה ולשלשלו ע"י עולם המלאכים צריך זכות העבודה ולשלשלו של מעלה כדוד אשר הוא בעולם המלאכים צריך זכות הארץ ורוחניות שכלי בעולם הגלגלים צריך זכות ג"ח מעין עולם ההוא שאין בו רוחניות שכלי ליהנות ע"י עבור בו כי הלא גשמי הוא ולא יהנה נמצא כי הנאה הבאה לעולם על ידו לגמילות חסד תתייחס ע"כ צריך זכות ג"ח וזה יהי' ענין הכתוב כי הנה ביום השמיני ההוא היה קיום העולם כי ע"י שפע העליון אז ה' בעצם בהתפשטות שכי' לארץ וירידת אש מן השמים שהוא קיום העולם בעצם ע"כ הוצרכו שלשתם. והנה תחלה עשה אהרן את העבודה וירדת דם והקטר החלבים המזבחה וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכו ברכת כהנים שגם הוא נקראת עבודה ולא יראו האש והוא כי למע שהשפע ההוא הוא מעולם העליון וגם להורידה עד לארץ ע"כ הוצרך זכות התורה המתייחסת בעצם למשה וגם להיות שהוא היה אשר הוריד השכינה מרקיע הראשון הוא וילון לארץ כדוד כי שבעה הורידו אברהם מהשביעי לשני וע"ד זה יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה ע"כ לא ירדה שכינה המקיימת העולם עד שנטרף משה עם אהרן כי להיות השפע ההוא מעולם העליון הוצרך משה שהוא זכות התורה ולשלשלו דרך עולם הגלגלים עד לארץ הוצרכה עבודה וג"ח ע"כ בהתחבר עם משה נמצאו שלשה העמודים תורה ועבודה וג"ח כי לאהרן ה' ג"ח משה שלום זכות עבודה ולמשה זכות תורה וז"ל כי בהרבה שצריך משה עם אהרן היתה ויהי נועם ה' וכו' שהוא נועם שפע עליון שבה ע"י שלש אלה כמדובר. והנה בדרך הזה המתבונן בו בינה יסקיף וירא כי בו הותרו כל ההערות הראויות להעיר:

ועוד יתכן דרך אחרת קצרה במשנה זו ויותרו ההערות הראויות הלא המה (א) כי אחר שכלל כל אנשי כנה"ג כאחת ולא הזכיר כי אם מה שהי' מאמר כללי את כלם באומרו הם אמרו ג' דברים א"כ לא היה לו להביא רק מאמר מי שקבל מהם ולא מאמר אחד מהם שאם הוא בא לבטל מעט פרטות כל אחד מהם הי' ראוי ביא מאמר כל אחד ואחד מכלם כי לא יאומן ששום אחד מהם לא אמר אפילו דבר א. ד. שהי' ראוי ליאמר. ואם הוא כי זה לבדו נשאר אחר כלם והביאו לשלשל בו סדר הבאים אחריו אנטיגנוס קבל משמעון הצדיק א"כ לא הל' משירי אלא שמעון הצדיק הי' שויר לכנסת הגדולה. (ב) אומרו הוא הי' אומר ולא אמר הוא אמר ג' דברים מעין המשנה הקודמת שנאמר הם אמרו ג' דברים. (ג) מניינא למע לי. (ד) הפסיקו במלת על בין כל אחד ואחד ולא אמר תורה ועבודה וג"ח. (ה) למע סידר בסודות הים ומה גם למאמר רז"ל כי גמילות חסדים קדמה לשלשתן כאשר נזכר בס"ד:

והנה טרם נדבר בענין כוונת המשנה נבאר ארבע תיבות אלו שאמר הי' משירי כנסת הגדולה ואומרו הוא הי' אומר ולא אמר הוא אמר. אך הנה רביונו הקדוש ע"ה מסדר המשנה ראה והנה מדברי אנשי כנה"ג יראה כי דעתם כי למדו גדול לבדו כי לא שנו לב לתקון עולם על הנוגע אל המעשה כלל כי אם על התורה לבדה שעל כן כל אהרתם הית' עליה באומרו הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרב' ועשו סייג לתורה על כן אמר אל תלמד מהם דבר הזה כי הלא שמעון הצדיק הי' משירי כנה"ג ולא אחריו שכלם אלא בכלל שויריהם וגם לא אמר דבר זה פעם אחת כי אם הוא היה אומר שהי' מרגלא בפומיה לעיני כל הנשאים מהם עמו ולא חלקו עמו ואדרבא הוא הוראה כי גם כלם מסכימים בדבר כי על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח הנה כי מלבד התורה שהיא עמוד אחד יש שני עמודים עוד עמה התלווים במעשה וא"כ אין לומר כי הסכמת אנשי כנה"ג היתה שהתורה לבדה היא העיקר כי לא

ח סדר אבות

תרי"א וגם נאמרו גמילות חסדים גימטריא תרי"א באופן שהעיקר לבטל הנזכר במחשב' ודיבור ומעט' במחשב' ירמ"ה הס"ס בלבו ומחשב' לבטל הנזכר ג' ירמ"ה וגם דיבור עוסק תורה ג' הנזכ' להכניעם ולעשות גמילות חסדים"ס קהוא ג' הנו' להשביעם במעשה ומזה חידשנו בענינתנו כמה תולדות ופירשנו כמה כתובים ומאמרי רז"ל ע"כ בס"ד ואפשר שזה רמז שמעון הצדיק על ג' דברים העול' עומד על החור' דיבור חור' ג' הנזכ' ועל העבוד' בלבו קהוא ירמ' ד' ג' הנו' ועל גמילות חסדים"ס קהוא ג' הנזכר לבטלם וזהו קיום העולם:

ב על התורה ועל העבודה ועל ג"ח. פי' מז"ה בטל חל"א ז"ל כי ע"י מחשב' ודיבור ומעשה יתקיימו כל חלקי העולם כי על ידי דיבור בתור' מתקיים עולם היצור וע"י העבוד' קבלב קהוא המחשב' קדוש' בעבור' מתקיים עולם הבריא' וע"י המעשה דסינו גמילות חסדים מתקיים עולם העשייה וז"ל על ג' דברים העולם קיים עכ"ד:

ואפשר כלפי מאי דכתיבנא בענינותין בספרי הקטן אותו קראתי ראש דוד פ' אומר כי מקור היצר הרע הוא ס"מ ולינ"ת ג' תרי"א ולכן נאמרו לעסוק בחור' והיא תכלין ליה"ר כי תורה ג' תרי"א וגם עיקר ככל יראת קמים כי יראת גימ'

העושים את המצוה באחד אין אחד מהם יקבל שכר כשיעור חזירו כי פלס ומאזני משפט לשקול צחינה עבודה כל אחד אשר נזדרז בה מחבירו או אשר שמח בה בלבו מוולתו או אשר היה פנוי מהשאר וכיוצא על כן גם התנא על זאת פסק ענינו לבטל את חומר כל תהיה כעצד המשמש את הרב וכו' כי טוב לגביר יעבוד את ה' בחברה ולא ביעד: ונבא אל ענין המשנה והוא כי הנה הוא ית' קרא את ישראל בנים כד"ה בני בברייתו בנים אתם לה' וגם ייחס אליהם לשכירים כחאמרו ית' לאברהם שכר הרבה מאד וגם קראנו עבדים כד"ה כי לי בני ישראל עבדים. והנה אין שירות ג' אלה שיש כי הלא שירות הבן אינו מתמיד כי הלא כל בן יבטח באב ליטמט מעבודתו ויום מיומים או יותר ולא יענינו אביו ולא זו ערף לעשות איש כן לאביו שבשכר חלילה וכן אשר יעבוד כשכיר לא טוב כי הלא אם שכיר הוא בא בשכרו ואם חמור יאמר אי אפשר להשכיר עמי כי אם לא חובע זמלאכות מה אפשרי אם לא שלא יוסף לי שכר לא הן ולא שכרן אך אשר הוא עבד איש מקנת כסף לא יעזור כמו ליטמט מעבודתו את רבו בלא כסף ובלא מהיר כי כספו הוא. והנה אשר יבחר ויקרב איש הוא הצחינה השלישית הזאת. והנה בה צחינות מחלפות וצ' עבדים יעבדו את הרב לפתח ולשדר אדמתו ולזרוע וזרעו ולקלור קליורו ויש לרעות את אביו שורו וחמורו ויש להטוב עליו ולשכר שמו ויש לבטל כל משא בית עליהם לספוק בר ולחס ומוזן לרקוד ולברור ולטחין בתבואה וכיוצא בכל עבודת עבודה ועבודת משא ויש למעלה מכל אלה והם אשר בחר בהם לבטלי שיש את כל מיני עבודות הנו עליהם כי אם לשרת את הרב לבדו כענין ערוך שלחן לפניו ושיס לחם ויין וצשל מצושל וליאוך מים על ידיו ולמוזג לו את הכוס ולהשיטו לפניו או להלבישו וסכו ולהיות אחרו עמו בבואו וצלאתו ללולו ולשמשו וכיוצא באלה. והנה שמים כמה הכפרשים שצין השירות הזה האחרון ובין הראשונים האחד כי הראשונים כלם יתארו בתואר עבודה אך הסוג האחרון הלו לא יקרא עבודה רק שמוש כענין גדולה שימוש ויתר מלימודו ולמדו הדבר מפסוק אשר ילך מים ע"י אליהו. כי העובד את אדוניו מהסוגים הראשונים הנקראים עבודה אין מדרך האדון לתת לאחד מהם לא שכר ולא מתת לא שכר כי כספו הוא ולא מתת כי לא מהסוג המולאים הן ציורת המה לתת להם מתנות חנם כי אם מונוגי וכסותו. אך אשר כמה מסוג האחרון כי מלאו הן צבינו לקרנם אליו ולהיותם משמשים לפניו ומאכליו שלהנו בכלל מליאת הן יקי' כי יראה בעיניו ויתרן זריות ושמוש בשמחה וצטוב לבד ומה גם כי יראה אתו עמו בעת אכלו ושתותו וטוב לבו ינשאל לבו לתת פרס את מתנת חנם לפי ערך שמושו אותו וזה כי תרגום ערך הוא פורסן ע"כ פרס יקרא. והנה גם בחלוקה זו ויהי במשמין את הרב בעלמו יש צבני אדם ש' חלוקות יש רב צבתי מונן גם לצבלי סיג זה שום פרס באומרו כי עבדיו המה קנין כספו ומה לו עוד מתת להם מלאה לאכול וצבד ללבוש ויש רב מותן פרס לסוג זה המתהלכין לפניו. ונעבדים המשמין את הרב כמיון פרס יש צבס ב' חלוקות אחד שגם הוא לא יעבוד רק לחמדת הפרס ב' יש אשר כי אע"פ שידע שיש לו פרס מצבו משמשו בעלות על לבו להבית את רבו ואשר הוא חייב לו וגומר בלבו כי לו יונה שלא יתן לו פרס משמש תמיד כעבד החייב מאהבת לבו: וצבד כי שצבס המה פלוקות צחינות שרת איש את הוולת. (א) צחינת הבן את האב שימנע ימים רבים מלשתרו כי יבטח לבו באביו כי לא יקפיד עמו. (ב) שירות השכיר כי גם שלא ישמט כ"כ כבן כי יאהב את השכר. (ג) העבד כי לא יוכל ליטמט כי מקנת כספו הוא וגופו קנוי בלא כסף ובלא מחיר. (ד) בעבד עלמו יש עבודת לעבוד עבודה ועבודת משא ויש עבד שיטמט את הרב עלמו כערוך לפניו שלחן וכיוצא. (ה) כי גם בצחינה זאת שהיא לשמש את האדון בעאכל שלהנו והלבישו וסכו וכיוצא יש צבתי מותן פרס ויש אדון מותן פרס. (ו) כי יש עבד צביודס כי רבו יתן לו פרס ישמט להבית הפרס ויש חלוקה צביודס והוא של העבד שגם כי ידע כי יתן לו פרס לא יכוין צברותו לכך כי אם כאילו לא היו מותנים לו כלום. והנה כוונת התנא ללמדנו דעת איכה נעבוד את ה' ובחר בצחינה השביעית הזאת והמתיק הדבר בלשון באומרו הו כעבדים כו' לומר אל תהיו מסוג הבן או השכיר כי אם הו כעבדים הרי דעה השני סוגים הראשונים ובחר בשלישי. והנה עדיו היה אפשר נהיה מסוג העבדים העובדים אדמת עפר רצם לחרוש ולזרוע או לרעות מקנה קניינו אשר רכש או נהיה כעבדים

כן הוא כי אם גם הפעם והוא תאמר ו"ל באומרם לחוד גדול שחביא לידי מעשה הנה כי אם לא היה חביא לידי מעשה הוא בלי מעשה אינו שלמות וכמאמר התורה לשמור ולעשות כי שניהם יצטרכו: **ונבא** אל ענין כוונת המשנה והוא הזכיר מאח"ל בשמות רבה ו"ל קודם מ"ה ה' העולם עומד צג"ח כשניתנה תורה היו שני דברים והי' העולם רותת עד שהוקם המשכן והיו ג' ע"כ. וראוי לשיט לב אם על שלש' העולם עומד איך הי' זמן שעמד באחד ואח"כ בשנים. ועוד איך על ה' לא הי' רותת עד שהיו שנים ונהפוך הוא: אמנם הוא כי קודם מ"ה עמוד ה' מספיק כי לא היו עונות כי עדיין לא נטעו כי אם אין תורה אין מצות ע"כ לא הי' העולם רותת בא' אך בהנחת התורה הי' רותת על עובדי מצותיה כי אין התורה מקיימת לעובדים ע"כ באה עבודה לכפר על החוטאים בה: **ונבא** אל הענין והוא כי הנה התורה כנשמה אל העולם לקיימו וע"כ עליה מתקיים אך יש עובדים שוגג ויש מויד ואין יתקיים העולם כי אפס כי לא יחדלו עובדי מצותיה על כן על השוגג צריך עבודה שהיא און טעם לשיטתקיים העולם להיות עובדים צמודים אם לא בתורת חסד ע"כ צריך ג"ח מזה כנגד מזה שצוכותם ישעה חסד הוא הי' ולא יביט אל המוידין ו"ה על ג' דברים וכו' לומר הלא תראה זמן עמוד אחד שעמד בו וזמן בשמים דע לך כי בזמן הזה צריך מעמד שלשתן כאחד וזהו על ג' דברים העולם עומד ו"ה עומד על ההוה כי עתה צריך שלשתן כמדובר. וגם אין ההתחלה מג"ח כ"ה מהתורה שהיא עיקר כי אין צור ירא חטא והשנים תקונו העובדים עליה ו"ה מנינא. ולהיות שלכ"ה ענין בפ"ע הטיל מלת על בין בא"ה כי התורה היא העיקר אך כל השאר הם כל ה' תיקון על דבר אחד מעובדי התורה על של שוגג וזה על מויד על כן לא נתחדשו יחד. וזה לחשוב היתה כוונת רז"ל בש"ר לומר על משנה זו שקודם מתן תורה הי' בא' וכו' כי הוקשה לנו מה שקשקשו במשנה ואמרו דע כי קודם מ"ה הי' מספיק ה' אך אח"כ הי' העולם רותת על עובדי מצותיה כמדובר והוצרך השלישית כלומר כי בזה נבין אומרו מנינא ועשותו עיקר מהתורה להתחיל בה לומר כי גם שעמד בזמן בא' וזמן בשנים עתה על ג' עומד כי הב' צריך לתיקון כל ימי' רותת משא"כ מקודם:

עוד אפשר צמה שכלל ואח"כ מפרידם במלת על כי בערך כללות העולם צריך ג' דברים אלו ימלאו בו אך לא יחוייב ימלאו שלשתן בכל איש ואיש והו על בכל אחד: **או** יחי' ענין הכתוב כי בראות משנה שצריך אהרן את ישראל ולא ירדה שכינה אמר אינו דומה זכות יחיד לזכות רבים כי אינו דומה מועטים העושים את המצוה למרובים העושים את המצוה ע"כ נתחדר עמו לברך את ישראל שיהי' זכות שניהם יחד וזהו ויברכו את העם ואז זוכות שניהם מיד וירא כבוד ה' וכו'. ולימוד זה למדנו התנא באומרו אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק וכו' והנה ראוי לשיט לב אל החילו בלשון שיליה אל תהיו כעבדים וכו' ומתראוי יאמר הו כעבדים המשמשים שלא ע"מ לקבל פרס. (ב) אומרו שני חלוקות כי מכלל לאו הי' נשמע הן. (ג) אומרו כעבדים המשמשים ולא אמר כעבדים העובדים שהי' צורך יותר: (ד) אומרו ל' רבים אל תהיו כעבדים המשמין ולא אמר כעבד המשמש: (ה) אומרו לשון פרס ולא אמר שכר. (ו) אומרו אלא הו וכו' וה"ל לקצר ולומר אלא כמשמין את הרב שלא כו'. (ז) אומרו לקבל ולא תלה הדבר בנותן לומר על מנת שיתנו לו פרס. (ח) סמיכות ויהי מורא שמים עליכם אלא הקודם. (ט) אומרו מורא שמים ולא אמר מורא ה' עליכם. (י) כי הלא טוב טוב הוא לעבוד מההבה ולמה עשה עיקר מהיראה: **והנה** צדדו דרך כלל בלשון רבים השריכו צדד משורשי העבודה את ה' והוא האומר צענין הכתוב הלא הוא כי טוב לגביר ושתתף עלמו עם הרבים בכל מלוא ומלוא אשר יעשה כי גדול זכות הרבים כחאמרנו על פסוק ועבדתם את ה' אלקיכם וכו' שהוקשה לנו בו החילו בלשון רבים ולאחר בלשון יחיד באומרו וברך את לחמך וכו' אך הוא כי ילמדנו דעת כי צעוד את ה' יהיה צדדים כי אינו דומה יחיד או מועטים העושים את המצוה למרובים העושים את המצוה אך בשכר לא כן אכזי עמדי כי לא אתן השכר דרך הכלל כי אם לכל אחד ואחד בפ"ע וזהו וברך את לחמך וכו' והוא כי אלקי יחד

ג אל תהיו כעבדים וכו'. אפשר לפרש דין ב' מדרגות פוצד ע"מ לקבל פרס וב' עובד קלא על מנת לקבל פרס, והנה אנטיגנו' קלא דווקא עבד על מנת לקבל פרס אלא אם יעבוד כבן טוב הוא אכל במדרגה המוצהרת להיות ערן בעלמו קלא ע"מ לקבל פרס. וכונת אמרו אלא הו כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס היינו קלא יהיה לקבל פרס אלא יהיו כמלאכים דעובדים ע"מ לעשות ליוו אחר כמ"ס פ"פ גבורי כח עושי דברו לשמוע צקול דברו וכאמרם שכר מלוא מלוא:

חסרי אבות

א אפשר כמה קידוש שהעבודה צריך קשה' דרסילו ורחימו וז"ש הו כעבדים המשמשים שלא ע"מ לקבל פרס אלא מאהב' כמ"ס רבינו עיבדי' ויהי מורא שמים עליכם כי צוה תהי' הפצוד' קלימה מאהב' ומירא' ומז"ה פי' ויהי מורא שמים עליכם קשה' מרכבה לשכני' הנקרא מורא שמים ותהיו כסא' לה ועליכם תורק השפט ותהיו בלינור לעולם עכ"ד ואפשר לרמוז כי ס"ת ויהי מורא שמים עליכם גי' ל"א כמנין קס' הוי' אדני לרמוז שהכל יחי' לקב"ה:

אפשר לפרש דין ב' מדרגות פוצד ע"מ לקבל פרס וב' עובד קלא על מנת לקבל פרס, והנה אנטיגנו' קלא דווקא עבד על מנת לקבל פרס אלא אם יעבוד כבן טוב הוא אכל במדרגה המוצהרת להיות ערן בעלמו קלא ע"מ לקבל פרס. וכונת אמרו אלא הו כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס היינו קלא יהיה לקבל פרס אלא יהיו כמלאכים דעובדים ע"מ לעשות ליוו אחר כמ"ס פ"פ גבורי כח עושי דברו לשמוע צקול דברו וכאמרם שכר מלוא מלוא:

והנה שם הערנו כי גם עתה אחר תשובתו קושייתם במקומה עומדת וכי מי חשדו בעיניו שחמשה תלמידים גדולי עולם כלם יאמרו שמה יראני שום אדם ולא שמה יראני המקום. אך כתבנו כי יובן במו"ל שרק לרב עמרם חסידא שפדא שתי רביות ייפייפות והעלה אותן בעליה ויסר את הסולם ממקומה ויהי היום ויהם לבו ויטה את הסולם אל העליה ויחל לעלות ועודנו נחלע הסולם ויד לבו אותו כי רע עליו המעשה הכוא אשר זמס לעשות ויחל לשבץ אחר ולא יכול כי תקפתו יארו ויחמו בו להעלותו ולא הניחו לירד וירא כי לא יכול לילדו ויקרא בקול גדול גורא כי עמרם גורא

כי עמרם ויאספו אליו כל בני העיר ויאמרו אליו א"ה האש והעלים ויאמר אליהם גורא דמא דהוה דלוק בקרבי אל' כספתין אמר להם מוטב שאתבייש בעולם הזה ולא בעולם הבא :

הנה כי עם היות רב עמרם חסיד עם כל זה לא עלר כח מפני יראת ה' לשבץ אחר מחטאו עד באו אנשים וממוראם ירד ממעלות אחו אחרנית והיעלה על לב כי גבר רב עמרם לא היה עליו מורא שמים שוב למורא ב"ו. אך היה זה שקודם בא החטא לידו יותר ימנע ללכת לעשות את הרע מיראת אלוקים מאשר מורא ב"ו אך בשכבר העבירה באה ונהייתה ויאחו דליק דרכו לעשותה אז יותר קל לימנע ממורא בשר ודם והוא מעשה דרב עמרם חסידא כי אחר היותו במעשה הרע והיחל לעלות בעלת יארו כבר החזיק יארו בו וקשה לחזור בו כי גם אז השמים ירשו ממנו מלסיומו כי הואיל הלך אחרי לוואת יארו וע"כ ממורא שמים לבד לא ישוב אך ישוב אם יראוהו אנשים כאשר ה' לו כי שב בבוא כל ישראל לראות אשר יבא באש וזה מאמר ריב"ז אדם עובר עבירה בסתר כלומר לא אמרתי טרם בא העבירה לידכם כי אם יאר סמוך ייעץ להדיח ולומר עשה עבירה פלוגי כי ימנע הדיק מיראת אלוקים אך אשר אמרתי בהיות כבר העבירה ביד האדם וזהו אומרו אדם עובר עבירה בסתר כלומר שכבר הוא עובר ובה יכוין כי אז מוכיח לא יזון ממורא שמים כי אם ממורא ב"ו כעובדא דרב עמרם ואמר כי כ"כ כנכס בו רוח שטות עד שהיחל בחטא כי אחר שמה יראת האדם ולא שמה יראת המקום וזה כתבנו שם שכיון שלמה בחכמתו בא' יארו אל תהי חכם בעיניך ירא את ה' וכו' לומר אל תהי חכם לומר כי מעלמך תדע להזהר מן ה"ה" מצלי מועלותי כי הנה צוה אנסה אותך והוא ירא את ה' וסור מרע כלומר מחמת יראת ה' ב"ו וסור ופרוש מרע שאתה בו ואז יוכר אם חכם אתה :

כלל הדברים כי טור האדם מרע שבדו ממורא שמים טרם יראוהו אנשים וממוראם יחט וישבץ ה"ה מדרגה שאין למעלה ממנה. וזאת תהיה כיונת התנא באומרו ויהי מורא שמים עליכם כלומר ז' לבדו ולא של ב"ו תמיד בין במקום רואים בין בסתר במקום שאין אנשים ולא שתהיה לפעמים קרובה ולפעמים רחוקה כמו שכתבנו מההפך שיש בין טרם בא מליאות העבירה לידו לאחר שכבר באה כי אחרי בואה תהיה מיראת שמים וילטריך מורא ב"ו כ"ה שתהא עליכם ממש צלתי בעלה מעליכם כלל :

א יאמר הלא אמרתי אליכם הו כעבדים המשמשים שלא על מנת לקבל פרס והלא תאמרו בעש תכס כי שתעבדוהו שלא ע"מ לקבל טוב ותרצו שאין ל"ל העדר פרס כי אם גס רעה תבוא עליכם הלא גם צריך לא ירכנו אך גם קוצ לא יקצנו ולמה ירע לנו האם זו תורה זו עברה כי הלא יהי מורא שמים עליכם והוא כי כאשר השמים לה' ואין ב"ה חטא עם כל זה לא יעדר מהם מורא פן כעשן ימלחו ויחזיר הוא ית' העולם לתבו ובהו מחטאת בני אדם אז לפחות פן ימנע שפע עליון מעליהם לאשמת העם ויתאסר במקום שפע טובה שהיה מתגלגל ע"י שמים ויתגלגל רובו ויומר להם כאשר בזמן החרבן כמאמר ז"ל על הן אראלם לעקו מולה מלאכי שלום וכו' נמלא כי לא יבאר מהם מורא שרעה תבא אליהם לאשמת ישראל כי אותה המורה יהי עליכם כי עם היותכם חסידיו עליון תראו מצא אליכם לרע בעון הוולת כי בן דרך הדיקים לסבול עון הדור עליכם צוה תרגו ואל תחטאו :

והנה שצילי שלשת המדות ההם מקיימים העולם היינו בהיותם כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס. והנה על זה יש מקום לאיש אשר לא נתן לו ה' חכמה לדבר ולומר מה אעשה ואהיה ממקיימי העולם ואיכנה אוכל ומן השמים באומרם טפה זו מה תהא עליה לא נתנו לי חכמה ל"א יוסי בן יעזר שחזק בקולו איעלך והיה ציתך צית ועד לחכמים לקצוע מדרש ולזונס ציתך כי צוה תהיה לך זכות תורה שילמדו ועבדו בנחת שולחך שלפניהם שכל האוכל בשולחן ש"ח מייבב בה כאלוהי משלחו שם מקום וצוה ג"ח כי הוא הכנסת אורחים הרי שלשן ושמה תאמר הלא אדרבא ע"י התעורר דעתי עמכם אבא לזולל בכבודם וגם כלמוד מהם תגעל נפשי לז"ה הנה אחקך בעלה טובה מלפני לזו והוא כי הוי מתאבק בעפר רגליהם שחשךך

כעבדים המשמשים את הרב בעלמו בהאכילו והסקותו וכיוצא לז"ה המשמשים את הרב וכו' כלומר לא כעבדים המשמשים במלאכה הקט' כי כל אחת מהנה עבודה תקרא כי אם כמשמשין את הרב עלמו כי הוהו וקרא שמוע ולא עבודה כמדובר. וזה עיקר גדול באמנה שהוא כי כל מלוא ומלוא שישאל עושים הם כמשמשים את הרב עלמו ככה כניכול באלקים נעשה חיל וכמאמר הנביא ואנכי מלאתי כח את רוח ה' ומפליגים בקדושה כאשר כל ספרי חכמת האמת מלאים מזה על כל גדוהם כדורע :

ד יוסי בן יעזר איש ציריה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם יוסי בן יעזר איש ציריה ואמר יהי ביהך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם :

וזה כיוון באומרו כעבדי המשמשין את הרב הנה כי צוה דהה הסוג הד' ובאומרו שלא ע"מ לקבל פרס ולא אחר שלא ע"מ שיתנו לו פרס צוה דהה ה' ממליאת הנמלאות בבני אדם שהוא כי גם כמשמשים את הרב עלמו יש צלתינות פרס לז"ה שלא ע"מ לקבל כלומר אין ספק שיתן לך פרס אך בקבלה הוא הספק אם תכוין ע"מ לקבלו אם אין והוא ענין הסוג החמישי וגם אודיעך כי גם בסוג השני תגעל נפשך שהוא ע"מ לקבל אלא שלא ע"מ לקבל והוא אשר היחל בחלוקה הראשונה באומרו אל תהיו כעבדים וכו' ע"מ לקבל פרס שהוא הסוג השני רק בשבועי והנה עתה וגדל הכאב בייתור כי כל החלוקה הראשונה צלתי לריבה כלל כי כל אשר בחר בחלוקה השנישית ודמה השאר הכל היה צנינית :

אמנם לזה נדקדק אומרו הוא היה אומר ומתראי ואמר הוא אומר מאי היה אומר אך הנה שמעון הדיק רבו היה אומר כי על ג' דברים העולם עומד שהוא כי העושים ה' דברים מקיימים את העולם והנה ידענו מרז"ל כי אסור לאדם לעשות מלוא כדי לקבל טובה או שבר בלבד כי בלדקה בלבד אחרו שמונת לומר כדי שיחיה בני וכיוצא באופן כי העוסק בתורה ועבדה וג"ה שעליהם העולם עומד אם יכוין בעסק התורה או בעבודה או בג"ח כדי שיעצ לו או אפילו כדי שיתקיים העולם על ידו לא יספיקו לקיים עולם רק שיטעו מאהבה וזה היה ענין אנוניגוסם כי כאשר רבו היה אומר מרגל בפימיה על ג' דברים העולם עומד כו' בא תלמידו וכו' מרגל בפימיה' גם הוא שהוא היה אומר אל תהיו כו' לומר הן באלה יתקיים העולם אך בזאת שאל תהיו כעבדים כו' על מנת לקבל פרס שהיא החלוקה השנישית שכתבנו אלא הו כעבדים כו' שהיא החלוקה השנישית ואם לא היה אומר החלוקה הראשונה רק הו כעבדים כו' היה נראה כמלוא להם להתנהג בחסידות אך לא שתנאי היו דבריו כי אך בזאת יקיים המקום את העולם בשלשה דברים על כן היחל ואמר אל תהיו וכו' לומר אשר שמעתם את שמעון הדיק שהיה אומר מרגל בפימיה על ג' דברים וכו' הוא צתנאי שאל תהיו וכו' אלא הו וכו' ועדיין היה אומר כי לא היה צוה לורך תנאי כסול ומכלל אומרו אל תהיו וכו' היתה השנית אך הנה אם היה שותק מהחלוקה השנית ה' אפשר לומר כי לא מיעט באומרו אל תהיו כעבדים וכו' אלא שאם יהיה לאדם בחינת עבד בעבודתו את ה' שלא יהיה על מנת לקבל פרס אך טוב טוב הוא לעבד בהחינת בן את אביו כי תהי' מאהבה יתירה ע"כ חזר ואמר אלא היו כעבדים וכו' לומר כי בכלל הלוויי הוא יהיו משרתי ה' בבחינת עבדים ולא בבחינת בן או שכיר. ועוד כיון לומר שלא יהי' כוונת המקבל לזה אלא היו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ שלא לקבל וכו' כי אם היו וכו' שלא על מנת לקבל כלומר כי לא יבאר כי יש ויש פרס ודעתו לקבלו אלא שלא יהי' השימוש על בחינת הפרס מא"כ באומרו על מנת שלא לקבל שיראה כגועל בו חלילה כי מי אשר לא יחפון לדבקה בו ית' בעוה"ב שהוא שכר האמתי :

והנה בכלל הדבר היה אפשר לומר כי בא להשיב על הקושי הנפול על צלתי משים לב אל משמעות דבריו באמת ובתמים באומרו כי יראה סותר דברי התורה באומרת אם בחוקותי תלכו וכו' ונתתי גשמיכם בעתם וכו'. והן אמת כי הן זאת היתה רשעת לדוק וציתות כי המה הרשיעו ולא שנו לבם להשיב כי הלא דעת שפתיו ברור מללו כי לא ישמשו ע"מ לקבל אלא שלא יכוונו לכך וזה היה אפשר כיוון כאשר אמר הבבא השניה כלומר איני אומר ע"מ שלא לקבל שירה כי איני כי אם שלא ע"מ לקבל כלומר שלא היה ע"מ כך כי אם שישנו. אך אין אנו לריבים כי גם מתפח דבריו יובן כמדובר כי לא יאמר על מנת שיתנו לו פרס רק ע"מ לקבל כלומר כי הנתניה לא אדבר בה כי אמינות הוא רק דבריו הוא על כוונת הקבלה אם על מנת לקבל או שלא ע"מ לקבל. ואחרי דבריו על גדר שימוש מליט עשה בא וילמדו גדר השמר מעבור מליט ל"ת ואמר ויהי מורא שמים עליכם והוא תכלית החסידות. והענין הוא אשר ביארנו בספר ביאור משלי על מאמר ריב"ז לתלמידיו באומרם אליו שיצרכם וענה ואמר יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם ואמרו לו עד כאן רבינו ואמר להם אדם עובר עבירה בסתר ואומר שמה יראני שום אדם ואינו אומר שמה יראני המקום ע"כ :

חסדי ד יוסי בן יעזר וכו'. כתב הר"ב אחד נקרא והשני אב"ד וכתב הרב חו"ט דלפניהם היה אחד לראש ואין שני לו ואם דבריו הר"ב כפסגן ק' דבמו"ק סילהי פ"ג אמרו על קאול זה נקרא

אבות

ועל יהונתן אב"ד וקוב ראייתו שכ"כ הרב ס' יוחסין דף י' דלפולס סיו אב"ד אלא דלא היו ראשים והביא ראי' דמו"ק ע"פ : (בית)

שתערוך ערך למטה מעפר שתחת רגליהם וזוה חין לל של תולול בהם כי אם גם שתהיה שותה בלמח את דבריהם והוא כטבע המתאבק נעפר שהוא להם למח כן ע"י התאבק נעפר רגליהם תהיה לך למח לשמוע מפייהם ויעברו לך מרוב חשינותם שצקרב לך :

והנה יוסי בן יוחנן חולק ואומר

הלא לפי דבריו הוא שפעת איש ציתו לת"ח וינעול אותה בפני שער הכניסה אך לא כן הוא דעתו כי אם יבי ביתך פתוח לרוחה נין לחכמים צין לכל שארית ישראל כי מלות הלקה כוללת זוה תספיק לקיום עולם אך למען תהיה שלימה אינך ידון עניים בני ביתך המכונים האורחים ומאכלים ומשקים איתם כי אם יהיו אנשי ממון לא יכירו לרת נפש העני כי לא נסו צעניות אך בהיותם עניים

אשר הגיעו למדע זו וידעים עד היכן מרירות נפש העני מעט מרחמים עליהם בזמן ופיוס דברים ציור ואלא מזה : כצקנה ושמח תאמר הלא טובה היתה עלת יוסי בן יועזר לצלתי פתוח פתח רק לחכמים כי לא יהיה פחד המסך מהמלוה עזירה אך לדעתך שלכל המון ישראל יפתח פתחו הלא מי יודע אם צחכים יהיו בלתי הגונים וקמו קירוב דעת עם בעלת הבית ויקראם עון לז"ח הנה התקון הוא כי אתה הצעל הבית אל תרצה שיחה עם האשה וזוה ממך ילמדו וישאלו ק"ו וזה אם זה שהוא אשתו ממעט שיחה עמה ק"ו אנהנו שהיא אשת חצירו וישמרו מלדבר ולערב דעתם עמה וזה באשתו אמרו כי אשר צאו לביתך ויראוך ממעט צחית אשתך ישאלו קל וחומר ויאמרו אם באשתו אמרו חכמים לצלתי הרבות שיחה כי על כן היום הזה נשמר ואם כן ק"ו באשת חצירו כמונו אללה כי אשת חצירו היא ועתה הוקשה לו כי הלא יאמר איש היתכן כי לכל וכשל האורח באשתו ממעט שיחה עם אשת נעורי והלא ע"צ טוב הוא לצלתי הכנים האורח ממה שאמעט

ה יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח

לרוחה ויהיו עניים בני ביתך ואל תרבה שיחה עם

האשה באשתו אמרו ק"ו באשת חצירו מכאן אמרו חכמים

כל הרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל

מדברי תורה וסופו יורש גיהנם : ו יהושע בן פרחיה

ונתני הארבלי קבלו מהם יהושע בן פרחיה אומר עשה

לך רב וקנה לך חבר

והיו

ואינם עולים וזהו יורש גיהנם שיהי לו גיהנם לירוש :

והנה מאמר כתבנו כי כל התנאים האלו נמשכים אחר מאמר שמעון

הלדיק האמר על ג' דברים העלם עומד וראש השלשה הוא התורה

כמדובר הלא שמה ואלת קשיא כי מה יעשה אשר איננו תלמיד חכם ואיך

יקיים ויעמוד עמוד התורה לזה הביא דעת יוסי בן יועזר שאומר יהי ביתך

צית ועד לחכמים בו כי יעלו עליך כאלו חכמת לך ועסקת בתורה ולהיות

פי לא כל אדם יכול לקיים זה כי אם איש אחד יח' ביתו בית ועד לחכמים

מספיק לכל חכמי העיר ולבאים מן החוץ כאלה לאחד מעיר על כן

אמר יוסי בן יוחנן שאדרבא יהי ביתך פתוח לרוחה לת"ח ולכל העולם כי

הכנסת אורחים כוללת בשלימות צחית ויהי יסוד עולם גדול . והנה עדיין

ימלא בלי תורה ע"כ הביא התנא משנת ר' יהושע בן פרחיה שאומר שגדול

זכות התורה ואם אינך תלמיד חכם אל תהיה תקנתך היות ביתך בית ועד

לחכמים או פתוח לכל כי אם עשה לך רב כלומר אם צויתך הולך למקום

בית

חסדי אבות

הוא דפטר הר"ף אך אי לא חזינא כי ההוא סימנא דלג"מ עבד

משלם במיטבא ובטעין זה איירי הרב צתה"ד :

ומהר"א גאליקי בתשוב' הובא בכה"ג ח"מ סי' קכ"ח תריץ יתיב

דהר"ף איירי במאכיל היתום על שלחנו כי זה השלחן

דאכתא דבעה"ב סמיך מורה בא דלגס מתנה יהיב אכל חי קולח

הפרנסה לבית חצירו אז חייב ובכי הא אמרה הרב צתה"ד :

אמור מעתה הוא הדבר אשר דיבר יוסי בן יוחנן איש ירושלי

יהי ביתך פתוח לרוחה שיהא ניכר שהוא לג"ח וזהו לרוחה

למתנה ועוד חכמי מלך יהיו עניים צ"ב שתאכלים סביב לשלחן כי

בהני תרי טביתך פתוח לרוחה וסימנא מילתא דלגס מתנה וזאת

טנית שתאכלים צביתך בזה כ"א ידעי אוכלים לקובע בלי קום מחשב

שמה אחר זמן תחבט מהם דמי מזונות וגם ילך סמוך חדל להיות

מפתה ומסית לשאל דמיה"ס צ"ב כי בעקבות אחת משתים זו שמענו

דלגס מתנה עשית והם פטורים ועיין בתשב"ץ ח"ד בעור הראשון

סי' מ"ב מה קפ"י :

אמרו חכמים כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה וכו' יס

להעיר דהול"ל אמרו חכמים המרבה שיחה עם האש' גורם

וכו' ומה כל זמן דנראה כיתר ותו דבטל מד"ת פסיקא ותו דגם מרב'

שיחה עם האש' בטל מד"ת ואפשר דמרבה שיחה עם האש' הוא

מדבק בסט"א כי כלה דינין ודעתה קלה ואם באשת חצירו עבירה

היא צידו וע"י שמדבק בסט"א לא מציעא כשהוא מדבר ואל האשה

אמר צודאי שהוא בטל ועובר אלא היינו רצותא דכנגד אותו קיעו

קשרב' שיחה ע"י שמדבק בסט"א אינו יכול ללמוד ובטל מהתור' אף

קצבר אינו מדבר וז"ל כ"ז שאדם מרב' שיחה עם האש' ר"ל כנגד

אותו זמן גורם רעה שהיא הסט"א נוקבת לעלמו אף קצבר אינו

מקיים עמה מ"מ כל אותו זמן דבקתו הרעה וזה סבה שהוא בטל

מד"ת כי הדבקתו הרעה . ומ"ס וסופו יורש גיהנם אפשר דכיון

דלא נחשב צעניו עבירה כי הוא סובר אם דברתי והרבותי שיחה

עם האשה מה עשיתי לזה אינו חוזר בתשובה כי הוא סובר שאין בו

עון אשר חטא ולכן סופו יורש גיהנם כירוקה והוא לא ידע ואשם :

ועשה לך רב וקנה לך חבר וכו' . פי' מוז"ס דרש' כחצ"ס

אומרים ספרים וזהו המסך . המסנה כמ"ס מפי סופרים

ומפי ספרים והקורא בספר לריך שילמד הרבה להעמיד דברי הספ'

בית המדרש אשר שם תלמידים רבים חיוך מלחיו עשה לך לבדך רב שילמדך לבדך ולא תמתין עד שברך יבקשך ללמדך לקיים מצות ללמוד וללמד כי אם אתה בקשהו ולך אליו ואם לא ירצה עשה אותו כי תלך ותעשה לו כמה פיוסים וכמה תחניות והתנפל לפניו עד שירצה כי מעות חיוך יכול לתת לו כי מה אני בחנם אף אתה בחנם אך עשה כלומר ע"י מעשה שתעשה בהשתדלותך יהיה לך לרב ואם קשה אתה לקבל ולזכור תלמודך אשר ילמדך הרב קנה לך חבר וזה בדמים יקרים כי החבר אינו כרוב שאסור לקנותו בדמים ושמה תאמר טוב לי אעסוק בתורה עם הרב ואחור תלמודי יחיד מלבדך לי חבר כי הלא בהיותי יחיד לא יבא זכרון לפני זולתי ללמד על איש אם טוב ואם רע אך בהיות לי חבר לא יבא זכרון בין שנינו מה טיבו של פלוני חכם או טפש לדיק או רשע וזה יזכיר דבר אשר לא טוב עשה ותלא תקלת לשון הרע מבינינו לו"א הנה אתקן בצלם טובה מלפני והוא והיו דן את כל אדם לכף זכות בצדק כי אשר תבואו לדון ביניכם אם טוב ואם רע לאיש ואיש מתוך מעשיו לא יהיה כי אם לטוב כי הלא תדיננה לכף זכות. או יאמר טוב לי בלי חבר אולי תהיה הקפדה בינינו כמה ש דבר לי או יעשה דבר שאחשוד שהוא נגד כבודי ותלא לני אינה לו"א והיו דן את כל האדם לכף זכות :

הלל ושמואי קבלו מהם כו'. פירש רבינו זלל"ה בפ' שמיני וז"ל. ואת שיעור החטאת כו'. ראו לשית לב למה חזר לומר פה הנוטרים שאם ללמדנו שגם הם היו ראויים למות אלא שהיו נותרים ע"י תפלת משה שהועיל להלאין הרי זה נרמז באומרו למעלה הנוטרים פעם אחת ולמה חזר לאומרו. ועוד אומרו לאחר כי אינו לאחר לזולתם ועוד למה לא קלף על אהרן כי אם על בניו ואח"כ בניו לא השיבו לו דבר כי אם אהרן. אמנם הנה מלבד שאין ספק כי חס על כבוד אהרן מקלף עליו ומעבר צו עוד כיון בקלף על בניו כי להיותם כאודים מוללים מאש כי דרך שור נשאר אף גם הני בכלל הגזירה ע"כ הנה ראי להם לזהר כל יכשלו צענין עבודה כאחיהם וז"ל ויקלף משה על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנוטרים לאחר כלומר כי

להיותם נותרים כאוד מולל מאש ע"כ להם יאות לאחר מדוע לא חללתם כו' כי אשר נכו מהאש יחוייב להוכיח ציור אף המה לא השיבו מענותותם והשיב אהרן במקומם והוא כי מהם למדו מאציהם כי אפילו לזרים ה' אוהב שלום ורודף שלום וכו' ומה גם למשה איש האלהים :

והיא משנת הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן כו'. וראוי לשום לב למה יוחם הדבר אל תלמידיו ולא אל אהרן עצמו ועוד כי אוהב שלום ורודף שלום יראה ענין אחד כפול וגם נשים לב אל יחוס דריפה בשלום ועוד שהיה לו לקר ולומר אוהב ורודף שלום ועוד אף מתקשר לזה אומרו אוהב את הבריות ומקרבן לתורה כי אינו מקשר עם הקודש. אף אחר הוי מתלמידיו של אהרן כו' לומר לך שתהיה נכנס בסוג תלמידיו להיות מהן ואשר תעשה הוא להיות אוהב שלום כו' לומר בהיותך בשלום עם רעך אהב את השלום כל תעשה וזה שבו יאבד מיד כי תשתדל תמיד לקיימו ואם עשית כן ורעד הוא המקלקל השלום אל תאמר מה אעשה הלא אני החוקקי בשלום ואם חצירי מאבדו ממנו מה איכל עשות הלא האשם עליו לו"א ורודף שלום שאם תראה השלום בורח ממך אל תתייחס מלרדוף אחריו עד תחזור השלום

למקומו וזהו ורודף שלום כי אין לשון רודף אודך רק בהיות בורח כי זה בורח וזה רודף אחריו והוא כי השלום בורח ממך ואתה תרדוף אחריו בפיוסים וכיוצא עד ששיגבו ואשר תרדוף שלום שיהיה גם לאחר בלתי חפץ שלומך אל תהיה בשלום שתדוף מן השפה ולחוץ רק מאהבת הלב וזהו אומרו אוהב את הבריות :

אי שיעור הענין אם תרדוף השלום ולא תשיגו כי לא יועיל לך שמוע בקולי ואיעלך שתהיה אוהב את הבריות שעי"ן ששם שהוא בלתי חפץ שלומך אתה תרדוף שלומם מאהבה הנה תועיל כי גם לבן יקרב לאהבה אותך ואז תלחץ בהשגת השלום עמו ושמה תאמר זה יהיה אם לדיק הוא אף אם לא כשר יהיה גם כי תרדוף שלומם מפני דרכי שלום אף לא אהבנו כי רשע הוא לו"א ומקרבן לתורה כי אם רשע הוא קרבו לתורה ע"י שתשלים עמו וזהו תקיים גם צו היותך אוהב את הבריות :

שמעון

חסדי אבות

החסידים דאין להסתכל בפני הצע"ד צעת שטופנים דאסו' להסתכל בפני אדם רשע וכשעומדים לפני הדיין לריק שהיו צעניו כרשעים. ובהם אפשר לפרש פ' לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול תשמעון ידוע דהסתכלות הוא יותר מראיה דלפעמים האדם יראה לעינים מה שאינו לריק ומה שאינו רוצה אף להחמיד זמן מה בראי' הוא הסתכלות וזה עדקדקו רז"ל אסור להסתכל פני וכו' ואפשר קו"ם לא תכירו פנים דייקא כלו' לא תסתכלו בהם ראויה קטל ידם אחס מכירים פניהם כי אסור להסתכל בפני רשע וז"ל במשפט כשהם צדין הם כרשעים וזהו כקטן כגדול פ' שאחד קטן לפיך בחשיבות תורה ומלות ואחד גדול בתורה ובמלות עתה יהיו שוים צעניך :

שמעיה ואבטליון כו'. עמ"ס הרב תוספת יו"ט צס מו"ה ליווא ודברי הרמב"ם ורצ"ע הפך דבריו ומאי דקסיתי תריך יתי' הרשב"ץ צס' מגן אבות הגדפם מחדש ועיין מ"ס בערוך ערך דגם ובמה שהעריך הרב כה"ג ח"מ הגב"י סי' ו' וכבר הארכנו צעניותיו צוה צספרי הקטן דרכי יוסף קס צס"מ סימן ז' צסייעתא דשמיא :

אהוב את המלאכה. פי' כי המה צבטת ימי המעשה מצררות וגם אתה תאבב את המלאכה דוגמתה וזה אפשר שהוא כונת הפסוק ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלוך לא תעשה כל מלאכה שתכיוון בעשיית מלאכה לעבוד השם ולקיים גזרת צועת אפיך תחלל להם וגמלא דבעשית מלאכתך תעבוד את ה' ומלך זה אהוב את המלאכה :

אי אפשר שהכונה ו' ימים תעבוד השכינה כזכור לזכר יו"טו' הקדושה ולכן גם אתה עשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלוך וז"ל שהשכינה אינה מצררת צבטת ולכן גם אתה לא תעשה כל מלאכה. וכל עומת זה קמעי' רוצה אהוב את המלאכה מלך

ולא ימהר להקשות עליו וז"ל עשה לך רב דהיינו מפי סופרים וקנה לך חבר מפי ספר והיו דן את כל האדם לכף זכות קשתדל להעמיד דברי הספר קיהא מסכים אל האמת עכ"ד. ולפי דרכו אפשר לומר כמ"ס בירושלמי פ"ב דסקלים ר' גידל אומר כל האומ' קמועה צס אומרה יהא רואה בעל קמועה כנגדו קנא' אף צלם יתהלך איש אם עשה כן מוטב ואם לאו כסופי' דקרא ילבור ולא ידע מי אוספס משכח תלמודי' ופי' הרב מהר"ם סירילי"ע מקס הראב"ד יהא רואה בעל קמועה כאילו עומד כנגדו כסדר קאמרה והוא ז"ל פי' קלא יזכירנה צקלות ראש כשאומר צס אומרה. ילבור וכו' לזכר קמועות ולא ידע הקומע מי אמרס. הקצ"ה אוספן כורתן ומסלקן ממנו עכ"ל. ובהם אפשר לפרש פ' וחכך כיון הטוב הולך לדודי למקרים דובצ קפתי יקנים : הכונה וחכך בחור' יהי' כיון הטוב כחמר דיתיב אדורדיי ולא תשכח אצל לריק תנאי לזה והיינו הולך לדודי למקרים כלו' כשתלך לדודי פי' מרח קמא בעל קמועה , למישרים , כסדר קאמרה וז"ל למישרים והיינו כפי' הראב"ד וגם שתי' כונתך דובצ קפתי יקנים להיות קפתותיו דובצות ולא תאמר צקלות ראש כפי' הר"ם סירילי"ע אז וחכך כיון הטוב שאינו מחמד לא יארה לך תקלה וזה אפשר שהוא כונת התנא לפי פי' קפירקו וקנה לך חבר ספרים לו"א עשה לך רב תראה צעלמך כאילו בעל הספ' נגדך כמ"ס בירושלמי ואז קנה לך חבר שתקח הספר ללמוד ותדין לכף זכות כמו קפירק מו"ה :

ו הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע. פי' מר זקני מהרר"י צו של הרב חסל"א זלה"ה דהזכיר לאדם להתרחק ממי שהוא קרן לרע לפי שאין לרשע אף לשכנו לריק לעשות גדר להתרחק משכנו של רע ומינה קאמה למד צק"ו ואל תתחבר לרשע עצמו :

ח וכשיהיו צעלי דינין עומדים לפניך יהיו צעניך כרשעים וכו'. כתב הרב ק"ך חו"מ צס' טו"ב ס"ק צ' מקס ספר

שמעון

צנו אומר וכו' : פירש רבינו זללה"ה בפ' שמעון וז"ל . והנה מדממה שידוע אחר ולא דבר מטוב עד רע כורה לנו מוסר התנא וז"ל שמעון צנו אומר וכו' . וראוי לשום לב א' כי ללמד כי השתיקה טובה מה לורך להקדים ולומר שכל ימיו גדל בין החכמים . (ב) כי אדרבה כל עסק הגדל בין החכמים הוא הדבור . (ג) באומרו ולא מלאתי שירה כי בין החכמים מלא מליצה זו ואין בזה שייכות מליצה ומה גם להיות ציוחוד שם . (ד) כי מלת לגוף תראה מיותרת . (ה) אומרו כי לא המדרש הוא עיקר כי' כי אדרבה נמנו וגמרו כי הלימוד גדול שמציא לידי מעשה הנה כי למוד עיקר . (ו) מלת הוא שהיא מיותרת . (ז) אומרו וכל המרבה דברים כו' הנה זה לבדו היה ראוי לומר שכלל היות המרבה דברים מציא חטא הוא כי טובה הוא השתיקה כי מהדיבור אפשר ימשך הרבות דברים ויבא לידי חטא . (ח) כי מקרא כתוב צרוז דברים לא יחל פשע . (ט) כי הפסוק אמר פשע והוא אמר חטא בלבד :

אמנם

יש דבר צנוע אל הגוף ויש צנוע אל הנפש כלדרי תורה וכדומה לה וראינו לומר כי בכוונת אל הגוף אל תאמר כי הקולור טוב כי אם אין לגוף שהוא להנוגע אל הגוף טוב משתיקה לגמרי ולא קולור בלבד אך הקולור טוב במדרש כאשר יבא והנה טרם ידבר דבר זה ראה והנה יוכל איש לדבר כי מה שפלת השתיקה לגוף טובה הוא להמון העם אשר לא למדו לשום בלשון חכמה ומוסר ולדבר בקלרה משא"כ למי שגדל בין החכמים שאין ספק שיש לו לשון למודים לדבר בקולר ובחכמה מסוקל

חסדי אבות

מלך פאחה עומ' מעין דוגמא של הקני' כציוכל : או ואמר אהוב את המלאכ' כמ"ס הרשב"ץ צ"ב מגן אבות במשנ' זו כי חכמי יבאראל הגדולים היו חופרי שדות וחוטבי עלים ומתפרנסים מיגיעם והיו צוררים המלאכות הכבדות כדי להכניע ירםם ולא יבואו לידי הרפור וגם שאין לריכס לימוד כדי שלא יתבטלו מת"ח צלימוד האומנות עכ"ל : וזה אפס' קרמו שמעני' בדבריו אהוב את המלאכ' כי בזה יוכנע היל' ולא יבא לידי הרבו' ומקום קסחם ואמר אהוב את המלאכ' ויש בכלל זה מלאכ' יקרת הערך שהיא חכמ' ומלאכ' כגון מעט' רוקס וחכמת הליור וכיוולא קיט בכללן אומנות גדול בחכמה ובחצונו' לז"א וסנא את הרבנות כל רבנות אפי' במלאכה כמ"ס פ"ג דע"ג רבן קל טרסיוס כלו' שתבחר לעמך מלאכ' שאין זה רבנות כהונת עלים וכיוולא שלא תחצטל מת"ת כדי להסתלמד : וזה אל תחודע לרשות קאס אתה אומן במלאכת מחשבת ותוילא כלי למעשהו יפה אף נעים קב ונקי לסוף מוכרח להודע לגדולים כי יא' שמך לפני העשירים תחילב לשרת לגדול באומנותך . הנקי' והנאה אלל אס תבקט מלאכה כבדה תרויח ג"כ קאל תחודע לרשות מלך מלאכתך :

א"י

אפשר אהוב את המלאכה בה"א הידיעה לרמוז משנ"ל שטעולם יעסוק אדם באומנות אבותיו וזה רמז באמרו אהוב את המלאכה הידועה לך מאבותיך ואל תסנה לעסוק במלאכה אחרת : יד א"י אין לי מי לי . אפס' כמ"ס חכמי האמת דאס חטא האדם חטא גדול שכמעט אמרו שאין לו הקוב' לעולם חטאחו זהו אס יעס' תשוב' ציוניות אך אס יפילא לעשות תשוב' מבחינת צי' אז מתקבל בתשוב' : גם אמרו שהאדם לריך להגדיל מעשיו ולענות במעלות שבתחלה זוכה לנפש צחי' מ' ואח"כ אי זכה יתיר זוכה לרוח צחי' ז"א וכן עזכ"ד ואפס' קזה רמז אס אין איני לי כלו' אס חטאחי באופן קמ' איני מקבלת אותי בתשוב' ציוניות כי איני רומז למ' וז"ס אס אין איני צחי' מ' כי גבר החטא עכ"ז יס חקו' מי לי מי הרומז לצי' קבה כ' טערים גי' מי אס איני מחגב' בתשוב' כנגד מי קזכ' לצחי' נפש צחי' מ' שהוא איני וז"ס וכשאני צחי' מ' לעממי לריך להסתדל לקנות הרוח צחי' ז"א אס איני צחי' קס מ"ה . שהוא ז"א מ"ה איני קאזכ' לצחי' מ"ה איני ואס לא עכשו אשתדל לחקן ולעלות . אימתי כי אין מעט' וחשבון בצאול :

טו' שמאי אומ' עשה תורתך קבע . פי' הרצפ' מרדיוס דף ס"ח עשה תורתך קבע כך פרקים בכל יום כך הלכות בכל יום כחק הטנד וכו' עכ"ד : אמו' מעט וטע' הרצ' אפס' כי

הטעות . ע"כ אמר כל ימי גדלתי בין החכמים ועם כל זה לא מלאתי לגוף טוב משתיקה כלומר על הנוגע על ענייני הגוף טוב משתיקה כלומר אך לא בלמוד הנוגע אל הנפש ולכל יאמר איש כי גם שלגוף אין טוב משתיקה אך ללמוד יהי' הקלס האחר שריבוי הדיבור יהי' טוב שהרי קיימא לן שנמנו וגמרו כי בלמוד גדול לזה אמר אס מה שהמדרש שהוא בלמוד הוא גדול כי' משפלת עלמו בלבד כן היה זה אך לא המדרש הוא העיקר כלומר אינו הוא מלך עלמו כי אס על שמציא לידי מעט' הנה כי העיקר הוא המעשה והוא ולא המדרש הוא העיקר וכו' זא"כ אמר מעשה שכל המרבה דברים שמרבה אפי' בלימוד מציא לידי חטא ושגגה והוא מארז"ל לעולם ילמד אדם את תלמידיו דרך קלרה . ואמר חטא שהוא שגגה מפני שכלימוד ידבר כאן אלל מקרא שכתוב לא יחלל פשע על מילי דחול ידבר :

(גם בפ' תלוי פירש רבינו הגאון זאק"ל על האי משנה אע"פ שכמעט דא' ודא אחת היא אך מרוב מתיקות ולחות לשונן וגם שלא נשנית אלל בשביל דבר שנתקדש בו רוב תוכחת מוסר אליג לשונן ולא אמאם באריכות) וז"ל שם :

והנה חשבתי למשפט אחרק שסם הדברים הרעים שבתרמית לשן רמיה אל שבע תועבות נפשו יתבדך מוסתכים ומתאכסיוס זו מו' . (א) גניבה ודברי הונק מתהלל במת שקר וכיוולא באלה . (ב) נמשכת מוזה בציא שמע שוא וסיליא דיבה . (ג) הוא הליצנות והתול והוללת בקלות ראש ודומה למו . (ד)

מחשב' מועלת לדברי תור' וכ"ס אמיר' וזאת הית' לי כונת הפסוק כל זה נסיתי בחכמ' אמרתי אהבמ' והוא רחוק' ממני הכול' כל זו נסיתי צענין החכמ' אמרתי אהבמ' כלו' אמרתי שאני רול' להתחכס ולהצין דבר מתוך דבר מחשב' מועלת וק"ו אמיר' שאמרתי לזה והוא רחוק' ואני גרמתי לעלמי וזהו ממני מסיבתי קאני אמרתי קרול' ללמוד ולהתחכס ואמיר' זו הית' בעוכרי אלל הקיב הוא להתחכס ולהצין צלי הקדמת אמיר' ומחשב' וז"ס אמו' מעט וטע' הרצ' קאס תאמ' הרצ' אמירתך גרמא צנויקין כי לא תוכל עשוהו דמחשב' מועלת וכ"ס אמיר' : והמפרקים פירשו אמו' מעט וטע' הרצ' והיו מקבל וכו' הכל לענין אורחים וכמקס"ל לדיקוס אומרים מעט ועוסקים הרצ' כמו קטע' אברהם אבינו ע"ה וכו' ע"ס :

י"י לחקו' מ"ס לריכי לדיקי לומ' מעט ולעשות הרצ' לא יאמרו קוס דב' ויעשו מהסירלו . ואפס' לתת קטעס עפ"י מאי דאמרינן צב"מ דף כ"ב אמיר' ומר זוטרא תקלעו לבוסתנא דמרי צר איסק חיויתי אריסי' תמרי ורימוגי רב אסא לא אכל אחי מרי צר איסק ח"ל אחאי לא יבנת מהנך יפות ח"ל השתא אחאי לא אכיל מר ח"ל מחמת כיסופא חמ' הכי לא אמרו כלך אלל יפות אלל לענין תרומ' בלבד . ומשמע התס דאס הוא צעה"ב והוסיף ליכא חו מקום כיסופא וכדתנן ואס צא צעה"ב והוסיף תרומתו תרומ' וכל שהוסיף אף להדיוט לית צי' מקום כיסופ' . כל קבל דנא זו מדת לדיקוס צבא אליהם אורחי ופרחי איכא למיחש דילמא מקום כיסופ' עבדי ולא מלכס ואפס' חיו' אורח חיוס לזה וכמו נע' בנפס כל קבהנאחו צנותן קטעס דילמא הצעה"ב מקום כיסופא עביד לכן אומרים מעט בתחלה ועוסקים הרצ' וכשמוסיפים על האמיר' גלי דעתיהו כי באמור' הס עוסים מלכ ונפס ולא משום כסופא וז"ס אמו' מעט וטע' הרצ' להורות בתוספת כי כך ראוך ולחו מקום כיסופא : עוד תוסיף לקבל האורח צבספ' להראות לו חיו' יתיר' כי בזה יתיוסב דעת האורח :

טו' עשה לך רב והסתלק מן הספק . אפס' צמ"ס ציבמות דף ק"ט חוקט עלמו לדבר הלכ' בדיונא דאחא דינא לקמי' וגמ' הלכ' ומדמ' מילתא למילת' ואית לי רצ' ולא חיויל משאיל וכתבו הרמב"ם והטור דל"ד רבי' אלל אס יס ת"ח צעיר לריך לשאול לו ולחו דוקא רבי' וכ"כ מהרש"ל בים ק"ס קדושין ובתשוב' סי' ל"ה וכתב רבינו ירוחם צס' משרים נתיב ח' ח"צ וז"ל דיין אינו ראוי לדון דב' מסופק אס יס ת"ח צעיר קודם קישאלנו כדי שלא לרמות דבר לדבר אלל צרור לו כצק' עכ"ל ומשמע

אמר ולא המדרש הוא העיקר כלומר לא המדרש הוא מפתח עלמו העיקר רק על שמירת לדי מעשה וא"כ אין מעט ראיה שהתלמוד שהוא דבור יתאריך וי"א הוא ועוד כי בלא כלל השנה בין לנוגע אל הגוף בין לנוגע אל הנפש כי כל המרבה דברים מביא חטא שכולל הכל גם נד"ת והוא מאמרם ז"ל לעולם ילמד אדם את תלמידיו דרך קצרה כי ריבוי דברים יביא חטא שהוא קרוב לנשכח ויעבור לאו דהשמר מן תשכח ונשכחה וטעה דבין וגם התנא הזכיר הכמים הזכירו בדבריהם כו' מן ישמו התלמידים וידע כי באריות דברים יש מקום ליאחז. הנה ביות תורה ומלות אין טוב משתיקה כי שיחה בטילה שיחה עמוקה ודרך רעה כל דורך בה לא ידע שלום והוא רמו הרומז באומר ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת כמדובר ולהיות כי אחר השיחה בטילה תצא ה טופה וגביצ' דעת ע"כ סמך ואמר ויהי פי ראשו בתוכו לומר הנה טוב טוב היה יהי' כל דצריך כליל תכלת ולא שיחת חולין ואם לא תעשה כן לפחות הזכיר מחנופה הנמשכת בל יהי' לך אחד כפה ואחד בלב וזהו פי ראשו בתוכו כי בית לוואר הוא פי המעיל הדומה אל פי האדם יהי' פי ראשו בתוכו כך מה שבפי האדם ויהי בתוכו כי ויהי בתוכו כבדו :

והי זאת היתה תלוינת מוכה המורשתו באומר אחד חסיד מן הארץ וישר באדם אין וגו' כי הלא מלת באדם מויתרת וכן באומר ילודו חרס סכראיו ואמר ילודו בחרס כי אין הרשת נלודת - אמנם בהיותו בוכה למשפחותיו כי ראשי אמונים אצלו בימיו אמר אחד חסיד ולא שהוא אחד חלילה רק מן הארץ כי יושבי הארץ הם האובדים וגם שלא יבצר מהאשר אנשי אמת בלב מה הלא ישר באדם שיהי' הושר באדם מניה וביה תוכו כבדו אין. והנה כל כך מושרשים בזיוף שאין איש נוטה בחצירו כי כל אחד מכיר בחצירו שאין תוכו כבדו כי מרמה צפוי שלום את רעהו ידבר ובקראי ישים ארצו כי הלא כלם לדמים יאשרו רחובו את שמעון ושמואל את רחובו כל א' חפץ לרמות וללוד את חצירו בדברי שקר וכל אחד מלכבו ידע לב חצירו באופן שאיש את אחיו לא ילודו את חצירו או ממונו כי כל אחד יבין את חצירו וישר אף ילודו את הרשת טעמו לו חצירו וחצירו ילוד הרשת שפורס זה לו כי כל אחד לד ומבין ערמת חצירו וישמר נמלא שאיש את אחיו וילודו חרס הוא הרשת בלבד נמלא חנופה לכלתי הועיל וזה אחשוב כיון המסורר במקראיו באו' שוף ידברו וכו' יכרית כו' אשר אומרו כו' והוא כי אחרי או' כי כסו אמונים מבני אדם הנה כ"כ פסו אמונים מבני אדם עד גדר שאם ובתם ידברו איש את רעהו שפת חלקות לרמות זה את זה כי לא יועיל לו כי הלא בלב ולב ידברו כי לבו של זה הוא כמדובר עם לבו של זה וכן לב חצירו בלבד של זה שבינו זה את זה ומה ידברו זה את זה כלומר שפת חלקות מדאגה ששכנעו לא יאמין לו אומר לו יכרית כו' כל שפתי חלקות לשון מדרגת גדולות שהוא אומרו כי אלו ללשונו נגביר לומר זה אל זה לומר שחובה את רעהו ויפילא לעשות לו טובה כלומר שאין תוכו כבדו כי אם שלשוניו נגביר בלבד והוא שקר כי רעים אובדים אהנו וכל נדבות פניו זה אל זה בלב שלם כי הלא שפתינו אהנו בצחירתנו ומי אדון לנו מכרחתו להחניף אלא ודאי שכל שלם גשם נדבות נניף זה את זה ועכ"ל לא יוכלו לרמות זה את זה כי כל איש יבין כי כל אלה פטומי מולי :

והנה האזהרה ה' הנה באה שגרמנו באומר ויהי פי ראשו בתוכו כאומר. ועל השנית ויהי לבבם פיו מכלולא דבה כי אחרי יראה לתקן ולא יכול לרפא אחר שפה ויהי לבבם פיו יקרה והוא על זאת ותפגל כל חסיד ושמר לפיו מחסום כי יקניטו איש מן צדו כסו ויליא עליו דבה שקרית או אמתית על כן רמזה תורה ואמרה שפה ויהי לבבם פיו יעשה כמכנים שפתו לתוך פיו לסתמו ולעכב מכלולא מכוין מילין ולא יצטח צטנלו לומר אם יא' מפי דבר בלתי מתוקן בדרך ה' ואעשה כי רב שכלי כי נבונותי ואדעה מילין אענה לתקן עיוותתי ובמתקן לשוני אהרף כבוד סוגי דבורי ואסיר כל דיליו ע"כ אמר מעשה אורג וכו' לומר לא יעשו פי המעיל בלתי כפול שהוא ע"י חיתוך צדד ואחריו שפת הבער פנימו לחזקו שלא יקרה רק מעשה אורג שמהאריגה יתרג כפול. ולא שפת חתך מוכן ליקרע ויתוקן אחרי כן בכפול אותו מעשה וספר לרמוז לא ש יפתח לשלוח רסן לשון להוליא דבה וכיוצא על סמך שיתקן אחרי כן כי אם שיא' דיבורו מתוקן מתחלתי כל יקלקל ע"מ לתקן. והוא מאמר שלמה בתקמתו באו' מן יחסדך שומע ודבתיך לא תשוב והוא כי אחרי אומר ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל שהוא להוליא דיבה מוכנס גם שלא משך כי אם סוד שסיפר לך אחר אל תגל מן יחסדך שומע וישמע ויאמר כי מכנס ריבו אתה בודה עליו מלכך דבר רע ובסוף המתך ותרלס לחור כך ולתקן לא תוכל וזהו ודבתיך לא תשוב ונמלא בלתי מניה מקום אל השלום כי תתור על מלכו תמיד לעולם לא ינמלא ולא תוסיפו עוד להיות רעים אהבים כאשר תתחלה. באופן כי טוב לגביר לעכב דבור מן אחרי יראה לתקן. ולא יכול. וזהו לא יקרה שפ"י היות כפול מתוקן מעיקרו לא יצא לידי קרע ופירוד. גם רמו מאמרם ז"ל כי הוא יתבדך תולה ארץ על בלימה הוא על הכולם פיו בשעת מריבה מלענות סרה וזה ירמוזו באומר סביב מעשה אורג ע"י היות שפה לפיו שהוא שכולם פיו תהיה הארץ הנדורית סביב כאלו אין אורג ביניה על סביבותיה רק כאלו הוא אורג מעשה אורג ממנה עד השמים באופן שלא תמוט לעולם ועל כל האומר מה יעשה האדם לכל יצא אל המדה הרעה הלא הוא בלמד עלמו בשתיקה וגם בהכרח תהיה שתיקתו ככלים על דבורי וזה רמזה תורתנו הקדושה באומר ועשית על שליו רמוזי תכלת וכו' ושמעתי וזה בתוכם כי הלא יקשה בכתוב כי הלא כאשר היה כענין מתוך המעשה כי ריביו המעשה טוב יעל כן לדחות זה

ד) אשר ירבונו אנשים וכהם איש את רעהו צוט לשון וגדופים. (ה) והוא לשון הרע וספר בגנות חבירו ובצן אמו יתן דופי. (ו) רכילות לשלח מדנים בין אחים. (ז) נבלות הפה. וכן אמת כי אמן של אלו אשר הוא יולדת השבעה הוא שיחה בטלה כי ממנה פנה ממנה יתד ללא אליהם וממנה היו כלנה כי הלא ראה יושבי קרנות יועדו ויחדיו לנוע על העצים תחת כל עץ רענן או בפתח שער חצר אשר יהיו שמה מקומות לשבת ויהי מושבם בית מועד לכל חי איש לא נעדר אשר לא יעבור תחת שצט לשונם ובגדולים וחלו בהלכות מלכים ומלחמותיהם שמה יביאו את אשר יתיבנו מלכי ארץ ואשר רוונים גוססו ויחד במדרי משכיתם שבתם וקיימתם ואיך זה נוסל וזה קס וכל איש נותן טעם לפנים הנופל איך נפל שדוד ולשבת הקס וגבירתי ומועלות אי זה הדרך היה טוב למלך הדרום או למלך האפון ואיך עלתו וידוע לעומדים לפניו ואשר אמו ספורי מלחמות ודברי הימים ישמיע למו ובמחמת האיש במעונו פיו יבדה מלכו המלכות כוונות למוד לשון דבר שקר למשך לבדם אליו ומשם ילמד לדבר חונק באמרי שקר וגביצת דעת. וככלותם לדבר על שרי עם ועם ידברו על הארץ ועל המון על המחיה ועל הכלכלה אם מעט ואם הרבה ויכל כל איש לפי אכלו ויספרו צרע עושק יש משמע שוף זה ואמר פלוגי הרע לי וקפח ממוני וזה יאמר גם אני כמות עשוק וגזול מפ' וני אלמוני. ולא הנוגע הנדבר בו סרה אל אחד מהיוצאים יקום לריב עם אשר בזון דברו ויחרפו וגדפו זה את זה ויוילא דבה זה אל זה וצני לויא ישמחו לראות בקלון רעים ויתללשו עליהם וישעו מושב לליס מל' א' מהיוצאים יתן אל לבו מן יקאוף האיש אשר חרף רעהו יקום לגנוב דעתו ויחניפנו ובקרב לבו שמה לאידו ועל פי דרכם יאונה לאדם בחרף איש את עמיתו דברי נבלות לבנותו לא ישיב ידו. ובנוסעם מבית מועדם כל רע רכיל יהלך אל אשר לא נמלא אהם ועליו דברו שם רעות באופן כי כל שבע תועבות הנאמרות יחד כלן מתפעפות משיחה בטילה כסדרן או שלא כסדרן. ועל כן היטיבו אשר דברו רז"ל צ' שיוצאים ואין ציונים ד"ת הרי זה מושב בלבד כי מהשיחה בטילה ותעתדו ללילניות ולא הזכירו האחרות על פי משנים בלבד לא יסויצו כמדובר רק המות הוה. על כן שומר נפשו ירחק משיחת חולין כי רעה צעני אדוניו שצמשים הוא. ולו יוכל איש לבלתי דבר כל דבריו כי אם בתורה ובמלות ובקדשי שמים מה טוב חלקו ומה נעים גורלו ועוד מעט. בלרכי מחייתו אך עלור במילין מי יוכל אך ראה זה מלאהי יכול איש לשמור עלמו לבלתי דבר על הנוגע לזולתו מן הוא והלאה ואף גם זאת בקולר מילין כי אז טוב לו מלט נפשו ממה דברי עוונות המתרגשים בהניה דברי עלמו וישר על אנשים. ונחזור אל הענין כי באר שבע הרעות האלה ירמוזו דברי פשט ענין המעיל כי הלא רצותינו ז"ל המעמידים אותנו על האמת למדונו כי הוא מכפר על כל לזון הרע כי דבר שבעול יכפר על דבר שבעול על כן יתכן כי בגלל הדבר הזה רמוז לנו הוא יתבדך במעשהו רעת הקול ואופן תקונו ללמד דעת את העם כי ממנו יראו וכן יעשו להשמר מליפול אל פחת עון הלשון כי רב הוא ומה גם בפי המעיל ומעשהו כי ידמה אל פי האדם כאשר יבא צס"ד. כי על כן חשבתי כי כל שבע רעות המתרגשות משיחה בטילה נרמוז בו. ולהיות כי המהר ממנה הוא מתג ורסן אל מניעת כל שבעתם ע"כ בפתח דבריו הורה לנו לימוד זה ויהי אומרו ועשית את מעיל האפוד וגו' ועל פי הרמוז ינתן טעם אל בלתי היות במעיל רק תכלת לבדו והוא כי הנה השומר פיו ולשונו את כל גופו הוא מקדש ומיפה דעתו עדי. וי"א ועשית את מעיל האפוד כי המעיל המכסה כללות הגוף יהיה אפוד ועדי במה שיהי' מליאיתו שהוא מיוחס אל הדיבור כליל תכלת כי יהי' כל דבורך כלול דברים שהתכלת רמוז אליהם שהם דברים אלקיים שהתכלת דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד ולא בדברי חול והוא מאמר התנא שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין הכהמים ולא מלאתי לגוף טוב משתיקה ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה וכל המרבה דברים מביא חטא. והוא צדום לב אל הקדחה זו כל ימי גדלתי כו'. (ב) אומרו טוב משתיקה שירה שיש דברים הרבה טובים לגוף והוא לא מלא טוב מונו ועוד לשחק ממלת לגוף ולא יאמר כי אם משתיקה טובה לאדם. (ג) או ילא המדרש וכו' שהוא בלתי מתייחס אל הקודם וגם מלת הוא מויתרת. (ד) אומר וכל המרבה דברים וכו' כי זה הי' ראוי לסמוך אל אומר ולא מלאהי כו' קודם לאומר ולא המדרש :

אמנם הנה מליאית הדיבור מתחלק לשנים א' הנוגע אל הגוף כחיותו ומשאו ומתנו ב' הנוגע אל הנפש כתורה ומוסר וכיוצא. והנה היה מקום לומר כי לענייני הגוף יש צ' חילוקים א' להמון העם אשר לא ידעו לזיכר בדבריהם ולהם שתיקותם יפה מדבורם אך להכמי לב אשר גדלו בין החכמים דבורם יפה כי הלא למדו לשונם שחכמה ודרך קצרה ולהם הדבור יפה כי אפי' שיחה קלה של ת"ח ארובה תלמוד שזיחתם לא צלבר בטילוק טעות על אם יש ללמוד טוב ממנה וגם בה הרבות לא טוב אך בתורה כל המרבה דבור בה ואריות לשון הרי זה משובח ע"כ צ' רש"ג ויורנו כי לא זו הדרך ישכון אור כי החלוקה העולה על רוחנו אשר היתה טובה להמון העם היא הראויה גם להכמים וזהו כל ימי כו' לומר לא בטולה על רוחם כי אין השתיקה טובה רק להכמין אך כאשר צקרב חכמים ילין הדבור יפה על כי צדעת ידבר כי הלא כל ימי גדלתי בין החכמים ועכ"ל על בחינת הגוף לא מלאהי טוב משתיקה כי אותה מלאהי טוב מהקילור אך בחינת הנפש אשר שבתם כי טוב בו האריות לא כן הוא כי צו ילדק הקילור אשר שבתם בגוף. ובהנה היה אפשר להבין קלת ראיה שבתורה אריות לשון זה הוא טוב כי הלא נמנו וימרו בו תלמידי גדול ממעשה ואם הוא גדול ממעשה מכ"ט שריבוי הדבור בו טוב כמו שכתבנו. ריבוי המעשה טוב יעל כן לדחות זה

מסודרים זה אל זה אך הוא מוסר אצוני שצמיח למדנו דעת כי אין טוב משתיקה והוא כי הפעמות הן כעין זוג בענבל מקשקש בתוכו כלורת הלשון המקשקשת תוך הספ והזוג ההוא המקשקש הוא המשמע קול נבואה אל הקודש ועל כן הוא משל ורמוז הרמוז על דיבור הספ והרמוזים של תבלת וזארגון ותולעת שני הם כפיות הלוליות סתומות אשר לא ישמע קולם הם רמוז אל השתיקות והעדר הדיבור. ולמדנו יתברך שלא נחשוב בלבדנו כאלו הרמוזים בתוך הפעמונים שיהיה שתיקה אחת בין ב' דבורים כי אם כאלו הפעמונים הם בתוך הרמוזים ללמד כי בין ב' שתיקות נדבר דיבור אחד כי תהיה השתיקה כפולית מהדיבור כי בין ב' דברים שישתוק ידבר דבור אחד כפעמון בין ב' רמוזים כי לא הם נתן הוא ית' פה אחד לאדם ושתי עינים אם לא ללמד שהלי מה שיראה בעיניו יגיד וזה יהיה לו סיוג לכלוא את הרוח שועים מלפתחו להביע רעות :

עוד

מוסר ב' גם לזה הלא הוא כי מלבד אשר יהיו דבריו מעטים יהיו צננות ונקול נמוך ולא בקולי קולות וזהו אשר לזה כי יהיה הווג בענבל המקשקש בתוכו כלשון צחוק הספ שיהיה מזהב כי אין צלל המתכות מה שיעשה ממנו זוג וענבל שיהיה מקשקש כל כך קול נמוך כזהב :

ועל

השלישית הנמשכת גם היא מהקדומת והיא דברי רוק ולעג ולילנות והוא קולות ראש ע"כ ה"ה דבר ה' יהיה הענבל הרומז אל הלשון שיהי' של זהב ושיהיה פי הווג וראש הענבל המקשקש על פני הארץ נוכח הקרקע לרמוז ב' דברים אחד יהיה כל מענה לשון דברים חשובים ויקרים כזהב. ולא דברי ריקות ולילנות אשר שנה ה'. שנית בראש לו כסוף דברי כוזב ראש בענבל שזוג שהספ והלשון אל הארץ וביטוי לרמוז אל פי האדם שיהיה דובר דברי לדיקים וענוה לך ולא התול וקלות ראש בסוד משחקים ולא כא' על עבר אשמוותם כי רב וממלאים שחוק פיהם ומה גם כי יראו איש משתגע מתהולל בהתול ולילנות ודברים המרגילים שחוק לכל העומדים לפניו לשמוע סכלותו יחד כלם ישיבו וישמחו וימלא שחוק פיהם עד בלי די ועליהם לשבח את המשובע ההוא כי ידע לדבר לחות לשמה לבב אנוס בהתולו לילנותו ומה גם צבית שמה ומהתה כי יבזו כסף להביא אנשים פוחזים ללוי משחקים על פי הנבל ומנבלים פיהם בשירי עגבים ואהבים העתידים עורר לוית יר סמוך אל הרהורים רעים וחטאים תרדוף רעותם ובכללותם מקול יסורים יחלו מעט בשחוק וקלות ראש והוללות רעה וכל האנשים והנשים אשר יחד אוספו לשמוע אל הרנה ואל התפלות בשמעם הדברים מרים ומאחרים יואלאים מפני עושיהם ישמח לבבם ויתלכז ילרס וירגילם לערוה ולא יבצר ונתן טעם צר ונתן טעם לפגם כי טוב לשמוע שיר כבילים צפת ההוא לאחר כי לשמחת התאווה הם עושים ולא דעת ולא תבונה לאחר כי שמחה למד ושחוק וקלות ראש לחוד. וחכמי הגמרא ע"ה ראשיהם לשבטיהם חסידו עליון אשר היתה הכלה ויפיה דמיה לכשר' אבתפיהו הן המה אשר להם יאתה לשמח חתן וכלה כי אולת יד יארס מלצותם. לא המשים עקלקלותם ריקויותם והם הכהכים ללענה שמחת חתן וכלה וכמה הזכירו קדמינו ע"ה כי במקום גילה שם תהא רעדה כל תת מקום לשטן לקטרג כדרכו לערעב כל שמחה ובמאמרנו על פסוק לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר שהוא אשר הלז יודע וזוכר מירות נפשו הוא שגותיו תמיד נגד עיניו צלופס שצבל עת ירעד וירא אז בשמחתו לא יתערב זר הוא השטן לערעב שמחתו כי לא ימלא להאזו כי ע"י יודעו תמיד מרת נפשו גם במקום גילה לא תעדר ממנו רעדה ולא יחטא. ועל דבר סוד משחקים ויעלזו מהתולי אמרי פה איש משתגע בשחת שיר והתולים וקלות ראש אחשבה שעליהם אמר שלמה גם הוא כי כקול הסירים תחת הסיר כן שחוק הכסיל. והוא כי כקול הסירים שחאש בווערה כס תחת הסיר שעל האש אשר בהצטרס קולם נשמע. כמשפט לכל הקולות יבשים ובפרט בהיותם על האש תוך המוקד והסיר מכסה עליהם שבתוך החלל ישמע קול הברה שהלוקה בקול כבדות שמחה והמה שרפים כי הוא שחזר בסל משמעה הכרות קולות שחוק וקלות ראש והמה מהחללים והאזרים ואור גיהנם גדלק וזוער מעתה להם :

ועל

הרביעית והיא נמשכת מהקדומת כמאמר הכתיב גרש לך ואלא מדון הלא הוא זאת לריב מזה לחרף ולגדף את זולתו. ע"כ על זאת פקח עיניו הוא יתברך בהוראתו בשומי את פי המעיל משל אל כי האדם למעלה צבית האוואר ויורו כי ישית את שפה לפיו סביב לשמור לפני מחסום ואת הלשון מדברת רמו צולוי המעיל מן הקפה אל הקפה ללמדנו דעת כל ימארה איש להשיב דבר בראשית מדון למחרתו כי אם ישתוק מתחלה עד סוף וישם שפה לפיו דעם ילאה וינזח רוגזו. בסוף כל דבריו כרמוז צולוי המעיל ואז צולוי בראש בסוף מביט למטה לארץ כוונג ופנבל שפי הענבל וירא הווג אל הארץ וביטוי ידבר צננות ונקול נמוך בענבל וזה בתוך זוג זהב שקולם נמוך הרבה ודברים יקרים ונחמדים כזהב מתקבלים להפנים דעתו של שכנגדו כי אז יראה וינזח ויתחרט על אשר רב עמו ויהפך לפייסו וישות שלום למן משא"כ אם מיד היה מתלבב על הדובר נגדו ופי' ימארה לענות בן סרה ואולי אין על שכנגדו אשמת דבר כי סיכל גופא דעובדא וע"י המיתון ישמירנו על האמת וישקוט מדון משא"כ בלאחר לריב מזה כי יבציר את האש וינחם ואין מכבה ויכוש כי ידע כי לא חטא לו והוא מאמר שלמה באל' אל תנא לריב מזה וכו' ריבך ריב וכו' שהוא השמר לך אל תנא ממחילתך לריב מזה טרם שתקוה על מה שעה שהיה אף היה אולי אין על רעד אשמת דבר קן תהיה נבזר ולא תדע מה תעשה באחריתה בהכלים אותך רעד כאשר יודיעך כי לא ידעת אמתת הדבר ויכלימוך באומר לך כי הצפת דבר טרם ששמע ודברת רע טרם שתקוה שאז גם בעיניך סכל תחשב :

ואמר בשום לב אל הכנסו בלשון זכר ויואל בלשן נקבה באל' באחריתה וכו' ע"ד מאמרנו על פסוק אל נא תהי מריבה ביני וביניך כי ריב יקרא בהתחלה ואחרי המעשה וירבו נטיותיו תקרא מריבה כי נעשית כנקבה היולדת ונעשית רבת בנים כי האי תיגדל דמיה לבידקא דמיה כיון דרווח רווח וזה מאמר אחרס ללוט הוה עד כה שהי' התחלה עדיין הוא ריב זכר באומר ויבי ריב בין רועי מקרה וכו' אך ירא אנו פן תפסע ותעשה נקבה וזהו אל נא תהי מריבה שחלד ותהיה ג"כ ביני וביניך כמורש במקומו וזה יאמר פה אל תנא ממחילתך לריב המתייחס לזכר בהתחלה כי אף יכיה מוער מתייחס עדיין ריב לזכר וגם מעט מוער כי ע"כ גם מלת ריב חסרת יו"ד תחשב עד היותה מריבה נקבה וזהו פן מה תעשה באחריתה ופי' מה כמי מה רב טובך ומה יקר חסדך מה טובו אוכליך לשון הפלגת ריביו לומר כמה וכמה תעשה בהפלגות באחריתה כי תרבה ותעשה נקבה יולדת וזהו החילוק בריב. ואל' באחריתה ולא אמר באחריתו והרבוני יהי' בהכלים אותך רעד כי כן דרך האנשים כי אם ראונו יפטור מים בלד מה אם שכנגדו ישתוק ישקוט הריב אך אם ילא לחון ידבר גם הוא באחיו אז ידלג כאיל הראשון בריבו לאחר לו מי זה העלז נבזה דמית היות אהיה כמוך וכשמוע שכנגדו רעד אל אשר הכלימותו ואז יבזה בעיניו להשיב לו כפי עדותו כי לא תהי' תפארתו רק שתהיה תוספתו מרובה על אחת כמה וכמה רעה כפולה מעט צעיניו לענות ענות כי יחס לבנו ויבשק לשרפו בהכל פיו ודבר רעה יבשק לו וזהו פן מה תעשה ותפליג באחריתה בהכלים אותך רעד אחר לאתך לריב ומהרת לענות אותו לפי שיטתו אחרי ראות מכלים אותך תתקן להפליג בריב עד בלי די לכן טוב לך אל תנא לריב מזה אולי ישקוט הריב מאליי. ואם עברנו מלתי זאת ואלת לריב לפחות ריבך ריב את רעד וסוד אחר אל תגל כי בהתגלה הריב וקפצת עליו מיד אם ידעת דבר אשר כוונג לך מפני אחר לא יבעל ריבך זה שאמר לא טוב עשה אל'י שלא תאמר שפליני מתיירך שנה ובה דבר עליך כי אם אפי' לגלות הסוד לומר כך וכך עשית עם אלה תזכיר עם אומרו אל תגל פן יחסדך שומע כי יאמר כי מחמת הריב אתה צודה מלבד ומי יתן ויכנימו השומעים כי שקר דברת מפני הריב כי אם שיחשדך שומע וגם יחשדו את רעיך ולא תוכל לשיב מדברך לומר מכעס הריב שקר עשיתי כי לא יאמינו לקול האחרון על כבוד רעד וזהו ודברך לא תשוב הוא דבר שהולאת עיניך לא תוכל הושיבה אחר :

ועל

החמישית והוא הלשון הרע גם הוא הזכירו יתברך ג"כ בשמו רמו הספ אל צית האוואר המעיל והלשון צולוי לרמוז דעת מספרי לשון הרע כי שמו צמיח פיהם ולשונם תהלך בארץ כאשר הליגו רז"ל כי אפי' כלפי שמיא ישימו פיהם כמורש אלילנו במקומו צס"ד :

ועל

הששית והוא הולך רכיל ומגלה סוד אחר פעמין זהב ורמון והוא כי כרולה לזכר כל יפול בשחת העון הרע הזה לא בלבד סוד אחר אל יגלה כי אם גם לא יגלה סוד של עלמי לכן בדיחו כי יתן מחשול לפניו לגלותו ויהי' לו חלק בעון חבירו מלבד מה שמוה יבא גם הוא לגלות סוד אחר וזהו פעמון כו' לומר אם יהיה דבר מקשקש בתוך פ'ך והוא כוונג אליך ממך וכך בענבל בתוך הויג שהענבל והויג שניהם מתכת אחד כך הסוד המקשקש בקרבן ללאח חולה הוא מתלך כוונג אליך ממך וכך אל תגלכו כי אם יהי' עמד כרימון שגרעיניו כמסים בתוכו כל ילאו אם לא יבקעוהו ביד אי צסכין חותך וזה אחשוב כיון שלמה בהכמתו באל' הולך רכיל מגלה סוד וכו' והוא ענין מאמר ההכס כי הי' איש שגלה ס'ד לגבר עמיתו ובה רעהו ויספר לאחיו בה' וכשמוע האיש שמה שביי לביו נשמע בין החיים היטב חרה לו ויכעס עליו ויאמר הטוב לך כי תגלה סודי ויען ויאמר לו לא עלי תלונתך כי אם עליך כי אני ממך למדתי ונשאתי ק"ו ומה אם פלוגי שזוגע אליו הדבר לא עזר כי לעלור במלין ולא היה נאמן לעלמו ויגיד אלי מה גם עתה שאין הדבר כוונג אלי כי אף אהיה אל זולתי. מהאז כי בלד מה המגלה סודו הולך רכיל יקרא כי הוא היסב להגלות על יד רעהו וזה יתכן אמר שלמה הולך רכיל מגלה סוד לומר אתה דע לך כי הולך רכיל יקרא מי שמגלה סודו לזולתו שאינו נאמן אל עלמו כי הוא היסב יגלנו שומעו כי עלור צמילין מי ויכל כי מי שהוא נאמן רוח כלומר אל רוחו ועלמו מכסה דבר בקרבו לא כן הכלתי מכסה כי גם אל רוחו אינו נאמן ואיך יהיו אחרים נאמיים לו :

וא

שיעור סוף הפסוק ונאמן רוח צעלס יקרא מי שאין לריב לומר מה שהוא סוד כי אם גם מה שהוא דבר צעלמא ויכסה כל יורגל לגלות גם סודו וזהו ונאמן רוח יכסה דבר והוא עובדא דגמרא על תלמוד שגלה סוד לסוף כ"ב שנים היליזאווה מהשיצה עם היות שאחר כל השנים לא הי' נזק בהגלותו על כי מזה יורגל להיות הולך רכיל. גם יתכן ברמו היות צמיח פיהם ולשונם תהלך בארץ כי הנה דרך הולך רכיל להתחיל בהסידות כמלשטר על עוברי תורת ה' ומראה לחבירו כי צחמלתו עליו דעה לא ידע שחרה מזה גבר עמיתו אשר הוא בוטח צו מגלה לו לכל עמוד על דמו הנה כי ישית בשמים פיו אך לא כן לבו כי אם לשונו תהלך בארץ מתפשטת לחרהר ריב והוא מאמרנו על פסוק דברי נרגן כמתלהמים וכו' והוא לומר מה על כן צרית כרונה לרכילות להתקבל כי הלא זה דברו של איש טמא שפתיים כחאמן אהבתך כרע כחא יבא לך כונג ורעה ידום נלחם בשבדון מתנים כמתמרמר בקרבו וגונח מלבו ויהי כי תאמר אליו על מה אתה נאנה אז יענה ויאמר מה אומר אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר אם אחרתי על שברת הולך רכיל אתהלך ונשאתי לאלהים ואם לא אומר לר לי עליך אחי כי אהבת שלום אהבתך ולא עליתי כח להיות שומע חרפתך ודובריך רע על נפשך ולא אגיד לך כי איככה אוכל ורלתיי ברעה אשר תמלאך מרוב

משימת הנראים כאובדן על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך להלילך ועתה תהי נח אלה בינותינו ביני ובינך להסתיר דבר כל יודע כי דברתי לך רק יכנסו דברי באזניך כחוצים על לוח לבך והשחר פן ואל תגל כי מאשר נפלאות אהבתך לי הים לבי כאש בוערת צאתי אליך עתה אפה דע לך כי פלוגי אלמוני איש שלומך אשר צטחת צו ותאזהבו וגם הוא לך למראה אל תאמן צו כי לא כל בניו כי שבע תועבות צקרכו ותכלית שאלה שאלך לא תדרוש שלומי וטובתו כי אויב הוא לך ולפעמים שקר וכזב ולכל תגלה רעונו ויו עליו יסתיר דבר מי זה אומר פן יבא לידי נסיון ויתגדה ויאחז. ולפעמים ומהטעם הזה הלך ילך גם אל מי שאמר עליו וככל הדברים הרעים אשר דבר לזה ג"כ

ידבר לאחר וישמענו גם הוא כל אומר מבטן מי ילא העגל ההוא והיה כי יפגעון איש צאית וכל אחד מלא כריסו מחמת המסית אשר הצעיר צם אש וגפרית לא יוכל להתאפק איש על אחיו מלדבר סרה ותצער צם אש המרובה ואין מכה זה אחר משיב רעה תחת טובה צריך שלום דברך ובקרבך תשים ארבע וזה יאמר מוס שצך כי איש לר ואויב אתה הוא מעולם ומקול קול יעקב הכולך וזקוק מאד יבאו דברי הדיים ידי עשו ויכו איש את רעהו ויתגודדו כמשפטם צאש חמתו ואז יחרץ האיש הצליעל לאחר לכל אחד מהם הרחית כי נמלאו דברי. ולפעמים כל חפץ הנרגן הוא מאשר שגא את ההלש מהם ויגירו צחרמו להביא עליו המכות האלה צין ידי מי שתקיף ממנו או להתכבד בקלוגו וכן כל זה יפעל הנרגן בהחילו כמלשער על עונו אלא שאמר שרואה לעומתו לרות רעהו וחס עליו שג"כ וכנסו הדברים צקרב לבו כארס נחש. וז"ל דברי צרנו כמתלהמים מתדכאים ומלאים דאגה על העון ועל לרת אוהבו שצא להלילו מרעתו על כן המה יורדי חדרי צטן מקבלם כחילי גבור שנונים כמדובר :

ועל

הצניעות אחר והיה על אהרן לשרת וגשמע וכו'. והוא כי המגבל פיו בצלחת עומדת נבלות הפה שקץ ישקץ פיו ולשונו ותעצ יתעצב כי עשאים נסים לדבר האסור ואיכבה ויכל לדבר לפני מלכי המלכים צפה

חסדי אבות

דאם צרור לו ליתא בצאל' ואשפ' שז"ס עש' לך רצ כל' אף שאינו רצך כל קיש חכם צעיר עש' לך רצ תעשהו רצ לשאול ממנו אף זה היינו כשאלתה מסופק וז"ס והסתלק מן הספק כל' זהו כשיס לך ספק אז עש' לך רצ אצל אס צרור לך הדבר יכול אתה לדון בדעתך ואין אתה לריך לשאול לחכם וכדעת ר"י הנזכ' :

א"נ אשפ' כמ"ס בירושלמי פ"ק דצבת ופ"צ דע"ג רבי שמלאי יתיב ודרש רבי וצ"ד התיירו השמן שמואל אכיל רצ לא קבל עלי' מיכול א"ל שמואל אכול דלא כן אגא כתב עלך זקן ממרא אטרח עליו ואכל. ולכאור' יס להעיר בזה דמפ"ק דהוריות מוכח דבי ידע דבי דינא טעי אינו יכול לעשות עפ"י הוראתם וי"ל דבירושלמי הגז' איירי דידע שמואל דרבי וצ"ד כדן התיירו השמן ורצ לא פשיטא לי' לאיסורא רק דהוא לי' פקפוק דצ' וצבי הא א"ל שמואל אכול ואי לא כתיבנא וכו' אמנא בההיא דהוריות איירי דידע ודאי קטעו וז"ס עשה לך רצ אחר הוראותיו והסתלק מן הספק דאם יס לך פקפוק בהוראתו הסתלק מן הספק ועש' כהוראתו שמחויב אתה לשמוע לו אף זהו דייקא כשלא יס לך כ"א ספק לאפוקי אס צרור לך קטע' אז ודאי לא תעשהו רצ ולא תעשה כהוראתו כמדובר :

מ"ב ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. אפשר כי המעש' לתקן העשי' ודיבור צחורה לתקן היליר' ואיך יתכן לתקן הילירה אס לא תיקן העשיה לכן המעש' עיקר שמתקן העשי' ה' אהניא ליה התלמוד לתקן היליר' :

ח"י רשב"ג אומר על קלסה דברים העולם עומד וכו'. מלכד טעם הפקטו דהיי תלתא מלוקי ארץ וקט עליהם תצל. אפשר לומ' כי עיקר הכל הוא השקראת השכינה בישראל ועי' בדיון גורם השקראת השכינה כמס' אלהים נלצ צעדת אל ואשר

דובר נבלה ולא יקלף על קולו לאחר מיו זה נבזה ערב אל לבו לעמוד לפני לבקש ראון על עונותיו צניבו נבזה בכלי מכוער מוקלה מחמת מילום הלאה טומאת נבלותו כדבר אחת הנבלות וכן לו היית עבד מלך הארץ האם עומדת לפניו לשרתו על שלחנו בכלים מכלים לאים הלא תכלס וגם הוא צרע גדול מלאך רשע ילוח לך להמיתך צחרצ .

ועתה שא נא ק"ץ ומה אס מלך הכושי חרש את חרשי אדמה להביל דמה תחייב לו את ראשך צשרת אלו צכלי צלתי עובד ומה גס עתה אתה יתוש נטוש כי תערב אל לצך להסתדר לפני מי שאמר והיה העולם אשר לגדולתו מי מקדושי' עליוני' ותחתונים צצפה צרורה ובנשימה קדושה יהיה כדאי לעמוד לפניו ולדבר אליו ק"ץ בן בנו של ק"ץ כי יקרב איש והוא צן צליעל אליו צטומחת שפתים כי פיד שלחת צרעות נבלות הפה ותמאום ומאין לאין שחת לצך לדבר אליו ולומר לפניו הלאים צפה דובר נבלה ואוי לו לחותו צושה כי תצא בית ה' ולא תמנעת מהביא עביו מי נגלים צמקדש מפני כבוד השוכן שס וא' תולך את חרפתך כי תהפך כלי שרת העומד לשרת צו את קונך לאחד מן הציצין והלא על הפה שהאדם שר צו שיחת חולין צושנו מאוד להלל צו את ה' כמאמר האומר מי יתן והיו לי ב' פיות אחד לדבר צו לרבי ציתי ואחד לדבר צי עם קוני ומה גס עתה אשר צפה טמא יערוך לפניו יתצרך לבקש ראון כי איך יהיו לראון אחרי פי אס הסניגור הוא הקטיגור וצדצ' צו יהיה לך למחיר עון והלא ארז"ל על פסוק עד עת צא דצרו אחרת ה' לרפתהו כי למען הביא ה' הטוב על יוסף לוב להביא כל דברי יוסף אשר דבר בפיו אס טוב אס רע ולרפתהו יתצרך וימלא כי טוב היה ויללית למלוכה הנה הורו ז"ל כי כאשר ניב לשון האיש משרת לו לטוב ולא חטא אז יהיו לראון אחרי פיו צכל עת אשר יבא אל מלך הקדוש לבקש מלפניו וכן זאת תרמו תורתיו צבאומ' והיה על אהרן וכו' לומר כי כאשר הדבור שהוא נמשל אל המעיל שדברנו צו יהיו על אהרן לשרת שהוא לשרת צו את ה' ולא למה שהוא הופכו אז וגשמע קולו צתפלתו צבואו אל הקודש לדבר אתו יתצרך משא"כ אס תהפך חלילה :

יבא את רעהו לפני צ"ד ותלא דינא ומאלו צמוע הם ממרים לשכינת עוזנו וכופרים צחורת מסה ולפי קשה צבהמות נדמו צמרויחין הממון ההוא ולא ידעו שהשכינה אשר לפני' ילא גור דינס יכול' היא צפרו"ע פרעו"ת ומן היום משתכר אל צרור נקוב וגם דל"ה דל"ה ואולם אשר נכנס לפני צ"ד צרתת ויע' כאשר הנה זה עומד לפני האלהים ותהיינה אצניו קצובות לדברי הסופט גורם להשקרות השכינה וגמלא כי הדין יסוד מוסב להשקראת שכינה וזאת קנית צאמת אמרו חי ח"ו איסי ישראל הם צדאים כצו"ס לכל דצריהם אצדה האמונ' שכינה מה הלשון אומרת קלני מראשי וכו' כי דובר שקרים לא יכון לנגד עיני ודין גרמא סילוק שכינה ח"ו וכאשר יאמנו דצריהם הלא עוב אמנ"ה האס רוצח זאת אומרת עיני צנאמני ארץ לשבת עמדי וסליקי' צרכה כאשר האנשים האלה שלמים הם והיו לאחדים מרבים שלום בעולם. אימ"ה שלום קורה ציניהם דלא תשרה אלא כשהם צאחדות אחד כמ"ס ס' והוא צאחד דהול"ל והוא אחד אלא ר"ל שהוא יתצרך אינו אלא כשישראל צלבז אחד הוא אשר דבר צקדשו רצצ"ג על קלסה דברים העולם עומד כי צאמלעות ג' אלה יס השקראת שכינה והוא קיום העולם :

ובזה אפשר לרמוז צפ' ה' רועי לא אחסר וכו' ונקדים דברי הרצ הלבזק צריס ח"מ וז"ל זהו מה קרמוזה תורה צחחילת צריחת העולם התחתון מיד אחרי הגלות הארץ קסיסה ראוי' לישוב הצי"ח והאדם אחר ה' תדשא הארץ דש"א וכו' דשא מיותר אלא רמז דשא ר"ת דין שלום אמת הוא עקב מזריע זרע השלום וכו' עש"צ. עוד ארז"ל צצליה כשהנשם' עולה אינה רול' לחצו' לגוף שהוא חלק אלוהי ממעל והאדם מלא עונות אלא כיון שרוא' שהקב"ה יס לו דינ' צתחתונים נושאת ק"ץ וחוצרת וידוע מ"ס מהס"א מונסון דכשהשכינ' למטה מתירא האדם לחקוא דקמתי' חזי וז"ס ה' רועי כשהוא רועי ומשגיח לא אחס' אי לזאת אשאל' צנאות דש"א דין קלו' אמת ירציני לקיימם צאופן נאות ועי' על מי מנוחות יגלני כא"ס אס' אמו מגדלתו כי עי' ג' אלה יס הקרא' השכינ' ועי' נפשי יקובצ דכסיס הקראת שכינ' הנפש חוצר' לגוף כצו' וז"ס נפשי יקובצ ועוד דע"י הקרא' שכינ' הנשם' רואה ויס יראה לחטוא וז"ס יצחני צמטגלי דקד למען קמו דיש סיוע לעבוד עבוד' ה' הקראת השכינה :

רבי חנניה בן עקשיא אומר וכו'. פירש רבינו הגאון זל"ק ל' בתהלים קי"ט על הכהן פסוקים (אשרי תמימי דרך הולכים בתורת ה') אשרי מולרי עדותיו ככל לב ידרשוהו אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו אחר צויתם פקודיך לשמר מאור וז"ל הכהן יש בעובדים ג' סוגים יש עיקר עסקם תמיד ה' כמורה אף אינם רודפים אחר המלות כי אם הולכים בתום וצביון לידם מלוא יעשו איתם - ויש סוג שני והוא רודפים אחר מלות ויושבים על משמרתם תמיד לעסוק במלות ה' ולא יפשו עיקר מהלימוד ויש סוג שלישי שלא יעשו עיקר לא מעסק תורה ולא ממלות שבין אדם למקום כי אם כאשר יודמן אף עיקר ענינם הוא השמר מעון והטיב לבדיות ככל יכולתם שתופסים מדותיו יתבדך מה הוא יתבדך חנון אף הוא חנון מה הנה יתבדך רוס וארך אפים ומעביר על פשע וטעם שכן הם דרכי ה' כמאמרם וז"ל והלכת בדרכיו חולים וקובר מתים וכו' ואלה הם המלות שיש להם להלכת בדרכיו מה הוא רחום כו' והנה על שלשת הסוגים דבר דוד אחד לאחד ובראשון היחל ואומר אשרי תמימי דרך הוא כי העולם הזה הוא הדרך לע"כ כי בו הולך האדם לבית עולמו ואמר כי אשרי המתקנים בתחנות בדרך בלתי חוטאים ועושים עיקר מעסק התורה עד היותם מלומדים שגמרו צמחא אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו וזהו אשרי כו' והולכים בתורת ה' בידם היא למודם - והסוג השני אשרי מולרי עדותיו ולא אחר שומרי כי אם מולרי

רבי חנניה בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל רפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאריר :

כו"ה מולרי תלמוד שישב ומשמר שמירה עצמית ומתמדת לא ימים מהיות עיניו פקודות כך חל' הם מולרי עדותיו יתבדך ככל יעשו וכל חפץ במלות ה' וזה שלא ע"מ לקבל פרס כי אם שכלל לב אפי' בלי"ה ר' תנא אל השם סוגים חלו כי אם אף לא פעלו עולה כהן הסוג הג' שנינו שלא פעלו עולה שכתב מ"ס מעון ואינם מולרים בע"ס מלות שבין אדם למקום רק עיקר עסקם צמח שנין אדם לחיבורו כי תופסים דרכי ה' מה הוא רחום כו' וזהו בדרכיו הלכו ושמר תאמר אם כן שאף גם סוג זה מולרי יקרא אם כן למת הרבה יתבדך לנו תרי"ג מלות הללו צדיקות טוב לבדיות עם העביר עולה היה די לו"ה והנה מה שאתה צוית פקודיך הוא לשמר מאור והוא מאמר רבי חנניה בן עקיבא ר"ה הקב"ה לזכות את ישראל לעיכך הרבה להם תורה ומלות שהוא כי הוקשה לו כי אחר שהעשה מלות אמת ושומר מעון מעביר לו ויחל את הארץ כו' אם כן למת הרבה לנו הוא יתבדך תורה ומלות לו"ה דע כי הטעם הוא כי ר"ה הקב"ה לזכות את ישראל לשיכך הרבה להם תורה ומלות שהוא להרבות זכותם בשומר מלות הרבה וגם של רבנים לא יכלו מהודמן מלות תמיד משא"כ אם היו מעשים ועל דרך זה ואמר גם שאף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו גם הם מלומדים עכ"ל אמת צויתם פקודיך כדי שיהיה לשומר מאור ולא מעשים למען זכות את ישראל כמדובר :

פרק שני

הסתכל בשלשה דברים וכו'. פירש רבינו הגאון זל"קל בדניאל ב' פסוק כ"ב (הוא גלי עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא וכו' לכאורה הורה גדולתו יתבדך נגד בני אדם כי עיני בשר למן צל יראו וכל ידעו אשר במקום חשך ואחילה צעמדם ועמדו צמקום אור נגה עליהם ובהפוך הוא כי אחר חשך צלחלו תכדין עיניו מראות אשר איתו בדין ועיניו יחזו כל אשר באור מתוך החשך ואמר כי לא כן הוא יתבדך כי אם ידע מה בחשוכא עם היות כי נהורא עמיה שרא הפך בני אדם :

א רבי אומר איזו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם והוי זהיר בטעוה קלה כבחמורה שאין אתה יורע מתן שכר של מצות והוי כחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה והסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה

אך הוא כמראה מליטת השואפת מאור היום או אור נר בתהפוכות הכחף בהקפותו אליו ועל כן לא יראה כי אם צדיקו אל מקום אור כי ממנו יקוץ לראות משא"כ בהצטו אל החושך כי לא ראה את כל מאומה כי הוא חשך ולא אור לקבל הימנו אף חמנם לו היתה העין סבולית אליו חשך לא יחזיק ממנו וגם כי ישב בחשך לא תכדינה עיניו מראות כל אשר ימלא בו . אמנם הוא יתבדך אשר לא עיני בשר למן חילול ולא כראות אנוס וראה על ידי קבלת אור מהפוך ידע מה בחשוכא וצויר הדבר ואמר ונהורא עמיה שרא . כלומר ידע מה בחשוכא הפך בני אדם יען כי נהורא עמיה שרא בעלמא יתבדך ולא ילשרך לקבל לשאוב נהורא מהפוך כדי לראות וזהו ונהורא עמיה שרא וזה הדבר נראה לנו במאמר התנא באומרו דע מה למעלה ממך עין וכו' :

עוד יתכן להמתיק דרך זה שיהיה הכתוב כן טעם לשבח הזה וכו' כי לא נמלא איתו יתבדך חילול כאשר עיניו יחזו חסרון אשר עיני בשר למן והוא כמדוע מחמיו הטבע כי אין ראיות עין האדם מלד עלמו

חסדי אבות

א רבי אומר איזו דרך ישר' שיבור לו האדם וכו' . אפס' לומר עפ"י מה שדרשו בקושר טוב מזמור ג' דוד ואנשי סולכים בדרך צדק ענוה למדנו דר"ל דרשו תיבת דרך לענוה . וכבר ידוע משנ"ל ביומא דף כ"ג דהא דאמר רבא המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו היינו דאפיסו ליה ואפיסין גם ידוע דאם מזלזלין אותו בפסול משפחה לריק למחות ולא להעביר כמ"ס ב"ח ס' ב' . וז"ש איזו דרך ישרה כלומר איזו דרך הענוה הישרה שיבור לו האדם לו"ה כל שהיא תפארת לעושי' דוראי להעביר על מדותיו הוא תפארתו כמ"ס ותפארתו עבור על פשע ורמז בזה לאפוקי פיסול שאם יחרף לר צפיסול לריק למחות אפס לא תהי' תפארתו לקטוק וזהו כל שהיא תפארת לעושיה למעט כשמחריפין צפיסול ולא תימא דיעביר על מדותיו לעולם אלא דוקא כדאפיסו ליה וזהו ותפארתו מן האדם כשהי' לו תפארת מהמחריפו דמפיסו וז"ס מן האדם הידוע אשר חרפו אז הוא דרך ענוה ישר' . ח"כ אפסר במ"ס הרדב"ז בראשון ס' י"ג במי שהי' חזק ונתנו לו רשות ללאת יום אחד בשנה אין חוששין למלוא קלה או חמורה אלא כיון דקי"ל אין מעבירין על המלות המלוא ראשונה שתבא לידי ויא' אפסר לעשות צדיק האסורין יעשנה : וזהו עלה הרב מהר"ר לבי בחשוב' ס' ק"ו מההיא צע' דמנחות דף מ"ט לצור שאין להם לתמידין ומוספין ה' קדס . ומוקי לה במוספי האידנא ותמידין דלמחר ואי כסדרת הרב אף אי תדיר עדיף מוספין קדמי והאריך בזה ואסיק מאותה שאלתו במ"ס פ"ק דמלוא דא"ל לעשותה ע"י אחרים כתיב אל תפלו אלף מלוא הבאה עשה בין גדולה בין קטנה : ומה שפסק

הרב תה"ד ס' ל"ה דימתין לצדק צדקת הלכנה עד מ"ס ל"ק דהתם המלוא ההיא נעשית באופן יותר מקובץ לכן יש להמתין לקיימה עליהו"ט וכן ההיא דתו"מ מלות הקרבנות בכללה חדא היא וא"כ תו"מ כחד מלוא חסידי אצל אס הם מלות סגות אין מעבירין קלה מפני חמורה אצל מלוא אחת שאפשר לעשותה היום שלא מן המובחר ולמחר מן המובחר טוב להמתין אלא שיש לפקפק מאותה שאלתו פ' האשה וכן מי שהבטיחוהו להוליא מצית האסורין אין שותקין עליהם כו' עכ"ד . ובספר שארית יעקב הביא קושיא הרב הנזכ' מסוגיות מנחות והקשה עליו מההיא דמ"ק : ונעלם ממנו דמהר"ך גופי' מיייתי לה ומסיק במלות סגות כהרדב"ז וכמ"ס ל' והרב לקט הקמח ח"א דף י"א הביא קושיא הנזכר וחולק מצד לימוד דצבצור לא חיישין למיתה ולא אמרין אין מעבירין :

וזה אפשר שרמז רבי איזו דרך ישר' שיבור לו דייקא אם יעשה מלוא קלה היום או מחר יעשה מלוא חמור' וזה דוקא ביחוד בחילוק הרב לקט הקמח כי ברבים מה שירא יקדימו או ודאי יעשו המובחרת אצל ביחוד יש להסתפק וזה שאלת איזו דרך ישרה שיבור לו דייקא והוא באחד אס יעשה היום הקלה או מחר החמורה וכן במלוא עלמה אס יעשה היום שלא מן המובחר או ימתין למחר ויעשה מן המובחר כי כגון דא לריכא רבה ושא"ל חכמה היא והאריכא לרדים לכאן ולכאן . והיתה החשבה כל שהיא תפארת לעושי' כלומר במלוא אחת הלך אחר היפה וימתין עד למחר לעשות המלוא מן המובחר כהוראת הרב תה"ד דימתין לצדק הלכנה עד מ"ס וזהו תפארת לעושיה מקיים המלוא בשלם כצפנים . אך בתנאי

וכי' לומר אל ישיאך לבך לומר האלהים בשמים ואתה על הארץ רק תעלה על לבך כי היא למעלה ממך כלומר מעלך כי קרוב אליך הוא יתברך מאוד כי מלא כל הארץ כבודו ואין בשמים עולם השל מעבד לפניו חלילה וגם ידע מה בחשוכה הדרי משכך ומלבוני לבך כי הוא שין רואה לא כעין האדם אשר איננה רואה בעלם רק תקבל מהחן שע"כ לא יראה מה בחשוכה אך עין העליונה היא לבדה עין רואה בעלם וגם חזון העליונה היא חזון שומעה בעלם שעל כן לא יבצר ממנה שמועת קול מלחשים בחשאי. על כן שית לבך כי אשר תחטא בדבור גס כי בחשאי יהיה עודך

מדבר הוא ישמע. מה שאין כן חזון האדם אשר אין שמועתה עלמית אל האזון ולא תשמע כי אם הנרת הנשמע נכנס בבית קיבול האזון המיוחד אל חוש השמע אך לא תשמע ממרחק או מהדבורים בלחש בלשון שתצלר הגעת הדבר אליה ועל דרך הזה נבחנו בין יד נוצרת העליונה לשל מעה כי על יד העליונה אין צורך הנפת יד כי אם כל מעשך צספר נכתבין שכן נכתבין מאליהם שלא כיד התחבולה הנרובה תנועה ושהות זמן ויקרנה לאוז ויגיעה. כאשר ביארנו כל זה יפה בעתו ובמקומו:

חסרי אבות

כלא יהי יד עכו"ם בחמלע אשר פיהם דיבר שוא עכ"ז וכמ"ס מהר"ן מההיה דפרק האשה וז"ל ותפארת לו מן האדם ולא שייך שיעבדוהו וכ"ז דוקא במלוא אחת אך במלות שונות הוי זהיר במלוא קלה כבחמורה דאין מעבירין על המלות שאין אחת יודע וכו' :
א"נ אפשר במאי דהווי בה רבנן בתראי דזימנין משכחת כמה חומרי' דאחמור רבוותא קדמאי ובתראי והמחמיר זה שמו אשר יקראו לו חסיד ח"כ איפה לא ופרנס מאי דאמרו בירושלמי כל הפטור ועושהו נקרא הדיוט :

כשזה כבר מוסבך ועומד וכ"ע שצח וותנים לו כי הוא נוהג בנאמר דברים צפרישות וסדר קדוש' אז פרי ליה להחמי' לזה רמז באמרו ותפארת לו מן האדם כמ"ס המרדכי דבאופן זה כל דפריש בנאמר מילי אינו הדיוט :

והרב שבות יעקב ח"ב סי' מ"ד דה"מ צפרהסיה אצל בלעזא מותר ולית דין אחר הדיוט. ואולם ככל הרואה דברי הראשונים הלא בספרתם בחלחלהם ובטירותם עיקר שרשי דין זה דכל הפטור מדב' ועושהו נקרא הדיוט בכל מקום שהזכירו דין זה גברא חז"י וקר"א זה דאין חילוק בין לנעל לפרהסיה כמו שחילק הרב הנז' דבכל אחר ואחר הוי הדיוט והוא באחד וכאש' כתבין בעניותן במקומו בס"ד :

א"נ יתכן כההיא דפרק קמא דר"ה דהאומ' סלע זו ללדקה בשביל שיחיו בני וכו' הרי זה לדיק גמ' ומקשו התוספת דהתן אל תהיו כעבדים המממשים את הרב ע"מ לקבל פרס וכו' מירץ דההיא משנת חסידים אצל הרב דריתא דסלע זו ללדקה בשביל שיחיו קתני ה"ז לדיק גמ' ואינו חסיד :

ומרן צב"י או"ח סי' ל"ב דדין שרעטות התפילין כחז דאם משרעט לכתוב ביום' שתהא הכתיב מיושרת לא מקרי הדיוט :

ומהר"ש פרימו תירץ דמשנתו במלית שהוא חייב צק וצדב' שצחוב' צבי למעבד סלע ע"מ לקבל פרס דאמנא גבי סלע זו ללדקה דתני תנא דבריתא ה"ז לדיק גמ' איירי שצב' גלה דקתו וילא ח"מ ממלות הלדק' לפי שיטתו והוא סול"ע סלע זה לתוס' על חייבו' אז בהא דאוספי קמוסיה' לסלע נכון או עביר ע"מ לקבל פרס : ובמהר"ם פ' תירץ דבמלות שצין אדם לחבירו שהוא טוב לשמו' ולבריות בחלק הנוגע לבני אדם יוכל לעשות ע"מ לקבל פרס וכו' ה"ז איירי בהרייחא זה חלק אדם צרם בחלק גבוה שבמלית אלו וכן כל המו' אשר הוא עולה לה' לגבוה סלקא בזה אמרו דאיבעי לי' לאינש לקיים המלות לשם פעול' סלע ע"מ לקבל פרס וז"ל איזהו דרך ישרה שיצו' לו לעלמו האדם כלומ' דשרי לעשות ע"מ לקבל פרס וזהו שצו' לו לגרמי' הוא דעבד וסיינו דלא כתיב דר"ן דים לחלק בין לדיק לחסיד אלא דהא סלע ע"מ לקבל פרס שיהי' כליק כחסיד ולזה סאל איזהו דרך ישר' שיצו' לו לעלמו הנמלא כזה חילוק ע"כ בא דברו כל שהוא תפארת לעושי' רמז בזה חילוק מהר"ם פרימו דהא בללא ע"מ לקבל פרס ה"ד במלות שהוא חייב צק אך אם הוסיף על חייבו צתום' שהוא פרי לאינש למעבד ע"מ לקבל פרס וז"ל כל שהיא תפארת לעושי' שיהיה ע"מ לקבל פרס חייב צק כי כבר זאת לפנינו ילא ודי חובתו לעבוד עבודתו כעבד ושאלך את פני האדון לשרתו באהבתו אותו אך זאת הפעם כה יוסיף לתוס' מנ' והוא תפארת לעושי' דאוספי קמוסיה' ולאו צר חייבא היא אז מלי למעבד ע"מ לקבל פרס הוי זה' צמא' קלה כבחמור' לעשות' סלע ע"מ לקבל פרס לפחות לז"א והוי זה' וכו' שאין אחת יודע מתן שכרן של מלות וקרי ליה מתן שכרן ב' הוא מתן דבעי לי' לאינש למעבד סלע ע"מ לקבל פרס ותו דלפי האמת מה יתרון לאדם בכל המלות שיעש' והוא חייב מתן הדין לעשות לפי רוב חסדי ה' אשר קדמו וכמ"ס מי הקדמינו ואשלים אלא שהוא צרחמו' מתנה הוא דהייב לתת שכר לעושי מנ' ומקום שבי נקרא מתן שכר כי היא מתל ומאח' שכן קושטא קאי לעשות סלע ע"מ לקבל פרס כי כך חובתך : א"נ אשש' דמ שנתנו בחור' איירי ע"ד שכתב הרב כלי יקר מלכים ס' י"א ע"פ וימלא אותו חסיד' השלומי' צדק' דצדק' היא חסיד' כמו הדרך אשר ילכו בה וגקדים מ"ס רבינו אשר' י"ל דבחלק הלימוד אשר גפס אדם רוב' בו ומתמדתו בה יצדק וזה חלקו אשר עתה בא לתקן דלא להשגא' והרב חוה"ב כתב שבחיל' ללמוד הדיוטם הלריכים למע' וז"ל איזה דרך ישר' כלו' הלימוד בחור' הנקראת דרך צדי' חלק יצור לו לז"א כל שהוא תפארת לעושי' שיהי' לנר' מהלימוד ההוא הוי שייך יחזיק בו דלא להשגא' כי אות היא שצא לתקן עתה חלק הלימוד ההוא וגם תפארת לו מן האדם שיהי' למודו דיוטם שהכל לריכים להורות למע' צסד' היום ובמאכלות ובה תפארת לו מן האדם : א"נ אשש' לפי שיש פנימי לימוד האחד ללמוד הרב' צסב' פשוטה נורתא דשמעתא ויטל

והראש כתב פ"ק דשבת דהגו הנסים להבדל הפתילה ומנהג יפה הוא והקס' הרב צא' שצע דאין כתב הרא"ש ומנהג יפה הוא נגד ר"ע דק"ל כותי' והרי ר"ט שקרא וסטה כב' ונסתכן ולק"מ דהייב דגם לחולק שפי' דמי כי הכא דגם לר"ע טוב הדבר להבדל הפתיל כדי שיאחז האו' אלא דסב' ר"ע דאין לר"ך להבדל בכל כי הא מאן דעביר בסב' החולק לאו הדיוט מיקרי ושפי' עביר וכן הן דברי הראשונים פרק אלו דברים גבי מאן דאשתלי ולא בריך באתרי' דין הוא דר"ל אל המקום אשר עמד סם צראשונ' ע"ס ועפ"ז אשש' לרמזו במשנתנו זאת חומרת איזהו דרך ישרה שיצור לו דייקא אף ביחיד ובלעזא לאפיקי סבדת שבות יעקב ושאלה גדולי היה דאשכחן כמה זמני דטוביה לדזבי ומחמי' וכל קבל דנא זמנין דמשכחת דכל הפטור מן הדב' ועושהו נקרא הדיוט והני כי חדי סתראי נכוה ולא אחמו יודע פש' דב' אי' לזאת יס מקום סאל' איזהו דרך ישר' שיצו' לו האדם למען דעת פשר דב' : ואמר כל שהיא תפארת לעושי' דאם אינו עוש' מלך הדין רק לתפארת כשרעטות תפילין אי יוכל להחמיר אף שאינו מן הדין כדי שיהא הכתב יפה ותהי' לו לתפארת ואינו הדיוט כמ"ס מרן וגם יוכל להחמי' אם תפארת לו מן האדם שגט החולק מוד' דבכגון זה לאח' צו כי טוב כההיא דהד' לאתריה ובריק ומנהג הפתיל דבכל פיואל בזה הגס דמדינא' לית בצחן לר"ך שפי' עביר איזהו דאחמי' והדיוט לית :

א"נ אשש' קרוב' לאח' ונקדים מ"ס צב"א ח"ה סימן רל"ה משם המרדכי שמתמי' לקרות ק"ם ומתפלל בלילה מיתמו ביהודא סכל העוש' דבר שאינו לר"ך לעשות נקרא הדיוט ח"כ הורגל צפרישות שאר דברים ומה יס קלת דהיה למאי דהיירנה דכתב הרב חות יאיר בתשוב' סימן ר"ה דאש' הורגל בצסידות וצפרישות ופקיע שמי' פרי ליה להתחלול קלת צדצר מלוה ע"ס כה כעת ליתי' גבאי ספ' הצהיר הנז' : וז"ל כל שהיא תפארת לעושי' דהיינו צדצר' שגם לחולק הוא מנהג יפה כהצבוב הפתילה ויבולא וסיינו שהוא עוש' הדב' ליפני ולתפארת ולא שטוש' ומכוון שהדין כך דזה ודאי הדיוט אלא שידע שפ"צ מן הדין אצל תהוות טוב מחמי' על עולמו צכי הוי גונא פרי וז"ל כל שהיא תפארת לעושי' שהוא עוש' לכבוד ולתפארת ולא מן הדין : וגם יס חילוק אחר ותפארת לו מן האדם

רבי גמלוהו נע של ר"י הנשיא אומר יפה ת"ת פס דרך ארץ וכו' פירש רבינו הגאון זל"קל בפרשת תזריע וז"ל והנה על ענין זה כתבנו בשערים יחס נכון על משנת רבי אומר אינו היה דרך ישרה שיצור לו האדם וגם רחיתי אחרי רואי כי גם משנת ר"ג בנו לדקת אל הענין והוא כי אהרי הודיע אלהים אונתו כי הוצתה בא על לשון הרע כמדובר וגלוי לכל יודעי דעת כי אחת היא הגדולה שבגדולות הנוררת לשון הרע הלא היא הכטלה כי אשר צעמל חנוס חינו לא בתורה ולא בדרך ארץ יקנהו לו חבר אשר יתחנן ויתלחש על כל יולאי שער פירס ויחידום תחת לשונם ידברו ברעם זה אומר מה טובו של פלוני לכל מראה עיניו אם טוב אם רע וזה יאמר רק רע הוא לכל מעיני וזה ישיב גם בעיני ועל דרך זה יעידון יגידון על כל איש ואשה ינעו עון צפיהם בשפתותיהם וכן כל אלה יפעל למו מואסם בצלאלה ובארצם אמות של הלכה כי יגיעת שני אלה היתה להרחיקם מלדבר על נגעי בני אדם ולהציל עליהם נגעים גדולים כשיגשו בצלוציהם ובצניהם וכן זאת בונה מאמר התנא וז"ל ר"ג בנו של ר"י הנשיא אומר יפה ת"ת וכו' :

וראוי לשית לב אל אומר יפה ת"ת שורה כי אינו אלא יופי צעלמא אך לא שיוכרח ולא כן הוא כי זה צלל זה אינו שלמות כלל

כנודע . צ) למה עשה עיקר מהדרך ארץ ואמר שיכב ת"ת עמו ונכפוך הוא וכראוי יאמר יפה דרך ארץ עם ת"ת . ג) מהו הדרך ארץ שאמר חס הוא מלאכה כפי הרמז"ס וז"ל למה עוד משנה את שמה וקורא אותה מלאכה באומרו וכל תורה שאין עמה מלאכה ואם אומר דרך ארץ הוא עוב המדות א"י יאמר שיגיעת שניהם כי אינו בו לא עמל ולא יגיעה . ד) אומר משכחת עין כי מי הוא . השוכח ענין אם הוא צ"ד של מעלה הלא חין שכה לפניו יתבדך ומה גם כי מה צנע צאכה חס עון עלמו חינו למחק ואם הוא סה"דס יס"ל עון אשר הכה עוב טוב היה שיזכרו כחאמר דוד ומטאפי נגדי תמיד . ה) אומר וכל תורה שאין עמה מלאכה וכו' שראוי יאמר וכל מלאכה שאין עמה תורה מה ענינו' שהא מקביל אל הקודם ואחרי כן יאמר גיורא על תורה שאין עמה מלאכה וכו' . ו) מה הוא ענין שגורר התורה שאין עמה מלאכה . ז) איזה יחס יש לזה עם אומרו וכל העוסקים וכו' . ח) מה זו אזהרה שיהיו עוסקים עמכם לשם שמים האם היה עונה על לב שיהיו עוסקים עמכם שלא לשם שמים שיהיוך להזהיר על כן . ט) כי מלשון זה יורה כי דווקא העוסקים עם הליבור לר"י יהיו עוסקים לשם שמים אך העוסקים במה שאינו של ליבור חין לר"י יעסקו לשם שמים י' אומר עם הליבור ואמרו עמכם כי מהראוי היה ואמר וכל העוסקים בלרבי לבור יסוק

חסרי אבות

סתהרה' בתורה ולא משום קאחה חייב לעסוק גם צעת ההוא בתורה לא כי אלא יפה הוא לבד והטעם שיגיעת קניהם משכחת עון כל' אי ירא מאחר דתורה צוידנא דלא עסיק בה לא מללא מילא"ר כדאסיק רבא פ' ה' נוטל א"כ קמא צעקוחד מלאכה רוח ועלה עליך ויעשה בדעתך הכנות רעות לבשתאולעתידי לכן תתחכם ואף צע' מלאכה תהרהר בתורה שיגיעת קניהם צ"א הניף במלאכה' והמחשב' בתורה משכחת עון וכ"ת חס כ"כ יס מקום לילה"ר חנית המלאכה לגמרי ותדיר תעסוק בתור' לז"א וכל תורה שאין עמה מלאכה סופ' צעלה וכו' רק אחוז מזה המלאכה וגם מזה ת"ת אל תנח ידך לגמרי רק תהרהר בתור' והוא יפה לך :

וכל העמלים עם הליבור יהיו עמלים עמכם לט"ס וכו' לפי פי' רבינו עובדי' פ'י' עוסקים עם הליבור לתת לדקה אפשר לפרש צמ"ס הטור דקבר המעשה כעושה ומקשים דפ"ק דצ"צ אמרו גדול המעש' יותר מן העושה ויס מתרלים דהסוף כשהמעשה הוא עושה מעט משלו ומעשה אחרים אז סכרו גדול יותר מן העושה אבל הטור איירי כשהוא מעשה לבד וכספו לא נתן וז"ס וכל העמלים עם הליבור לעשו' שיתנו לדקה יהיו עמלים עמכם כלומר גם הם יתנו חלקם וזהו עמלים עמכם וכ"ת הרי יס צדינו סכר המעש' שהוא יותר גדול מן העושה ולמה לר"י גם אלו לתת לז"א תדעו ואתם על העשוי מעל' חני כאילו עשיתם דהיינו סכר המעשה כעושה כמ"ס הטור לכך חני מזה אחסם קתתו משלכם ועתה יגדל נא כח סכרכס יותר מן העושה ולפי מה שפירש הרמז"ס דאס נתבטלו מעשיות איזה מלו' וכו' אפשר להרחיב הענין צמ"ס הרב פרישה ב"ד ס' סמ"א דהעוסק בלרבי לבור צענת תפלה ופבר זמן תפלה לא יתפלל חסלומין והגם שהרב ע"ז שס ובא"ת ס' ק"ח סבר עליה קסלס ומהר"י עטיאס צס' לחס יהודה ספ"ג דתפלה מסכים והולך עם הרב ע"ז הרואה יראה שרבי הרב פרישה עיקר וכו' הס"ך בנקידות הכסף וז"ס וכל העמלים וכו' ושמה תפקק כי אחס מאבד תפלה וליחיה בתשלומין כסברת הרב פרישה והרב הס"ך . לז"א אל תחשוש ואתם מעלה חני עליכם כאילו עשיתם אותה מזה ותפלה שאבדתם כמ"ס הרמז"ס :

ג דהר"י זכירין בקשות וכו' . משום שהפליג בעמלים עם הליבו' קצבו' אבותם וכו' לזה הולך לומ' הו זכירין בקשות כל' אף קצכות אבות עמכם חין סומכין על הנס עם הרשות הס העשירים והו זכירין היטיב לבד תלכדו מפני שמתה העשירים הלא שאין מקרבין וכו' וא"כ זהו הסבב וקרוכ הלא לשכית הזיקא ומאחר שכן לריבים אחס להזה' ולא תסמכו אונותא דרביס ולעשות גם :

ויכול ללמוד הרבה כל יום חלק גדול בתורה ובקני הוא להיות מתון להבין הדברים על צור"יין ברצ הקיפן ועוציין לחקור בטעמן וגמוקן ותולדותן וחלקיהם למיניהם ובאופן לימוד זה מבטחו קצ ונקי נפיש צטרחה וזוטר צטרחה ולא ידע חנוס חיוה הדרך יסכון ואיזה יסכר ותומכיה מאוסר להגיד כי יסר וזו הוא קסאל איזהו דרך יסרה הלימוד ההגון לקצוע צו ואמר כל שהיא תפארת לעושה לומר דהקצו והישר להבין טעם הדין וההלכ' הפוך צה והפוך צה כי צזה תהי' ערוכ' בכל ושמורה ואינו עוכה כמ"ס צערכין דף ס"ה דגלו מסכתא נתיקיי' תורתן צידן ופירס' לחד פ' סמדקדקיס לידע טעם הדב' וכו' לימוד זה הוא תפארת לעושהו אינו עוכה ובו יתפאר דקמח' לאיס צמטנה פי"ו ותפארת לו מן האדם דהקסול דין ממנו מקצו כהלכ' והוא תפארתו :

ור"י זכיר במלוא קלה כצחמור' וכו' פי' מו"ה חס"ל זל"ה סבא להזהי' על מלות ל"ת דים צהס חייבי כריתות ומיתות צ"ד ויס מהס מלקית ולפי צידין האדם צמעונס העציר' ממנו נקח סכר הפורס ממנה וא"כ חייבי כריתות ומיתות צ"ד יגדל סכר הפורס מהס ויקל סכר הפורס מעצירות סענסס מלקות לז"א הוי זכיר באזהרות סהס מל"ת צמז' קלה כצחמור' באין אחס יודע מהן סכרן סל מלות סכס' מל"ת סלח עשה מלוא אלא סבטל מעציר' וזהו סכרן ואמר שאין אחס יודע מהן סכרן סל מלות כל' סבטל מעצירו' דאפס' סזה יהי' הסכר לפי גודל חיוצ' עונס העציר' כן יגדל סכר הפורס ממנה ואפס' דאדרבא שהעציר' דעונס גדול סכר הפורס ממנה מעט לפי ספורס' ג"כ מירחת גודל העונס ועציר' סענססה קל יגדל סכר הפורס ממנה סענססה קל ולא פירס כי חס מאהבת ה' ואס כן יס לדון הכיווהי לזה והוי זכיר' צמלוא קלה כצחמורה וכו' :

ב יפה ת"ת עם ד"א וכו' . הגמ"י פ"ג דת"ת ותוס' יסנים צסוף יומא כחצו צסס ר"ת דדרך ארץ עיק' דכל מקום ססונה עם הוא העיקר ומייתי ראי' לדבריו ע"ס ולכאור' לפי דבריו הוא דבר זר דקרי לד"א עיקר והתורה טפילה : ואפס' לומ' דרך דרס כמ"ס חכמי המוסר דאף כשאדם עסוק צמלאכתו יסרהר בתורה דאגוני מגנא ואולוי מללא צעידנא דעסס צה וז"ס יפה ת"ת עם ד"א כל' אף צענת המלאכ' קצבעת להתפרנס סבאותה עשה הד"א הוא עיקר סנהנה מיגיעו וכל תור' שאין עמה מלאכה כו' ובאות' סעה דקציע לך לד"א אף שאינו חיוצ צעת ההוא לעסוק בתור' סכבר ילאת י"ח ציוס ההוא ואתה סצב בתור' והן עתה עת קצוע למלאכה מ"מ יפה ת"ת ויפה לך אף כסדרך ארץ עיקר צענה ההוא יפה אף נצי' כי לא תעוצ בתור' ואף חס עסקת צד"א לחיות נפס יפה הוא

ויבא לשם שמים . יא) אומר שכן' אבות מסייעת וכו' שורה של זכות אבות מסייעת וכו' יהיו עוסקים לשם שמים שאם לא כן לא היה לרוב לעסוק לשם . יב) אומר ולדקתם עומדת לעד האם עולה על לב שלדקתם לא תעמד לעד . יג) אומר ואתם וכו' מה היה שעד כה מדבר שלא לנכח ועמה מדבר לנכח . יד) כי מלשון זה

יורה כאלו עד כה דבר על אחרים ועתה מדבר עמכם ואומר ואתם אינכם כאחרים והלא הכל אחד . טו) אומר מעלה אני עליכם שכר כן' כאלו עשיתם וכלא על העושים ידבר ואין יאמר שמעלה עליהם שכר כאלו עשו . טז) אומר מעלה אני כן' מי הוא המדבר אם הוא רבן גמליאל אין יאמר מעלה אני האם הוא המעלה שכר הלא אין זה רק הוא יתברך וא"כ היה ראוי יאמר מעלה עליכם הקב"ה שכר וכו' ואם הוא יתברך המדבר אין נכנס בין הדברים כי עד כה ר"ג הוא המדבר וגם מה שאמר צאו' הו' וזכרין ברשות וכו' דברי ר"ג מה ואין שם תיבות אלו באמצע פי ה' המדבר . יז) אלו הו' וזכרין ברשות וכו' שאם הוא ענין

אחר כי ראוי יאמר הוא היה אומר הו' וזכרין וכו' ולא כאלו מדבר ענין ענין הקודם ואם עדיין משלים ענינו אינו נראה מאותו ענין וגם למה לא יפרש מה היה הזכירות שיהיו זכרין ברשות וכו' ומה היה התיקון שיוכל לתקן רמזיהן שגראין כארבעין וכו' ואין עומדין כן' . יח) אומר הוא היה אומר עשה ראונו כן' אינו יושם יש לזה עם הקודם . יט) כי אומר עשה ראונו כרצונך פשיטא הוא שתעשה ראונו יתברך עם שאינו רצונך כמו שהיה זה רצונך ולפי זה היינו בטל רצונך מפני ראונו וא"כ למה כפל ושיני' לשון . כ) מי הכנים אחרים בזה הענין שאומר כדי שיהיה רצון אחרים כן' . כא) כי הלא זה יראה נגד הצהירה והעיקר אללינו כי הצהירה חפצות ביד כל אדם להרע או להטיב ואין יבטל רצון אחרים מפני רצון וזלתי :

אמנם

הנה אין ספק כי לשון יגיע' האומר בתורה עם דרך ארץ יורה כי דרך ארץ האומר פה הוא כדעת הרמב"ם ז"ל אך עדיין אריבין אנו לתת טוב טעם אל שנתנו את טעמו מדרך ארץ למלאכה וטעם נבחר הענין נוכחיה מאחרים בבחי' חשלי בתת טוב טעם למחל' האומרים על התורה למה נקרא שמה תושב' שמת' ככה של אדם כי הנה כמו זר נחשב בעיני ההמון למה בלא עמל' וכלא יגיע' אשר תהיה כמו אף הוא כי רוחו וגוייתו של אדם נגדיים המה כשהו נופל זה קס כמק' יעקב ועשו כי זה מלך קדושה וזה מהסכה וע"כ בעסוק איש בתענוגיו בני אדם וירחק מן התורה אז גופו ישמן ונפשם עליו תאכל אך בעסוק בעתירה הן הוא משום נפשו כי חלק משורשה הוא ולא משמן צשרו יראה כי שנגדו הוקם על . והוא מאמרנו על מקרא שכתוב אל יניחו מעשיך לגרי תושבי ומזמנה ויהיו חיים לנפשך שהוא חל יליזו דברי תורה מעשיך ואל תהון על שמתשין כחך והיותך תמיד צמזמה וצמזמז' צמזמז' כי עמל' הוא כי אם נלזר ואכזב תושב' ומזמנה כי הלא מה שמתשין כחך אמר' אינו לנפש כי אדרבה היו חיים לנפשך כי האומר הוא שניתש ע"י היות דברי התורה חיים לנפשו . הנה כי הולך הרע הוא מלך החמר וניתש בהתשמו .

עוד

ידענו מהכמי האמ' כי בכל מלוא שאדם עושה מרבה אור שפע עליון וצורה מלאך סניגור והספק צעושה עון שחפליג בטומאה וצורה משחית קטיגור והוא מאמרנו על חשנת בן גוזלי שמלוא גוררת מלוא ועצירה גוררת עבירה כי המלאך הנגדה במלוא גוררת מלוא אחרת והכח הטמא שנעשה צעירה גורר עבירה :

ונבא

אל הענין והוא כי הנה צ' סוגי' יש באדם יש עושה מלאכתו עיקר ותורתו עראי והוא כל המון ישראל ויש שרידים אשר ה' קורא שתורתם קצת יום ולילה ועל צ' אלה ידבר על האחד אחר יפה ת"ת וכו' ועל

כ' אחר וכל תורה וכו' והוא כי אשר עושה עיקר המלאכה עסקו דרך ארץ יקרא כי דרכו דרך ארץ ולא דרך שמים כענין איש האדמה אף אשר עיקר הוא מלאכת שמים בתורה אחר יטפל קצת להריוח מזונו ומלאכה תקרא כי מלאכה בעלמא היא ולא תפס דרך ארץ העבודה בעלם וענין

התנא לומר אשר דרכו דרך כל הארץ שהוא לעשות כל עיקר עסקו מהארץ הלא אצ"ל כי יתוויב לקבוע עתים לתורה כי אם גם דבר יפה הוא שילרף ת"ת עם הדרך ארץ שיש לו כזר שלא נלמד בהתבטל מהמלאכה ילמוד כי אם גם עם דרך ארץ שהוא עוסק ליום תורה בעמלו שיהיה מהכרח ויחזר תלמודו עודנו עוסק בדרך ארץ וזה יפה ת"ת עם דרך ארץ וקטעם הוא כי יגיעת נביהם כלומר כאחת משנחת עון והוא כי לא יבצר איזה עון יש לו ודרך עינו לגרור לו עין אחר כי עבירה גוררת עבירה ועל ידו יגיעת התורה ביחד עם יגיעת דרך ארץ משנחת עון אשר עשה מעשות דרכו לגרור לו עון אחר והוא כי ע"י התשת החומר בדרך ארץ יתש הענין שהוא מחיבתו בלד מה

מלאכתיה המציא עבירה אך לא ישכירונו בעלם אף בהלטרף עמו לחומר גם תשות התורה יחד שגומר התשת כח וגם מקנה בכל גופה קדושה שהוא נגייות איכות הענין שהוא כח הטמא אז ניתש ומתמוגג ע"י התורה באופן שמתערבב עד שכות מלגורר עוד עון אחר ומקרה השטן בר"ה גם הוא יקרונו שט"י שומעו קול שופר וזכר מה שט"י שופר יתמוגג ויתערבב עד שכות בערבונו מלבקש קטרוג על ישראל וזהו שיגיעת שניהם משנחת עון ושטני הוא על שזורתו אומננו אחר וכל תורה שאין עמה מלאכה וכו' לומר אל ועלם על לבך לימר אעסוק בתורה ה' תמיד ועליו יתברך תשליך יבחי והוא יכלכלנו כי לא זו הדרך כי כל תורה שאין עמה מלאכה מה ליוון לפחות בלימולס סופה בעילה והוא מאח"ל יכול יושב ובטל ת"ל מעשה ידך אשר תעשה והוא כי אין לאדם לסמוך על כס נגלה לומר שמן השמים יריקו או יתני לו מטמון כי אם לברך את מעשה ידיו גם כי מעט יבחי וחס כה יעשה תורה שאין עמה מלאכה סופה צללה כי יחסר לחמו וגוררת עון חילול ה' כי לא יבצר מי שיאמר הלא התורה היא הגדולה שבגדולות שאדם חובל פירושהם צע"ה והלא פלוני יומם וליילה לא שבת מהתורה וירעב ללחם ואיה פירות תורתו והוא גם הוא יכרהר ולא ידע כי אם הוא יתברך עשה כן בזמן מן השמים לדור המדבר שיעסקו בתורה לא יעשה כן לכל יחיד רק לליות את דרכתו במעט עסק אך לא בכויתו יושב ובטל וזכו וכל תורה וכו' סופו וכו' וזה שאמרתי שאין לסמוך על הכס לומר הנני עוסק בתורה לשם שמים והוא יכלכלני היינו ליחיד אף וכל העוסקים עם הליצו' אל יראה להם שום דבר נמנע כי אם יהיו עוסקים עממה לשם שמים ויבטחו עליו יתברך והוא יעשה ולא זו בלבד כי אם גם לא ינוכה להם שום וכו' צעעשי' להם גם בדרך כל סומך על כס כי הלא זכות אבות מסייעתם לעשות להם גם ובהלטרף זכות רבים עם זכות אבות גם גם נגלה יעשה להם הוא יתברך והוא מאמר יוסף הלדוק אלהים ואלהי אביהם נתן להם מטמון באחתותיהם לומר אל תתמהו על כס נגלה בזה שיתן להם מטמון ויעים אותו תוך אומותיהם כי הלא זולת זכותם גם זכות אבותיהם מכייע וזהו אלהים וגם הוא ואלהי אביהם נתן להם מטמון תוך אומותיהם שהוא גם נגלה וזהו זכות אבות מסייעתם וגם אין זכויותיהם מנכין כי אם לדקס עומדת לעד כי אינם מעין מש"ל על יחיד בסומך על הכס שאלו אין עושין לו כס ואם עושין לו מנכין לו מזכויותיו כי פה עסק לבו' עושין להם גם אין מנכין להם מזכויותיהם ואל נא תאמרו שאל' לרוב יגעו העוסקים עם הליצור ואין עליהם שכר אחר שלא עליהם תתייחס המעשה והזכות לז"א ואתם מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם הכל בזכותכם ולומר

חסדי אבות

אינו חוטא לז"א אל תאמן בעלמך אף אם עבדו רוב קנים והגעת לזקנה ולא חטאת אכתי אל תאמן כי כמה תשובות בדבר חדא דהא דאצידין כיון שעבדו ברוב צ"ח מיירי וא"כ חיישין למיעוטא ודילמא אתה תהיה מן המיעוט ותו מי זה אחר שלא חטאת זאת לפנים כמה זמני ונעלם דבר . והנה חובי הן הנה צעוכריך ותכסל צסיף ימך . ותו דהא דכיון שעבדו רוב שנותיו יתכן דליירי כי לא חטא מלד עלמו אף אי מה שלא חטא מסיבת אביו או רבו או חבירו וכיוצא לית' בכלל . וסלקא אלה רמזים באמרו ואל תאמן בעלמך פי' אל תאמן שלא חטאת כי דילמא חטאת ועוד בעלמך מי יודע אם זה שלא חטאת היה מפאת עלמך או מאחרים ועוד בעלמך דילמא אין אחת מן הרוב :

ד עשה ראונו כרצונך כו' . פי' מוז"ה זל"ה לפי שיש מלות שהשכל מחייבם לז"א שגם בעשותו אחת מהנה אל יעש' כ"א לקוי' גזרתו ית' וז"ש עשה ראונו כלו' עשה המלות לפי שהם ראונו ואף אם הוא כרצונך שהשכל מחייבם וזכה יהי' לך בשכליות שכר כחקים והוא אומרנו כדי שיעש' רצונך קיעל' עליך המלות שהם רצונך והשכ' מחייבם כרצונו כאילו הם חקים שהם ראונו דוקא וזה צמ"ע . וגם צמל"ת בטל רצונך וכו' כלו' אם תמנע מלרצות ולגנוב אל נא תמנע ותבטל מהם מלד שהוא רצונך לבטלם שהשכל מחייבם רק תבטלם מפני רצונו לקוי' גזרתו כדי שיבטל רצון אחריו' קרצונו' להרע לך לעשו' רצונך : ואל תאמן בעלמך עד יום מותך . אפש' דהכחי' כלפי שאז"ל ביומא דף ל"ח כיון שעבדו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שז

ואומרו ואתם לנכח וצפתה דבריו אמר יהוה עוסקים שלא לנכח יהיה שתפס דרך הכתובים במקומות רבים שמדבר עם הכלתו הגון שלא לנכח וכדבריו על מה שאמר תשונתו מדבר לנכח כענין וללם ללון חמדו להם וכו' תשובו לתפוחתי וכו' הנה אביע' לכם וכו' שחזור אל הללים המזכר שלא לנכח אך הוא שבתם ענין תשובתם שאלו רחוקים מה' המה ידברו שלא לנכח וצדדיו על מה שאמרו שובם אל ה' שנתקרב מדבר לנכח כענין תשובתם שחזרו ויהיו עוסקים לשם שמים שהוא לזכרה על מי שאינו עוסק עמם לשם שמים ומוסרין אל יהוה עסקם להשתדל כי אם לשם שמים דבר שלא לנכח וכדבריו על מה שאמר ששונתם כך אמר ואתם וכו' לנכח וזה שאמרתי שיהיו עוסקים עמם לשם שמים הווי וזכירין בן בעלם בדעלי זרוע לעשות לשם שמים מפני

ן אף הוא ראה גלגולת אחת שצפה על עני המים אמר לה על ראטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון : ז הוא היה אומר מרבה בשר מרבה רימה מרבה נכסים מרבה ראגה מרבה נשים מרבה כשפים מרבה שפחות מרבה זמה מרבה עבדים מרבה גול . מרבה תורה מרבה חיים מרבה ישיבה מרבה חכמה מרבה עצה מרבה תבונה מרבה צדקה מרבה שלום . קנה שם טוב קנה לעצמו קנה

שגם שהוא רשות הלא אחת ויחד לנטל בחירתם צנזירך אך לכה איעזר על מדרגה אחרת והוא השלישית שזכרנו וכו'. בטל הלוגך מפני רליונו וזהו יצטל הוא יתבדך רלון אחרים הם הרשות המזכר מפני רלוןך . ובה שירש לא בן לקחת מדת חפשיית בחירה אם יצטל הוא יתבדך רשות אחרים בשלל כל איש עושה רליונו אך בזה הוא דוקא ברשות שבו ידבר ואמר כי כשהוא על ידי זכות הרבים בהיות כוונתם לשם שמים יצטל בחירתם כי לב מלך ציר ה' או ליחיד אשר אל המדה השלישית הניע כמדובר אך לא לכל שאר אחרים :

הוא היה אומר מרבה בשר וכו'. פירש רבינו הגאון ז"ל במשלי י"ג מפסוק ז' ואילך (יש מתעשר ואין כל מתרושש וכו' רב : כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה : אור דלוקים ישמח ונר רשעים ידעך : רק בזדון יתן מזה ואת נועלים חכמה : הון מהביל יתעט וקבץ על יד ירבה : תוחלת ממעכה מחלה לב ועץ חיים תאור בזה : בו לדבר יחבל לו וירא מזל הוא ישלם : תורת חכם מקור חיים לסור ממקשי מות) : עכ"ל הפסוק : ופירש רבינו הגאון ז"ל על הנה פסוקים וז"ל :

אמר כי אין העושה מהמחויב כי יש מתעשר עם שאין לו כל וגם אין דלות נמשך ממיעוט ממון כי יש מתרושש עם היות לו הון רב : כפר וכו' יאמר כי עושר איש יועיל לו לכופר נפשו כי יחונן דלים אך בזה לא שמע מהעושר גערה שאם לא בן יצא שכרו בהפסדו :

והנבון להמשיך הכתובים כלם והוא כי יש ב' מדות בדעות בני אדם אשר חנן ה' הון ועושר בביתם זה לעומת זה האחד נקבץ ואוצר כעפר בצר . והב' תופס בקצה האחד ומפזר נותן לאביונים עד בלתו השאיר לעצמו אף גם צדור הכסף . וב' הסוגים הלא נמצאו בענין מונצו המלך שבזכו כל אצולות אבותיו כאחת ויקבלו עליו קרוביו לאמר לו למה תעשה כה ותבזבז כל אשר אצרו אבותיך ואצות אבותיך . והשיב אבותי אצרו למטה ואני אצתי למעלה אבותי אצרו במקום שהיד שולטת בו ואני אצתי במקום שאין היד שולטת בו וכו' והנה קרובי המלך ההוא היו בבצלי המדה הראשונה ומונצו בעל מדה שנגדה וכן אחת כי הם לבו למלאות אצולות וזה הנה עושרו כאין כי באוצר העליון אין לו כל מאומה ועורם ישוב שמה אך המתרושש פה על ידי שיפור כל הונו לעניים ולאביונים הוא עושר בזה כי בזה הוא מהעולם יתא' אצורו הטוב מלא על כל גדולתו ועל הב' אלה אמר שלמה הלא ראיתי ב' קווי' יש מתעשר אוצר כעפר בצר ואין כל לפי האמת כי אוצר למטה ובמותו אין כל מאומה בידו ולעומת זה יש קצה אחר והוא מתרושש כמונצו והון רב לו באמת שאר למעלה : והנה למען תדע איוו' היא דרך ישרה שיצור לו האדם הערכה לפיך כאילו שני אלה יעמדו יחד ועל מדותיהם יתבחנו כל איש . ואיש יתן טעם לשבח מדתו ואני אבא אחרים ואכריע ביניהם ושיעור הענין הנה יש מתעשר וכו' ומתרושש כמונצו ישנם זה וזה כלומר במעמד אחד המתעשר ומרבה הונו בקרב ביתו ואמר כפר נפש כו' לאמר שזה איש מדתי הרמתי ממדתך כי הלא כפר גפס איש עשרו כי כמה צרות וסכנות באימת המלך וצריך יסלק העושר כי יתן כופר נפשו וצדקה תציל ממות או לנוגשו ויפיים צדקו כסף וגם הוא יתבדך ותשכנה לו צדקה ואם יקרה כה למתרושש ואין כל יכול ברעה ואין מקומו בעת רעה כי תבא עליו ואם בן איפה מה בצע במדתך זאת שגם את הכל תתן כאחד ואין כל מאומה בידך לעתיד בצרה משיב המתרושש ואומר ורש לא שמע גערה לומר הלא נהפוך הוא כי הנה שימו לבכם איוו' טוב לבני' אדם אשר דחקה לו השעה והביע עד עשרי מות ועייפה נפשו להורגים ונפדה בממונו או השקט על שמרו לא שמע קול נוג' הוי אומר כי יתרון השני מן הראשון כיתרון האור מן

כי אפשר תבטחו על המנחה הכוללת לפניהם וגודרים אז לעשות כל בקשתם ותרפו ידכם מלהחיות בדעתו ב' (כי הוא יטה לבכם אליכם בעשות העסק בעלם לשם שמים) כי הלא דעו כי אין לבטוח בהם שאם תבטחו על היותכם קרובים אליהם ומשרתים אותם מערס תלטרכו אליהם ויעלה על דוחכם כי בעת שתלטרכו אליהם יעשו למענכם לא כן הוא כי הנה אין מקרצין כו' ואם תבטחו על המנחה הכוללת לפניכם ואומרים שיעשו אחרי בן וייעז לבצכם על מה שמראים אור פנים הלא דעו כי הלא אינם אובדים רק נראין כאובדים אך בשעת הדוחק שדורו להטיב ביום שיטערך ישכחו . וזהו נראין וכו' ואין עומדין וכו' לכן הווי וזכירין לעשות עניני הליבור לשם שמים ואז בטחו ב' והוא יעשה כי לכל אשר תחפלי יטה את לבם . ושיעור הענין כי הנה מנהיגי הדור העוסקים עסקיהם שני סוגים עוסקים המה להם א' עם הליבור בינם לביןם . שני לפקח על עניני הליבור ברשות ועל הסוג האחד שהוא בינם לביןם אמר עוסקים עם הליבור ואמר יהיו עוסקים עמם שמים שהם עומדים ומשם וזהו אינו צריך להכביר צדירות כל"ל לזווי בעמל לומר יהיו עוסקים וכו' אך צסוג השני שהוא לפקח עומד על עסקי ליבור בזה הווי וזכירין לעשות לשם שמים כל תבטחו לא צדירות שתקדימו שלא במנחה מוקדמת אם לא ב' לבדו כי אין מקרצין וכו' כמדובר ושמה תאמר הלא אחרת כי ברשות אם יהיו וזכירין העוסקים בענייני הליבור לעסוק לשם שמים כי הוא יטה לבם לעשות רליונו עם היות כי רשות הרליון אינו לעמוד לאדם שמהנה אותם בשעת דחקו רק יעשו לשם שמים ויסמכו על כי זכות אצות הליבור מסייעתן עם היות עסק המטפלים לשם שמים א"כ איפה מה יעשה היחיד לו יהיה לו עסק ברשות כי גם כי יעשה לשם שמים העסק ההוא ויבטח בשם ה' אין לו זכות רבים וזכות אצותם להפך לבצ הרשות לזה אמר הנה הוא היה אומר דבר אחד שהוא תי' ון דבר זה והוא עשה רליונו כרלונך וכו' והוא לומר כפי מה שתתנהג אתה עמו יתבדך יעשה לך כחפצך והוא כי הנה שלשה הדרכות הן אחד מי שא' הנה בצדקה השכם אם הייתי הולך למקום פלוני הייתי מרויח מנה אך מה אעש' ורליונו יתבדך הוא שאלך לב' וכו' והוא הולך כמוכרת אך לא צדלון טוב כאלו היה עושה רלון עצמו ויש מדרגה שנית והוא שטובה הדבר לשקול כאלו בעשותו רלון עצמו טוב לב . ויש מדרגה שלישית והוא שלא בלבד עושה רלון ה' כאשר אם היה עושה רלון כי אם שכל כך לבו . ונפשו דבקה צו יתבדך וחפץ עשות רליונו כי אם כאלו לא היה צעולם רלון אחר וולת מה שהוא רלון קונו אשר היה רלון עצמו בטל לגמרי כי מה שהיה רלון עצמו בענינו הוא כדבר בטל וחשיב כעפרה דלרעא שלא יכנים צטבע חלוקה לומר זו רליונו זה רלון קוני אעשה רליונו יתבדך כאשר הייתי עושה רליוני כי מה האדם שכינים רליונו צסוג עם רלון קונו וזהו תהיה כיונת התנא הנה ראוי לך תנפל בדרגה הראשונה ותבחר בשניה והוא עשה רליונו כרלונך וזהו חגיגה עד גדר שיעשה הוא יתבדך רלונך כרלונך אך בזה השני מדיון לא הגעת לגדר שצבי' שאתה יחיד ויטל הוא יתבדך רלון הרשות מפני רלונך

תפרי אבות

רש"י צטרוצין דף י"ד בני יהודה דגלו מסכתא נתיקמא תורתן זידם ופרש"י דגלו מסכתא שמדקדקים בשמירתם ואומרים טעמם א"כ שמלמדים לאחרים . וגירסת מרבה חכמה מרבה ישיב' אחיה כפי' דגלו מסכתא שמדקדקים ויגשים הבין שמונה צטוב טעם ועי' מתקיימת תורתן וז"ל מרבה חכמה שנותן טעם לדבריו ועי' מתקיימ' צדור מרבה ישיבה שצאים אליו תלמידים מארצות כנפות והיו לטופטו' בעלי אסופות למען ספית פנים יפות מסצירות כהלכה . ומאן דגרים מרבה ישיבה מרבה חכמ' פפרש כאידך פירושא דנתיקמא תורתן ע"י שלמדו לאחרים וז"ל מרבה ישיבה ללמד אחרים ועי' מרבה חכמה שתקיים צדור ונשאת החכמה אללו אמון ובמקום שאם לא למד לאחרים מתמעטת ונשכחת חכמתו ע"י שלמד ומרבה ישיבה לא די שמחיימת אלל מרבה חכמה וכמ"ס גבי רבי דשכחי רבנן גבי' ומס"ס הלכס כמוותו :

ז מרבה תורה מרבה חיים כו' אפשר לחד לישנא דרש"י בשבת דף ס"ג צמה שאמרו ז"ל למיימינים זה אורח ימים איכא וכ"ס עושר וכבוד דלמיימינים זה עוסקים בתורה לשמה ואף שאין יגשים בלימודם ולפ"ז היגשים בלימודם וטורחים בפיוסם להולי' קוביות והויות ותירולי' מעליי וכיואל' פשיטא דאין הקב"ה מקפח ספרם ויש להם יתרון הכשר וז"ל מרבה תורה בלימוד בטלמא גרסה נפשו לתחלה מרבה חיים דאורח ימים ציומיה לעוסק לשמ' ואם מרבה חכמה שמוסיף על רוב הלימוד ציומיה רבה מאהבה אשר אהבה וזכה למעל' אחרת דמרב' ישיבה לזה כגיר' רבינו שובדי' :

אמנם יש גירסא אחרת והביאה ר"ע גמי מרבה ישיבה מרבה חכמה וצריך להבין במאי פליגי בעלי הגירסאות הללו דמר גרים הכיומר גרים הכי . ואפשר לומר דפליגי בשני פירושי

מן החושך כן הדבר הזה כי הלל אם העשיר יהי לו עושרו כופר נפשו
הלל הוא אחר נופלו בפה יקום וטעם טעם מיתה טרם יפדה בעשרו והנה
טוב ממנו הרש כי יהי אלהיו עמו לא ישמע גערה ולא ילכד בפה יטטרך
ליפדות וזהו ורש לא שמע גערה לומר סן אמת כי כפר נפשו איש עושרו
כדברך אך טוב ממנו הרש כי לא
שמע אפילו גערה ולכן טוב לי כי
עונתי בזוביו הוני כי בזכותו לא אראה
ברעומה גם כי רוב עליונות ותגרות
לעושר בעושרו כנוגע משיב שנית
המתעש' ונוצר אולרות וזה לו ואומר
אור צדיקים כו' לומר הלל במדתו
אשר אחותי מתקדש שם שמים ונהפוך
הוא במדתך כי הלל אשר ידעוך
באולרות וזהך ותפליה לעשות צדקה
וחסד עד בלתי השאיר לך כל מאומה
וקמה יביטו יראו כך כי הנך רש
ונקרה נודד ללחם איש הלל ילעניו לך
יפטירו בשפה נגד עושה צדקה ויתנו

קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא : ח רבן
יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשכאי הוא היה אומר אם
למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לךך
ניצרת . חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו
הן רבי אליעזר בן הורקנוס ור' יהושע בן חנניה ור' יוסי
הכהן ור' שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך . הוא ה'
מונה שבחם . רבי אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו
טאבד טפה ר' יהושע בן חנניה אשרי יולדתו ר' יוסי הכהן
חסיד ר' שמעון בן נתנאל ירא חטא ור' אלעזר בן ערך
כמעין

להעשיר ולהשיג ואין כי אין יוצא מעולמו וחצי תאוותו צידו כי לא נאמר
אשר התאוה תאות אלף כסף בהגיעו לסך ההוא נשלמה תאוותו ואחרי כן
מיחל תוחלת אחר לכסף משנ' רק הכל תוחלת אחד ממושכ' כי גם בראשון
לא גמר בלבו לשמו' בחלק הסך ההוא שנייחם תאות הכפל לתוחלת צ' נמצא
הכל תוחלת אחת בלתי נגמרה והיא
מחלת לב באמת כי לדאגה תהפך
ושמא תאמר אם הבלתי מושג לגמרי
תייחס להעדר שלמות מה ישעו
פופשי התורה שאין אדם יוצא
מהעולם ואחד מאלף מאשר זה לא
השיג לזה אומר אל תדמ' אותם
לעושר חלילה כי הלל עץ חיים שהיא
התורה היא תאוה בזה שלל מת
טרם השיג לא בלכד חצי תאוותו כי
אם תאוה בזה בודאי כי הלל גם
הבלתי משיג כלה או כחכמי' הראשונים'
לא יצטרך בלכוד לו תאוותו שהיא היות
לו עץ חיים כי עץ חיים הוא לכל
תופשי התורה והמדות מבלי יבאו עד תכונת כלה . משיב המתעשר ואומר בזו
לדבר וכו' לומר המבזבז הכל כאחד בזו לדבר שאמרתיו שאת הנועלים חכמה
ושיחוש פן יורש הנה יחבל לו ואל יבטח לו כי צדקתו תעמוד לו כי הלל
יורא המצור הוא השלם העומד ביראת ה' אין צריך לומר הירא מעושה
עבירות שבידו כי אם גם הירא מצוה שעם היותו צדיק ירא פן נשמה
מידו מצוה ולא עשאה האיש הזה שהוא שלם הוא יסולס שאת כיוצא בזו
ייסר הוא יתברך לשלם לו איזה חלאת הרבירו או תעוה קלים ועל כן
אולי גם שתפור תתן הכל אפשר לא יתנו לך מן השמים ותהיה בחוסר
כל ואולי תצטוו ולמה תבזבז הכל על כן השיב רוח הקודש להכריע ביניהם
ואומר תורת חכם וכו' והוא כי רז"ל בגמרא אמרו המבזבז אל יבזבו יותר
מחומם מאי קרא וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך והנה אמרו רז"ל כי
אבינו יעקב עשה כן ללמד לדורות שידור צדקתו כמו שכתבנו בתקומתו
שז"ל נדר לאמור שהוא לאמר ולסודות לזרעו וזה יאמר כי בזה רוח הקודש
ותאמר אני אכירי' ואומר כי תורת חכם הוא יעקב וישב אוהלים או קראו
חכם על ראותו את הנוול לזרעו ויורש דרך הכלל מאו התורה אשר הורה
הוא מקור חיים לתת החומש כי הוא מתמיד במקור שלא יבזבז (בנותן הכל
יחד אולי לא יוכה שיעשיר בעון מה) והוא חיים שיוכל תמיד להיות חונן
ונותן והתורה שהורה לנו היא לסור ממוקשי מות מעשו ומלבן וזה הנכון
ולא לבזבז הכל ולפי זה מה ששיבחו רז"ל את מונצו יהיה על היותו מלך
ולא יחסר לו אהרי כן ללחם שולחנו :

על

משנה ח' פירש רבינו הגאון ז"ל במשלי יח בפסוק ח (דברי נרגן)
כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן : גם מתרפה במלאתו אח הוא
לבעל (משחית) עד כאן לשון הפסוק פיר' רבינו הגאון ז"ל וז"ל בעל לחרת'
ריב לאמר לראובן הלל שמעתי את שמעון המבזבז רעתך ודובר סרה עליך
למשן יתקבלו דבריו אומר אמריו כאלו דברים עזמם מתדבאים ומתלהמים
כי יאמר חזי לי אם לא אומר כי לר לי עליך אחי כל יצר עליך ואזי לי אם
אומר כי אלך רכיל ודואף אני אך כונתי להלילך באופן שהדברים עלמון הם
כמתדבאים מלאים דאגה ולא כן לבו כי הלל ערב לו בשמעון עד רדת
עד חדרי בטן או הם כמתדבאים והם מוגיעים עד חדרי בטן מכוס מכת
חלל הגוף כחרצות בחדרי בטן שהורג ג' וממה נמשך היות נרגן ורכיל
הלל הוא מהבטלים לא האדם העשוק במלאתו תמיד ולא ילך אנה ואנה
בשוקים וברחובות לא יפנה לבו לא עסקי וילגו כי אם אשר רפטים הם
ממלאכתם הם הכוללי רכיל נמלא לפ"ו כי מתרפה במלאתו אח
הוא לנרגן הוא בעל המשחית הנכבד משון הרכילות ההורג שלשה כד"א
ותמוגגנו ביד עוננו :

א

ואמר כמה שידענו כי המלאכה המיוחדת לאיש הישראלי הוא עסק
התורה במאמר התנא אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך
כי לךך נוצרת ונבא אל הענין אמר דברי נרגן הוא הלאה"ר מהררר ריב
צין איש לקונו אינו מורה כבא להלך לאדם רק דבריו כמתלהמים ומתדבאים
על

חכרי אבות

קטעו' הנראה לך תוספת תלמוד ע"מ לקבל פרס : לא כן הדבר אלא
אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך דייקא שחלמוד אינו'
חלק ע"מ לקבל פרס כתוס' מלוא תדע דת"ת שגא וסגא כי לךך
נוצרת וחיוברך הוא ללמוד הרב' ולא קרי ע"מ לקבל פרס ואל תחזי'
טוב' לעצמך : וראיתי לכתו' כאן אשר מלאתי במכתב לכמה"ר חיי'
סרגוסי מבני בניו של הגאון הקדוש מהר"ר יוסף סרגוסי בעל הגם
מגרוס סיסיליה רבו של הרדצ' וז"ל פירשו הראשונים דמ"ס אם
למדת תורה הרבה וכו' קר"ל אל תחזיק טובה לעצמך באומרך שלכך
נוצרת וכבר יאלץ י"ח כמה שכינה הילירה האלהית צנריאחקר אל
תאמר כן כי דע לך שפנודת הס"י לא ידע אונס ערכה ואין לה תכלי'
וקממתי

ה

תפלה לאלהים חלילה באומרם ה' יתן אומר עשר בשביל שתתעשר ומי כאיש
הזה גשם נדבות יניף פעם אחד ואלהים עוזבו עיף ומאז בחוסר כל באופן
רשעים יעלוו ויזכרו עתק וצדיקים יעזבו כי לא ימצאו מענה אך לא כן
אנכי כי עושר שמור לי לרעתה לפדות ממנה כמדובר וזהו יתקדש שם שמים
כי אור צדיקים הוא יציר העושר המאיר להם ישמח בראות שעל ידי תתי
צדקה בעת צרה תזילני ממות וישעו בשמחה ויהיו ששים ועושים צדק וזר
רשעים הוא נשמתם המטומאה ידעך בראותם כי צדקתי תפדני מיד רשעים
ויכירו כי רחוק ה' מרשעים וקרוב אל הצדיקים . משיב המתעושה ואומר
רק בזדון יתן מזה לומר הן זה היה אם לב העשיר היה נכבד בקרבו ובבעת
רעתו יפור יתן מהונו לאביונים בלשון רכה ותחנונים בדבר על לבם כי אז
יהיה מעשה הצדקה שלום והשקט ובטח אך מה נעשה והעושר יקנה בו
חוסר גאווה ובעת רעתו יתוסף כעסו על גאותו ובזדון יתן הצדקה ובמקום
היות מעשה הצדקה שלום יהיה מזה ומריבה ולא תנצל זה וזהו רק בזדון
יתן המתעשר הנכבד מזה משא"כ אכזי שרושתי ברגע ויכבד לבי : משיב
המתעשר ואומר ואת נועלים חכמה לומר הלל דברת נגדי שלא אחכם
בעת צרתי לעשות מעשה הצדקה כאשר יאחז רך בזדון ולא ידעה כי הלל
את נועלים ומתוונים בלתי נחפזים במעשיהם תמלא חכמה כחוני היום שלא
נחפזו פתאום כחון לבזבו כל תמוני ועל ידי כן אחכים באחריתי משא"כ
אתה עתה כי על הספק נפלת כתוא מכמר ברשת העניות ומי יקימן
וכן זה לך על בלתי ראותך את הנוול שלא נועלת והמתנת טרם עשות
דברי משיב המתעושה ואומר הון מהביל ימעט כו' והוא בשום לב אל אומר
וקובץ על יד שאם הוא כנראה שהבלתי מפו' רק מקמץ ירבה ה"ל וקובץ
ירבה או וקובץ ביד ירבה אך אומר על יד בלתי מתיישב ועוד כי כמה
קבלו ולא הועילו ועוד האם צריך להודיע שהקובץ הוא ביד אך יאמר
המתעושה למתעשר הנה עד כה נתוכחננו והושבתי לך על פי הנחת' שהנח'
שאתה השומר הונך לא יחסר ממך ואני שבזבזתי אשאר בחוסר כל רש ונקלה
ועל כן מלאכת מענה אמנם הנני בא לחוות דעתי וסברתי הלל הוא כי
הון אשר לויס בעולם הזה מהביל ימעט כחון היום כי בקלה שבסבות
עשו יעשה לו כנפים ומהביל ימעט כי לא עשית כחונכו שאמר במקום שאין
היד שולטת בו רק למטה בארץ אך וקובץ ואוצר למעלה כחונכו וכחוני היום
שהוא במקום שאין היד שולטת בו הוא ירבה וזהו וקובץ על יד כלומר
למעלה מהיד הוא מקום שאין היד שולטת אין צריך לומר בעול' העליון
שרב וזכות כי אם גם פה ירבה מפירות הצדק' באופן שאתה תאב' הונך
ואני ירבה לי ולא אהיה רש גם פה כאשר עלה על רוחך :

והן

זאת חשבתי למשפט והן לו יהי כדברך שאני המתעושה לא יעשירוני
ואתה לא תורש דע לך כי עם כל זה טוב לי גם בעולם הזה ממך
והוא כי הלל אין עושר שלמות ואפילו נחת רוח רק דאגה כמאמר התנא
מרכה נכסים מרבה דאגה כי הלל תוחלת ממעכה וכו' כי האך להעשיר
דעה חסר וכל ימיו תמיד חיי צער בתוחלת ממוסכה יגע ושואב רוח רודף

ח אם

למדת תורה הרב' וכו' אפס' כמה שחילק מהר"ס פרימו
לקוסיית התוס' גבי האומ' סלע זה לצדקה דהתנן אל תהיו
כעבדים וכו' דמקנתונו כעושה מלות חובת גברא דכיון דבר חיובא
הוא צעו ליה למיעבד קלא ע"מ לקבל פרס אך ברייתא דסלע זו
לצדקה לגבר אשר דרכו להוסיף על סיעורו וכבר ילא י"ח . איכו
השתא רוח נדיבה מסלקת את הדמיוס סל"ע המחלוקת' אמעו להכי
קרי ליה בתוספת ע"מ לקבל פרס וכמש"ל . וסיינו דוקא במלות
זמנין דמשכחת תוס' אלב בחורה כל מה שילמוד הוא בכלל החיוב
דכתי' והנתי בה יומם ולי' ואף אם ילמוד הרבה לא קרי ע"מ לקבל
פרס וז"ל אם למדת תורה הרבה לא תימא שהוא כמלות דכחוס'
קרי ע"מ לקבל פרס וכן כמלמדת הרבה חסנור קים חוס' ונאיו'

על האדם למה יצר לעלמו לפרוש מתענוגיו העולם ולכן הם ירדו חדרי בטן כי יערבו לו. וא"ל האנוש לו כי אם גם מתרפא במלאכתו המיוחדת לו היא עסק התורה ואם הוא לעלל המהירות הוא הילכה"ר בעל המשיחית הנכבד על ידי העוין כי אם היה עסק בתורה היה מסלקו כנודע מרז"ל אם פגע וכו' משכבו לבית החדש :

ער

משנה ט' פירש רבינו הגאון ז"ל במשלי י"ד פסוק ט"ז : נחמס ירא וסר מרע ויכסיל מתעבד וכוונתו : קלר אפיס יעשה חולת ואיש מוימות וינחל : עד כאן לשון הפסוק. פירש רבינו הגאון ז"ל : מאמר התנא איזו חכם הרואה את הנולד ופתח הדבר בעושה דבר שאפשר לבא על ידי כן לודי עצירה ואמר מי שהוא חכם ירא הנולד וסר מרע ומתרחק מן הכיעור אך וכסיל שהוא הפך החכם כד"ל בן חכם וכו' וכן כסיל יקרא כס כשהוא מתעבד וכוונת שיוכל לישמש ממנו ואם נדקדק א"י וסר שוירה שכבר הוא צרע וסר ממנו יאמר שעי' היותו חכם רואה את הנולד על כן הוא ירא ויזהר שאפילו אם בא כבר הרע בידו לנאל לטור ממנו מה שאין כן הפכו שמתעבד וכוונתו וכוונתו שיכסל :

קצר

אפיס כו' אחרי אומרו כי טוב לראות את הנולד אחר כיוולא בדבר כי יקרה יעשה חולת ואשמות האולת תהיה על איש המיומנו :

וישנה על כך מאתו יתברך והוא אם שני האנשים נפגשו בעסק אחד האחד איש קלר אפילו נוח לכעוס וכו' בעל מומות ומאריך במחשבות טרם יפעל איזו פעולה או כעס יש לבצע מומות ומחשבות לראות את הנולד לחשוב מקלר אפיס נוח לכעוס ואם לא יוכלל האיש מומות דבריו עמו יבא קלר

אפיס לעשות חולת שיכעוס ויבא לכלל טעות או זריקת כלים בזמנתו ומה גם אם יחשוב שאיש מוימות יחשוב להרע לו אם יראנו מאריך במומות בעסק הכ"ס אחר שאם הקלר אפיס יעשה חולת שראוי שאיש מוימות שלא ראה את הנולד וינחל ואין רוח החכמים נוחה הימנו שבעוב מומותיו היה לו לראות את הנולד ולהשיב מחשבות איד וכלכל דבריו עם הקלר אפיס באופן לא יבא לכלל כעס אחר שחוננו ה' ולא יבא ממנו חומה להשיב מחשבות לבל תלא תקלה מתחת ידו :

בהאי

משנה ט' פירש רבינו הגאון ז"ל בתהלים ל"ז פסוק ד"א (לוח רשע ולא ישלם וזריק חונן ונותן : כי מצרכיו יירשו ארץ ומקלליו יכרתו : מה' מלעדי גבר כוננו ודברו יחפץ) עד כאן לשון הפסוק : ופירש רבינו הגאון ז"ל ו"ל הלא אמרתי שלא תחוש על עוני הכלדיקים ועושר הרשעים והלא תאמר לפחות יראה השנאתו יתברך בזה כי לוח רשע ולא ישלם וזריק חונן ומלואו לכל ואח"כ נותן ללוח במתנה מה שהלוח לו לבל יבזא אם נותן לו במתנה מעט הקבלה מידו ועל כן היה ראוי כי מצרכיו ית' הם נותני דקדק המתכרכים בשש וכו"ל צרכות יירשו ארץ כמאמר ישעיה הנביא כי שם נאמר וצנו ממך חרבות עולם אך ומקלליו הם הכלתי משלמים ועושים כרשעים המכרים יכרתו. לוח משיבה רוח הקודש מה' מלעדי וכו' לומר הכה מלעדי גבר נדיב אף כלי וכדומה במדות מה' כוננו אך דברו אם ילך בדרך ה' או השכח יחפץ הגבר המוכר כי תלוי בצחירתו ואם כל גבר יראה שהלוח רשע יכרת וזהו ק יורש ארץ לא יעבור בצחירה רק מחכיר ראות עיניו :

חסדי אבות

קצדתי רצון ולהיה סעתי קאמרי ומ"מ מלינו דוגמא דלפעמים ע"ה יגדל מעלתו בעת מן העתים ולזה ריב"ז קאמר תרזויהו כי יס טעה שגדלה מעלת ע"ה וגבה למעלה לעילא מכל מעין דוגמא דהנהו אמוראי הנו' דאמרי מאן דאמר מילתא ולא מפריך ליהוי רישא לפעמים מי שהוא סיני הוה מסדר מערכה גדולה מכמה הלכות וסמועות וזא רעבו ע"ה ומקשה ומתוך ומוקי אוקימתות ותאל דינא נגד אשר חשז מי שהוא סיני וכיוולא וכלפי זה נתן הסבב ריב"ז לר"א בן ערך. אזל להוות טדבר זה הוא אקראי ודרך ערלי לכן ת"ק לא נקט אלל מ"ס ריב"ז על ר"א שהיה סיני דזה סבב מתמיד סיני עדיף למנותו חלש בקציעות והגס דריב"ז גופי' אמרה לדר"א בן ערך נמי אינו בקציעות כמבואר. ואפשר דכונת ת"ק ב"ס ריב"ז דשיבט לר"א היינו משום דכלהו רבנן אמרי מפי השמוע' ואמרי נמי מדנפשייהו אזל ר"א כל דבריו הם מפי השמועה ואינו מאבד טיפה ויס לו זכרון גדול ולכן הוא מכריע כי דבריו הם דבריו רבו ע"כ גדל על כל חכמי ישראל : א"נ אפס' בסבב' הגאון דהיה הרמב"ן פ' זה בורר דאם גדול הדור יירד עמו כגוס בד"ן אחד ונחלקו עליו הגדול יכול לפקות כדעתו כי חכמתו גדולה חכריו לדעות הב' אחרים ולא אמרינן אחר רבים אלל היכא דכי הדדי ניהו וז"ל ריב"ז א"ס יהיו פל חכמי ישראל ככך מאזינס ור"א ה' הורקנוס ככך טניה והוא חולק עליהם הוא מכריע והלכה כמותו ידיעתו משויא ליה רבים והס צטילי גציה. וכיוולא תומר אזא שאל לגצי ר"א בן ערך : ואפשר דמשו"ה ר"א נחלק עם רבים בתנורו של עכנאי דגס בזה ארצו סמיק כי הוא אומר שהוא מכריע ולא חשיבי גציה. ואפשר שזה כונת הת"ק שאמ' דהלכה כר"א ככ"מ דייקא כלומ' צין איכא צדדי' רבנן ואינו יחיד צין שכולס חולקים עליו והוא באחד הלכה כמותו כי רבה חכמתו והוא מכריע :

ט' שידברק זה האדם. פי' מ"ה חסד לאברהם זל"ה לפי שהאדם נאמר על השכל ופל' החומר יחד ואם ילך הא' אחר העיון יחבר החומר ואם ילך אחר תאוות גופניות יחבר השכל אלל לריד לצרר הדרך הטובה לשניהם וזהו ידבק האדם פי' שידבקו חלקי האדם השכל והחומר שפ"ס טניהם נקראו אדם : הלוח ואינו משלם כו' פי' מ"ה סגו' שמעשה פלוס כונתו פלא

ושמעתיו מפי הרב הגדול מרן מהר"ר אברהם ספנדרי ששמע מפי סופרים איש מפי איש מפי הרמב"ם שאדם גדול לא היה רואה לקרו' וירוי יוה"כ כי ירדע בעלמו. קלא עשה דבר עצירה ולמה ידבר שקרים לפניו יתברך והוא חותמו אמת והקיצו הרמב"ם אלו ידעת אתה הנלצב כמה חומר עבודת השם יתעלה וכמה לריך לעבוד את האלוה הזה והיית מקיף העבודה הראויה והמוכרתה לאדון הזה היית יודע בודאי שאין כל יום שאין אתה עושה כל האומר בידיו ועוד נוסף כהנה וכהנה וכל אדם נידון לפי גודל חכמתו שהיה מלינו קדוד המלך ע"ה נכתב עליו עון ח"א והיא היתה מגורשת מאורי' ועון הריגתו אף כי היה חייב מיתה ועון ליית של המלך שאלו אף כי היה רודפו והי' חייב מדין מחתרת וכן כל כיוולא בזה לפי מה שהוא האדם כן משפטו ושאלו ואף על דבר זה קדצרת עתיד אתה ליתן את הדין עכ"ל ומאוד יחרד האיש וילפת ובמסתרים חבכה נפשו בהגלות נגלות אמרי קדוש אבי התעודה הרמב"ם הללו כי אס יאלל מחשבו' נפס' אדם אזי יכנה לבצו ובמרידות יאמח לבקש רחמי טמים הרחמים והסליחות כי אל רחום הוא וצניח הויליזי נודע מ"ס גורי האר"י : א"ס יהיו כל חכמי ישראל ככך מאזינס כו' אזא שאלו כו'. אפס' דפליגי בצלוגת' אי סיני עדיף אי עו"ה עדיף ות"ק סבר סיני עדיף דהכל לריכים למארי חיטיל ולכך אמר דר"א בן הורקנוס דהוי סיני וכמ"ס פרק ד' מיתות שהרבה חורה למד מרבותיו ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם והוא בור סיד שאינו מאבד טיפה הוא מכריע לכלהו רבנן דסיני עדיף. ואזא שאל סבר דע"ה עדיף מסיני ור"א בן ערך הוא מעיין המתגבר שהוא מפלפל וע"ה ולכך הוא מכריע סוב' ראיתי טכן פי' בצס' ישרש יעקב דק קל"ה ע"כ. ורבינו עובדיה כתב שטניהם אמת ולא נחלק אזא שאל על ת"ק דלענין הצקיות והצברון ר"א מכריע ולענין הכריפות ופלפול ר"א בן ערך מכריע ולפי' אפס' לומ' כמ"ס צטוק סוריות דיתבי אמוראי ואמריבל מאן דאמר מילתא ולא מפריך ליהוי רישא והקסה הרב באר טבע בתוספתיו דהא קי"ל סיני עדיף ולק"מ דכבר כתבו הרמ"ה והרא"ם דהיו לריכים למנות ראש לאותה טעה בלצד כדו טינה להם ויסד' להם משניות וצרייתות והס יקסלו והוא יתריך וכו' לשולם דסיני עדיף למנותו ראש על ארץ לעולם ואולם הני אמוראי

אזהרות ולוויים ולא לשון דוחק: ו) אימרו הוא היה אומר לא עליך כו' כי כל מי לא ידע כי לא על האדם המלאכה לגמור כי מי יוכל וגם שאין האדם בן חורין להבטל ממנה כי עבדו יתברך הוא וגם מה צא להודיע כי אם למד תורה הרבה שנותנים לו שכר הרבה מי לא ידע בכל אלה וכן אומרו

וגאמן הוא בעל מלאכתך וכו' האם חידוש הוא שחידשנו שבאמן וכו' יתברך הלא נודע הוא ומה גם כי כבר קדמו משה בתורה האל הנאמן וכו' וכן אומר ודע שמתן שכר של דליקים לעתיד לבא מי לא ידע זה ולא עוד אלא שאומר ודע כאומרו דבר נעלם וגם כתוב בתורה היום לעשותם ששמעו כאומרו ז"ל היום לעשותם ולא היום לקבל שכרם ומה צא להודיענו ר' טרפון: ז) כי הלא באומרו הוא היה אומר יראה כסופר כל מ"ס למעלה כי הוא היהל כמתלונן על האדם שלא יסקיף וירא כי היום קלר והמלאכה מרובה ולמה העלל מרדכי את הסדר על נקלה לומר כי לא עליו המלאכה לגמור ואם כן גם שיתעלל לא יאשם כי לא יחוייב לגומרה ומה שאינו בן חורין הוא ליבטל ממנה שהוא הרבה אך מעט אם יעשה די לו וא"כ גם שיהיו הפועלים עללים מה בכך הרי אינם מקבלים הרבה לגמרי וגם באומרו אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה הוא טענה להרבות ידי עושי המלאכה באומרו אם לא נלמד הרבה מה בכך לעלמנו הפסדנו לא יתנו לנו שכר הרבה: ח) שהחיל בלשון רבים באומרו והפועלים נעללים ויולא בלשון יחיד באומרו לא עליך וכו': ט) שהחלוקה ראשונה ידבר בה שלא לנוכח ובשניה לנוכח:

אמנם הנה אמונת עתנו לעסוק בתורה יומם ולילה חובה על כל איש ישראל אך תלוות ר"ט הוא כי אין איש יולא ידי חובתו בה ובאין מחמת טענה והן חמשה כמות יש כת אומרת בימי הילדות והשחרות למה

ער משנה ט"ו פירש רבינו הגאון ז"ל צ"ל צפ' מאמר וז"ל: הנה על כל כבוד ועל כל זכות הוא זכות התורה כי פעומדת לא יעיל למורה אחרי טכונה ומה גם מתחילה כי מנה הוא להלול מכל זולתו ומכאן מכה שלא תבא כחאמרס ז"ל כל העוסק בתורה ייסורין: בדילין ממנו שנאמר ונני רשף יגביסו עוף וזרררה עיקר הייסורין

הן על ציטול תורה כנודע מאמר רז"ל שדוחקין ועוקלין אותו שלא ירפה ידו מהתורה וכל אלה כלל ר' טרפון במשנה באומרו ר' טרפון אומר וכו': **וראוי** לשם לב א) אומרו היום קלר וכו' כי אם דעתו לומר ללא ידע אינם כמה חיי וזמי יודע אם יתקלרו ימיו לא היה לו לומר כמובח שהיום קלר כי אינו אלא ספק: ב) באומרו והמלאכה מרובה שאם מה שהוא מרובה הוא צורך בהיות היום קלר אלא היה ארוך היה די בו לכל המלאכה אם כן אין המלאכה מרובה מלד עלמה כי קולר היום יעשה מרובה ואם הוא שגם אם היה היום ארוך הוא מרובה מעלמה אם כן לא היה אלא שמת דבר כי מה יעשה אם המלאכה ארוכה ממדת ימיו גם אם לא היה יומי קלר: ג) באומרו והפועלים עללים כי להיותנו לו יתברך עבדים מהראוי יאמרו העבדים עללים: ד) אומרו והשכר הרבה כי הנה היות השכר הרבה הוא יתרון ושכר נעלל המלאכה אך לא תלונה על הפועלים כי אם הפסידו לעלם הפסידו: ז) אומרו ונעלל הבית דוחק

שאם הוא כי הוא יתברך דוחק ומלוא עלינו תמיד לקיים תורה ומצוות לא היה לו לומר דוחק לשון הוה ומה גם שיראה שאין הדבר קשה רק על היותו דוחק שהוא פעמים רבות וכלא להיות נעלל בית הוא יתברך אפילו לא היה דוחק רק אומר פסע אחת הוה חובה עלינו לעשותו כי עבדיו יתברך אהנו וגם אומרו לזון דוחק ראוי לשית לב למה לא אמר לשון שורה ריבוי

חסדי אבות

אלה תולדותיו והם כסדרן: א"צ אפשר צמ"ס חכמי המוסר דנאמ' ברית בעינים וברית המעור וברית הלשון והפגוס בהם עון פלילי וסימנך נפש כי תמטול מע"ל: וז"ס עין הרע דפוגס בעינים רמות ומפר ברית העינים ומזה נמשך ילד"ר לפגוס ברית המעור כמ"ס בסוטה דף ח' גמירי אין ילד"ר קולט אלא בזה שעיניו רואות: ומזה נמשך לפגוס ברית הלשון ושגאת הבריות על לה"ר וכיוולא ברית הלשון וברית המעור מכוונים ותולס זצ"ז: ועי"ז מוליחין אותו מן העולם:

יב התקן עומך ללמוד תורה וכו'. אפשר דהכונה ע"ד הכון לקראת אלהיך ישראל שלא ילמוד בקלות ראש ערוס ויחף שלא בדרך כבוד כי התורה הוא קודם ולומד לעשות נ"ר לקונו לז"א התקן עומך פי' התקן גופך ובגדיך ללמוד תורה כעומד לפני המלך ועוסק בגניזו. א"ב אפשר התקן עומך ללמוד תורה שאינה ירושה לך הכונה כי כל חכם קיבל חלקו מסיני ולכן אף חכם גדול צריך שילמוד מחכמים אחרים קים דברים קצובים בהם אותם החכמים כי הם חלקם שקיבלו מסיני וז"ס התקן וכו' ללמוד מאחרים אף שאתה חכם גדול שאינה ירושה לך לבדך כי כל אחד קיבל חלקו ולריך אתה ללמוד ממנו:

יג אר חמש תפלתך קבע וכו'. פי' מז"ה שהזכיר שתמיד יעשה נוסח חדש בתפלה ולא יעשה נוסח קבוע בתפלה כבזה תהי' סגורה בפיו ואומרה בלא כוונה אלא רחמים ותחנונים לפני המקום שכל יום יעשה נוסח חדש מתחנוני' ובה יעורר כונה בתפלה עכ"ד. וכזה ראיתי בספרי המוסר שהזכירו ע"ז שכל יום יוסיף בשומע תפלה לשאל לרכיו בכ"י נוסח מחודש לעורר הכונה וכדברי מז"ה זלה"ה: ור"פ ז' אש"י לפרש משנתנו באופן זה הו' זהיר צ"ק שותפל' קל חובה וכשתה מתפלל דייקא פי' כשתה מתפלל על ענייך אל חמש תפלתך דייקא כלו' תפלתך הפרטית שאתה מתפלל לזורכך והיינו תפלתך הנוגעת לך לבדך אל תעשהו קבע בנוסח קבוע כ"י וכו' כמו קפי' מז"ה זלה"ה:

יגלם וז"ס הכתוב לזה רשע כשכונתו לא יקלם ולזה הוא רשע וא"ת אסור ללות לחברו לפי' מקום ולפני עיר לז"א ולדיק חוקן ומתן מקטת הלואה יתן לו בתורת מתנה:

י וכל דבריהם כגחלי אש. אפשר לומר דאפי' קיחת חכמים ומסליהם והרחצת העינים אשר ממתיקים דבריהם להכניסם בלב הסמון הישראלי הכל חשוב כחורה עלמה וז"ס וכל דבריהם כגחלי אש הכל לאתוי מה סגרה להאורה קהם כמילי דעלמא דרך קיחה או שמדברים בחכמות העולם קמענה ואחא דע לך כי כל דבריהם כגחלי אש כלו' כגופי הלכות קהם עיקר התורה קנמשלה לאש וגחלי אש הם עיקר האש ז"ס שכל דבריהם כגופי התורה:

יא עין הרע וכו'. יס להבין מ"ט רז"ל צכ"מ קדיברו צעין הרע נקטי בלשונם לשון הזהב עין הרע ולא אמרו עינים רעות ומלאתי להגאון מהר"ר נפתלי כ"ץ בקיטתו לברכות דף מ"ז ע"ג שכתב דהנותן עין הרע לא יתכן א"ל סיסגור עין אחד ויכוין להטיל עין הרע באחד כי בהיותו צב' עינים הוא ללס אלהים ואינו שולט אך כסגור עין אחת מתלבש בצע"א וקולט עין הרע זה ת"ד. ובהרי קיחא לשון רז"ל דנקטי עין הרע כי לא יחול עין הרע כ"א צעין א' מתלבש בצע"א ולכן קפדי רז"ל לגמ' עין הרע פוגח בישא. וקרא הכי כתיב בן פורת עלי עין מקום דעין הרע מוכרח קיהיה צעין א' ונקטי גם לעין טובה עין טובה ולישנה דקרא גמי וטוב עין הוא יבורך וגם אז"ל כל הנותן צעין ופה הוא נותן. ויס טעם בדבר עד"ה. וכפי הקדמה הנז'. אפשר דזה רמז התנא עין הרע וביון דמתלבש בצע"א כדי שיפעל פעולת עין הרע. מזה נמשך דמתלבש צו ילד"ר שהוא הסע"א שהוא בעלמא השתדל בזה שלא להיות בללס אלהים ולהתלבש בצע"א ומזה נמשך קנאת הבריות קהם בללס אלהים וסערא דקדושה כי הוא אין לו ללס אלהים ועל כן נמשך הסנא' לבריות קהם בללס אלהים: ותחת שלם אלה יולא מן העולם וגם שכל אחת דאפיק משמע מוליח אותו מן העולם מ"מ הנה נכון סדר התנא דעין הרע אב העומתה וקתים

למה אינני צויר לרשת העה"צ זמני חורפי מתי אפשה לציתי של העה"צ
 כי רבים חפלים אשר הבית נכון עליה וטוב לי אולי כל זמן בחורפי
 להכין את ציתי ולסעוד בכל כלי בית ומדור לפי כבודי ואינני להעשיר
 למען יהיה לי קרן קיימא לעת זקנתי לעסוק בתורה ואוכל מפירות קרן

**מזן הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה
 בן חורין להבטל ממנה אם למדת תורה הרבה
 נותנין לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם
 לך שכר פעולתך ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד
 לבא :**

רבי חנניה בן עקשיא וכו'

בתורה יסורין בדלין ממנו שנאמר וצני רשף יגזיבו עוף וגו' ואחרי אומרו
 תלונה על כל אחד מהמשת כחות ראה התנא כי הלא כל אחד מהן יש
 לו מה להשיב על תוכחתו והוא כי האחד אשר עליו חמור היום קלר ולמה
 יניח עסק התורה עד זקנה הלא יענה ויאמר מחקום שבאת אני משיב כי
 אחר שכל השנים שנהפסד כיום קלר
 להשגת התורה א"כ איפה כי
 גם הייתי עוסק כל שנים שנה
 שלמים בתורה לא הייתי גומר א"כ
 למה אינני לבלתי השיב ואחר שגין
 כך וצני כך אין המביקש בא אל
 הפועל אסתפק במועט באחריות :

ובן
 והמלאכה מרובה וגו' וכו'
 להשיב ולומר כלום אני עוסק כי

אם לקבל שכר ואם מעט יהיה אשר אטרח גם מעט אשר יתנו לי
 והנני מתפייס בכך , ע"כ אמר התנא דע כי לתקן אשר יוכלו
 להשיב כל אחד מהמשת כחות הוא היה אומר תשובה על כל אחד מהן
 על תשובת האחד שהיה שאמר כי גם בהיותו עוסק כל שנים שנה
 יום קלר א"כ כך הוא מעט כמרוצה ואניח התורה לעת זקנתי אמר
 אין זו תשובה כי הלא לא עליך המלאכה לגמור כלומר אם היו אומרים
 לך שלא יתנו לך שכר אם לא תגמור היתה טענה לומר שכיון בן ציון
 כך אינו גומר גם אסתפק במועט לעת זקנתי אמר לא עליך המלאכה לגמור
 רק להנות יומם ולילה ולכן כל מה שתמטע מלעסוק בה יהיה כך חטא
 ועל תשובת השני לומר למה יאשימני אם לא אלמד רק עת אחת הלא
 גם אני איני שואל שכר יותר מלימודי לזה אמר ואי אחת בן חורין
 להבטל כלומר עבד אתה והאם יאמר העבד לרבו לא אעבדך רק עת
 אחת ביום ועת אחת בלילה לא יתכן כ"א וכל היום וכל הלילה :

והנה
 גם השלישית היתה יכולה להשיב ולומר מה לי עוד מלהיות
 תורתי אמונתי ולמה יוכיחני בעצלותי על זה אמר לא למדת
 תורה הרבה וכו' הלא עליך תורתך אמונתך אין תלונת התנא רק על
 תועלתך ולמה תפסיד שכר הרבה כי אם לא התעצלת למדת תורה הרבה
 יתנו לך שכר הרבה ולמה תאבד שכר הרבה בהתעללותך אחר שגין כך
 ובין כך תורחך אמונתך :

והנה
 כת הרביעית שאמר ר"ט עליה ושכר הרבה שעל כן לא יתבטל
 מהתורה למען יהיו מוונותיו מרויחים פן יאבד הרבה בשביל
 מועט של העה"צ הנה היתה יכולה להשיב ולומר איך אחשב שכר העה"צ
 כנגד שכר מה שאני מרחיב מזונתי ואפסיד המרוצה במועט והלא אני
 מהעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל הפרס ע"כ על תשובת
 האפשרית הזאת אמר ונאמן הוא וכו' לומר גם כי אתה לא תעבוד ע"מ
 לקבל פרס הלא הוא לא יבצר ממנו שישלם לך שכר פעולתך וזהו ונאמן
 הוא בעל מלאכתך וכו' וא"כ לא תשוב על פי האמת כי שכר ניתן לך
 איזה גדול מה שתרויח פה או מה שינתן לך אם תמנע מוונך לבלתי
 התבטל מלימודך כלל :

וגם
 הכת החמישית שעליה אמר ובעל הבית דוחק הנה היית יכול
 להשיב ולומר הלא אמרת כי לא תמנע מהלימוד על הייסורין
 כי נהפוך הוא כי על ביטול התורה באין הייסורין איך יתכן זה כי
 הלא נגד פני שוולת העדר עובד בתורה גם הם רעים וחטאים לה'
 ולא ייסורין ולא שבת אלוהים עליהם ואני הגבר ראה עוני בשבת עברתי
 על התבטלי מעט מהלימוד על זה אמר גם זה אינו תשובה כי הלא ודע
 מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא לומר מתן שכרן של צדיקים כמוד הוא
 לעתיד אך לא של רשעים כי אם בעולם הזה כלומר וזהו אל תתמה
 על החפץ למה באו עליך הייסורין ולא על הרשעים כי הלא הם
 מתן שכרן פה ואתה בעולם הבא וע"כ לריך תנכה פה אשר חטאת גם
 כי מעט יהיה :

אם בתורה אהיה עמל אמנם אם אני קצת מהיום ממעלי לא אהפסד כי
 הלא היא מתשת כמו של אדם וזאת המנוחה וזאת המרגעה תחשב לי לזקנה
 כי בה אעזור כח לעסוק בתורה ולא תביאני תשות כח עד דכא : וכת
 רביעית אומרת מי יתן יכולתי לעסוק בתורה ויס וילילה כל שנותי אך
 קשה עלי להתפרנס בצמאום רב על כן למען ירווח לי ליוון ולהתפרנס
 כעשירי עם ועוסק בתורה ע"כ אינו עושה כל עסקי בתורה כי גם זה טוב
 לי למען אהיה בטוב לב מלהיות מלמטק ורע לי בלחם לר ומים לחץ : וכת
 חמישית אומרת מי יתן וינוח לי והייתי עוסק בה יומם ולילה ומינה לא
 אזון אך חולגי אני ובעל הייסורין והן המטרידים אותי ולא יתנוני השב
 רוחי ושמעתיא בעלי לליתא וכה אמיץ לעסוק בה כראוי :

והנה
 על חמשה כתות אלו בא ר"ט כמתלונן על כל כת מהן ועל
 הא' אמר היום קלר לומר איני אומר לך אולי לא יגיעוך עד
 זקנה ושוכה כי אם גם אני אודך כי ימי שנותיך שנים שנה לא יחסרו
 ממך עם כל זה להשתלם בתורה כל שנים שנה לאין דומים להשיג התורה
 וזהו היום קלר והוא כי ממשל קצבת ימי שנות האדם לימא אריכתא
 ואומר אל"ל אם תשלים היום כי יבא שמשך צעור וימך כי אם גם אם
 תחיה כל היום השלימות הוא קלר להשתלם בכל זמן הזה וא"כ אפה
 מהילדות והשחרות הכל תהביל כל טובות העולם הזה ושים כל עמלך בתורה
 עד אחרי זקנתך : ועל הכת השנייה המסתפקים בעת אחת ביום וא' בלילה
 אמר והמלאכה מרובה וצריך עתות אלו יהיו בגרגור חרדל בים הגדול :
 ועל כת השלישית אמר והפועלים עללים לומר כי גם שתורתך אמונתך
 כפועלים הם עללים ומי בעל בית ישמח לבו לשלם שכר טוב פעולת שכר
 העושה מלאכתו בעצלותו וגם יאז בגרעון כסף הראוי ליתן לו ומה גם
 עתה מי שהוא פועל למלאכה השי"ת כי הלא יקליף האלהים כי יראה
 מלאכתו בלתי חביבה בעיני פועלים ועושים אותה בעצלות כמזכיר
 ערכה חלילה :

וער
 כת הרביעית אמר והשכר הרבה לומר הוי מחשב גדול שכר שהיה
 שמור לך לעה"צ אם היית נון בצמאים ועושה עיקר מייגעת התורה
 כנגד מה שירויחו מוונתך בהתבטל חלי הזמן להרויח טרף ביתך שיכיו
 מרויחים וזהו אומרו והשכר הרבה כלומר ולמה תשגה צני ותאבד ההרבה
 בשביל המועט :

וער
 החמישית אמר ובעל הבית דוחק לומר אל ישיאך לבד לומר כי
 הייסורין מעבדין לימודך כי נהפוך הוא כי ביטול התורה מביא
 הייסורין כי כשקרה בעל הבית שרואה את פועליו בטלים ממלאכתם ודוחק
 אותם שיעשו מלאכה כל עוד שרואה אותם בטלים גם אתה יקרך עם קונך
 שעל היותך מתבטל ממלאכתו יתבדך הוא דוחק אותך בייסורין וא"כ כאשר
 הבטל בית דוחק את הפועל בטל בקצלו הפועל מוסר ושובו לעשות המלאכה
 ירפה בעל בית ממנו כן הוא יתבדך מה שדוחק הוא למען רפיונך ע"כ
 צריך להחזיק בתורה וסלקס מעליך וא"כ בראותך הייסורין חובה עליך
 לשבז לידבק בתורה בכל עזו ואז ייסורין בדלין מתן כמ"ש ז"ל כל העוסק

מו א
 למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה וכו' ודע מתן
 שכרן של צדיקים וכו' . אפשר לפרש ע"ד שאמרו בצרכות
 דף ה' מדת צער ודס מוכר עלז ולוקח שמח אצל הקצ"ה נתן תור'
 לישראל ושמח ופי' מהרש"א בחדושי אגדות הקצ"ה משוי להו לישר'
 לוקח דלוקח שמח ולגבי דידי' שויא נפש' נות' דבעין יפה נותן ע"כ
 ואפשר דכיוולא בזה לענין השכר דלצדיקי שוי אנפשייהו כפועל דפועל
 שמח דנהנה מייגעו ולגבי דידיה נותן דבעין יפה הוא נותן וז"ל אם
 למדת תורה הרבה בחשק נמרץ כלוקח שהוא שמח דלגבי דידך לוקח
 אתה נותנין לך שכר הרבה דהקצ"ה שויא נפשיה נותן בעין יפה
 וזהו נותנין לך שכר הרבה וכו' איכא טיבותא בנותן אצל המקבל

אבות
 אינו שמח במתנה כמו שמח הפועל בשכר פעולתו לז"א ונאמן בעל
 מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך כי הוא אל אמונה משלם לך
 כפועל שחיה שמח כפועל המקבל שכרו רק שהשכר הוא כנותן
 בעין יפה וז"ל ודע מתן שכרן של צדיקים דהשכר נקרא מתן שכר
 דלגבי דידיה שויא כנותן בעין יפה וזהו מתן וכדי קיהיה שמח שויא
 שכר כפועל השמח בקבלת שכרו וזהו מתן שכרן תרתי לטיבותא
 משני דוגמת התורה כי אמר אלהים שחיה לקיחה לדידך . ונתינה
 לדידי' כמ"ס מהרש"א כן הדבר הזה שכר לגבי דידן ומתנה לגבי דידי'
 כי כן דרכו לעשות חסד :

עקביא

בן מהללאל אומר וכו'. פירש רבינו הנאון ז"ל בפרשת אחרי וז"ל. והנה מאמרו יתברך כי בענין אלה על הכפורת ולמדנו דעת כמה וכמה מורה כפולה ומכופלת מן המקום עלינו כי אהרן קדוש ה' בכל קדושתו הוזהר כל יבא בכל עת אל הקודש ולא ימות יען כי שם כבוד אלהי ישראל בעצ הענין ומי לא יירה לעמוד לפניו ית' באתם באמור אם אהרן בחיר ה' לא נתנו יתברך לעמוד לפני שכינתו ואיך נעמוד חתנו כי מה אנו הצל נדף לפני גדולתו יתברך כי הלא מורחו תמוגגו כדונג מפני אש ואנה לך מרחו ונאם מפניו נברח וכל הארץ מלא כבודו ומה גם עתה כי נחנו פשענו ומריתנו ואיך לא תאחזנו רעד ומפניו נבהל כי אלהי' שופט ואל זועם בכל יום והנה זה הדבר אשר שם לפנינו התנה באומר ודע מחין זאת וכו' ולפני מי אסע עתיד ליתן דין וחשבון וכו' :

ולבא

אל ענין מאמרו נזכיר משנתו וזה לשונה. עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו' ולהבין כונת המשנה נעיר (א) כונת אומרו בשלשה וכי מניינה אחי לאשמועין : (ב) אומרו דע שלא כז"ל שאינו דבר נעלם יפול בו לשון הודעה : (ג) למה חזר לפרש מאין זאת מטפה סרוחה וכו' אחר שהזכיר מציאותם פירושם ידוע : (ד) שהיה יכול לקרר ולומר דע מאין זאת מטפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום וכו' : (ה) אומרו מאין זאת כי הראוי ואחר ממה זאת כי על מהות ידבר ולא על מקום : (ו) אומרו למקום עפר שאם כיוון שהקבר הוא מעפר לא יצדק חומרו רמה ותולעה כי אין הקבר מהם ואם הוא כי האדם יעשה שם עפר רמה ותולעה יזכיר החומר שהוא רמה ותולעה שמורה הפסד ועיסוס להשפיל גאוותו ולא עפר ועיד שהל"ל להסב כי תחלה נעשה רמה ואח"כ עפר : (ז) למה לא מנה ארבעה כבן עזאי במסכת כלה שמוסיף על שלש אלה ולאן אתה הולך למקום חשך ואפילה : (ח) שהדברה מהקצין ערכו ווסף למעט באומרו שלא יבא ה' במשפט עמו דבר מאוס ופחות כמוהו : (ט) שהרי השלימות הוא בסוד מרע ועשה טוב ואיך עשה עיקר הוא מסור מרע לצד כאלו כל השלמות כלו תלוי בו : (י) אומרו דין וחשבון שהל"ל חשבון לצד :

והנה

דרך כלל אחשבה כיון בדבריו לתת מסלול ודרך לפני האדם כל יכשל באתם מכל הטאת האדם אשר לא תעשנה והנה

פרק שלישי

עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואין

אתה בא לידי עבירה דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון מאין באת מטפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא :

רבי

מיני העבירות יתחלקו לשלשה ח' אשר הם מסוג המשך אחר תאות החומר ב' גאה וגאון אשר יתגאה על זולתו ובנוגע אפו כל ידרוש בדרכי ה' ואין אלהים כל מציאותיו ג' המשכו אחרי שרירות לבו באמונות זרות שופנה אחר מחשבות לבו כנגד הא' אחר הסתכל בואו מטפה סרוחה ומאוסה וכל ידי כן לא ומשך אחר החומר כי לא יהיה טוב הפרי אשר ולא מהמשך אחר חומרו מהעיקר אשר ממנו נעשה ועל השנית אשר הסתכלות זה לא יועיל אליו כי יאמר גם כי מטפה סרוחה באתי למה לא אתגאה על חצרי אס יש לי יתרון מה עליו שיסתכל שהולך להיות עפר עפר רמה ותולעה ואיך יתגאה ביודעו זה וידוע כי אין רמה ותולעה שולטים בצדיקים אך נעשים עפר כמעשה דר' אהאי בר יאשיה ואמר אתה הולך במקום שמה שכתוב הוא הגוף הנמלא את הקבר הוא עפר אס יהיה לדיק כעודע כי אין הדיק נעשה רק עפר או הוא מקום רמה ותולעה אס איך לדיק באופן שלא יבאר מהיותו כשר מלהיות עפר וא"כ אין לך להתגאות אפילו שיראה בעיניך היות כך יתרון על חצירך אפילו בצדקות. וכנגד השלישית לזה להסתכל לפני מי אתה עתיד וכו' כי אף שהחטא הוא במחשבה ולא בפועל מה שלא היה קשה אס היה בין איש לרעהו הוא קשה מאוד בערך מלכי המלכים וגם אס היה צין אדם לחצירו היה אפשר להעלים ממנו מומות לבו משא"כ ממנו יתברך בוסן לצ חוקר כליות וזה רמו באומרו הקב"ה כי מהיותו קדוש לא יעלם דבר ממנו זהו דרך כלל בענין המשנה. ונשוב לבאר בכל מלותיה קו לקו מראש ועד סוף להשיב על הנשאר מלהשיב בהערות שהקדמנו :

אמר

בשלשה דברים כיוון. בהזכרת המנין לחלוק על בן עזאי שהלך ומנה ארבעה לזה אמר הסתכל בשלשה וכן לצד תהיה מוצטט של א תבא לידי עבירה ואילו לא מיעטו באומרו שלשה היה אפשר לחשוב שכלל דבריו הוא גם הרביעית שהוסיף בן עזאי כאשר השב בעל נחלת אבות ז"ל ודחה אותו התנא להיות שאותה הרביעית לא תורה פחיתת וגרעין האדם רק גרעון המקום 'שימלא צו שהוא חשך ואפילה ולא תורה על פחיתת האדם כאשר לא יגרע גדר המרגלות בהיותה במקום גרוע או חפל ע"כ לא הזכיר כי אס מה שהוא בעלמות יאדם :

ואמר

לידי עבירה. ולא אמר ולא תחטא או ולא תעבור עבירה אך הוא כי הנה ידוע מאמר התנא באומרו עבירה גוררת עבירה

חסרי אבות

בעניותיו אימא מילתא במאי דקמן כי הנה האדם שכיחי גביה הני בי תרי זיבורא ועקרבא הא גופ' קשיא לנפש חיה ופתי דרכים לפניו אי בעי נפשו חביבא עליו וכל מעייניו הוא נושא את נפשו והשביע בלחמיו חומ"ר שבו עד עשותו החומר לורה והגש"ס חלף הלך לו ואי בעי נפשו עליו תבהל הואיל הלך אחרי הגש"ס ולורס לבלות היה להם לחומר והא גברא דאזיל לחומר"א וכל יתר מחשבות בתאות גופניות לבו גם צו. כי גאה גאה כמשפט לאוהבי עיני הגוף הנגוף דאלו שפיל ואזיל אדם לו זכר הימות גבר ותקות אונס רמה לא היה עיקרו בתאות גופניות. והשתא קרא דכתיב אחרי גויך היינו כי הוא אחרי הגוף איך יתכן ללכת אחרי הגוף א"ל שהוא מתגאה ואינו חושב סוף אדם וז"ש א"ת גויך אלא גאיך כל' אין אתה יכול לקרות גויך שהולך אחר הגוף עד אשר תקרא גאיך שהוא גאה וגאון ואח"כ יזיל קרי גויך כי זה מבין הולך אחר הגוף מלא גאווה התאות תאות גופניות ודא הוא תברתיה אחר שנתגאה זה באכילה ושתייה והלך אחר הגוף מקבל מלכות שמים שהוא לפעולת אדם הולך אחר הנשמה והוי תרתי דסדרן ודוח שטות : וכל קבל דגא. כיון התנא עקביא. בן מהללאל והן בפיו תוכחת מוסר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה צא לידי עבירה מאין באת ולאן אתה הולך וכו' כל' אס זכית עשית החומ' לורה היאמר חומ"ר ליורא"י בעל נפש איני לורה בתוך לורה וקורא איני עליך דרך נסתר בכל עניני נפשך הנוהרים והנסתרים מפניך מאין באת ולאן אתה הולך וכו' בהעלם והכונה מאין באת מכה"כ ולאן אתה הולך בלרור החיים ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון מי דייקת כהלכת גוברין בני העוה"ב עלמא דאתי חדיר כי זכית וגם גיפך כנפשך שצריך. האמנם א"ל זכית ועשית הורה חומר אומרים לך בפרהסיא מאין באת מעיפה סרוחה וכו' פיורד עפ"י מדותיו ללכת אחר מראה עיניו ויקצר פס בקצרות התאות וזאת

העלה

א הסתכל בג' דברים וכו'.

המפרשים פירשו ליתב מאי דתנא והדר מפרש שקיון התנא על ג' דברים אחרים הנוגעים לנשמה ולריוך להסתכל בהם והם הם הני מילי עלמין מאין באת נשמתך אלהים חל"ה מכסה הכבוד ואין ראוי לחלק אלוה כי יחטא ואסס ולאן אתה הולך אל המקום אשר היה שם אהל"ו צהלו נרו ונטה את שפיריו לאור באור הקיים ואין להגיע חזרת הנשמה אל בית אביה אל הקודש פנימה בלכולך חטא ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון כי הנשמה מעלה רמה ונשגבה היא הנותנת דינא רבא ודינא זוטא אפילו על הקלות כי הקב"ה מדקדק עם חסידיו ופוד ג' לצד הגוף לגריעותא מאין באת מטפה סרוחה וכו' אלו דבריהם : ואפשר להרחיב הענין כמה שאמרו רז"ל שאדם נכרח אחרון למעשה בראשית שאם תזוז דעתו אומרים לו יתוס קדמך ואם אינו מצינו דעתו אומרים לו אתה קדמת למעשה בראשית שנשמתו נבראת ביום ח' שנאמר ורוח אלהים מרחפת ופירשו המפרשים כי הן האדם בפוסקו בתורה ובמצות יכול לעשות החומר לורה זה חומ"ר צקידס ואז גופי טסור נפשו הוא וקדם להכל ואם נטה להצלי עולם יכול לעשות לורה שכלה ק"ף ומתוך חומרו מקלקלת את הורה כי נפש הוא חובל מעילין אותו לחומר"א ח"ל יתוס קדמך כי גם בכל השקצ איכא נפש הבהמית זהו עיקר כונת דבריהם וזאת היתה לי כונת אומרם ז"ל ואותי השלכת אחרי גויך אל תקרי גויך אלא גאיך לאחר שנתגאה זה מקבל עליו עול מלכות שמים וז"ל מאי אולמי' לומר אל תקרי אטו מקרא כתיב א"ל לאומרו זיל קרי בי רב קורין ומקראין דברים ככתבן קראו שם אחרי גויך וזו מקירה כוללת בכל ח"ס שאז"ל. וכבר רבותינו המפרשים איס איס ממקומות חכמים נומה מן הצא בידו לקוטצ דרשו אל המקום אשר עמד שם עומד עליו ומבאר"ו והניחו יתיר אף אכן

ראו

והוא במשפט אלילי במקומו כי העצירה נעשה מלאך רע קטין וכו' כח וכו' ע"ג לו לגדור עצירה כיוצא בראשונה כי חינוי ומתחבר אל ה"ה"ר ויגיעת שניהם גוררת עון :

ונבא אל הענין אמר התנא הסתכל בשלשה דברים ואין אתה צא וכו' לומר אין ל"ל טרם

השתרר העצירה עליך שהוא טרם עשות אותה כי אם גם צהיות בה כח לענותך תחת ידה ואתה לא תבא לידיה כי הרחק ממנה וזהו צאופן שלא תבא לידיה ולא תוכל להחזיק בך להסתייך וזהו מה שהענין אשר דבר באומרו אי אתה צא לידי עצירה שהעצירה שעשית לא תבא לידי לגדור לך אחרת ואמר ולא אתה הולך ולא ואתה תלך או אתה עתיד לילך להורות שאין המיתה צא ברגע אחד או יום או יומים רק מתקוית מיום הלידה וזה אומרו אתה הולך כלומר

כבר אתה הולך למות מעתה יום יום ואפשר שאומרו ולא אמר ומה אתה נעשה רעו בלשון זה מה שאמרנו אך הביאה לעולם היא לצד ברגע הלידה ולא אחרי כן ע"כ אמר בה ומאין צאת כלומר צאת כבר מאז נולדת ואומרו דבר שהוא כמודיע דבר צלתי נודע ומה שהולך לפרש אחר שהזכיר השלשה לומר מאין צאת מטפה סרוחה וכו' הוא שאם היה אומר הסתכל מאין צאת ולא אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון ולא היה מפרש אחריו כן לא היה נמשך מזה שום הכנעה להסתכל בהם כי ואמר צאתי מטפה שהוא ממזכר דם האדם הצאה ממנו ויכללת כל איבריו ואף צאצאה מהאדם אינה מוסרת ולאן אני הולך לאור באור החיים כי כל ישראל יש להם חלק בה"ב ואף האומר ימשך לו עריבות ותועלת ע"י אושר הנפש ולפני מי אני עתיד ליתן דין וחשבון לפני ה' כי חנון ורחום הוא ויחמול על האדם החומר שצדו מחטאו לז"ל דע מאין צאת ולאן אתה הולך וכו' כלומר אריך להודיע לך איכות שלשה הדברים האלה למען תשכיל לצלתי תחטא על ידן וע"כ אחר שהזכיר צא לפרש מה היא הידיעה שמוסיף על הנראה צדק לאדם לכאורה וז"ל מאין צאת מטפה סרוחה כלומר אל תשית לב אל היות הטפה מהיפה שצדס האדם ולא על לאתה מנופא רק על עת שאתה צא ממנה שהוא כאשר תסרח במצי האשה בשלשה ימי קליטת הזרע אשר בגלו רז"ל כי אז תסרח הטפה ויקלטו ויתבאר הולד כאשרות הנולד בבליה כח"ש בגמרא אומרת קא גביל לבי משרה וכו' וזהו הטיב אשר דבר באומרו מאין צאת ולא אמר ממה צאת שהוא לרמוז כל יאמר כי הן אמת כי מטפת הורע הוא אך הוא מהמנוח וממזכר דם האדם בהאדם כי אם על עת היותה עגורה ברחם אמו אשר אז היא סרוחה ביום השלישי כמודבר ויש סוד לזה מדברי בן עזאי במסכת כלה שאמר מאין צאת מטפה סרוחה מקום שאין העין יוכל לראות שיאמר על עת היותו במצי אשה כמודבר וגם השנית אל תתן לבך אל האושר המושג לפתיד רק אל מהות חומרך המחטאך ולא אל האושר שמה הנפש שהיא לא תחטא אל האדם ועל השלישית אמר ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וכו' לומר אל תשיב אל לבך כי חנון ורחום הוא ולא ידקדק עמך כי אין לך להסתכל דינו רק בערך היותו מלך שהוא מורה דין שעל כן נזכרהו בשם מלך בעשרת ימי תשובה וכאשר נסתכל בערך זה נתיירר מלחטא כי לא יוותר לנו דבר כח"ש ז"ל כל האומר קצ"ה ויתרן ו' וגם היותו מלך על כל מלכי המלכים והוא קדוש כאשר בארנו ויהם שתי התארים למעלה בזה וע"כ אמר דע מאין צאת וכו' כי הידיעה תפיל בזה בהסתכל אל שלשה הדברים האלה בערך שפירשם ולא כנראה לכאורה ואומרו דין וחשבון הוא מש"ל שמתחנן אותו כל התורה ושואלין לו דין העצירות ועונשן וזה"ל מוכיחין לו איך עבר פליטה ומצטיין אותו הרי שתחלה אמר הדין ואח"כ מתן חשבון והנה כל אשר הקצין ערכו הוא על האומר המחטא

אך מלך הנפש אין לו ערך וזהו הזכירו כמה פעמים מלת אזה לרמוז אל מהות אומרו וזהו נסתלקה קושא שמינית שהזכרנו ועוד אפשר כיון דבדבריו להשיב עליו באומרו ואתה עתיד ליתן דין וכו' כלומר אתה בגופך ונפשך במלך החיבר וכסומא שומרי תאנה עתיד ליתן החשבון לפני מלך וכו' וא"כ לא תקטין ערכך בעיניך להצטיין כ"כ

שלא יהיה ממש במעשיך הרעים וגם כיון באומרו לפני מלך וכו' שאינו כמלך בשר ודם המלח מעבדיו חוקר ודורש במעשה בני עירו אם טוב ואם רע אך הוא בעלמו הדין ולא ע"י מלאך או שליח יספוט ולא היה דעתו עקביה בן מהללאל ולומר כי הכרח מהחטא הוא השלמות רק שהוא התחלה לשלמות האדם שהוא סוד מרע וצא ר' חנינא בן הכהנים לחלוק ולומר כי הנה עדיין אין כל זה מספיק כי אם לעצירות שבין אדם למקום אך כל זה אינו טוב להכניע את האדם כנגד חצירו כי לא יצטרך קנאות חמדה ושנאה ותחרות שלא ינקט אף המקטין עצמו מלחטא בזה ע"כ סמך משנת ר"ח בן הכהנים שאמר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש רעוו חיים בלעזי שחולק ואומר הלא דעתך ששלשת הדברים הנזכר שיוסתכל אדם בהם יגלל מלך עצירה וגם ממה שבין איש לרעהו לא כן הוא כי אלמלא מוראה של מלכות לא יספיק הקודש :

גם מלאתי פירוש רבינו הגאון ז"ל בתהלים סימן ט"ו פסוק ד' וז"ל נבזה בעיניו אחר אומרו איך בטוהר לב דבר קל בלי עמל ישתלם במצות עשה אמר עתה כי גם במצות לא תעשה ישתלם בזהבית אל מהותו בלבד והוא מאמר התנא הסתכל וכו' ואין אתה צא לידי עצירה דע מאין צאת וכו' והוא מאמרנו בבואר המענה כי לבטל הגאולה הוא הסתכל אל סופו כי הוא עפר רמה ותולעה ובמה יתגאה וע"ז ואמר פה נבזה בעיני ועל ענין ומה ויתר תאוות הגוף כי לא יהיו טובים מעשיך בתאוות הגוף מאשר נתייזה הגוף ממנה וע"ז אמר נמאס שיהיה נגד עיניו בזהו מדבר מאוס ולכל ימשך מהיותו נבזה בעיניו שגם חצירו יהיה גם הוא נבזה בעיניו כי גם הוא הולך למקום עפר רמה ותולעה כמובן לז"ל ואת יראי ה' יכבד שיהיו בעיניו מכובדים בענין שכל א' יתשוב שמה הוא מאותם שהם שלמים כר"א בר' שמעון וכו' אחאי בר' יאשיהו ודומיהם ולמה שאם יהיה בעיניו נמאס כי צא מטפה סרוחה ימשך שאם יקרונו במקרה בועו אל במקרה יוסף בחדותו שלא יקפיד לעשות הדבר באומרו כי לא יתשוב לו עון כי בזה נחשב טפה סרוחה שיקפיד הוא ית' עליו ויהי נא הוא בא"ד השקצים ורמזים שאין בפעולתם חשבון לז"ל שלא יעשה כן כ"א אדרבה יעשה כבועו שנשבע ליצור זהו נשבע להרע להסיר תאוותו ממנו שהוא להרע והכניע גופו ולא יתיר ואין זה רק שאם בבחינה אחת נבזה בעיניו בבחינה אחרת מלך הנפש חסד ויודע כי אינו כיתר בריות שמעשה סרוחה כי הוא עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ואינו כבעלי חיים שלא יתשיבם ה' לבן והוא הדבר השלישי שאמר התנא ודע לפני מי אתה עתיד כו' :

על משנה ב' פירש רבינו הגאון ז"ל בפרשת אחרי וז"ל בזה"ל יבא אהרן אל הקודש וכו' :

הנה ארז"ל בזכות התורה שנקראת זאת והנה אין ספק כי לכה זכות התורה להועיל לכל דבר אמין הנה אך ראוי לדעת למה יחסו התורה זכות התורה אל דבר פרטי הוא אך במה שפירש"י ז"ל בזה"ל בגימטריה ת"י הוי בישרנו כי ת"י שנה יעמוד בית ראשון שיבא כהן אל הקודש והנה ידענו כי גולי עסק התורה שהיו עוסקים לא היו מאריכן להם כ"כ עד שעבדו שבעה בתי דינים ע"א אך כשעבדו התורה נחרב וגלו כי ויתר הקב"ה על ע"א וכו' ולא יוותר על ביטול תורה וזהו יתכן כי בזכות התורה שיתעסקו בה יבא אהרן אל הקודש כי בהתעטלם לא יבא עוד כי לא יוותר

חסדי אבות

התורה דקחתי מפלצונה של תורה ופי' הרב הנזכר כי עלבון גדול לתור לפי שקך הוא המדה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא כח"ש וזה נוח לו להיות כח"ש ואלא לעסוק בתורה וז"ל הוי בזה"ל בגימטריה של תורה כי צאמת יש לה עלבון גדול תדע שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא כח"ש וזה יחא ליה להיות כח"ש ולא לעסוק בה הוי עלבון יותר מזה אלו דברי הרב ז"ל : ועד"ז אפשר לפרש במתנינו דכיון דב' קיושין ויש ביומם ד"ת שכינה שרויה ביומם ויחרי מכתבן מילוייהו א"כ כי יתבין ואין איש קם על לב לד"ת הא ודאי הם מתחלוצים בשכר גדול דהקראת שכינה ודבריהם בספר נכתבים ולא חסד כ"ז בעיניהם אז מינות נזקק בהם להתחלוצ על החכמים שאמרו כן ואין מוסב לזים גדול מזה : ואולם כאשר קדי לא מלאנוהו קניא כח וזימנין דמשכחת תרי או תלת ואפילו קוצא רחוקי מרחקון בעיניו

כי ברגע באו מרחם ומטיב לטובים שנית כי הגינו אלו על הראשונים ולא כלבד בדברם ד"ת איש אל רשעו שמע ה' כי אם מטר' ידברו הקשיו כדי לשמוע ובדברם וישמע והוא כי הנה ידענו כי הקשנה או האונה מקרוב והשמיעה מרחוק כמ"ס ז"ל על הפסוק האינו שמים וכו' ובפסוק שמעו שמים והאנוני ארץ כי משה הי' ויתר קרוב לשמים מלארץ והסדך בישעיה ובה קוקסה לו פה בכתוב כי איך אחר אומרו ויקשצ ומה גם שהוא בקרוב אומר וישמע כי ודאי הוא ששמע אך אין זה רק שבאומרו ויקשצ כיון שני דברים ה' שהוא יתברך קרוב שריו ביניהם כי הקשנה מקרוב שנית שטרס ידברו הקשיו כדי לשמוע בדברם ע"כ אחר לשון שמיעה שהוא להורות על עת שלדך בו לשון שמיעה משא"כ טרס ידברו לא שבין על רחוק שהוא ע"ד עוד הם מדברים ואני אשמע כי גם שטרס הקריאה הוא פונה וגורר לעשות חפצם עם כל זה אין שמיעה לודק' רק עודם מדברים באופן שגינו בכתוב שכינה שריו ביניהם וזהו ויקשצ שצא להקשיו כדי לשמוע כשידברו שאל"כ לישתק מויקשצ ויאמר וישמע ה' והוא ממש אומרו שכינה שריו ביניהם ואמר כי גדר זה כלבד הוא ליראי ה' שהוא לאשר הם יראי ה' כלבד כי שכינה שריו ביניהם כמדובר : אמנם מדרגה אחרת יש גדולה מזו והוא כי ויקבצ בספר זכרון לפניו כאשר נוסף על היותם יראי ה' ה' חושבי שמו :

ושעור

הכתוב או נדברו יראי ה' ועל אלה שידברו ד"ת איש אל רעהו ואשרם הוא כי ויקשצ ה' וישמע שהוא כי שכינה שריו ביניהם כמדובר אך גם ויקבצ וכו' לאשר הם יראי ה' וגם חושבי שמו ומאומרו איש אל רעהו מורה שלא כלבד זהות שניהם פוסקים ומונחים יש להם זה כי אם גם זהות איש אל רעהו כלומר גם שלא ידבר גם רעהו אליו כ"א זה ידבר וזה שומע כלבד כמדובר על אומרו יש ביניהם ולא אחר פוסקים ד"ת ואחר נדברו ולא אחר דברו הוא כי הנה על פסוק כי עדותיך שיחה לי אמרו כי כאשר היה שומע מכל מלמדיו העלה על לבו כי לא המלמד היה דובר בו כ"א גם העדות עצמה כי התורה עצמה היא המלמד ע"י רוח פה המלמד וכו' מכ"ס שהמלמד עצמו בדברו התורה עצמו היתה במשפעת בן מרוח קדושה נמלאו שניהם נדברים הלומד ומלמד וזהו אז נדברו וכו' איש אל רעהו כאמור ועל קושיא העשירית כי שם לא ידבר רק על יראי ה' אך התנא אחר סתם שנים שיושבין וכו' אומר כי ידוע כי אין התנא מדבר רק על הסדר האמתי כי תחלת חכמה יראת ה' וגם התנא הזהיר על כך באומרו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו' וע"כ באומרו כה שנים שיושבין ויש ביניהם ד"ת על מי שקדמה יראת חטאו ידבר גם הוא כי לא בחוסרי יראת ה' ידבר והנה ה' מקום לומר כי גם הפסוק זה נלמד כי אפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה עמו כי שתי הדרגות הן כשיראי ה' הם שנים במשמעות אומרו נדברו לשון רבים או מלבד היות ה' ביניהם גם מקשיב ושומע ומינה שאם אחד הוא לא יתקבצו להקשיב ולשמוע אך לא יצטרך מלהיות שכינה עמו לו"א אין לי אלא שני' כלומר אל תפס איתו הדיוק ללמוד שאפילו אחד שכינה עמו כי דע לך כי אין לי אלא שנים כלומר כי אותו הדיוק איננו כי לא יעדר הוא יתברך זהותו שריו עם האדם מלהקשיב ולשמוע כדי כעשה שתי חלוקות אחד ששכינה שריו ומקשבת ואחד ששריוהו ואינה מקשבת אך מנין שאפילו אחד שכינה וכו' שיש לו לז שום עם השנים שיושבין ויש ביניהם ד"ת והוא כי כאשר בשנים אין שכרו שהוא ית' שולח מלאך לבית עמם כ"א ששכינה עצמה עמם כן והמנין שאפילו אחד שיושב וכו' שהקב"ה בעצמו קובע לו שכר ולא ע"י מלאך או שליח שנאמר וכו' וכנגד היותו יושב שהוא הוראת קבע גם ה' קובע לו שכר קבוע ומתמיד לעד"כ גם רמז באומרו קובע כל יאמר איש אם כל כך חביבה היא התורה למה צוה את אחד יושב ועוסק בה יחסר לחמו צה"ל לו"א קובע לו שכר לומר כי אדרבא זה חסדו יתברך לבדתי תת שכרו בעולם שהוא עראי כ"א שכר של קצת שהוא בעולם העליון שהוא שכר עולם הקצת וזהו שמיא ראינו מן הפסוק יצא דבר וכו' והוא כי למעלה אחר טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו שהוא עול תורה וש"ת ומכ יעשה במקום שאין לו חברים אם לא ימלא במקום שיקיימו צידו לו"א אל יחוש כ"א יצא בעול תורה המזכר גם שיהיה צדד וגם שיראה כי אולת ידו כפ"ל אל יחוש כ"א ידוע לה' כ"א ד"ל ד"ל לה' כי הלא אם אין לו טובה פה הלא נטל עליו בעולם העליון אשר הוא ע"יו ולא בעולם שהוא בו גם תהיה בית הכתוב ע"ד זה כי הנה אחרו ר"ל שני מלמדי חכמים קדמים צדד אמת ואין מתחברין וחד

חסדי אבות

בחורה וכן הן חיי נפש ככל אשר דברנו וכיוצא בהם לכן דק בלישני' ואמר שאין ביניהם ד"ת כלומר שכל החושב דברים בטלים שאינם נלרכים כהלכות מלכים ומלחמותיהם איננו ואביזריהו דאין קום תועלת וקום ליחא דמאנה או תורה ביניהם ה"ז מושב לזים אלב ב' שיושבין בדברי העולם חיותם ומשאם ומתנם והנהגת ביתם ושער מקומם לישר הדורים ולהנהיג הנהגות להעמיד הדת אף שאינם עוסקי' בתורה צפרטות מ"מ יש ביניהם ד"ת מיקרי כי כל הדברים לקיים מצות וג"מ עם צ"ב צדדי פירס ולהעמידם על האמת : ודמי למ"ס פ"ק דברכות דף מ"ד דינא קלמא בעלמא הוא קמ"ל דינא נמי היינו תורה וס"ל כל דבריהם צהנהגת העיר ונרכי ביתם על דבר אמת היינו תורה ולכן דקדק ואמר ויש ביניהם ד"ת . ומייתי ראיה מהכתוב

ה' עליה ויהיה העצם כי הלא אין לו הקב"ה בע"ז אלא ארבע אמות של הלכה לכן במקום שיושבין ועוסקים בתורה שכינה שריוהם אף בהתבטלם מחלקת אל העליון כי אין לו חפץ בזה ולא צדית המקדש כי היכל ה' המה והוא מאמר התנא וז"ל ר' חנינא בן תרדיון אומר שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה וכו' : וראוי לשים לב. א) אל אומרו ואין ביניהם ד"ת ולא אחר אין עוסקים בתורה. ב) אומרו הרי זה מושב לזים איך יקרא העדר הד"ת לישנות מבלי יתלוצץ בפועל. ג) למה ייחס הדבר אל המושב ולא אחר הרי אלו לזים. ד) כי אין משמעי' הכתוב שלא יצא בלי תורה רק שלא יצא עם לוצצים. ה) כי לא בשנים שיושבים מדבר הכתוב כ"א בא' ולפי דרכו ילמוד משה כי א' שיושב ואינו עוסק בתורה הוא לך. ו) אומרו אבל שנים שיושבין ויש ביניהם ד"ת כי היה לו לקצר ולומר אבל אם יש ביניהם ד"ת וכו'. ז) אומרו שכינה שריוה כי מה לשון שריוה הלוה ולא אחר שכינה עמם או שכינה ביניהם. ח) כי אין מהפסוק ראייה ששכינה שריוה כי גם שנאמר ויקשצ ה' אפשר שהוא מן השמים כד"ל ואתה תשמע השמים. ט) למה מביא סוף הפסוק. י) שיותר היה יכול לומר אבל שנים שיושבין וכו' שכינה שריוהם ביניהם מקשבת ושומעת ונכתב בספר זכרון לפניו כי כל זה הוא בכתוב ואם מה שהכתוב מדבר הוא יראי ה' ומה שאמר התנא שנים שיושבין וכו' הוא אפילו בבדתי יראי ה' א"כ אין לו ראייה מן הכתוב כלל כי שם על יראי ה' ידבר. יא) אומרו אין לי אלא שנים מנין שאפילו אחד וכו' כי הלא האחד שיושב ועוסק בתורה הוא הפך השנים היושבין כי בשנים שכינה שריוה וכו' אין בו רק שיושבין לו שכר וא"כ יותר היה צורך ואמר אבל אחד שיושב כו' הקב"ה קובע לו שכר ולא נאמר אין לי כאלו בא' להביא שגם הוא כיוצא בשנים ואפי' בבואו לדבר דרך חיוב ולא רצה לומר אבל א' שיושב וכו' כ"א דרך חיוב היה יכול לקצר ולומר ומנין שאפילו א' וכו' ולשתוק מאומרו אין לי אלא שנים שהוא מיותר. יב) קובע לו שכר מה צורך ראייה לזה היתכן שלא ינתן שכר לאחד שעוסק וגם מה ענין אומרו קובע ולא אחר נתן לו או קובע לו שכר. יג) כי אין מן הפסוק ראייה לזה כלל ומה גם אם אומר וידוע הוא בפשוטו ויושב ודומם :

אמנם

הנה הוקשה לו בכתוב אומרו מושב לזים לא יצא שאם הוא שלא יצא עם היושבים ומתלוצצים היה לו לומר ועם לזים לא יצא וכו' והוא שלא יצא במושבם אפילו כשאינם יושבים שם מה בכך הוי אומר שהוא שיושבים שם שנים או יותר ואין מתלוצצים כ"א יושבים יחד באופן שהמושב וההכנה יש ולא הליצנות עדיין ואין זה אלא על העדר מביניהם ד"ת מדמסך ליה כי אם בתורה ה' חפץ כי מכלל הן נשמע לאו המקביל אליו וצדק הכתוב את אשר עם שנים שיושבין במושב אחד ואין ביניהם ד"ת לא יצא הנה כי שנים שיושבין ואין ביניהם ד"ת לזים יקרא ומשנה את הבדתי יושב אמת כי יתפתרו להתלוצץ כי קביעת ישיבה אחר איננו לד"ת לא יצא ממנו רק העגל הזה הנה ממוצא הדבר הזה היה אדם דן מעצמו כי אם השנים שיושבים בלי תורה הם מושב לזים כשים ביניהם ד"ת די להם שנאמר שהקב"ה קובע להם שכר אך לא שתהיה שכינה ביניהם עד יהיו עשרה שאלהים נצב בעדת אל לו"א אלא שנים שיושבים ויש ביניהם ד"ת שכינה שריוהם ביניהם ולא כלבד אם יבואו לגדר יקראו עוסקים כ"א אפילו בהיותם שכלל מה יש ביניהם ד"ת ה' אמת :

א

יאמר אז"ל אם שניה יודעי דעת ומצויי מדע ומוכחי' ע"ז שהוא משמעות עוסקי' כ"א אפי' שה' כלבד הוא היודע ומשמע את הכלתי יודע שכינה שריוהם ביניהם וזהו אומרו ויש ביניהם ד"ת שגם שאין שניהם עוסקים לא יצטרך מהיות ביניהם ד"ת זה מדבר וזה שומע ואמר שריוהם ביניהם לומר שבעשה שיש ביניהם הד"ת לא באה שכינה ביניהם כ"א שכר היתה שריוה מלאו שבו ללמוד כי יודע אלהים את כוונתם ומביא ראייה מן הכתוב אשר על ד"ת ידבר כאשר הוכיח סופו באומרו ויכתב ספר וכו' וע"כ הביא ג"כ סוף הכתוב וגם הוכיח היות שכינה שריוהם והוא שהוקשה לו צו"א אומרו איש אל רעהו שהוא מיותר ועוד אומרו ויקשצ וישמע היא ענין כפול כי וישמע כלבד היה מספיק לעד שכתב יצא ה' ואלא ציראי ה' ובחושבי שמו אף פירוש הכתוב הוא אז נדברו וכו' והוא כי למעלה נאמר הנוגעתם ה' בדבריהם כו' באחרים וכו' באופן שקלף ה' עליהם ואמר כי אז נעת הקלף על הנוכח נדברו יראי ה' וכו' והי' על אלה שנת רלון טוב כי ויבש ה' וישמע וכו' להורות שני דברי' ה'

פרנסתם וספורתם וקצוב ביתם ומדינתם לכלכל אחר שיצתם כי היא חיותם שבתם וקיתתם בחלריהם ובקירותם וכל דבריהם נלרכים ואינם דברים בטלים אלא לפכוחי' לערייהו ומקום יתובי' דעתייהו אגב ארעיהו. הנהי בכל כי הני מילי' אש' הם לפי פישורן ולית בהו מקום לישנא בישא וכיוצא אין זה מושב לזים וקרוב זה לעוסק במלאכתו ובדברים קים צהם חיי נפש אמתם אש' תדקדק במושב זה שהם נזהרי' מכל דברים האסורים ומבקשים את גופם לביתם ומדינתם תמלא קרובו ככלו ד"ת ויראהו ומוכר ומעשיהם לש"ס והן הן גופי תורה אי לזאת דקדק התנא בלשונם ואמר ב' שיושבין ואין ביניהם ד"ת ולא ב' שיושבין ואין עוסקים בתורה דלא מלי' למימר דב' שאין עוסקים בתורה הרי זה מושב לזים דהאיכא מושבות דכתב רחמנא שאין עוסקים

עליהם נאמר חרב אל כבדים וכו' ע"כ ואמר פה יש כלאמר שהוא יושב צביר ואין אחר עמו אז נטל עליו כי לא יאסס כי אין לו חצר :

והנה אחר אומרו ר"ח בן תרדיון מעלת התורה ששכינה שורה על העופקים זה בא אחריו ר' שמעון ואמר שאל"ל בעסק ה' ירה שאין זה פעולה

אלא אפילו בזהות אפוליס ויש שם ד"ת שכינה שרויה עמהם ולא כלכל תתן שלמות באוכלי' כ"א גם במאכלי'עלמס כאילו משלחן נביה הם ומקדשים גם בזהות אוכליהם ככהני ה' האוכלים משולחנו של מקום וז"ל המשנה :

ר' שמעון אומר ג' שאלכו על שלחן א' ולא אחרו עליו ד"ת כאלו אכלו מזבחיה מתים שנא' כי כל שולחנות מלאן קיף לואה צלי מקום אכל ג' שאלכו על שלחן אחד ואמרו עליו ד"ת כאלו אכלו משלחנו של מקום שנאמר ויאמר אלי זה השלחן אשר לפני ה' :

ולבא אל ענין המשנה נשים לב . א) למה אחר מניין שלשה כי למה לא יהיה כך צמיון וזלחו וע"פ דרכנו נסית לב אל אומרו לשון עבר באומרו שאלכו ולא אחר שאלכים על שלחן אחד ואין אומרים עליו ד"ת וכו' . ב) אומרו כאלו אכלו מזבחיה מתים כי היתכן שכל העדר ד"ת תהאב האכילה תקרובת ע"א . ג) כי אין מהפסוק ראיה שנקרא זבחי מקום כלל כ"א שנמאס השלחן מקיף ולואה . ד) כי אין נוכח בפסוק העדר ד"ת כלל . ה) אומרו אכל שלשה שאלכו וכו' כי מכלל האמור הוא כי יודעת ההפכים אחד . ו) כי מהפסוק זה השלחן אין נראה ראיה לזה כלל :

אמנם הנה טרם בא אל תכונת דברי המאמר נסית לב אל זמן בד"ת הנאמרים אל השלחן מתי יהיו אם קודם אכילה או אחריה ובהנה הגרסה הוא כי טוב להיות אחר האוכל והטעם אשר יטול לב האדם עליו בראשונה הלא הוא כי שמעתא בעינא ללואה וע"כ טוב טוב הוא להניח עד כלותו לאכול ולשתות שייטב לבו לזה כיון דש"י באומרו שלשה שאלכו ולא אחרו ד"ת ולא אחר שלשה שאלכו ואין אומרים עליו ד"ת לרמוז כי אחר שאלכו היה זמן האמר הד"ת נוסף על זה יש טעם שני והוא כי טוב להיות אחר האוכל שמה יקדים קנה לנשט :

ויתכן לבא אל ענין המשנה וכוה כי מאז נכרה העולם בעשרה מאמרות נתקדש בצפר קדושתה הן עשר כחות עליונות הידועות והיה הכל ידן האיכות עד עת חטא אדם ונתעבר הכל כגודש לאשר חטא ה' דעה ולולוי עון העגל היה חוזר ונתקן ע"י עשרת הדברות אחר פיסוק וזהבמסא אשר קנו ע"י חטא אדם הראשון וראה ית' לתקן את העולם כלו להחזירו לאיתנו ע"כ לאדם אמר לטהר ולתקן את עצמו ויקיים תרי"ג מצות הכוללים את כללות האדם שהם רמ"ח מצות עשה ושמ"ה מצות לא תעשה רמ"ח איברים ושם"ה גידים כי בהן יקנה כל חלוקי איכות טהרה וקדושה כמאמרו בכל נוסחאות ברכת המצות אשר קדשנו במצותיו שהוא כיון ע"י מצותיו ויתברך מתקן חלאת זוכמת קומרו ומקדשו חלף עכירות איכותו כמבאר אלליו על פסוק סוף דבר הכל נשמע וכו' כי זה כל האדם לומר כי אחר היות כל ענין כדורשים נשמע סוף הכל הוא כי להשלים האדם את עצמו את האלהים ירא מעבור מצות לא ת ואת מצותיו שמור שהם מ"ע כי שתיכן כללות כל האדם כי איבריו וגידיו הם תרי"ג כמספרם שהוא ליקדש צם והוא האמור ועוד חשב ית' מחשבות להקנות ג"כ איכות עליו ותיקון לכל חלקי עולמו כלו הלא המה דומם ולומה בעל חי בלתי מדבר ובעל חי מדבר והוא כי ע"י חטאו של אדם שלט עכירות וחליונות בעולם והוא ויתברך מעלה איכות כל חלק מהם ע"י נחת שלחן אישי ישראל והוא כי ע"י אוכל האדם ושתות לחמו וימיו וכל יתר מאכל שלהני ופשיט חלאת כל עומתאכל ויעלם אל העשות חלק הגדול מארצותם הוא האדם הדומם הוא המים והלומה בר ולחם וירק וכל פרי העץ אשר תאליף האדמה מכל מאכל אשר יאכל וז"ל בלתי מדבר הוא צפר כל בהמה חיה וטוף ע"י אוכל אותם האדם והתקיימו צם ועל לחשוב כחלק ממנו וע"כ להיות שפ"י נחת שולחן האדם תיקון האדם והעולם שנכרה בעשרה מאמרות ע"כ לזה ית' בעיקר המיון הוא הלאה אשר הוא אוכל ועשו צו עשר מצות כאשר מנאס רז"ל מעת החרושה והזריעה עד האוכל וגם לפרוש האדם עשר

אלצעותיו על הפת אחר טהרה הנטילה לכל ישראל כה עשר למת חילונים רק הקדושים וגם סדרו לומר ולכרך ברכת המוליד בצפר תיבות ועל ענין זה הוסיף השלחן אל המזבח כי כאשר במזבח מתמרקת הללאת כל בחינה מבחינות העולם וקונים קדושה כלי שרת וניסוך המים מהדומם מנחות וניסוך כיון מן הלימה וכוזבחים מצעלי היום וע"י עבוד

המזבח עולים במעלה כגידע כך השלחן ע"י מאכל האדם כי יעלה אל איכותו כמדובר והנה כאשר במזבח הולך אל מן השמים וכוה שם שכינה לכל יאחוו כח חילוני ומה גם בזבחים הצפים על חטאים כי שם כח החטאות רובן כך השלחן למה שכל חלק מארבע בחינות לא יכלר ממנו חלאת מאז נתעבד העול' וגם האדם האוכל לא יכלר ממנו

עכירות זוכמת נחש וזלת עומאת אשמותיו המקוקים בעלמותיו ע"כ היה מקום לומר שבהאכל על השלחן תהא התמרק חלאתם והצדקם אל הקדושה אדרבה תחשו טעומאם אשר במליחות מאז פטא אדם צם ותהיה האכילה זבחי מתים ע"כ כאשר במזבח לריד חש מן השמים ושכינה כי ע"כ ואמר על המזבח לפני ה' למשן ע"י כך ידבק כל הכעשה בו אל הקדושה כן בשלחן לריד תורה מן השמים להשריט שם שכינה למשן המשיך כל האכל בו אל הקדושה כי יהאב כאלו אכלו משלחנו של מקום וזה יערב לנפש טעם התייהססאכולם בהעדר תורה אל זבחי מתים והאכילה בד"ת אל אוכלם משולחנו של מקום כאשר נמשוך הביאור בס"ד ולמה שענין האכילה הוא להעלות את ד' חלקי העולם אל השלמות ואין דרך העליה רק חלמטה למעלה ע"כ נלעיונו מר"ל כי טרם יאכל איש יאכל לבהמתו כד"ה ונתתי עש צדק לבהמתך ואח"כ ואכלת ושבעת שהוא להפלות תהלה הלומה אל הכ"ה בלתי מדבר ואח"כ יעלה את הלומה והכ"ה בלתי מדבר אל המדבר ואחר הזנת גוף אדם מכל אשר למטה הימנו יבא"ה בד"ת שם הזנת הנפש וימשכו הכל אל איכותם כמדובר :

ונבא אל ענין המשנה וכוה כי אחרי הדועה אלקים איתנו כי ענין השלחן הוא דוגמת המזבח והנאכל בו מעין האכל לאישים ע"כ לא יתכן ליחשב כקרבן אם לא בזהות מספר האוכל בו כמספר הליכיון לעבודת המזבח הלא המה שלשה וכוה כי אין קרבן בלי שלשה כן בעבודה ולוי צביר ישראל להתקפר שאפילו קרבות לבור היה המעמד במקומם וצכן בזהות שלשה על השלחן מוכנים לכך הלא שאם אחרו על השלחן ד"ת משרים שכינה ומקדשים השלחן ונעשה מוצא ומה שעליו קדש וכמו שהבחינים משלחן גבוה קא זכו כי הוא כאלו אכלו משלחנו של מקום . וידענו משז"ל בצ"ר מפני מה מכנין את הקב"ה מקום מפני שהוא מקומו של עול' וע"כ בכל מקום שזכיר השלחן שכינה באיזה מקום מכנה שמו יתברך מקום להורות שאין המקום סובלי הלא אדרבה הוא יתברך מקומו של המקום ההוא ולכן קרא את הקב"ה מקום"פס למה שדעתו לומר שמשרה שכינתו על השלחן ההוא וההפך כהעדר דברי תורה כי שנים שאין ציניהם ד"ת הרי זה מושב לליים בלתי רואים פני שכינה ומה גם צג' שהוא מספר מיוחד אל הזכרים כמדובר שמורידין כח הטומאה על השלחן ונעשה מאכל שלחן זבחי מתים כד"ה ויולמו וכו' ויאלכו זבחי מתים הוא זכא הע"ה ויבא"ה ראיה מכל שולחניה וכו' הרגיש אומרו ככל ענין קיף לואה וגם אומרו בלי מקום שאם הוא שלא יאחר מקום פניו כל"ל עד אסם מקום ועוד דמי נתן שם לואה שאם מקיאים מהשכרות המוכר למעלה לואה מאן דכר שמים אך הוא כי כל שולחנות מלאו קיף מאשר חנו מן השכר שבו מן היין וגם שם לואה הע"ה כד"ה לא תאמר לו כי לואה שהיא ע"ה שם היא וע"כ זבחי מאכל שולחנו לתקרובת ע"ה יתייחס וכוה זבחי מתים ומי גורם זה היותם בלי מקום שהוא מפני שאין שם שכינה הנקראת מקום אשר היא שרויה שם יש דלי אפילו שנים כ"ש בשלש וזכו אומרו בלי מקום שהוא כהעדר השכינה וזכו בלי מקום ע"ד ויפגע במקום שאר"ל בצ"ר שהוא צו יתברך והעדר השכינה הוא בהעדר הד"ת כבמשנה הקודמת ומה מתקן דברי התנא באומרו צמיון כאלו אכלו משלחנו של מקום ולא אחר של הקב"ה לרמוז כי נמשך אחר לשון הפסוק שהיו' באומרו בלי מקום שאת מה שקרא הצידי מקום קרא התנא מקום הוא שכינה וצוה נלמד בכמוז כזבחי מתים להעדר הד"ת ואמר אכל שלשה שאלכו

ח ס ד י א ב ו ת

הרי אלו שלו דוכה מן ההפך וכן הדבר הזה כל העולמות היו תליון ועומדים אם מקבלים ישראל התורה מוטב ואם לאו תוודים לתהו ובהו והעכו"ם לא רצו לקבל התורה וישראל קבלום וקיימו העולם ורווח עלמא והו"ל ישראל כמיל מזוטו כל ים וכו' דהרי הוא שלו וכן ישר' כל העולם כלו כרי הוא להם עכ"ד וצוה אפסר דרך דרש לתת טעם לדבר ד"ת על שלחן דאס יס צנו דין חלוקה חלוקת יעקב אבינו עם עשו אחיו כל אשר נאכל ונשתה יחד על כרי חיותינו גזל בידינו ולזה לריד לדבר דברי תורה על השלחן רמז הרומז כי ע"י התורה זכינו לשלחן מלכים דקיניו מן ההפך הארץ וכל אשר צה כאמור וז"פ שלשה שאלכו דמסתמא בתלמא ודאי יאכלו יותר מכדי חיותן אם לא אמרו ד"ת כאילו אכלו מזבחיה מתים שם פכו"ם וגזל בידם אכל

אז נדברו ירמי' ה' איס אל רעהו ויקס' ה' וישמע ר"ל ויקצב כל הדברי' ומתוכם וישמע הנוגע על הדיון ועל האמת ויכתב וכו' :

ג ר"ש אומר שלשה שאלכו על שלחן אחד וכו' . אפשר לפרש בחקירה אחת דהוה צה קצאי דמליו לרז"ל קיעקב ועשו חלקו העולמות עשו נטל העה"ז ויעקב העה"ב וכיון קיעקב נתן לעשו העה"ז וסילק עצמו מהעוה"ז א"כ איפא מי החיר לנו זרע יעקב אבינו ליהנות בעה"ז אוכלים למעדינים ומרובי בגדים ודי זהב ומרגליות כל הון יקר ונעים . כי יסוים ביישראל עתיר נכסין עתיר פומיז מטללי חגב מקרקעי וסגולת מלכים . אז יאמרו בעכו"ם כל העושר לנו הוא חלק עשו ואח"כ אין לכם הלא עני כדי חיותכם ותו לא ופריק לה כרצ מהר"ם פרימו דקי"ל המיל מזוטו כל ים ומשילוחו של נכר

שאלו על שלחן וכו' ולא אמר ואם אמרו עליו וכו' לומר אל נא תאמר כי אם בעדר ד"ת הוא וכו' מהם במלואותה ויולל הרע הזה אך לא יהיה צי שלמות לו"א אבל כלומר אין המקביל העדר הוכחי מהם כ"א חייב שלימות גדול כאלו אכלו משלחנו של מקום והכין ראיה מהם השלחן וכו' הוא מ"ט

פרק הראשון פתח במזבח וסיום בשלחן
אלא בזמן שיש מזבח ומזבח מכפר ובזמן שאין מזבח שלחנו של אדם מכפר וכו'
כי וולת זה הוקשה לו בכתוב אומרו המזבח עץ כו' וקירותיו עץ וכו' כי הלא אין המזבח כ"א מתכנס במקום אדמה ומזבח הקטורת מחמתה ומעץ פסול כנודע לפי דין ואין יאמר שהוא של עץ וגם אומרו ארבע שני אמות כי אין אורך המזבח פחות מעשר אמות אך ירמזו על הזמן הזה שהמזבח הוא של עץ היים הוא התורה וגובהו רוממותו תלוי בגלש' מס' בין האומרים ד"ת עליו ואורך המזבח הדבור שתי אמות הוא מעט מהתורה שבכתב ונקלטה מתורה שבכ"ס ולבית שיתמה ויחזקאל בראות מזבח עץ ובדרך המזכר הסך הדין ע"כ וידבר חליו המלאך ויאמר זה השלחן אשר לפני ה' המכפר צימיו החרבן כמ"ט בגמרא :

גם במס' ר"ג פסוק ו' פירש רבינו ז"ל על משנה זו ואל תאמר תלזס את לחם רע עין ואל תאמר כמטעמותיו : כי כמו שער בנפשו כן הוא אכול ושת' יאמר לך ולבו כל עמיו : עד כאן השבוק ופי' רבינו ז"ל וז"ל :

אחרי אומרו הט אורך ושמוע דברי חכמים וכו' ושימחם בצטנו ויכונו יחד על שפתיו שהוא תנאי אשר תורתו אומיתו וכל יסכה אמר אל תתערב את צעל אף וכו' פן תאלף אורחותיו ולקחת מוקש לנפשך ע"י השכחה הנמשכת מהכנסם ולכל יסוד בע"כ מן התורה אמר אל תהי צדוקי כף וכו' למה יקח משכבך ותטור מלמדך ולכל המעורר דמוקה לי אנוא' ואפלה בעיניי קניני העולם יותר מהאשר הגבילו לי בו אמרתי אל תסיג גבול עולם וכו' ואל תתפתה אחר אשר תראה שפי' חריפותם צנייני הע"ז יתלכו לפני מלכים כי חיות אש וכו' ושמת סכין כו' כמפורש בקודם וגם אל תיגע להעשיר כו' וז"ל א"כ איפה אם תהיה השעה דמוקה לי ואחזקה דרכך לעסוק בתורה תמיד לשומרם בבטני ולכונן יחדו! שפתי למה לי לחיות חיי לער ואלכה לי אל אחד העשירים תפתו אוכל וינין אשתו ואעסוק בתורה וזולת זכותו לפרנסני ישמה ויביל כי יחשבו ד"ת על שלחנו אמר אם כה תעשה אל תלחם את לחם רע עין כ"א תבחר לך אשר יהיה טוב עין ואל תתאמר הלא לא אוכל ממנו מטעמים רק לחם לבדו לסעד לבי כי לא ירע לבדו על הלחם

זה השרחן אשר לפני י' : רבי חנינא בן חנינא אומר הנעור בלילה והמהלך בדרך יחירי ומפנה לבו לבטלה **הרי זה מתחייב בנפשו :** ה' רבי נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ : **ר' רבי חלפתא בן רוסא איש כפר חנינא אומר עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שביניה שרירה ביניהם שנאמר אלהים נצב בעדנת אל ומנין שאפילו חמשה שנאמר ואגדתו על ארץ יסרה ומנין שאפילו שלשה שנאמר בקרב אלהים ישפט ומנין שאפילו שנים שנאמר או נדברו יראי י' איש אל רעהו ויקשב י' וישמע ומנין אפילו אחד שנאמר בכל המקום אשר אוכיר את שמי אבוא אליך וברכתך : ז' רבי אלעזר איש ברתותא אומר תן לו משרו שאתה ושליך שלו וכן דוד הוא אומר כי מסך הכל וסידך נתנו לך ר' יעקב אומר המהלך בדרך ושוניה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה גיר זה**

מעלה

לבדו כי זאת עלתי כי אפילו אל תלחם את לחם רע עין כי אשר הוא רע עין גם על הלחם לבדו תרע עינו ואל מטעמותיו אל' לאכול כ"א אפילו אל תאמר : וז"ל הלא אם יקרבני והוא יקראני אליו ועם שלא ארצה לאכול כ"א לחם לבדו יוסיף ויאמר אכול ושתה כלומר גם יין שתה אדוני ולמה תלחם לחם לבדו לא

תאכזה כי הלא כמו שער בנפשו וכו' והוא כי שער ציבורו כתאנים השוערות או כשעירות עלי דשא מלשון סערה והענין כי כמו הסער שיסוער את נפשו כן הוא כי הוא צעלמו הוא סער בנפשו שיסערה כי הלא נפשו למה שהוא מכפשות צני ישראל תחפזו לעשות מזה אלף צעלמותו ברע מדתו יגדלה ויש לו סער מתחולל בקרבו בין לבו ונפשו כמאמ' הרמב"ם ז"ל פ"ב דגירושין כי ע"כ גט מעושה בישראל כשר וזהו כמו סער בנפשו כן הוא כי הוא עצמו הוא כמו שער בנפשו שיסערה הוא ולכן אכול ושתה יאמר לך ששם שלא תרצה רק ללחום לחמו ויסיף ויאמר ושתה מיין מזכך כי נפשו חפלה כך לבו להחמיר כל עמך כי רע עין הוא ועוד אודיעך כי תחשוב היותך אוכל מפתו ופתך אכלת כי אשר ואכילך הרע עין ינכחו פ' מאשר קבלו לך מן השמים באופן שפתך אתה אוכל אין שלא נתן לו הוא יתצרך רק לתת מלחמו ללדל שכמותך הנה כי כפך של עצמך אתה אוכל והוא נותנו בלדות עין ופ"ת לא אקפיד על עצמי בערך מלוא דבה מאד הלא הוא כי שלחן שלא נאמר עליו ד"ת כל

הנאכל סם ומשל לקיח כמא' התנא כי כל שלמות כו' ועתה בנכחי על שלחנו אז אכסוך אפ"מ'ם שהכול הוא לקרבני ואמר ד"ת על שלחנו דע איפה כי נכסוך הוא כי אל' מה שאלו הוא כ"א אפי' פתך אכלת בעלמך עם שהפת אינו גורם קיח תקיחתה הסכנה לקיח כאלו אכלת מזכחי מהם כד"א כי כל שלמות מלאו קיח ופ"ת הלא אין זה רק כשלא נאמר עליו ד"ת אך אני אומר ד"ת לא יסכון לך כי הלא וסיות דברך הנעיומים על ד"ת שדברך על שלחן כי יתאסו צניינו ואין בהמאס ד"ת לשומעם יסככו וצחי מהם לשלחן גבוה ואדרבא תשא עון השחפת ד"ת והטעם כי ארז' למה ת"ח דומה לפני ע"ה תחלה דומה לקיתון של זהב סיפר עמו דומה לשל כסף אבל עמו דומה להרס הנשצר שאין לו תקנה ושוב לא יהיו דברך רק מאוסים לפניו משא"כ אם לא אוכל עמו ופ"ת הלא אדרבא דברים הכנסים באזנים ואטעום בלבו ענין המאכל ומלותיו כי בלל החכמה בלל הכסף ואז לא תרע עינו אל תבטח בזה כ"א אדרבה השמר לך ובאזני כסיל אל תדבר כי יבזו וכו' כי אכל ושתה עמו דומה להרס הנשצר כמדובר למעלה :

חסדי אבות

לרבות אחיך הגדול אם זה ת"ח ומקבל עליו עול תורה א"כ לריך עשו לישא פנים לתורה כי זה ת"ח ואיכא את ה' אליהך לרבות ת"ח ולכך מעבירין ממנו עול מלכות ועול ד"א דהכל מחויבי' לבדד הת' ואפשר קזה כונת עשו באומרו לישקב חיינו מי לך וכו' ויאמר עקוב' לי רב אחי יהי לך אשר לך ויאמר יעקב וכו' ולקחת מגחתי מידי כי ע"כ ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרגמי הפונה שאמר עשו אמת קאתה חייב לבדדני קאתי גדול ואתה מוזהר וי"ו יתירה לרבות אחיך הגדול אמנם אתה רב ואני מוזהר את ה' אליהך תירא לרבות ת"ח ומשמע מהפוסקים דהיינו כשהר רב מופלג וז"ל יש לי רב אחי כלומר אחי הוא וכיון שכן גם אני מחויב לבדדו ולכן יהי לך אשר לך . ויאמר יעקב אף לפי דברך ת"ח צא מריבוי ואתה גדול צניני כראות פני אלהים :

ז' תן לו משלו וכו' . אפשר לומר במס' ז'ל קלסס קוחפין באדם חיינו ואמו והקב"ה וכל החיו' והנפש הוא משל הקב"ה והמסתכל בזה מעט רעיוניו ולבו דכיון דהמקשה והחיות הוא כח אלהי וכו' חלק ה' בשותפות האדם ראוי שלא לפגום בחלק ה' לעמא רעיוניו ומקצב מחשבות פגול הרסורי עבירה וקלא לתת דקה כי עמר עמר ה' בעד כל רח"ס אין חוץ ואין מרחס כי ח"ו משתמש בחלק ה' להכעיסו במתנתו אשר נתן לו וכמה יחד וייבז אשר עיני שכל לו להטמיק בזה : וז"ל חן לו להקב"ה משלו מהכח אשר נתן לך מוח חיות ולב תיחדם לעבודתו . קלפי האמת אתה ושליך שלו . גם חלק אביך

כאמרו ד"ת כאלו אכלו משלחנו של מקום שקנו העולם באמלעות התורה ומשלחן גבוה קצבו :

הנעור בלילה והמהלך בדרך יחירי ומפנה וכו' . אפשר במס' ז'ל אל תפנו אל מדעתכם שלריך תדיר אף צעסקי גופו קיהיו מעשיו לש"ס שזה שהוא עוסק הוא דבר הגורם לעבודתו : וכפ"ז המפנה לבו לבטלה בידו עין וכאשר הוא בלילה מן מה"ד הגוברת בעולם קולט הדין צו וכן בהיותו בדרך כי כל הדרכים בחזקת סכל' מסתכן כי מפנה לבו לבטלה בזמן שליטת הדין או במקום סכנה וס"ז מתחייב בנפשו :

ה כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות וכו' . אפשר לומר דרך דרש במ"ס דרש שמאל פרשת לך לך דיקר' משועבדים תחת עשו לבדדו לקיים ואת אמר לרבות אחיך הגדול משא"כ כעפוסקים ותקיימים העורה אז מחמת התורה ישראל חסובין ואז דרשין את אחרינא את ה' אליהך תירא לרבות ת"ח ואין חנו חייבין לבדדו עכ"ל וזה עוב טעם אף לעצמו ישראל תחת יממאל כי נודע דישמעאל ידו בכל והוא פרזא מערב צחסף . והנה כתב הרא"ם בחצובה כלל ס"ו סי' ז' דאח גדול שחירף וציה אחיו הקטן וזהו ח"ח ונדרו הקטן דיפה עשה שנידרו לכיון שאינו נוסא פנים בתורה אינו עוסק מעשה עמך ומן הדין אינו חייב לבדדו ואפשר קזה הטעם דרך דרש למשנתו כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות דכיון דטעם השעורה הוא לבדד עשו לקיים ואת אמר

אנכי חזיתם דבריו רבינו הגאון ז"ל אכתוב תוכחת מגולה ומעולה ונעימה מה שכתב רבינו צ"ח נשא והיא שייכה על המשנה שאמר ר' דוסא בן הרכינס ויין של להרים וכו' וזה לשונו שם :

והנה מכל דברי התורה הזאת תוכחת מגולה לסובליין ולזוללי בשר גס בקרב בית' ומה גסלתקדשי'

ואז יתחלל המתהלל באמת באמור מי כמוני בצור לשנות ויין במדה עוצה מרובה ובמדה שאדם מודד לו כה מודדו לכל אחד מהמסובין עד אשר יוצא מאסם ומכל היוצא מפיסם שלמות מלאו קיף לואה ואז למי אוי למי אבוי זה נופל כשוכב בלבו יס וזה קס והכה את רעיו באבן או באגרופ וזה ילא ילא ילא ומקלל אשר שמו וישרו עמו עד ששחח לתוכה נכפלה וגם אהבתם כבר אצרה וימירו את כבודם בפי חזיר בלואה עוצרת ונחת שלחנם לואה בלי מקום עד אסם מקום וכן וזה דעתם כי מר הרכה והענוגה שברשותיהם במנומיהם זולת שמים רעות אשר חלה ביין שגו בגזל ועריות כי ממשיך איש ביין את צפרו וכה עד ככה להם וילססם את הבריות כי על כן לוא לנו יתצרך להמית בן סורר ומירה כי מוטב שימות וכלי וכו' וגם לן היין הוזהר וזה כי מפני ביין את צפרו האסססוף אשר בקרבנו יתאכז תאכז לגלות בשר ערוה כי בהשליך נפשו אחרי גיוור נמשל כצמח דמה רודפי זמא . ואף גם צטוב לבס יבחרו בשירי זמרה וזי זמרה ויהי כגור ונכח תוף וחליל ויין משתיהם שוצע שמחות וישיתו בטוחות ועל ערבים שירי עגבים ושאו קולס ויחזיו ירננו כי ישאו בני מעיהם בכל היוצא מפיסם כדבר אחת הנבלות ומה ירמזון עיניהם אשר הם זונים אחריהם כי יחמדו לבנות ויפעלו גויות וכן אלה קלות דרכיהם ומה שנתן דבר מרעותיהם כי מי שלח ידו ביין ונקא כי שאל נא לימים ראשונים כי אבינו הראשון חטא כמאמרם ז"ל גפן היתה וכו' סתיה ענבים ונתנה לו וימת הוא וכל זרעו . ונה מלא חן צעניו הי ויהאש ביין ונפגע . ואליילי בני ישראל סתויי ויין נכנסו ועברו ונענשו . ומורה מהם כיוצא

מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו : **ח** רבי טאר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך יכול אפילו תקפה עליו משנתו תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו :

ט רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקימת וכל שחכמתו קודמת לחכמתו חכמתו מתקימת : **י** הוא היה אומר כל שמעשיו מרבין מחכמתו חכמתו מתקימת וכל שחכמתו מרבה ממעשיו אין חכמתו מתקימת הוא היה אומר כל שרות הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו

רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת הילדים ושיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם : **יא** רבי אליעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמלבין פני חבריו ברבים וחמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא : **יב** ר' ישמעאל אומר הוי קל לראש ונוח לתשחורת והוי מקבל את כל האדם בשמחה : **יג** ר' עקיבא אומר שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה . מסורת סיג לתורה מעשרות סיג לעושר נדרים סיג לפרישות . סיג לחכמה שתיהק

הוא חכם עד נחדול לספור כי אין מספר :

ומתוועדים אל הגנות כי יקראו איש אל רעהו אל תחת גפן ואל תחת תאנה ותחת כל עץ רענ נכב על עץ מים באמור אליו לכה ונרוה דודים עד הבקר מיין הרקח נתעלסה באהבים באשוי ענבים כי במה יודע איפה כי אנשים אחים אהנו באהבה מסותרת אם לא נגיל' ונשמחה יחד ביין ישמח לבס אנוש כי כוס צידך מלא מוסך אף שמריה אשתה למען צריכתך וגם עליך תעבור כוסי רויח ולקחת מנחתי מודי למעני ויהיה קשר חמוץ ציני וצינך אהבת עולם מעתה ועד עולם כי נוכיר אני ואתה את יושבים אחדים שותים במזרק ויין כוס מלא ברכת ה' מלא הין וגם אתה אלי על הין הין ופי פערתי ואלא אפי' פעם אחת ולא אשנה כי לואת יקרא חפלי צך וגם אתה את קובעת כוס חמתי שתיית חלי' ומי כמונו רעים אהבים אהבת עולם לא תשכח ויקומו ויעשו כן המה ורעיהם כיוצא בהם ויחמו בצבאם לשנות שסו ולעו וירס לבס ויהיו כל איש מהם כמוהו כפרעה השוב צעיניו כמלך כי תירוש ינוכב וביין חמר אל מי תדמינוי ואשור ויחמר ונבוצה לבו ישתרר גם השתרר על השתיה כדת גבורים לשנות ויין . והנה אשר יראה הריאה אותם צראשית לידה ברך יצרך כי יראה על כל כוס תלי תליס של ברכות זה יחמר בנשותיו את ידו אל גביע הקל"ף כה לחי תעמוד חי בשמחתך צוים חתונתך וזה יסוב ויאמר גם את צדס ברייתך וכהנה וכהנה מאה ברכות הערובות צפיהם ונשפתותיהם אך במרעיתם וישבעו ולא לבס ויחלו וכנכדים מהראשונים וימלאו את כליהם כאשר יוכלון שאת עד יגר מזה

חסרי אבות

ח כל השוכח דבר אחד ממסנתו וכו' . אפשר לומר בזה שידוע כי כל אחד קיבל חלקו בתורה בשיני ואם הוא ירא שמים הוא המוילא לאור אשר קבלה נשמתו והחידוש ההוא אין אחר יכול לחדשו כי הוא חלקו ואם זכא וחידש החידוש ההוא אשר קבלה נשמתו והוילאו לאור ואחר זה כחוס מעיקרו זו רעה חולה . סהחידוש ההוא אין חכם אחר יכול לחדשו וז"ש כל השוכח דבר אחד ממסנתו דייקא מהשייך לשורש נשמתו ושכחו מתחייב בנפשו :

ט כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו' . דקדק הרב הגדול מהר"י זאבי זלה"ה אמאי לא נקט כל שיראה קודמת לחכמה חכמ' מתקיימת כלישנא דקרא ראשית חכמה יראת ה' וניתחא ליה דמשכחת לה לפוס חורפא אף שאינו ירא ה' לקלוט מהאוויר החכמה שחידשו אחרים כדואג ואחיתופל אבל להוילא לאור חלקו שקיבל מסניו לא אפשר אל"כ קדם ליה יראת ה' וז"ש קודמת לחכמתו דייקא דשייכ' לשורש נשמתו אז כיוון שקדמה יראת חטאו חכמתו שלו שנוגעת לשור' נשמתו נשמתו מתקיימת זה ה"ד וזה אפשר לומר שהוא כונת אומר' אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו תלמודו דייקא השייך לשורש נשמתו כי זה כל פרי להוילא לאור חלקו בתורה ומוכרת שקדמה לו יראת חטא ולכן אשריו ופתחו באשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו :

יא אעפ"י שיש בידו תורה ומע"ט אין לו חלק לעה"ב כלום' שהתור' והמע"ט שלו הקב"ה משלם לו חלק צה"י כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פיו ח"י נתינ' לאחר צסקול אל דעות כדאשכחן ביוחקן כ"ג שמש פ' שנים בכהונה גדולה ולבסוף נעשה לזקני ויהי סקוב ההוא של פ' שנה ויתן לר' א"ן דורדיא כמו שכתבו גורי האר"י ז"ל וזה ממפלאות תמים דעים :

אזיך ואמך שבהקפה ראשונה נראה שם סלך לקושטא דמילתא סלו הם כי גס הגוף והעלמות שהם חלקאז ואם ממנו הם וכן בדוד הוא אומר כי ממך הכ"ל דייקא : **א** אפשר צמה שפסק הרמב"ם פ"י דקגנות ויהבעל חייב להציא קרבות אשתו ומ"ס מרן דבהא ליכא פלוגתא דבריו קשים להולמם ונעלם ממנו בבלי וירושלמי וספרי דליכא פלוגתא והגם שמדברי הר"ן בנדרים משמע לכאורה כדברי מרן המתקצץ ופה יראה דדברי הר"ן נכונים והרמב"ם שפסק כר' יהודה טעמו וימיוקו עמו מכח שמעתא דנדר' ודברי הפסיקת' והגם דהר"ם הביאו במקבלת פסק דלא כר' מהתוס' והמרדכי והגהות אשרי ומה"ד משמע דפסקו כר' וכדעת הרמב"ם וכאשר כתיבנא צעניותין צקונטר' פס ידא בהגהותינו על הרמב"ם שם בס"ד . וכבר הנה שמענוה מרז"ל דכזיכול ישראל עם ה' יתצרך יס לנו דין אשה ובעלה והלדקה היא להלילנו מגיהנס כמ"ס פ"ק דבב"ב ומאחר שכן אף דלה' הארץ ומלואה יכול לתת לדה דקה ממנו כי כזיכול הקב"ה לריך לתת כל דבר שהוא לתיקון וכפרת ישראל כמו שהבעל חייב להציא כפרות אשתו וז"ס תן לו בעשיית המלואה ובלדקה משלו ואף כי ממון גבוה הוא ולה' הארץ ומלואה לפי שאתה ושלך שלו דמה שקנתה אשה קנה בעלה ואשתו כגופו כדאמרינן בעלמא וכנמשל אתה ושלך שלו וכן הבעל לריך להציא קרבן עשיר בצביל אשתו כמ"ס הרמב"ם בפירושו וכן בדוד הוא אומר כי ממך הכל ומידך מממון גבוה נתנו לך בעשית מלות ולדקה וג"ח כי לך יאתה לכפר בעדניו כזיכול כדון הבעל כמדובר וכבר בהקדמה זו פירשנו צעניותו כמה כתובים ומאמרי רז"ל בספרי הקטן ראש דוד בס"ד :

בנים אתם ליי אלהים. חביבין ישראל שניתן להם
כלי חמדה חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה
שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעוובו :
מן הכל צפוי והרשאות נתונה ובטוב העולם נדון והכל
לפי

ח ס ד י א ב ו ת

למקום שנאמר בני אדם וזהו חיבה יתירה דכתיב אתם למעט
מלאכי רוח שאינם בני אדם כי הם מלאכי הנשמות' שמרך למחלבי האורות ואח"כ
מחלבי המלאכים כמ"ס מהר"ו ז"ל וזהו בני אדם למעט מלאכי
וזהו חיבה יתירה תוספת טובה על האמור: ואחר זה בין חבין חבין
ישראל שניתן להם ולא לאומות זימני יליפת מזרים כלי חמדה חיבה
יתירה נודעת להם שניתן להם וכו' כלומר על כרחן שפיהם
ההר להם דוקא ולא לאומות זימני יליפת מזרים והטעם דכיון שנקראו
בנים שרשם קדוש וכשאמרו רואים אנו לא חיישין תו לטענת אונם
משא"כ עו"ג דאם כפה עליהם ההר אף שפיהם יראו לבס לא נכון
ואנוסים הוו: ואם עו"ג היו רואים בתורה הרי נכתבה בע' לשון
והיו יכולים לקבלה: וז"ל הכל לפי החורה יופיה הליכות על אס
הדרך והרקות נתונה להשתוק כל התורה ומכלל דברים אודא לה
טענת מודעת רבא לאורייתא. כי לגבי ישראל אס אמר מתוך כפי'
רואים אנו תו לא חשיב אונם והוא רואן גמור לכן נענשו וחרב הבית
וז"ל ובטוב העולם נדון ומזה ישכיל שכל דין אמת מה שלקו ישראל
כי לא היו אנוסים כמדובר: א"ל אפשר במ"ס אין משגיחין בבית
קול וכתבו משם רבני לרפת שהקב"ה הראה למרע"ה מ"ט פנים טהור
מ"ט פנים טמא ומסר הדבר לחכמי הדור שהם ראין לפסוק ההלכ'
כטוב בעיניהם: וז"ל חבין ישראל שניתן להם כלי חמדה שהרקות
ביד חכמי ישראל שדדור לפסוק הלכה כאחד מהדעות ואם מן השמים
יוכיחו אין משגיחין שניתן להם כח גדול: וזו חיבה יתירה שהדבר
מסור בידם ואמרי לא בשמים הוא: ואני שמעתי מפה קדוש הרב
המופלג במהר"ח ע"ט זל"ה שהיה מפרש חלוקת בני אדם כמסנ"ל
אומרים מקלת שבו של אדם בפניו וכלו שלא בפניו וז"ל חבין ישראל
שנקראו בני אדם וזו מעלה רמה קראו בשמות בני אל חי לא זו
אף זו חיבה יתירה נודעת להם שאליהם אמר ה' שהם בני זר חיב'
יתירה כמה שנאמר בפניהם וכה דיבר להם בני אדם וזה מקלת
שבניהם הנאמר בפניהם וגדלה מעלתם יותר מזה דרך הוא המדה
דאומרים מקלת שבו של אדם בפניו וז"ל חיבה יתירה נודעת להם
על היותם בני אדם בני אדם הרי שבפניהם אמר שהם בני
והאורות נתן כי גדלה מאוד מעלתם ותקטן זאת מעלת בני אדם
מקלת שבו ודפח"ס:

עו הכל לפי כו'. אפשר במ"ס הרמב"ם ספי"א דגזילה דזקן ואינו לפי"כ
 להחזיר אצידה אם רלה והולך בדרך הטוב והישר מחזיר
 אצידה בכ"מ והרא"ם פ"ב דמלעא פליג עליו דאין לו לזלזל בכבוד
 התורה וכתב מרן צ"י ח"מ סי' רס"ג דס"ל להרמב"ם דאין זה
 מזלזל בכבוד התורה דאדרבה הוא כבוד שמים לעשות לפנים משורת
 הדין. עוד כתב קס הרמב"ם דאם מלא בהמה והכיתה נתחייב להחזיר
 אף שאינה לפי כבודו הואיל והתחיל במלואו וכתב מרן צ"י קס דה"ה
 לכלים מדיהויב קצמא הואיל והתחיל במלואו : ואז"ל שהקב"ה מקיים
 המלות וכתבו ז"ל דמלות השבת אצידה מקיים ה' ויתבאר דע"י העונות
 נלווי הקדושה והתורה נדרו הלכו לרה"ר מקום טהור הספי"א והוא
 משיבנו בתשובה וישיבו נילוי הקדושה שאבדו אל מקום קדושה : אמנם
 לפוס דינא דזקן ואל"כ פטור ח"כ כביכול אין זה כבודו ליעפל באציד
 זו להחזירה מאחר שהיא בבית הקברות ובתהו יליל וימיון. אבל שתי
 תשובות בדבר חדא שהרי כתב הרמב"ם שההולך בדרך הטוב והישר
 עושה לפנים משורת הדין ומחזיר בכ"מ ואביו שבשמים חסיד בכל
 מעשיו ואף שאין זה כבודו עושה לפנים משורת הדין ולדעת הרא"ם
 דפליג יא לומר דהיסורין שמים אותנו הו"ל כהכיתה במקל שהיסורין
 ער"ו ער"ו לאדם לפשע במעשיו וא"כ נמלא שהתחיל במלואו ולכך
 מחזירנו בתשובה אף שאינו כבודו : וז"ל הכל לפי והרשות נתונה כמו
 קפי' הרמב"ם שהצחירה ביד האדם לעשות : וכתב מאחר שילך לב
 האדם רע והרשות נתונה ח"כ לא תהיה תקומה לז"א ובטוב העולם
 נדון כלומר לפנים משורת הדין וכדברי הר"ם שאף זקן ואל"כ מחזיר
 אצידה והקצ"ם כמ"ס מרן דהכל לפי רוב המעשה וזה כבוד שמים

יך הוא היה אומר חביב אדם שנברא בצלם חבה יתרה
נודעת לו שנברא בצלם שנאמר כי בצלם אלהים
עשה את האדם. חביבין ישראל שנקראו בנים למקום
חבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום שנאמר

יד חביב אדם סנדרא צללס כו' • עיין גדה דף ל"ד צעי ר"פ וכו'

יד חביב אדם שנזכר בלשם כו' • עיין נדה דף ל"ד בעי"ר פ"ו וכו' ובתו' ס' . ואמרו בזהר ח"א דף קנ"א דהנזכר במאכלו' אסורות יש לו ללם אלהים והאוכלם מסלק הללם ועוד אמרו בזה' ח"ג דף קנ"ט ע"ב בנים אחם לה' אלהיכם ואינין בללם אלהי' וכו' ע"ס : וז"ל חביב אדם שנזכר בללם והיינו הנשמר לבדתי התגאל במאכלות אסורות נקאר לו הללם כמ"ס בזהר . ומזה נמשך חביבין ישר' שנקראו בנים דמי ס'ס להם ללם הם בנים . וכ"ת ח"כ לא חביל גופיהו דישאל' כיון דלא אכלו שקלים ורמשים ומ"ט הפולטת אחר ג' טהור' דבשלמא ע"ג חביל גיפיהו לז"א חביבין ישראל' שניתן להם כלי חמדה וכו' ח"כ דאף אמנם דלא חביל גיפיהו מלך שקלים ורמשים . חביל גופיהו דרייגי בחורה ובמלות : א"ג אפשר באמרם ז"ל שמה"ס אמרו תנה הודך על השמים וכחצו המפרשים שצאו בטענת דינא דבר מלך והמלאכים היו רואים חלק הסוד כי חלק הפשט לא שייך בזה ולא זכו בדנים דכיון דישאל' שייכי בפשט ובסוד לא גרע מזוויטא ותקולי דליכא טענת דרז"מ כל דליכא אפי' כל דהו פסידא דמוכר והכא המלאכים לא מלי למיקם בחורה אלא בחלק הסוד . ועוד כתבו ז"ל דלכך נתן הקב"ה התורה במתנה דבמתנה ליכא דינא דרז"מ ועוד אפשר לומר דכיון דבני ישראל הם בני אל חי לגבי בנים ליכא טענת דינא דרז"מ : וז"ל חביבין ישראל' שנקראו בנים וכיון שנקראו בנים אזרח לה טענת המלאכים מדרז"מ : וכ"ת הם לא זכו למעלת בנים רק בקבלת התורה ואכתי ים מקום למלאכים לומר תנה הודך ונהיה נחננו בנים מאחר דקריאת ס'ס בנים תלוי בקבלת התורה וכמו שנראה מהזכר דמאן דעסיק באורייתא איקרי בן להקב"ה לז"א חביבין ישראל' שניתן להם כלי חמדה שניתן במתנה ומלך זה אין דרז"מ ומס' הניתי להם דוקא ולא למלאכים : וכ"ת נהי דהשתא דאמרת שהתורה ניתנה במתנה נחנת לן חדא דבמתנה לא שייך דרז"מ והיו הקרובים פורשי כופים מלאכי רוס לא מלי אלו עלה בטענת דרז"מ אך אקשת לן חדא דח"ו דרשומת איכא דמה ראה הקב"ה לעשות המלאות לבטל טענות המלאכים ובזה בישאל' . לז"א חביב יתירה נודעת להם שניתן להם כל"ח שבו נברא העולם דהיינו חלק הסוד שס'ס לירושלמי וק' שבהסגברא העול' וזהו חביב יתיר' שמלבד חלק הפשט אשר רמז מקודם באירו שניתן להם כל"ת עוד זאת יתירה שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם דהיינו חלק הסוד כאמור . וכיון דישאל' בשמים יתחננו חלק הסוד והפשט דינא הוא שזכו ישראל' ובטלה טענת המלאכים מלך דרז"מ כיון דליכא טענת דרז"מ כי איכא פסידא דמוכר אפי' זוזי טבי ותקולי וכ"ס הכא דחלק הפשט כולו לא שייך בזה : ואחרי כותבי ראיתי להרב שארית יעקב פ' במדבר שכתב קלף מזה ואחר זמן רב שמעתי שהרב גדול דורינו מהר"י הכהן בסוף בתי כהונה ח"ב הביא שה"ך עלה ונסתפק אי לגבי בן שייך דרז"מ והרב הנזכ' הביא מדברי אסיפת זקנים ב"מ בפירוש דגבי בן ליכא דרז"מ ובזה פירש משנתנו חביב אדם שנזכר בללם חביב יתירה נודעת שנזכר בללם דאית ליה צבואה דצבואה חביבין ישראל' שנקראו בנים ועי' י' נתן להם כלי חמדה שחמדו לה המלאכים ומלך שס'ס בני' ליכא דרז"מ ע"כ שמעתי ואין הס' הנז' מלי בידי כעת : א"ג אפשר לומר ונקדים מ"ס הרב שארית יעקב פ' במדבר ס'ס במ"ס פ"ק דע"ז דטעמי עכו"ס כלום כפית עלינו הר כגיגית . והיה טעמו יחברך דדוקא לישראל כפה הר ולא עשה כן לכל גוי ע"ד שכתב הרמב"ם פ"ב דגירושין דאם איש ישראל יכפו אותו עד כי יאמר נא ישראל' רוצה אני לא מקרי אנוס אם כפו אותו צדין שמאחר שהוא רוצה להיות מישראל ח"כ ילכו הוא שתקפו וכיון שהודה עד שתשק ילכו ואמר רוצה אני ודאי גירס לרצוני עכ"ל : וכיוצא בזה יש לתת טעם למה שכתב הסר על ישראל' דכיון דישאל' שרשם קדוש זרע אברהם ילחק וישאל' והם נוטים אל הקדושה אלא שהילך משבב לכן כפה עליהם הר כגיגית להתיש כח ילרם הרע וכי אמור רואים את הוא תלין גמור וליכא טענת אונס : חביב יתירה נודעת להם שנקראו בני'

על

משנת י"ז ר' אלעזר בן עזריה אומר וכו' אם אין תורה אין קמח פירש רבינו הגאון ז"ל בפרשת בשלה וז"ל :

והנה

דרך רמז צענין המן רמז הוא ית' לסקוח עינים עורות האומרים הלא בחקנו לקחנו לנו הן ובר ולחם ומזון הוא כי יאמר איש כחי

וחכמתי כי צבונתי הם הרהיבתי כי צבונה שמו חלקי ומאכלי בריאה ותיב להם הסביר הוזהר לצבונת ולצור מכשול אל עקוד יד הם ולא ימשיך רגליהם ולא יתלכנו לעסוק בתורה כי יאמרו מה כאכל כי לא נוכל להרבות בשינה אם לא נלמוד בעפר צר וטוב לנו כי נעסוק בפרקמטיא ונרבה בסחורה ואם נזכה ונחיה ונלליה ועלינו במעלות תורה ומצוות ואם נמטט הבית מהיו בר ולחם ומזון לרוב כמסור ידיו מהתורה כי אם אין קמח אין תורה והנה יצטרו וינסו כי המה לא ידעו מחשבות ה' כי צד ליטור מסויעין אותו והסם לנו לעשות תורתו קצב גם ה' יעשה את שלו ויו את הצרכה בהכחמי ויטריפנו לחם חקו בלאר ימטט בעסק כי אין מעזור לה' צורה בדרך יצרך בלאר חשקו בתורה

מחזיקים בה ואשר חשבו כי טוב לגבר כי ישא ויתן עד ירבה הוננו ולא ינוח לו לעסוק בתורה יום ולילה לא יסבות לא ידע כי נספוך הוא כמאמר התנא אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח והוא כי דרך אנשים לזרז ולומר מי יתן לי מלא בתי כסף וזהב ואשתעשע בתורת ה' הפלי לילה ויומם לא אדמה ולא דעת ולא תבונה לאמור טוב לבטוח בה' מבטוח באלים וא"כ אמור נאמ' לאיש מי הוא ראוי לבטוח בו יותר אתה האיש או אלהי עולם ה' הלא יענה ויאמר חלילה להאמין כי די ראוי לבטוח יוצר ממנו והלא נשיב לו א"כ איפה איכה

חסדי אבות

סיעסה לפניו משורת הדין וכיון שהדין כך צדקו מזה תבין שביכול מחזירנו בתשובה כי חסיד הוא ועוסק לפניו משורת הדין : וכו' הניחא לדעת הרמב"ם אצל הרא"ם סביר שמזלזל בכבוד התורה מאי איכא למימר לו"א הכל נתון בערבון ומאידה פרוסה ע"כ החיים שכול' מתסרינן באיסורין והו"ל כהכרסה במלך דכיון דהתחיל במאזה גומר לסוצה :

טו הבל נתון בערבון וכו' . אפשר במ"ס פרק הזהב דף מ"ח ערבון רב אמר כנגדו הוא קונה ר' יוחנן אמר כנגד כלו הוא קונה ואמרו בירושלמי קם פ' הזהב דמ"ד כנגדו מודה צפרה וטלית דליתנהו בחלוקה כנגד כלו הוא הונה : והנה ה' יתברך מכר לנו התורה דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם ופירש הרב מהרש"י חלגאזי ראש"ג דעיל ונפיק חזו"ק קסם המלות אפ"ה תורתא אל תעזבו זהו חורף דברי הרב נמלא דהמלות הם המעות ובשעת מ"ת קם קבלו אלהותו ויתברך וקיימו כמה מלות והם בערבון ולכאורה באנו למחלוק' דלמ"ד ערבון כנגדו הוא קונה הם יכולים לחזור ח"ו אמנם לפי האמ' אף לרב דאמר כנגדו הוא קונה מודה דמידי דליתיה בחלוקה כנגד כלו הוא קונה והכא התורה כלה כשהלכתה קשורה משפט חרו"ז מרגליו' שאילו האחר שיפול יפלו כולם ולית בה חלוקה דהאומר שאינו מאמין בדקדוק אחד אין לו חלק לעה"ב וצוה נמלא דחליצא דכ"ע כנגד כלו הוא קונה וז"ל הכל נתון בערבון דבתורה הכל דייקא נתון בערבון דכנגד כלו הוא קונה וליתנהו בחזרה ולזה ומאידה פרוסה על כל החיי' להעניסם דאינם יכולים לחזור : א"צ אפשר במשנ"ל דהנדיקים הם ערבים על הדור ויש לחקור דקו"ל דלא יפרע מן הערב תחלה ומ"ט קדישי עליומין נפטרים מידי כריתתן בדין ע"י רובא והנה אלה רשעי' פלוי עולם והם הלויים . ויש לפתור עפ"י תקוצה הראש"א סי' אל"ף ו' בראובן שהשאל חפץ לקמעון והתנה עמו תנאי שהוא אסמכתא ונתן לו ערב דאף דאינו חובע מהשאל מטעם אסמכתא חובע מהערב למדו מדבריו קל גדול דכשהערב ידע דהלוה פטור הוא חייב . ומה למד הרב משנה למלך פכ"ג דמלוה דין ג' דה"ה כשידע הערב דהמלו' לעולם יכול להספרע מהלוה ואפ"ה ציקס ערב דודאי כוננו ליפרע מהערב תחילה וצוה פירש מאמר רז"ל ציינו ערבים עלינו עש"ב . אף אכן בעניותין אמינא דכיון דמודעת זו כי בידו נפש כל חי ויכול להספרע מכל בריה הן בעודו חי ואף כי אחרי מותו ועכ"ז לקח

תראה ונשח כך הוא יתברך שבהקדים לך בית וסון תעסוק בתורה ולא תקדים אתה לעסוק בה תחלה ונשח עליו והוא יכלכלך וכן כל אלה יפעל לאיש שונה ופתי השם נפשו צחיים חיייתו להרבות בסחורה העולה על רוחו כי נתנו ויתן על פה מולו . אף חכמתו וחרושתו ולא מה' ביתה לו ולא יצין כי הוא ית' ון ומפרנס לכל ומזונותיו של אדם קצוני לו מר"ה לה"ה א"כ ואין האדם רק כמלקט אשר הכין לו הוא יתברך וא"כ איפה למה ייגע להעשיר כי לא צרכ יגבר איש וטוב לו למטט בעסק כי הנה לא יעדיף המרבה ולא יחסר הממעיט מאשר קלצ לו ה' יזכר רמז לנו הוא ית' בפרשת המן כי חמנו נקח לכל מזון צני האדם וז"ל הנינו מחטיר לכס כו' לומר דעו איפה כי כל מה שתריותו צד ולחם ומזון בעה"ו אינכם הקונים אותם כ"א הנינו מחטיר לכס מאתי לחם מן השמים לכל היואלים ונושאים ונותנים ליוני ולקנות ממין אינכם כ"א שוואה הסם ולקטו מאשר הוכן לו וילכן זאת יעשה האיש הישראלי אל יגע להעשיר רק דבר יום ביומו למען אכנסו צבור עיני אש ילך בתורתו אל לא כי על ידי קיימה

צעוני אלוהינו וקיימנה בעושר זה שאמרתי ויח' ממטט בעסק ועסוק בתורה שהוא עד יום הששי של שבו שהוא משל אל המלאת לו ששים שנה חך כאשר ויהי ביום הששי שהוא מששים עד מלאת השבעים אז והכינו את אשר וביאנו עמם בנותם לסדר תלמודם ואסף תצילות מלות ומעשים טובים ותקן כל המעקשי למישור וכל קלקולי פניות אשר פנה אליהם ואמר ימירם רצות בטובות ויהי משנה על אשר ילקטו תורה ומצוות יום יום נעשורים הקודמים והענין בעלמנו רמז בציוו אל הפועל באומר ופעל שכבת הטל והנה על פני המדבר וכו'

הנדיקים לערבים ומאי כוננו ליפרע מהם תחלה . וז"ל הכל נתון בערבון שגדולי הדור מער"ב אכולא מתא וכו' מה הגיע לגדולי ישר' על ערבי"ם בתוכם הרי הקב"ה יכול להפרע תמיד מן הלוה וכיזה נפרע מן הערב תחילה לו"א ומאידה פרוסה על כל החיים כלו' הקב"ה מלכותו בכל משלה ומאידה פרוסה על כל החיים וידעי דדייקא שחדי' יכול להספרע מהלויים ועכ"ז יאלו ערבים ודאי שהכול ליפרע מהם תחילה : א"צ אפשר במ"ס הרב הלק"ט ח"א סי' קל"ב דאף דאין ערבו' גרים על ישראל מ"מ נענשים עליהם כשצידם למחות : וז"ל הכל נתון בערבון דעל כל המלות ישראל ערבים זל"ז ולא תימא דלא מערביי אנריס וגשים כדכחצו רבינו יונה והרא"ם פ"ג דברכות דגשים ליתנהו בכלל ערבות לו"א ומאידה פרוס' על כל החיים להעניסם אף דאין ערבים כל צדיק למחות כמ"ס הרב הנו' : א"צ אפשר במ"ס הרב מהר"ם ו' חביב בתשובה כ"י הביאה בספה גינת ורדים ח"ח כלל ח' סי' י"ג דערבות אף צמדי דרבנן וכן העליתי צעניות בספרי הקטן ברכי יוסף ח"ח סי' קכ"ד צס"ד : וגם לידד מורנו הרב זרע אברהם ח"ח סי' י"ב דהני גשים וגרים איתנהו בערבות : וז"ל הכל אף מידי דרבנן נתון בערבון ומאידה פרוסה על כל החיים בין נשי' בין גרים אית' לערבות : א"צ הכונה הכל נתון בערבון מ"ע ומל"ת וחוף מערבות מאידה פרוסה על כל החיים מדין תוכחת על מל"ת כמ"ס הרב גינת ורדים ח"ח כלל ג' סי' ע"ו : א"צ מאידה פרוסה על כל החיים אפי' תלמיד לרב ועמ"ס הרב קער אפרים סי' ס"ה :

והגבאיין מחזירין תדיר וכו' . אפשר לפרש במ"ס בריש ע"ז אקרא רק אתכם ידעתי וכו' . ע"כ אפשר וכו' כמשל דנפרע מהאזהב מטע מטע . גס אז"ל כל האומר הקב"ה וחרן יוחרו משהו ומקסים דמליו כי אל רחום הוא וכתיב ותנתי את אשר אחון ואז"ל אעפ"י שאינו הגון : והסירץ לזה דאינו מוותר רק הרחמנות הוא דנפרע מטע מטע וכיואל דמאריך אפי' או אש עתיד לעשות מלוא ונפיק מניה זרעא מעליא והכל הוא בדין : וז"ל והגבאיין מחזירין תדיר בכל יום ונפרעין וזה רחמים גדולים ליפרע מטע מטע ויש להם על מה קיסמוכו כי הסיי הלכתא כמ"ס צמיעא דף ע"ז ופסקה צס"ע סי' ע"ד סעיף ד' דהוי פרעון . ואמר תדיר בכל יום כלומר מקמי דמטי זמן הפרעון דבהגיע הזמן כחצ המרדכי הביאו מור"ם קם דיכול המלוה למאן לקבל מטע מטע וכדי קלא יהא מקום למה"ד למאן

וכו' והוא כי הנה העב' ידמה אל המדבר שממנו מלך עלמו אין הנהא וולתי
הבא מן השמים והלחות וטובות העולם ידמה אל המן השטוח עליו שטעו העם
ולקטו איש כל אשר תשיג ידו והנה על פני המדבר דק כוא כמו היריעה שטוחה
ע"פ המנייניה אחרת תחת המן לקבל עליו המן שהוא דק ככפור על הארץ ללמד
לעת לבד כי מוננו מוכנסים שמים אלה
שטונותיו הם כמסך מדליל בינו וצין
מונו עד יבקש מקומו ויתקן פותחו
שעל כן קשה מזונותיו של אדם כקריעת
יס סוף וכחאמרם ז"ל תעולם לא
רואיתו ארי סבל ולא לני קיץ ולא
סועל חנוני ומתפרנסים שלא בלעז
ואני מתפרנס בלעז אלה אני הוא
שקפחתי מונותי וכן יס יריעה אחרת
דקה למטה שהמן עליה לרמוז כי אין
לפנות בנכנסים כ"א כאלו מונותים
ציריפה דקה שקל ליאכד :

והנה כאשר ויראו בני ישראל
שדואים הלכות העולם
אומרים איש אל אחיו מה הוא כלומר
הכנה והזמנה ע"י משא ומתן מצני
אדם הוא כלומר נשתדל ונחלץ חושים
ואיברים להרבות בסחורה ונעשיר ואין זה כ"א כי לא ידעו מה הוא כי
יסכלו האמת ולא ידעו כי החרינות הכל ויאמר משה אליהם הוא ירם
הטוב שממשה ומושך אותם אחר ה' הוא הלחם וכו' לומר הסירו
את הסבלות הללו מלבבכם כי הלא הכל בידי שמים והוא הנותן לכם
לחם ומזון ולא למותרות רק לאלה לקיים ויחכם בכם לכן זה הדבר אשר
צוה ה' אל תיגעו להעשיר רק לקטו ממנו איש לפי אכלו די ספוקיהיה
משאו ומתנו ולא נבהל להון כי טובת העב' הכל המה ועל המהבילים טובת
העב' נאמר להכחיל אורכי ים שהוא כמ"ש ז"ל י"ש עולמות וטוב לגבר י"ש
עולמות לפסח מליהנות בעב' גופי וז"א עמר שהוא י"ש בחשפרו לכל גלגלת
הוא המספר של עמ' לפשטותיכם ואל יאמר איש כי גם הגוף ראוי גם הוא
ליהנות כי הלא איש לאשר באהלו תקחו והוא כי אין הגוף אלא הנפש כ"א
כמלבוש והאל אל אשר בתוכו וז"א אל מי ראוי לחוש ולעשות עיקר אל האהל
או אל אשר בתוכו וז"א לאשר באהלו הוא הנפש שבהל הגוף תקחו ולא
לשלו כי אשר בו הוא העיקר :

והנה אחר העצה הזאת ויעשו כן בני ישראל אך לא מיד כשמעם כי אם
אחרי ראותם שיקלטו המרבה והממעט שיש מי שלקט והרבה הון
רב ויש ממעט ואחרי כן ראו כי וימדו בעומר במדה וראו כי לא העדיף
המרבה והממעט לא החסיר כי אין הכלה יתירה למרבה בסחור' מלמעט
ע"כ משל למדו לבלתי הרבות רק איש לפי אכלו לקטו ויאמר משה אליהם
הוא הי"ט אשר להם הממשה אותו להקב"ה שני' ויהיו לבלתי ישמע איש
ללקוט יותר על די אכלו כי הנה אין איש מותי' ומוליד עמו לאותו העולם
דבר ולמה יעמול איש על מה שיאכל ולא על מה שיוכל עמו ולא שמואליו
ויותר אנשים ממנו ומי יתן והיה נשאר למי שיעבוד את ה' כ"א למי שאכל
ושבע ודשן וירם תולעים ויבאש ויקלף עליה משה הוא יר' הטוב ומן אז
חדלו וילקטו אותו בדרך בדרך דבר יום ביומו איש כפי אכלו בלבד וגם
מקבל עליו יסורין ויסבול וזהו וסם השמש של צרות ומס ולא יבועט למען
עשותו עיקר מהעב' כי אורחת חיים תוכחת מוסר :

גם פירש רבינו הגאון ז"ל על משנה זו בתהלים ד' פסוק וי' וז"ל (וזכו
זכתי דקדכו) הנה מאמרו על מאמר ההוא באומרו אם אין קמח
אין תורה אם אין תורה אין קמח שיראו הפוכי דברים בלי ענין :

אך יאמר כי דרך אנשים עוזבי תורה לומר אם אין קמח אין תורה ומי
יתן ינסנו ה' בתת לי עושר ונכסים וירא' את אשר אעסוק בתורה
יומם ולילה לא אשבות כי הלא זאת ישיב לו ה' מי הוא יותר נאמן אני או
אתה הלא לא יבצר ממך לומר כי נאמן אני ממך וא"כ למה תרצה שאקדים
לך ממון ואחמין אותך שפעסוק בתורה הפוך בה ועסוק בתורה מתוך דוחק
והאמין כי שאתן לך ממון מפירות התור' כי אשר אמרתי אם אין קמח אין
תורה אני מהפך ואומר כי אדרב' אם אין תורה תחילה אין קמח ועל דרך

זכ יאמר זכחו זכתי דקדכו וכו' יאמר הלא אמר' לנו בני איש וכו' אחרו בלבבכם
וכו' שחאו' בשחוב' ושחא תאמרו מי יגיד לנו שאם נעשה כן ונאבד מיד
לכ' שרצנו ויטיב בעב' אז בעב' וטוב טוב היה ויטיב לנו תחילה ונשוב'
אליו לו"א זכחו זכתי דקדכו ובעתו אל ה' ויטיב לכם כי יותר ראוי תצטחו שיטיב
לכם אחר שרצונכם משייטיב לכם
מעת' ויבטח בהם שתשובו כי טוב
לצטות בה' מצבם :

גם פירש רבינו הגאון ז"ל על משנ'
זו במשלי ג' פסוק ח' (בני
תורתיו לא תשכח ומלואי יצר לבך)
עב"ל הפסוק ופירש הגאון ז"ל וז"ל :
הנה עד כה הבדילנו מן התועים
ומפתווי החטאים וילמדנו
להקשיב לחכמ' ואנו וזההמיד עסקינו
בהולצקש' ככסף ולחפשה כחטמונים
אשר אהב כסף לא ישבע כסף והנה
על אלה יצר סמוך הלא יתן בלב איש
ידבר ולומר הלא אין בית הצליעה פנוי
ומתי אשעה לביתי ללחם חוקי פאשר
קרה לירמיה עם דורו האומרים אליו
מה נאכל אם נעסוק תמיד בתורה עד
שעל פי ה' הראם צנצנת המן ואמר הדור אתם ראו לומר כי אם יעסקו כולם
בתורה אין מעצור לה' לפרנסם כאשר עשה לזר המדבר :

והנה תשובה היתה לא תדק פה כי הלא שלמה ייסר את כל איש ואיש
בדברו לשון יחיד כי לא יוריד הקב"ה לחם מן השמים בשביל יחיד
אך התשובה הנדוקת הלא הוא יסיון לו דרך או מלאכה מה ויעשה ערואי
ותורתו קבע ויבטח בשם ה' יצליח דרכו וזהו ויתקיים בידו להיותו כי
לא יבצר מלב איש להרהר ולומר אולי אשר הוא ית' יצליחי במלאכת ערואי
הלא ינכח ה' מוכותיו או אם לא ינכח לא יתמיד לעשות חסד בשביל
יחיד לכן טוב טוב אשתקעה בעסקי העב' ואיגע להעשיר כמה שנים ואח"כ
לא אחיש מתוך האהל עוסק בתורה ובחפזו כי אז לא יחסר לי כל אך לא
זה הדרך בחר לו יס כי אשר כה יעשה לא יצליח בימיו כי נהפוך הוא כי
הלא כה יאמר ה' למה תרצה אעשירך ואצטח כך תעסוק בתורה אחרי כן
ואולי תבגוד ואדרבה עסוק בתורה מעוני' וצטח כי שאתעשיר אחרי כן כי
בשמאלו עושר וכבוד כי טוב לצטח אתה ב' מצטוח ה' בלעז וכאשר אחשוב
רמז התנא באומרו אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח לומר הלא
דרך הנשים לאמר אם אין קמח אין תורה זיתן לי ה' תחלה קמח ואח"כ אעסוק
בתורה אך נהפוך הוא כי אם אין תורה תחילה אין קמח מאתו יתברך ואתה
פתח לעסוק בלי קמח והוא יתן וכן אלה דברי שלמה בחכמתו בני תורתו וכו'
והוא אם תרצה יצליחך ה' עשה תורתך ומצותך קבע ואז תצליח וזה וזה
יתקיים בידך וזהו בני תורתו וכו' כלומר בלי תקות פרס רק למה שאתה
בני ולמה שהיא תורתו אל תשכח שתמיד עמלך בה באופן אל תשכחנה וההקס
בזה מלכות שעל שכן מצותי יאיר לבך אותם ולא מצות אנשים מלומדה נעשית
בידים ולבך כל עתם :

סוף האי משנה פירש רבינו הגאון ז"ל בירמי' י"ז מפסוק ה' עד ס"פ
ח' (כה אמר ה' ארור הגבר אשר יבטח באלים ויש בשר ודעו ומת' ה'
יסור לבו והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חררים במדבר ארץ
מלחה ולא תשב : ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מצטוח : והיה בעץ
שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חס והיה עלהו
רענן ויבשל בצור' לא : אב ולא ימשי מעשו' (פרי) פירש רבינו הגאון שם וז"ל :
כה אמר ה' הנה אומרו אשר יבטח באלים ואומרו וסם בשר ודעו יראה כפל
ענין במלות שונות והנה ב' קושיות ועוד אומרו ומת' ה' יסור לבו שאם שקו לקו
יבא עד עקור כל מצטחו מה' וישים אותו באלים לגמרי ולא צדיתוק למה ייחס
הדבר אל הלב ולא אמר ומת' ה' יסור מצטחו ועוד אומרו והי' כערער בערבה
איו' דמיון יש לזה אל הראוי אל ענשו ועו' אומרו ולא יראה כי יבא טוב ועוד
אומרו ושכח חררים כו' האם כל בוטח באלים יחוייב ילך ישכון במדבר :

אמנם יאמר כי יש בוטח באלים וזולתו ויש בוטח בעצמו וזה בגבורתו או
בחכמתו כי חכם לב אומר כי בחכמת לבו עושה ומצליח בממון
ובתחבולות

חסרי אבות

התחל כך הם דע"י שהגבאין מחזרין תדיר להתפרע ביסורין זה קוצה
גדולה להליון בעומדם לדיו והמקט' יואל לטעון על כל דבר פשע כו' .
וה' ברחמיו מעריך כנגדו היסורין שסבלו וילאו אלו באלו כמסז"ל
צילקוט מזמור ל"ב . וז"ש ויש להם לבני אדם הליון ע"מ קיסמוכו
דזה סמך גדול להגלל ציוס הדיו ועד"ז פירש רש"י צס"ס ר"ד דף
מ"ו ע"ב וז"ל ויש להם לצדיקים לסמוך ע"ז כשנפרע מהן ס"ידיקו
דיו ויאמר קסוד דין אמת עכ"ל . וממנו נקח לפרש ע"פ דרכינו
וכדי קלא תאמר שאין זה פרעון לז' והדיו דין אמת כי פורע
בפרועות פרעון גמור הוא וכמס"ל :

חית

בפרועות אמתו להכי מקמי זמנו בכליוס נפרעין דאז לריך לקבל
פרועות . ומשום דיש חולקין וכמ"ס מרן צ"י סם דהרי"ף השמיט
מיתרת רצא וביאר דעתו בצדק סבית דה"ד אס דיעבד קיבל אכל
לכתחילה יכול לאמר לא אקבל כ"א צבת אחת וכ"כ הרב"ש ק"ס"ק
י"ז והעלה דרך הוא דעת הר"מ והסמ"ג . לז"א ויש להם על מה
קיסמוכו כי הדיו הוא כמ"ס העיטור והרמב"ן ובעה"ת דלריך לקבל
פרועות ומדה"ד אינה יכולה לקטרג . וממילא ידענו כיצד תרי
דכל האומר הקב"ה וחרן וכו' ומליו דהקב"ה מרחם רח"ס רחמתי"ס
לראש נצר דתרויכו ויתנכו כי רחום הוא למפנר ענדי עפ"י הדיו
וז"ס דהיו דין אמת : א"צ אפשר לפרש בלופן זה דשיפור דברי

ובתחבולות עשה מלחמה ולא ישיט אל לבו כ"א התגבר על זולתו בזרועו מה' ואל שעריו ואם בחכמת לבו הצליח הוא יתברך נתן הדבר אל לבו כי לו חפץ הוא לגנוז היה מסכל דעתו ועל שלש אלה אמר ארור הגבר אשר יבטח באדם זולתו וגם אשר שם בשר זרועו עמדה לו כי גבור הוא ותושע לו זרועו לא ייחם הדבר אל ה' שעריו כי אם שם שער זרועו שאמר כי בשר זרועו הוא שעמדה לו ולא אמר כי ה' הוא זרועו ולא זרוע בשרו . ועל אשר נבחרת לבו הצליח ולא אמר כי ה' היה עם לבו ולא עשה כעו ומת ה' יסור לבו כי מסיר לבו מהיותו עם ה' לחשוב מחשבות שמאיתו יתברך להצליחו כי אם אומר שלבו נפרד מה' והצלחת השי"ת ולא ידע כי אם יבטח באדם יגלגל הוא ית' לעת הצורך ויפסד לכל צדדיו ואין לו מכיר כי אם כערער איש יחידו בערבה כי האדם אשר בטח בו ואיננו או נשחטנה דעתו ולא אבה לעזורו או ויילככו אחרי גוו ואין לו מושיע ועל הבוטח בעצמו בזרועו או חכמת לבו ולא בה' הלא יגלגל הוא ית' כי אין צ"ל שלא יצליח ע' עצמו כי אם אפילו בטוב הבא אל כללות העם לא יבנה הוא בכללם כד"א נתון עמי אנכי יושבת כי אם שיעשה הוא ית' כי גם זה לא ית' לו כי יבא הטוב והוא לא יראנו כי יבא הטוב או גולה וזהו ושכן חררים במדבר כו' והיושע כפול שהיא ארץ מליחה ולא תשז והוא פירוש אל אומרו חררים לשון רבים :

ברוך

הגבר כו' ראוי לשום לב כי מי לא ידע שהבוטח בה' יהיה ה' מבטחו ועוד אומרו והיה כעץ שתול על מים ועל יובל כו' כי אחר שהוא שתול על מים מה צורך היות על יובל שרשיו במימי שתילתו ולא עוד כי לא יהיה לעץ שתול על מים ממש טוב טוב הוא היותו על מקום לח מהיותו על מים ממש וגם היותו על יובל שרשיו שיראה שיתגלו מתחת לארץ ואין זה משום דרכם ועוד אומרו ולא יראה כי יבא חס עודנו מדבר על המשל שהוא העץ לא תדק בו ראייה ואם הוא על האדם טוב הוא שיראה החסם ולא יזוק בו משלל יראה אותו ועוד אומרו והיה עליו רענן יאמר מענין הפרי ולא יזכיר מהו שאינו עיקר ועוד אומרו ובשנ' בצורת לא ידאג כי הלא אדרב' מחיי' לראג על צרת ישראל ועוד אומרו ולא ימים מעשות פרי והראוי יאמר ויעשה פרי מאי ולא ימים מעשות ועוד איזה קשר יש לפסוק עקוב הלב עם הקודם וגם לא עם אחריו :

אמנם

יאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' ומלבד הכרעה שאני מתכרח עוד יתוכם לו שלא יצוה ית' את ה' ממלכתי ויהיה לו מבטח עוז כי אם יהיה ה' בעצמו מבטחו להצילו ולהטיב לו בעצמו ועוד לו כי יהיה כעץ כו' והוא כי הנה אמרו רז"ל על פסוק ועץ החיים בנותן הגן עץ החיים באמצע הגן וכל מימי בראשית מתפלגין מתחתיו וכל תופשי התורה תחת כלו והנה הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן הוא למעלה ממקום העץ ההוא כי הוא יוצא מעדן ומשך להשקות את הגן אשר בו עץ החיים וידוע כי אותו עץ החיים שבגן הוא כשתול בגן אך לא יבצר ששורש עיקר האילן ההוא הוא למעלה מהמקום שהנהר ההוא יוצא והתפשטות

מציאותו הוא כשתול בג"ע של מטה :

ונבא

אל הענין אמר כי האים אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו דומה לאילן השתול על מים שהוא כעץ החיים שבתוך הגן שהוא שתול על מים כמאמר רז"ל שכל מימי בראשית מתפלגין מתחתיו כבה תהיה נפשו בעץ החיים שמרוב מימי השפע שיושפע בהיות ה' מבטחו בכלל יאסור צדיקים רבים כאשר בכל עץ החיים ההוא ועוד ידמה לעץ הנהר כבה שעל יובל ישלח שרשיו שהוא כי גם שהוא מקבל השקאה מנהר הוא יובל היוצא מעדן לא יבצר שרשיו על יובל ההוא שהוא כי למעלה מהנהר ההוא ישלח שרשיו כי עץ החיים שורשו העיקרי למעלה כך נפש ורוח האדם גם ששתיקן למטה באדם שורשן למעלה בג"ע הארץ ולמעלה בעליון בארץ עליונה וכמאמר התנא כל ישראל יש להם חלק לע"ה שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי כמפורש אצלנו שהוא מאמרם ז"ל למה צדיק דומה לאילן שהוא נטוע במקום טהרה כו' שהוא כי שורשיו הנפש ורוח האדם הנם נטועים בארץ העליונה ונקראת הנפש שנאדם נצר מטעי שהיא כנצר שרשיו נשאר למעלה כי אין דבר רוחני משתלשל ונא למטה שלא ישאר מציאותו למעלה והוא שורשו :

ונחזור

אל הענין אמר שיהיה נפש הצדיק ההוא כעץ החיים שמציאותו בג"ע הארץ ושרשיו למעלה מעל הנהר היוצא מעדן כך שרשיו של נפש ורוח הצדיק הלו יהיו למעלה למעלה על הנהר ההוא שהוא במילוא העליון ולא עוד כי אם שלא יראה כי יבא חס והוא כי בבא חס רוגז לעולם לא יראה אותו כי במקומו לא יהיה חסם הדיון ההוא כי תנין זכותו וגם הגוף בעה"ז יאשר בארץ בשלשה דברים שהמה כוללות יופי כל טוב העה"ז שהם חיי בני מזוני ועל החיים אמר שלא בלבד מה שהוא עיקר האילן הוא הנפש שיהיה כעץ החיים הנזכר כי במקום אשר יהיה גס הגוף שהוא כעלה שבאילן המכסה את הפרי כך הגוף שהוא מכסה ולבוש אל הנפש גם הוא יהיה רענן שלא יכמה ויכלה כעלה האילן כ"א יאריך וגם מזוני אין צ"ל בשנים הטובות כ"א גם בשנת בצורת לא ידאג כי הוא ית' וזמין לו מזונו ומה גם בשאר שנים ועל בני אדם ולא ימים מעשות פרי :

אז

יאמר ובשנת בצורת כו' במ"ט ז"ל כי בשנת בצורת אסור לו לאדם לשמש מטתו אם לא יהיה חשוד בנים אמר כי בשנת בצורת שמתחסת הכצורת אל השנה ולא אל המקום שהוא כי הוא בצורת כולל בהם שאמרתי שלא יראה כי יבא רוגז שהוא החסם הנזכר כי במקום אשר הוא גר שם לא תהיה רעה ימשך ששם היות שלא ידאג שאינו חושד בנים עכ"ז לא ימים מעשות פרי שימש מטתו ויוסיף לעשות פרי כי במקומו לא תהי' חרפת רעב ולא יעזור עצמו מעשות פרי על שאר מקומות ושמא תאמר הלא נראה מי שיראה בוטח בה' ולא יכלה בדרך הזאת דע כי יש עקוב הלב מכל ואינו הוא באומרו מי ידענו כי האדם לא יראה ללבב ואני ה' חוקר לב כו' לתת לאיש כדרכו כו' ולכן שית לבד אולי זה מאותו הסוג שמראה לכל היותו בוטח בה' ולא כן לבו ואני נותן לו כדרכו :

פרק רביעי

בן זומא אומר וכו' פירש רבינו הגאון זלוק"ל בפ' אמרו וו"ל . והנה ארז"ל וקדשתו לכל דבר שבקדושה לברך ראשון לפתוח ראשון לטובל מנה יפה ראשון וכו' ועל פי דרכם זה יתכן אשר הערנו באמרו אני ה' מקדשכם ולא אמר מקדשו שהוא מעין ענין מאמרם ז"ל בתנחומא על פסוק כי מכבדי אכבד זה המכבד

בענין קדוש להיות לכבוד וע"ד זה אני מקדשכם שתהיו קדושים בעיני וחשובים לכבדכם הנה עדיין ראוי לשום לב מי הגיד לרז"ל במדרש תנחומא שאמרו מכבדי אכבד מדרש בת"ח אמנם יתבאר זה לפי דרכנו במשנת בן זומא האומר איזהו מכבד המכבד את הבריות שנאמר כי מכבדי אכבד וכו' :

ולבא

אל ביאורו נעתיק כל המעשה ונבאר אותה בס"ד וז"ל בן זומא וכו' ע"ד גמר המעשה . וראוי לשום לב . (א) מה היא כונת התנא בדברים אשר בא לגדור גדרן מוולתן שאם הוא על התנאים הצריכים להשגת נבואה אם כן במקום איזהו מכבד היה ראוי לומר איזהו ענין ויגדור גדרו . (ב) אופיו הלומד מכל אדם כי הלא זה יותר ידק בו תואר תלמיד

מתואר חכם . (ג) כי מה ראה במאמר התנא האומר איזהו חכם הוראה את הנוול שדחה אותו או אם מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי . (ד) הראיה שמיא מפסוק מכל תלמידי השכלתי כי הלא אינו אומר שש על לומד

ת"ח כי לה' המה ומשרתיו יקראו ככהני' בעבודתם וזהו יאמר וקדשתו אתה ישראל את הכהן לכל דבר שבקדושה לברך ראשון וכו' ולא תעשה כן על היותך ונתנה על ידו שתתכפר בעבודתו כי אם על בחינת כבודי כי את לחם אלהיך הוא מקריב כי על כן קדש הוא לאלהיו באופן שאופי אתה מכבד בכבודך אותו ותריות בזה כי גם אני אכבדך

עמו כי מכבדי אכבד וזהו אני ה' מקדשכם כאחד כי כמוהו כמוד תהיו שווי' לקבל כבוד ממני כי אומרו מקדשכם הוא ענין כבוד כאומרו וקדשתו שפירשו ז"ל לברך ראשון וכו' ואין מוציאין השמעות מפשוטו לגמרי כי אם יהיה

חסדי אבות

בחקירת הרמב"ם בשמנה פרקיו חי מי שטבעו טוב ובנקל מקיים המצוות הוא משוכח או מי שטבעו רע וכובש את יצרו ה"ז משוכח והסכים דטבעו טוב חשיב טפי דנפש רשע אותה רע וחילק בין שמיני' לשכליות עש"ב . וז"ל טוב ארץ אפים שטבעו להאריך אפו ואינו כועס מלד טבעו יותר מגבור שטורח לכבוש יצרו ולהאריך אפו ולמדנו מיהא דגבור הוא הכובש את יצרו והיינו הראי' דמייתי :

א איזהו חכם הלומד מכל אדם . שמעתי במ"ס פ"ק דע"ז דלמגמר מחד רבא בגירסא עדיף אך בסברא ממנה רבואתא עדיף וז"ל איזהו חכם כבצר קלם בגירסא כשהוא למד מכל אדם מ"מ דמאי דחסרי' הוא סברא וגמיר מכלהו רבואתא . וז"ל מכל מלמדי הכללתי סברא כי עדותך ביחא לי כצר גרסה נפשי :

איזהו גבור הכובש את יצרו קנא' טוב ארץ אפים מגבור וכו' . אפס'

לומדו מכל אדם נקרא חכם. ה' אומרו איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר טוב ארך אפים מנבון כי הלא תראה ראיה הפכית כי מאומרו טוב ארך אפי' מנבון וירא שהארץ אפים אינו גבור ואין יאמר שהוא תואר וגדר הגבור. (א) אומרו איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר יגיע כפיך וכו' מי אמר לו שמי שנאמר לו יגיע כפיך וכו' נקרא עשיר. (ב) מי אמר לו כי האוכל יגיע כפיו האומר שם הוא שמח בחלקו ולא שבעצבון ואכלנו. (ח) למה מביא פי' אומרו בכתוב אשרין וטוב לך אשרין בפה"ו וטוב לך בפה"ב כי הלא אין זה רק לתת טעם אל כפל התיבות כי מי שהוא מאושר יודע הוא שטוב לו ע"כ פירש בפה"ו וטוב לך לפה"ב ואריך לתת טעם מה ראה על ככה ומה הגיע אליו זה להטפל בהתכת תבות הכתוב ויראה שלא כענין. (ט) אומר איזהו מכובד המכבד את הבריות כי אדרבה הוא תואר מכבד ולא תואר מכובד. (י) אומרו שנאמר כי מכבדי אכבד וכויו יקלו כי הלא המה דברי ה' האומר כי מכבדיו יכבד ואין ילמוד משם למכבד את הבריות כי כבוד ה' שאני. (יא) אומרו וכויו יקלו כי הלא לא ילמד רק מאומרו מכבדי אכבד ולמה יביא וכויו יקלו לכלי צורך והוא דברי הפוך הענין האם לגמור הפסוק בלכבו לכו לא יחסד התנא ירבה דברים לכלי צורך ומה גם במלות כאלה: אמנם יתכן בכללות הענין בא לתאר תוארים הראויים אל הדברים האפשריים לטענות בהם בני האדם וירא והנה ארבעה המה התוארים אשר יתארים האדם הפך אמיתתם ובא להסיר מלכס והוא כי הלא אם יאמרו כי אחר הוא חכם בעיניו אמור נא מה הוא גדר החכם האומר יענה המלמד לכל אדם והוא אחר כבוד מלאה ומה תואר הגיבור הלא יאמר אשר יאבק איש עמו ויגבר עליו ויפילנו ארצה ובאומר אליו אמור נא תואר העשיר וגדרו הלא יאמר אשר רב חילו ואם יאמרו לו איזהו מכובד הנה יאמר אשר יכבדוהו אנשים ע"כ כנגד ד' דברים אלו דבר בן זומא ויגלה עפר מעיניו כל אשר עמ מראות עיניו מהביט אל האמת ואמר אשר יאמר כי חכם יקרא המלמד לוולת אין זה תוארו האמתי כי אם אדרבה הלמד מכל אדם כאשר נבאר בס"ד וכן אשר יאמר כי גבור הוא גבור הכח באיבריו לא כן הוא כי אם הכובש את יצרו אף אם חלש שנחלשים יהיה וכן אשר בלב כל איש כי עשיר הוא אחר כבוד מלאה וידו נהפוך הוא כי אדרבה רש הוא כי מרבה נכסים מרבה דאגה אך לא יקרא עשיר כי אם השמח בחלקו כמועט וכן אמר איזהו מכובד לא אשר יכבדוהו כ"א אדרבה המכבד את הבריות כאשר נבאר בס"ד:

עור

יתכן דרך שני והוא מחלוקת האחרונים במאמר הידוע מר"ל בגדרי תוארים המיוחדים לנבואה הלא המה חכם גבור ועשיר וענו כי יש מאחרונים אומרים דברים כפשוטו אך הלא על זה הפירוט קושית גדולה נופלת עליו והוא כי ייתכן יהיה איש דיוק חסיד ישר וגמלו והוא חלש או איש רש היאה ה' לחנוע ממנו שפט נבואתו על שטובתו או מזול גרמו לו יהיה חלש או על שחשכו כוכבי נשפו מלהעשיר נמצאת הנבואה תלויה ונתונה תחת הטבע או תחת המזל והלא כמו זר נחשב ע"כ יש מחכמי המחקר האחרונים הסכימה דעתו לומר כי גם מאמרים ו"ל באומרו חכם גבור ועשיר מעמד שלשון על כשרון החלוי בבחירה הוא ברביעית הוא הענוה ולפי זה אשר הביאו בגמרא ראיה אל הגבורה משיבור הלוחות יהיה כי לולא היות משה כובש את יצרו עד היות חומור וך וכמעט רוחני ע"כ עזר כח לשבר הלוחות מה שאין בלשם גבור כח גופני וכול לעשות וכן מה שהביאו ראיה אל עושר מפסוק פסל לך הפסולות יהיה לך יהיה בשום לב כי הלא יקשה שאם כל אשר התנבא עד אשר פסל לוחות שניות איך השיג הנבואה הגדולה מכלי היות עשיר עד לוחות שניות:

אד

הוא כי היה שמח בחלקו וה' עשה שם עושר בפועל יהיה לו וכן זאת יתכן היה בלב בן זומא כי התעורר על זה איך יעלה על לב תהיה השגת דבקתו יתברך תלויה במזל ולא בחסידות וכשרון המעשה ע"כ גור אומר כי מעמד שלשון תלויים בשלמות הכשרון ברביעית שהיא היות ענו וזהו איזהו חכם וכו' איזהו גבור וכו' איזהו עשיר וכו' ואחרי אומרו איזהו עשיר השמח בחלקו ראה והנה משנה שלימה ענינו המתקדש אל האשה ואמר על מנת שאני עשיר וכו' אלא שכל שני עירו מכבדין אותו מפני עושרו הרי כי גדר העשיר הוא היותו מכובד ואם כן איפה גם כן יתהפך שאיזהו מכובד מי שהוא עשיר על כן מה עשה אחרי אומרו גדר העשיר אמר איזהו מכובד המכבד את הבריות כלומר ולא היותו עשיר זהו דרך כלל כונת בן זומא אשר הגיעו לדבר דבריו אלה:

ונבא

אל התכת מאמריו קולקו והוא כי הנה היחל ואמר איזהו חכם ולא כיון אל ענין האומר הרואה את הנוצר כי יש ידבר על חכמת ההנהגה והמדות כי אם איזהו הוא האיש אשר ישיג גדר היותו חכם באמת ולא ימוט גדר זה ממנו הלא הוא המלך מכל אדם והוא כלל נפלא והענין כי אין אדם שם לבו ונפשו להשיג חכמת התורה עד הכירו חין ערכם כי רב ועצום הוא כי אז ימית עצמו עליה והוא גם היא תמצא עצמה להחכימו כי כח ואל לה כי לא בחכמות הנכריות העבריות כי חיות ורוחניות הנה ובמה יודע איפה מי זה ואיזהו הוא המכיר ערכה הלא הוא אם ילמוד מכל אדם את שמו כי אם יאמרו לאיש התקפון לשמוע מדוש אחד בתורה אשר לא ידעתו אך הוא מפי גער הקטן שקבל מרבו אם אמור יאמר הלא איש אנכי גדול ורב בשנים אם אקשיב אשמע מנער קטן איש כבודי וימנע מלשמוע מפני הנה איש כזה לא יחכם כי מפני כבודי קטנתי ישלך מרגליות דלית לה עימי אחרי גוו כי ככה יעשה כל הימים ויאבד קונו לא תורה ובמקרה רבי אלעזר בן ערך שמפני הכבוד שרפה יבאו חבריו אליו ולא הוא אליהם הגיע עד קרוא מקרא החרש היה לבס במקום החודש הזה לכא אך אם

אמר יאמר איש הנער הלז קראן לו או ארדוף איש ואקשיב ואשמע מפיו תורה כי לא אל זה אביט כי אם אל זאת התורה אשר תנא מפיו כי לא הנער הוא המדבר כי אם התורה עצמה אעלה על לבי כי היא המדברת אתי כי רוחנית היא כאשר נודע לאשר לו חלק בה הנה האיש הלז נכון לבו בטות יהיה שהשג ישיג חכמת התורה כי בא עד הכיר ערכה ולא יסקוט האיש עד חכם יהיה צלי ספק ומה מתקו אחרי רז"ל כי נעמו במדרש משלי מאמרים למה נמשלו תורה למים מה מים אין הגדול מתבייש מלומר לקטן השקיני מים כך התורה אין הגדול מתבייש מלומר לקטן למדני פירק או הלכה: **וזה** מאמר התנא איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר מכל מלמדי השכלתי והוא כי הוקשה לו כי מהראוי היה יאמר מכל מלמדי למדתי וגם מה ענין כי עדותיך וכו' אך אמר מכל מלמדי שלא נעלתי בשום מלמד אם קטן או גדול יהיה נעשיתי משכיל שהוא שהתחכם והטעם הוא כן לא תחזיתי בלבי שהם מד הוא היה הדבור כי ולא היה כבודי כי מלך וגדול הסנהדרין אני כי אם העולה על רוחי היה כי עדותיך עצמן שיחה לי הם היוצאים מפי המלמד הן עצמן היו שיח' לי כי הן היו משמיעין עמי ואם כן מה לי אם יאלו מפי קטן או גדול. איזה הוא גבור כלומר תכלית הגבורה הנקרא גיבור שאין למעלה הימנו הוא הכובש את יצרו וסביא ראיה מאומר ומושל ברוחו מלכוד עיר כי מושל ברוחו הוא הכובש את יצרו ולא הביא מארך אפים האומר בכתוב וביאור הכתוב לדעתו הוא טוב ארך אפים ועובר על פשעו מנבון המחקק מאשר עשה לו רעה אך לא הגיע לבס לוכד עיר שאינו מושל ברוחו ורוחו בשאר דברים. אמנם המושל ברוחו שכובש את יצרו תמיד הוא טוב מלכוד עיר והוא כי יש דמיות בלד מה לכובש את יצרו ומושל ברוחו עם לוכד עיר כי כאשר הבא ללכוד עיר יהיה לו עיכוב מלד היות בני עיר רבים והוא אחד עוד שנית כי הם תושבי העיר והוא מקום תולדותם ובקיאים במצואים ובמבואים יותר מזה הלכוד שצא מחוץ לעיר עוד שלישי שאינו רוצה להורגם רק ללכוד את העיר כאשר הוא למשול בהם ויעבדוהו באופן שהוא יחוס עליהם לא יחוסו עליו שהוא חפץ בקיומם והם חפצים במיתתו ויהיה כל להסתכן בידם כן של אלה ימצאו באדם הכובש את יצרו כי לא האברים הם חומריים נמשכים אחר היאה"ר ועוזרים אותו ורבים המה לעומת היאה"ר שהוא יחיד בערכם וגם השנית הנמצא בלכוד עיר שהוא היות בני העיר מושרשים בה כן במושל ברוחו הוא מושל ביה"ר וכלל האברים שהם מיוס הולד האדם מה שאין כן ביה"ר שאינו בא עד י"ג שנה וגם השלישית ימצא בו שאין היאה"ר חפץ בביטולם כי הוא צריך אליהם לעבודתו יתברך והמה חפצים בביטולו ויקרא הכובש את יצרו גבור מלכוד עיר מלד שלכוד עיר מנגדיו חוץ מעצמותיו וזה מנגדיו כי בעצמו והוא נקרא גבור באמת: איזה הוא עשיר השמח בחלקו הביא ראיה מפסוק יגיע כפיך וכו' אפי' שאינו מפורש בכתוב שעל שמח בחלקו ידבר ולא על הנקרא עשיר הנה ע"כ פירש כפל כונת הכתוב באומרו אשרין וטוב ואמר אשרין בפה"ו שיראה לכלי צורך אך אין ספק כיון להודיענו מאין לו שעל שמח בחלקו ידבר והוא כי מהכרח הכפל צ"ל אשרין בפה"ו וכו' וא"כ אם הוא יגע לאכול ואינו שמח בחלקו כי אם קץ על יגיעו הנה זה לא יקרא מאושר בפה"ו וא"כ מוכרח הוא שהוא שמח בחלקו ואין לו דאגה ויא לא יקרא עשיר מפני כי אומרו יגיע כפיך וכו' הוא מתן שר לירא את ה' הנוצר למעלה כי בן יורה פשט הכתובים כאשר ביארונו במקומו שכיון אל שלשת מיני אושר שבעה"ו שני הם חיי ומוזני באומרו יגיע כפיך וכו' ובשני באומרו אשתך כנפן בו ובשני באומרו וראה בניס לבניך בו כמפ' במקומו: ואמר איזהו מכובד בו' כלו' אל תחשוב למכבד אשר יכבדוהו הבריות באופן שהעשיר יקרא מכובד שהכל יכבדוהו אך איזהו מכובד המכבד את הבריות שהוא מזה עובד שהוא קטן בעצמות האדם ולא אושר תלוי בזולתו וכן בעשיר אמר השמח בחלקו שהוא קטן בעצמו ולא תלה בריבוי ממון שהוא דבר חוץ ממנו ודבר האבד וגם מפני שמרבה נכסים מרבה דאגה ואין יקרא עשיר וגם דעתו שלא יקרא מכובד מכובד כבוד מבני אדם כי אם ממלך הכבוד יתברך והביא ראיה מפסוק כי מכבדי אכבד אפי' שלא ידבר רק במכבד את המקום אך הוא מק"ו והוא כאשר נשים לב אל הביאו סוף פסוק וכויו יקלו לכלי צורך אך הוא מאמרים ו"ל בספר חוזה"ר חש הקב"ה על כבוד הצדיק יותר מעל כבוד עצמו כי הנה ירבעם היה מקטיר על המוצא לע"ו ולא נגפו ה' ובשלוש ידו לתפוש בנביא מיד ותיצב ידו וכן ארז"ל בבר' החמור הקב"ה בכבוד הצדיק מכבדו שעל כבוד הצדיק אמר ומקללך אאור שהוא צדיק עשה ובכבוד עצמו אמר וכויו יקלו מעצמם ע"כ: **ובזה** נכא אל הענין כי אחר שמפסוק וכויו יקלו נלמד כי גדול כבוד הצדיק לפניו יתברך מכבוד עצמו הנה מה ראה אל האומר כי המכבד את הבריות שהוא את הצדיקים ודאי יכבדוהו יתברך יותר מהמכבד את עצמו א"כ באומר שמכבדיו יכבד כל שכן שיכבד את המכבד הצדיקים שידוע שלא אמר המכבד את הבריות רק על המכבד את הצדיק ולא את אשר לא נאס לו כבוד ולפ"ו יתיישב מה שהביא התנא סוף הפוך וכויו יקלו שיראה דברי מותר: אך כיון אל הנדרש צ"ל כמו שכתבנו כלומר מי הכרחי לומר שאת המכבד את הצדיק יכבד הקב"ה הלא הוא אומרו וכויו יקלו כי משם הוא הק"ו כמדובר: ובתנאומא אמרו פרשת בראשית ו"ל מכבדי אכבד מכבד בני תורה והוא מעין מאמרנו והוא שהוקשה לנו כי במה מכבדים את ה' ויצר להם בפה"ו כי זו הלא קושיית צדיק ורע לו לזה אמר המכבד בני תורה כי ברית ברותה היא שייטב לו ויכבוד גדולא מאתו יתברך וזהו איזהו מכובד שהוא בודאי מכובד המכבד את הבריות:

איזה עשיר בו' פי' רבינו זצוק"ל בקהלת ג' פסוק ק"ב וז"ל. לבא אל הענין נקדים

נקדים ראשונה כי כל המשינות לא נעדרו מכל קדמונינו כדור ושלמה ודומיהם
אפילו הנאמר גם כסם יחיד ומה גם כשליח חלק. והנה ארז"ל שאלה משה
רבינו ע"ה את הקב"ה אומר אלעזר בני אומר פרש בת שנתה וכו' וכן על
האומר משה קבל תורה מסיני כו' שהיה ראוי לאומרו בתחלת סדר זרעים
שהוא ראשית כל סדרי תורה שנצל
פה ואמרו שהוא להורות כי גם
כל המוסרים שצרכות שאלה כל
איש ואיש תוכחת מוסריו הכל קבל
משה מסיני ונמסר לדור דור והנה
מכללם הוא בן זומא אומר וכו'
חזירו עשר השמח בחלקו שנאמר
יגוע כפיד כי תחבל אשריך כו'

ועוד ראוי לשים לב איך ילמד שמה בחלקו מפסוק יגיע כפיד כי תחבל כי
הלא באשר אין לו מה יחבל כי אם מחלכתו אין לו חלק לו שמה בחלקו
אך הוא כי מי שחינו מצטרע על עונות הע"ז ואוכל מיגיעו כי הוא שמה
בחלקו כי כל ישראל יש להם חלק לעה"ב ובחלקו של הע"ב הוא שמה:
ונבא אל הענין הבאוב והוא כי אחרי אומר מחשפט מעוקל הנעשה
בעיר על קלקול בני אדם והוא דבר יתעצב איש בראותו הדבר
הרע ההוא ואיככה וכל ענין חת"ה בשמחה ונכונ לבד כמשפט לאוהבי
שמו יתברך ע"כ אמר וראיתי כי אין טוב לדבר הזה מאשר ישמח
האדם במעשיו המיוחדים לו הם מעשיו הטובים כי כסם
יגיע לו בעה"ב כי הוא חלקו שנאמר בו חזירו עשר השמח בחלקו
הוא חלק שלו בעה"ב וזה אמר ישמח במעשיו כי הוא חלקו שנמצא שמה
בחלקו והוא עשיר ואשריו בעה"ז וטוב לו לעה"ב וס"ת למח אנהא את
האדם על קלקול הדיון שמקום המשפט שמה הרשע וכו' במה שיטמה במעשיו
עצמו ואמרתי שאין טוב מתקן זה ולא אנהמנו על מה שיתעצב לראות
נקמות ק' כמצדיק רשע ומרשע צדיק כמאמר הנביא מצדיק רשע וכו' והיה
כאכל קש וכו' שרשם כמק יהיה ופרשם כאבק עלה וכו' הלא הוא כי
אולי המתעצב על הדבר לא יחיה עד עת פקודתם מצדיק רשע ומרשע
צדיק ומי יביאנו אח"כ לראות במפלתם וזהו אומרו פי מי יביאנו לראות
במה שיהיה אחריו כלומר מה שאמרתי כי אין טוב מאשר ישמח וכו' ולא
בחרתי בראות רעשתם הוא כי מי יביאנו וכו':

במשנה ב' בן עזאי אומר הוי רץ למצוא קלה וכו' פירש רבינו הגאון
זצ"ל בפרשת אמור וז"ל:

ושמרתם מצותי וכו' וזאת האמור יאמר דרך אחרת והוא ענין מצוה
גוררת מצוה שאומר הוא יתברך ושמרתם מצותי שהם
מצות ל"ת וזה יגורר לכם כי וטעמים אותם את מ"ע אני ה' המצוות אלהם
בזה וכן לא תחללו את שם קדשי שתשמרו מלעשות דבר שיש בו חילול ה'
כענין ר' יוחנן דאמר היכי דמי חילול ה' דשקילנא בשרא מטבחא ולא
יהבינא דמי לאתרי או כרז דאמר היכי דמי חילול ה' כגון אנהא אי
מסוגיא בלא צינא ובלא תפילין והדיקש בדברים אלו. והנה אין ספק כי
הזהיר לבנותי חלל את ה' יבטח בה' שאם יבא לידו לקדש את ה' שיקדשו
בדברים שיהרגו ואל יעבור כי אשר נזהר לבנותי חלל יביאנו ה' לקדש שמו
יתברך גם כן כי מצוה גוררת מצוה וזהו לא תחללו את שם קדשי וכו'
לומר כי ממה שלא תחללו את שם קדשי על ידי כן נקדשתי בתוך בני
ישראל כי יגורר לכם לקדש שם שמים בדברים שהוא נסיון ומצוה שאין למעלה
הימנו כי אני ה' מקדשכם בגדר המצוה והוא מאמר התנא במסכת אבות:
בן עזאי אומר וכו' והנה ראוי להעיר ראשונה דקדוק הלשון
באומרו הוי רץ וכו' וזכור וכו' ולא אמר רץ

למצוא קלה וזכור מן העבירה וגם בענין המשנה כי באומרו הוי רץ וכו'
שמורה גוררת מצוה יראה שאם לא היתה גוררת מצוה לא היה ראוי להיות
רץ לעשותה ולא כן הוא כי שם מצד עצמה ג"כ ראוי לרצון למצוא וגם
מכלי תגורר עבירה עבירה ראוי לברוח ממנה. (ב) למח העבירה לא אמר
מן העבירה קלה כמו שאמר במצוה כי הלא גם מעבירה קלה ראוי לברוח.
(ג) אומרו מן העבירה כה"א הידועה והראוי היה יאמר וזכור מעבירה.
(ד) למח צריך גדר בריחה והיה די יאמר והשמר מעבירה. (ה) אומרו ושכר
מצוה מצוה וכו' אם הוא טעם אחר היה ראוי יאמר ושכר מצוה בוי"ו
ואם הוא ענין אחד עם הקודם הנה איננו דומה לו. (ו) כי יראה משולל
הבנה כי איך תהיה שכר מצוה מצוה האם נאמר שכר פעולת השכיר
פעולתו הוא אינו חלל דמי שכירותו והדיקש בקושיא זה באומרו ושכר
עבירה עבירה:

אמנם הנה פתח דבריו בא ללמד דעת לעבוד את ה' הלא הוא פי
אם יאחו צדיק דרך לעבוד את ה' ומה גם דרך חסדיות לא
יעשה אותו לפרקים כי אם יורגל בו עד יעשנו בטבע שאם לא כן תמוס
המדה טובה ממנו ומה גם אם עליו יסחקו הרואים יאחו במדת החסדיות
ואח"כ יעצבו ויבטו ונסאלת הכל יעצבו
ע"כ צריך יהיה תמיד הולך וחוק
מאוד עד תהי לו הרגל בדבר טובי
וזה או' הוי רץ למצוא קלה וזכור מן
העבירה הכל לשון הווה כלומר הוי
רץ תמיד כי תהיה רגיל בריצה למצוא
וכן צורה לשון הווה מן העבירה ולא
אמר רץ למצוא קלה וזכור כו' ולענין

המשנה הנה הדרך הראשון שחשוב יפול לב אדם עליו הלא הוא באומרו
הוי רץ וכו' לומר יתרחק מדרך עובר לסוחר כי דרך התגרים שבוזומן
סחורה שהריוס מועט מחשכלים ואומרים הנה זה כעת לפנינו נמתין
ונראה אם תזדמן סחורה שהריוס גדול ואם לא תבא הנה הקלה לפנינו
ונעשה אח"כ לאטנו אמר אל תעשה כן במצוה קלה לומר ניהא עד נראה
אם תזדמן חמורה ולא נבטל מעתה להטפל בקלה ואם לא תבא החמורה
בקדוב אז נטפל בקלה כי אם הוי רץ מיד בברירה למצוא קלה כי לומר
שבהמשך ממנו תבא לך אחרת לא כן הוא כי אדרבה אם תעשה זאת
תזדמן אחרת כי מצוה גוררת מצוה מה שאין כן בהפסדך ממנה ולא
יעלה על רוחך כי תרוץ למצוא אחד שלמצוה אחת אתה רץ כי אם לרבות
כן כל הנגזרות קלות וחמורות וגם בעבירה כיוצא בזה והוא כי אפשר
יאמר איש אם תזדמן עבירה קלה די לנו בהמנע מעשותה כדרך התגר בראות
הפסד במקחו אך לברוח ויתרחק מאוד מכל הדומה לכעור או מבוא חליה
אין צורך בשביל עבירה קלה לזה אמר לא תעשה כן רק וזכור מן העבירה
כה"א הידועה כלומר העבירה הדומה אל האומר היה הקלה לעומת מצוה
קלה שהזכיר כי אין לך להסתכל באיכות העבירה אם קלה היא לבדתי
בורה כי איך בורה מאחת כי אם מרובות כי עבירה גוררת עבירה ונמצאת
בורה מכולן ושמה תאמר למח המצוה גוררת מצוה והעבירה גוררת עבירה
לו"א ששכר מצוה וכו' עניינו ששכר מצוה בהאי עלמא לובא זולתי שעושה
הקדוש ברוך הוא כמלך או שר את אוהבו האומר שאומר לו עשה לי
אומנות פלוני בשכר רב ואם תעשה מיד אתן לך אחרת ולא יחסר לך
במה שתרויח תמיד שכר טוב כן הקב"ה לעושה מצוה מומין לו אחרת שריוח
בה כי אין שכרן בעה"ז וכן בעבירה המורגל בהן והשטן מומין לו עבירה
שיאבד בה שכרן מה שכר עשה:

עוד יתכן בכונת התנא והוא בהקדם ענין מוסר נאה אשר טוב לגבר
יהי לו כנגד יעשה ולא ילוח מעניו הלא הוא כי ימעטו בעניו
זכויותיו לשני סבות א' אולי יהיה לו כסם דר פניה ולא היו לשמה שנית
אולי מעט אשר היו לפניו גבו אותם ממנו כמאמר יעקב קטונתי מכל
החסדים ק"ו לשאר העם אולי לא נשאר לו גם ה' ע"י כמה חסדים טובים
והנאות אשר הציילו ה' וזאת אשר נעשה לו גם ולא הכיר בנסו באופן יאמר
כן הוא משולל מצוה וישים נגד עניו כי לא כן העבירות כי מי האיש אשר
יתפאר שאין לו עבירות כי אדם אין שחבר ממנו לפחות א' וזאת אשר הוא
יתברך העביר ראשון ראשון כאשר ריחל לעשות אותן: הקדמה שנית גלויה
ומפורסמת כי המצוה שאדם עושה היא עצמה המאירה לו ומעטרות ומענגות
ככתוב אללנו על פסוק ואת צדיקים ישלם טוב כי הטוב עצמו שעושה
הוא תשלומי פעולתו כי האור שהפליג בעשותה נעשה ממנו מלאך והדיקש
בעבירה כי היה תיוסרנו פה ובגהינס כי כמספר עונות שעשה הם מלאכי
מבלה הממקרים אותם בגהינס כי הן כי כל אחד נעשה משחית ומשחיתו
בידו והוא מאמר הכתוב ותמוגגו ביד עוניו ואומר תוסרך רעתך ואומר חטאים
תרקד רעה:

ונבא אל הענין אחר הוי רץ וכו' לומר יהיה בעיניך כי מיעוטי מצותיך
אשר עשית וכו' רץ תמיד למצוה גם שתהיה קלה וזכור מן העבירה
הידועה לך אשר לא יבצר ממך כי תדע יש לך עבירה ידועה לך לפחות אחד
אחד וס"ת הלא בכל חלוקה יש עליה קושיא כי במה שארוץ למצוה קלה
מה תתן ומה תוסיף לי מצוה שארוץ לעשותה ואשר אחרת וזכור מן העבירה
למה אחרת בורת אשר לא יצדק כ"א על מי שרודפים אחריו ומן הראוי
היה תאמר אלי והזהר מן עבירה ע"כ על הקושיא הא' שעל אומרו הוי
רץ למצוה קלה אמר אל ימעט בעיניך לעשותך מצוה אחת כי הלא זאת
תמלאך מצות כי בלא מצוה גוררת מצוה וא"כ כאשר זאת תביא לך אחרת
גם

חסרי אבות
תהי צו לכל אדם והחכם עיניו צראשו מרחוק יריח כי אפשר לזה
האדם להזיק ושמירתו עליך. הנה צבוא דואר הגיע עדיך ותלא לא
תפחד הרבה לחשוב רע ויראה בעיניך כל דבר קטן מופלג כי זו מד"ה
בחז"ל לכלה עין ולהאדיב נפש ולמעט בלימוד וסדר עבודה כי הגם
שאין לך אדם שאין לו טעם ולכן אל תצווה. כל קבל דנא אין לך דבר
קשה שאין לו מקום ריוח והללה ולה' הישועה לכן אל תהי מפליג
במתחבבת ודמיון לכל דבר כאלו הוא כר גבוה ותלול:

ב ששכר מצוה מצוה פירש מו"ה שכר מצוה היא המצוה עצמה קנטע'
ממנה מלאך רחמים יליך צעדו ולקרת נקמתו היא בעצמה השכ'
קלה וכן בעבירה נעשה ממנה מלאך חבלה להענישו וזה סכתו ושכר
עבירה העבירה עצמה:
ג אל תהי צו לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר וכו' אפשר לפרש
אל תהי מפליג לעשות גדולות יותר בגו"ס והפלגת הפחד כי יצר
לכ האדם וחקלר נפשו מהפחד כי האף אמנם אשר אנכי מאוך אל

גם האחרת זאת תעשה לך כן עד אינן ואשר אחרתי וברח מן העבירה אל יקש' בעיניך או' ל' בריחה כי דודקאין כי אתה דע לך כי עביר' גורר' עביר' וא"כ אשר לא יבצר ממך שעשית היא תגורר לך אחרת נמצא כי רודף יש אותך כי אינו עבירה שעשית רודפת אותך לגורר לך אחרת וע"כ צריך אתה לברוח ממך כבורח מפני אויב והוא אחר

מתחלה מן העבירה כלומר הידועה לך שלא תעדר ממך לפחות אחת וש"ת וכי האם כח או רוח חיים יש בפעולת המלאה או העבירה כי זו תגורר מלאה וזו עבירה לזה אחר אל תתמה על החפץ כי הלא דע ששכר מלאה מלאה והוא ענין ההקדמה השניה שכתבנו

כי המלאה עצמה נעשה מלאך ומאשרתו בהארה ותענוג נמרץ והוא שכרו וזהו שכר מלאה מלאה עצמה וכמאמרנו על מאמרם ז"ל לדיוקים ויושבים ועטרותיהם בראשיהם מצותיהם עצמן שנעשים עטרות רוחניות וכן שכר עבירה היא העבירה עצמה שנעשית היא כח הטומאה שהוא משחית להשחיתו והמשחית נקרא גם הוא הטא' כמאמר ספר הזוהר על גס ה' העביר חטאתך א"כ אומר מעתה כי אחר שיש למלאה כח להיות שכר המלאה כי תעשה מלאך קדוש ויש כח בעבירה להעשות מלאך משחית איך לא יהיה כח למלאה לגורר מלאה ולעבירה לגורר עבירה כל אחת ואחת למיניה וכן זאת כוונת הכתוב כמדובר :

עוד

יתכן בכתוב והוא אשר כתבנו באומרו ששכר מלאה מלאה שהוא כי המלאה עצמה נעשית הוויית קדושה עד עשותה מלאך וכעובדא דגמרא על ההוא דאעסק במסכת חגיגה וזה יאמר פה ושמתם מצותי ולא בלבד יהיה שחיותו לכס טובה עד שחיותו ונעשה רצוני כ"א שגם ועשיתם אותם כי ממש עשיתם והווייה חדשה תעשה בהם כאלו אותם ממש אתם עושים והוא כי כל אחד נעשה מלאך וזה למעשה שגמ' ה' ואין מצותי כמצות בשר ודם שאין במקיימם רק עשות רצון מלאך וזהו אני ה' וכנודע מחכמי האמת כי גם לתורה ומצותיה יש שייכות עמו ויתברר כי הוא תורתו חכמתו ומעשיו אחד הוא יאמר ועשיתם אותם נמצאת שמה שעשיתם אותם הלא אני ה' :

גם

פירש רבינו הגאון זק"ל על הא' משנה בתהלים י"ט פסוק י"ג . שגיאות מי יבין וכו' הנה יש שני מיני שגיאות א' שיועד הדין אלל שגוה במציאות כענין חשב על החלב שהיה שומן ואכלו או שבה שהיה שבת ועשה מלאכה שנית שנעלם ממנו הדין ולא ידע על דבר שהיה אסור ופעלו והיא שגגת תלמוד אחר על הבחינה הראשונה שגיאות מי יבין כלומר לא יאדם השוגה כי לא נאמר למה לא שמת לבך להשמר שלא הבנת מתוך דבר שקדם לשוגג הזה שיצא זה לידך כי הלא מי יבין שיאמר לו שיחשוב על החלב שהוא שומן כי אינו דבר נמשך מדבר אחר אך הסוג השני שהוא מנסתרות שנסתר הדין ממני שהיה שגגת תלמוד בזה אנטרך לחלות פניך שתקני בל אכשל במה שיש לי שגגת תלמוד לבלתי העלות עלי זדון ולא בלבד אלה פניך שתקני מן השוגג כ"א גם מודים הם הזדונות ואינו אומר שלא אחטא מויד כי אשמתי על עצמי אך הוא כי הזדונות שעשיתי כבר חשך עיניך מהם אל ימשלו בי לגורר לי זדונות אחרים כענין עבירה גוררת עבירה ואחר אומרו ה' דברים אחד שינקו מנסתרות וגם מודים אל ימשלו בי יאמר על מאי דסליק מניה אז איתם לומר אל תקשה בעיניך ה' שאלתי זאת שתחשכני מודים כי אינו שואל שתמעני מלחטא מויד ותתקן בחיאתי כ"א שאז איתם כי לא תניח את העבירה שתגורר לי אחרת ממכרת אותי כ"א שיהיה כחם בעל תמימות שאין לי מכירה להרע ועל הראשונה דפחת דבר שהוא מנסתרות כקני היא שגגת תלמוד אחר על זה ונקיתי מפשע רב שע"י מה שתקני משגגת תלמוד לא לבד אהיה נקי ממה שעולה זדון שיאמרו לי למה לא למדת כ"א גם אהיה נקי על פי דרכי מפשע רב שהוא פן אחטא ממש מויד גדול והוא שאם דרך משל בשגגת תלמוד אשפוט דין אשר לא כדת אחרי כן ימשך מזה פשע רב והוא שאם אדע אחרי כן כי טעיתי בדין מפני הכבוד לא אשוב להפך הדין כי אם אדרבה אחזיק באשר דנתי ואומר כי יפה דנתי ונמצאתי מעות משפט שהוא פשע רב ובמתקן לשונו הורה לנו מאמרנו על מאמר

התנא מלאה גוררת מלאה ועבירה וכו' ששכר וכו' ושכר וכו' כי הלא אומרו ששכר מלאה עבד הלשון הוא כנותן טעם אל האומר ואינו . וגם איך שכר מלאה מלאה אך אחר אומרו מלאה גוררת מלאה ועבירה גוררת עבירה אחר אל תתמה מי נתן כח בפעולת מלאה או בעבירה לגורר כי אין גם רוח חיים לו"א דע כי שכר מלאה הוא המלאה עצמה אשר אין זה רק שהמלאה נעשית מלאך והוא מאיר לו ומעטרו ומענגו כענין לדיוקים ויושבים ועטרותיה' בראשיהם שלא אחר ועטרות לומר עטרותיהם כלומר שלהם שהם מלאכי' שעשו במצותיהם וההיקש בעבירה שנעש' שטן והוא הדן אותו בנהי' וגם פה באומרו ותמוגגנו ביד עונונו וזהו שכר מלאה מלאה ושכר עבירה עבירה ועבירה גוררת עבירה כי חיים וקיימים הן אשר כח בן לגורר וזה כיון המשורר באומרו גם מזד' ולא אחר מזדונות לומר כי נעשים קטיוגורים חיים על כן צריך תפלה שאל ימשלו בי כמדובר :

גם פירש רבינו הגאון זק"ל על הא' משנה במשלי י"א וז"ל : או יאמר מעין הקודם והוא כי הנה ידוע מאמר התנא מלאה גוררת מלאה ועבירה וכו' והקשה שלמה בחכמתו ואמר הן אחת כי טוב הדבר שזדקת תמים אשר החל בה בעשות מלאה תישר דרכו לעשות יותר אך עבירה למה תגורר עבירה ויתקלקל דרכו רק וברשעתו הראשונה יכול רשע ולא יאריכו לו כי לא לו בלבד הוא קשה שמתרבה טומאתו בו כי אם גם לזדיוקים שנתפסים בהרבות הרשעים עבירות כי הלא זו רעה חולה שזדקת ישרים תזילם מכל רעה ותגן בעד עצמם וימותו בעד זולתם וזהו ובהות בוגדים ילכדו ולא ברשעתו היה נופל רשע לא היה מגיע לזדיוק מעשה הרשעים על כן השיב ואמר צמות צמות האדם וכו' לומר כי הלא הוא יתברך חושב מחשבות לבד ימות אדם חייב רק ימות וכאז על כן יאריך לו בתקוות התשובה וזהו צמות אדם עולנו רשע תאבד תקוה של תיקון לכן יאריך לשלל ימות רשע אולי ישוב כי יש תקוה וש"ת למה לא יחוש לזה הוא יתברך בהיות כופר לזדיוק רשע לו"א ותוחלת אונים אבדה כלומר כי הוא יתברך יודע העתידות בהיות שתוחלת אונים אבדה שאין בו תוחלת לשוב ולא ילא מזרעו טוב או לזיוק מזרע נחלץ וכו' מעין ענין מרע"ה כח המזרע שפנה כח ובה בכל הדורות הבא' ממנו ולא ראה זאת ממנו דבר טוב אז ויך וכו' ויתר הכתובים על דרך הקודם :

רבי לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח וכו' . פירש רבינו הגאון זק"ל בפ' ברה סיני וז"ל : איך שיעור הכתוב הלא באונות דברים תחשוב כי בכבוד חברך אתה נוגע ולא כן הוא הלא ויראת מאלהיך כי בכבוד אלהיך אתה נוגע כי הוא אני ה' אלהיכם אלהי שניכם כי גם נפשו חלק אלוה ממעל כמוך ונמצאת נוגע במה שהוא חלק מאתי ומזהו מי שאני מכנה אלהותי עליו עמד כי אלהיכם אני כאחת שלך ושלך וזה מוסר נאה שאל יחשב אדם את עצמו לטוב מזולתו כי קטן וגדול הם הוא וכו' והוא כמפורש אצלנו בתקומת שהוא ענין מאמר עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה כי אין ניכר החשוב והנלתי חשוב רק באותו העולם כי אל דעות ה' יכיר את מקומם ויעמוד לכל איש ואיש במקום הראוי לו וזהו קטן או גדול שם הוא וכו' לומר מי שהוא קטן הערך או גדול שם הוא משל"כ בעה"ז שלא יוכר וכן ימצא שם עבד יהיה חפשי יותר מאדניו לפי מעשיו כי זה משמעות המ"ס כד"א לרעותה הטובה ממנה ובכן שיבחו אהובים ורוממו לאחד מהשלמים שלא ראה איש מימיו שלא כיבדו ויהי בעיניו לטוב ממנו כי הוא ה' או' אם קטן בעיני' ממני הוא לא יכיר לו כ"כ עונות ואם גדול בעיניו הוא יהיה לו יותר זכות ואם חכם ממני וזכותו מרובה ואם חכמתי אני יותר אשמותי גדלו על אשמותיו כי הוא ידע במה יכשל כאשר יחטא מה שלא כן אנכי וההיקש בזה בכל יתר בחינות ועל כן הזהיר ר' לויטס איש יבנה באומרו מאד מאד הוי שפל רוח בפני כל אדם שהוא כי יהי' כל אדם בעיניו טוב ממנו כמדת האיש ההוא שהוכרנו הפך המענה את חברו בדברים כמדובר : וע"פ דרכנו נשית לב אל מאמר התנא הנזכר במה שכתב ואמר מאד מאד וגם באומרו שתקוה

רבי לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח וכו' . פירש רבינו הגאון זק"ל בפ' ברה סיני וז"ל : איך שיעור הכתוב הלא באונות דברים תחשוב כי בכבוד חברך אתה נוגע ולא כן הוא הלא ויראת מאלהיך כי בכבוד אלהיך אתה נוגע כי הוא אני ה' אלהיכם אלהי שניכם כי גם נפשו חלק אלוה ממעל כמוך ונמצאת נוגע במה שהוא חלק מאתי ומזהו מי שאני מכנה אלהותי עליו עמד כי אלהיכם אני כאחת שלך ושלך וזה מוסר נאה שאל יחשב אדם את עצמו לטוב מזולתו כי קטן וגדול הם הוא וכו' והוא כמפורש אצלנו בתקומת שהוא ענין מאמר עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה כי אין ניכר החשוב והנלתי חשוב רק באותו העולם כי אל דעות ה' יכיר את מקומם ויעמוד לכל איש ואיש במקום הראוי לו וזהו קטן או גדול שם הוא וכו' לומר מי שהוא קטן הערך או גדול שם הוא משל"כ בעה"ז שלא יוכר וכן ימצא שם עבד יהיה חפשי יותר מאדניו לפי מעשיו כי זה משמעות המ"ס כד"א לרעותה הטובה ממנה ובכן שיבחו אהובים ורוממו לאחד מהשלמים שלא ראה איש מימיו שלא כיבדו ויהי בעיניו לטוב ממנו כי הוא ה' או' אם קטן בעיני' ממני הוא לא יכיר לו כ"כ עונות ואם גדול בעיניו הוא יהיה לו יותר זכות ואם חכם ממני וזכותו מרובה ואם חכמתי אני יותר אשמותי גדלו על אשמותיו כי הוא ידע במה יכשל כאשר יחטא מה שלא כן אנכי וההיקש בזה בכל יתר בחינות ועל כן הזהיר ר' לויטס איש יבנה באומרו מאד מאד הוי שפל רוח בפני כל אדם שהוא כי יהי' כל אדם בעיניו טוב ממנו כמדת האיש ההוא שהוכרנו הפך המענה את חברו בדברים כמדובר : וע"פ דרכנו נשית לב אל מאמר התנא הנזכר במה שכתב ואמר מאד מאד וגם באומרו שתקוה

חסדי אבות

חמץ דטעמי דחמץ יתנס בגאווה . ולא עוד אלא אפי' בתערובות שני לדעת הש"ך וסיעתו מחמרינן בחמץ בתרי משכו ומשם נלמוד לישמר מהגאווה ולהחמיר בה ביותר אפי' בדבר מועט ורחוק רחוק על דרך דמחמרינן בתרי משכו בחמץ וז"ש מאד מאד תרי זמני מאד לרמוז לתרי משכו הוי שפל רוח דלריך להחמיר מאד כחמץ בתרי משכו ואפשר שז"ש בסופה דף ה' אחר ר"ג לא מינה ולא מקלטה מי זומר דכתיב בה תופעת ד' כל גבה לב כלו' גם לת"ח לא קרי אחד משמונה בשמיני' והוי פחות משקים אלא לא מינה ולא מקלטה דהא התמירה בו חור' וקרייה תופעה וכיון דהתמירה בה תורה הוי כחמץ דמטעם חומרתו הוי כמקסו וז"ל לא מינה ולא מקלטה ויש לחוש אפילו במקסו כחמץ :

אנוש רמה כי הלא תקוה לא תלך רק בדבר שאדם מקוה ומתאווה לו ואם כן מי זה האיש יתאווה להיות רמה מהראוי ואחר שסוף אנוש רמה וגם למה זה אחר אנוש ולא אדם ולא איש : **אך** הנה ידענו כי אין בכל המדות טובה לאדם מהכניונית כי המינוע נבחר למוצאי דעת ובכן הים מקום ואחר

איש כי גם בשפלות יעשה כן והוא הפוך דברו יתברך באומרו והאיש משה עמו מאוד מכל האדם ע"כ ראוי לשית לב למה נבחר הוא יתברך בקלה האחרון ושיבה בו את משה ע"כ אהשוו כי זה כיוון ר' לויטס לומר מאוד מאוד שהוא הקלה הוי שפל רוח ואל תקשי מהמנינוע כי הלא ראה שתקות אנוש רמה כלומר ואם כן מי שיקוה להיות רמה גם גדר מאוד מאוד למינוע יתייחס בעיר פחיתותו והוא כי ידענו כי כמה שמות יש לאדם אדם איש גבר אנוש והגרוע מכלם הוא אנוש כי על כן לא יקרא פה רק הכלתי כשר כנוע ואין מדה מגונה

להרשיע זה את האדם כנאווה עד גדר אחר הוא יתברך גבה עינים וכו' אותו לא אוכל כניכול אני והוא אין יכולים להיות יחד בעולם וא"כ זה תוארו אנוש ובכן יאמר הוי שפל רוח שאם לא תעשה כן תבא עד גדר הקרא אנוש ולא תואר אחר ובהיותך אנוש תגרע עד גדר היותך תאב ומקוה להיות רמה והוא מה שידענו כי הכלתי כשר שהוא מגדר אנוש לא יתאב מנוחה אחר מותו עד האכל את צפרו בקצרו ועל כן טרם תתחיל רמה לבא בו יתאווה ויקוה מתי תבא בו רמה לבלות את צפרו למצוא מנוחה :

גם על האיש משנה פירש רבינו הגאון זצוק"ל צפ' נצבים וזה לשונו : או יאמר אמור אליהם מעלות השפלות כי השח יקרא אדם וכו' כמדובר וזוהי אל תשא להם משא דבר ה' הלזה שהוא בא בצור וכו' לומר אם תתגאה טוב לך ייתי משיחא ולא תתחמיה כי אם שתמות תחילה וזהו בא בצור והטמן בעפר בקבר מפני פחד ה' צומים ההם שבה לערוץ ולהשפיל גאים אשר בארץ המה כי אז עולם הפוך תראה עליונים למטה ותחתונים למעלה כי אשר לו עיני גבהות אדם גבה עינים יהיה שפל ואשר הוא שח ושפל כי הלא אין הוא יתברך כחלך בשר ודם שצריך עם רב כי הלא נשגב ה' לבדו גם שיהיה לבדו ביום ההוא והוא כי המתגאה אינו מסוב אדם או איש כ"א מגדר אנוש הגרוע מכל תואר בן אדם כנוע והוא מאמר התנא ר' לויטס אומר מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות

אנוש רמה כי ראוי לשית לב אל כל מלת מאוד וגם אומר תקות שכל"ל סוף אנוש רמה וכיוצא בזה הלשון אך הלשון תקוה יורה על מה שאדם מקוה ותאב לו ומי יקוה היות רמה ועוד אומרו אנוש ולא אדם ולא איש :

אך הנה מוסר חכמים הוא לבקור במינוע אחר בחדות השפלות מאוד מאוד הוי שפל רוח כי הבט אל סופך שתקות אנוש רמה ותראה שכל שתי מאוד אלה לא תגיע אל המינוע והוא כי הגאווה אנוש יקרא ולא איש או אדם ולא יבצר ממנו רמה ותולעה ויודע כי אין המת מוצא מנוח עד יתעכל צפרו אנוש אשר הוא עתיד להיות רמה מתאווה ומקוה מתי יעשה רמה כדי להמר עכולו ואין לך פחיתות גדול מזה שזולת העשות רמה יתאווה לה וזהו שתקות בו :

גם פי' רבינו זצוק"ל על האיש משנה צאוב י"ז פסוק י"ב וז"ל :

ונבא אל הענין אחר הנה ימי שבאו חיים וקיימים עברו וישבו ועודם בקיומם והנה לעומת זה זמנתי ומחשבותי הן לומר כי לא עברו כי אם שמשם נתקו משורשם על שהטחתי דברי כלפי מעלה וברחו ובעלנו לגמרי ועל הספק הזה מורשי וסעיפי לבדי כ"כ שקועים לעיני דבר כי לילה ליום ישימו שמדדי מעיני בכל לילה ולא אדע מחמת הספק הזה אם עברו ימי או נתקו מה יהיה לי אחרי המות הקרובה לבא כי רעיוני לבי על משכבי הלא המה לומר הנה אור קרוב מפני חשך לומר הנה אור עולם הבא קרוב לי בסילוקי מפני החשך מההרהר שאני סובל עתה כענין אור היום שלא יבוא עד יחסיך בעמוד השחר וכחבלי יולדה שאור הולך קרוב מפניהם או יהיה מפני כמו צביל צביל החשך היסורין קרוב לו אור ע"כ שהוא אחר מהדברים הבאים ע"י יסורין באופן שימי עברו ולא נתקו ולעומת זה אני שז ומהרהר ואומר אם אקוה שאול וכו' לומר מי יודע אם אני חושב שאקוה לאור ואדרבה מקוה להשתקע בשאול כי חשקי למות אינו לטובתי וזהו אם אקוה כמסתפק כלומר מי יודע אם מה שאני מקוה הוא שיהיה שאול ביתי בקצת כי גם שאני בחשך הצלות והייסורין ממירוקן ומחילום ע"כ הלא הנה בחשך ייסורי שהטחתי דברים שם בשאול רפדתי ויצו של ביתי שששאלו כי בצרתי הכינוי לי בית בקבר כאלו יש לי שם בגהינם מטות מוצעות של קצת כי הטחתי בחשך לרתי דברים כלפי מעלה ומטחתי לאלהים והוא כי ג' המה בחינות אדם כי ימות. א)

שמיד

חסדי אבות

עטרה לרמוז דבשלאם במלות יש מעשה ומחשבה והמעשה טוב ולכך הותר אבל בתורה ליכא חלף לימוד והוא המעשה והוא רע שהוא שכל"ל לא כן במלות דמעשה המלוט טוב רק המחשבה רעה אבל התורה ליכא מעשה טוב :

ו בר המכבד את התורה גופו מכובד על הצריכות. שמעתי ממורי הרב צתי כהונה זל"ה במעשה ההוא מוכסא ואדם גדול אשר הן חליפות למו מעתן ולמוכס קצרוהו בכבוד גדול ולאדם גדול צביון והיה זה שהאדם גדול פסח א' שמע גנות ת"ח ולא מיחה והמוכס עבד ארסקוון לפני קר ולא אחא אך בחלקו"ת יסית לעניים כמ"ס רס"י סנהדרין דף מ"ד : וזהו כל המכבד הכל לאתווי כמעשה המוכס כי לא מלבו רק מטעם שלא בא השך לסעוד והיה שפרו גופו דייקא מכובד על הצריכות שגופו נקצר בצבד : וכל המחלל וכו'. הכל לאתווי אדם חסיד שאין כונתו לחלל רק שמע זלזול ת"ח ולא מיחה אף שגלעט גופו דייקא מחולל על הצריכות שקצרוהו צביון. וכל זה בגופן אך צט"ס המוכס ענש יענש ככל אשר יושט עליו והחסיד חל המנוחה ואל הנחלה עכ"ד : ואפשר לפרש במ"ס פ"ק דשבת דהוא תלמוד שמע צבתי ימיו ושאלה אשה צבתי כנסיות ומדרשות ונטפל לה אליהו ז"ל וכו' צריך המקום שהרגו שלא נשא פנים בתורה שהיה יסן עמה בימי לבונה ופירש מהרש"א שלא נשא פנים בתורה שלא החשיב החור' לדרוש מרבוית דתהיה נדנתה לחיסור בימי לבונה עכ"ד וז"ס כל המחלל את התורה שאינו מחשיב ולא דק האותיות אשר תבאנה וחיצות התורה כההוא תלמודא שלא החשיב התורה לדרוש תהיה גופו מחולל שאומרים עליו צריך המקום שהרגו מלכד ענשו וכן לענין העובד הנושא פנים בתורה ושימם צביצה והיה לאות ומדקדק בהם חקור דבר על מה אדריס הטעמו הוא מכבד התורה גופו מכובד ובמקב זקנים ושללו מלכד אשר בא שצרכו ורצ טוב :

ה ואל תעשה עטרה כו'. אפשר לפרש במה שהקשו התוס' דאמרו העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא ואמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמלות אפי' שלא לשמה וכו'. ותיקן מהר"ם פרימו דכו' אומרים יעסוק שלא לשמה שמתוך וכו' היינו דהעוסק יהיה לו כונה זו דעתה עוסק שלא לשמה כדי שמתוך שלא לשמה יבא לשמה וזה יהי' כונתו בתחלה לבא לסוף לשמה וזה הותר. אבל מי שעוסק שלא לשמ' לחוד ואין כונתו כ"א שלא לשמה ולית ליה מתוך נוח לו שלא נברא ועוד תיקן הרב הנז' דע"י מעשה המלות אדם זוכה ליראה פנימית והגם שהוא שלא לשמה המעשה מלך עלמו טוב ומאז עושה משא"כ בלימוד התורה שאם היא שכל"ל ליכא מעשה טוב כלל וז"ס העוסק בתורה שכל"ל נח וכו' היינו כשעוסק בתורה לבד דליכא טוב כלל כי אין מעשה והלימוד הוא שכל"ל. ומ"ס העוסק בתורה ובמלות אפי' שכל"ל היינו דליכא מלות צדדי תורה ומצד החומר אז מתוך שכל"ל בא לשמה זהו תד"ה. והבא קאמר ר' לרדק אל תעשה עטרה וכו' ולקון זה סובל קני פרוקים אחד בעושה שלא לשמה ואינו מכין הוא עלמו דמתוך שכל"ל יבא לשמה אלא שכל"ל גמור כתיבין ראשון הנז' ולכך הוא אומר אל תעשה וכו' דלא הותר אלא אם כונת עלמו שיבא לשמה כמדובר. והשני יכול להתפרש כתיבין צ' והבא קאי כלומ' תורה לחוד שכל"ל דליכא מלות דאז נוח לו שלא נברא ואמרו להכי גמר אומר וכך היה הלל אומר ודאשתמש בתגא חלף כל' דמדברי הלל יסביל אנוש דהפירוש ראשון אינו אמת דלפי' ח' יכול להשתמש בתורה רק קיהא כונתו דאח"כ יבא לשמה וזהלל סגר הפתח וסתם ואמר ודאשתמש בתגא חלף. ומוכח כי אין מציאות להשתמש בתגא ומזה יש להכריע דהפי' והתיקן השני עיקר דלא הותר אלא כי איכא מלות צדדי תורה אבל תורה לחוד בכל גוונא נוח לו וכו' : וז"ס הא למדת כל הנהנה מד"ת וכו' דבתורה לחוד ליכא פרייתא כלל וכך הם דברי ר' לרדק נמי. ולכך דקדק ר' לרדק לומר אל תעש'

שמיר הולך לאור באור החיים ומה גם אשר הטור פה בייסורין מחלאת חיות עון ואשמה . (ג) אשר לא נדון ולא נהנה כ"א בחשך ישב בקברו אשר כרה לו עד זמן התחיה שהוא יתברך יתקן עניינו כרוב חסדיו והוא בענין אלישע אחר שאמרו לא מידן נדיינים וכו' . (ג) אשר נצלתו מן העולם

הנפש יורדת בשחת גביהם להקם חלאת טומאת אשמתו אשר חטא על הנפש וגם בקבר ויכל את צפרו ברמה ותולעה עד כלותו ואז ינוח לו אפשר כי ינחילוהו אור תורה ומצות אשר עשה והנה אשר הוא מהסוג ראשון אשרי חלקו והואש ההוא גם עודנו פה בעה"ז מראין לו טרם נצלתו מן העולם מתן שכרו כמאמרם ז"ל על פסוק ותשחק ליום אחרון כגודע ואשר הוא מהסוג השני יתחם צד מה על העדר פורענות גביהם ורמה אך ענינו

תלויות כי לא ידע מה תהיה אחריתו והסוג ג' הוא אשר עליו אמר ר' לויטס שחקות אנוש רמה והוא כי הלא אין משמעות של לשון תקוה הלא מה שאדם מקוה ומתאוה וכו' איהו אף יאמר שחקות אנוש רמה היתכן ויקוה איש היות רמה אך הוא כי אמר מאוד מאוד הוי שפל רוח לומר בחר לך הקצה האחרון ולא המי'וע וזהו מאוד מאוד זה פעמים והטעם כי גם שהמי'וע נבחר במדות הנה לעולם אל תגיע אל המי'וע כי מדרגות הנקרא אנוש שהוא תואר הגרוע מהאדם או איש או גבר והוא שיש לו עונות או זכויות תקוות ותאוות הוא מתי רמה תאכלנו למחר כליון גופו ובשרו למען תנוח אחרי כן גופו ונפשו כגודע כי אין מנוחה עד כלות הבשר :

והנה איוב היה נדון בקרבו חיות גדר בחינתו אם הראשונה על שכבר נטעה מחלאת אשמתיו כולם וזלת צדקתו ועליה אמר בהרהרו אור קרוב מפני חשך בייסורין שטיהרו כל חלאתיו או שיעור החיבות אור לבא אלי מפני חשך בייסורין שטיהרו כל חלאתיו או שיעור החיבות אור המתראה לצדיקים הוא אור מתן שכר קודם מיתתו קרוב הוא מפני חשך המות כי כן דרך האור ההוא להתראות מפני חשך המות או אולי אני מן הסוג השני כ"א אקוה שאלו ביתי כמדובר שמה שאקוה הוא היות שאלו הוא הקבר ביתי קבור והטעם כי גם זכותי רב הנה בחשך בייסורין רדתי יצועי להתמיד שם בקבע ע"י היותי מתרים נגדו יתברך ולא נדון על זכותי שקדם או אולי אני מהסוג ג' כי לשחת הוא גביהם קראתי אני אתה וכו' והוא כי דרך האב לייסר את הבן להועיל לו באחריות ע"כ לגביהם קראתי אני אתה שע"י ייסר אותי שם חזכה ליהנות ממנויות ותורתיו כי שם אטרה וכענין רבי מאיר שאמר מתי אלך ואעלה עשן מקברו שטעם שע"י כן וזה ליהנות בנן עשן אחרי כן וזהו לשחת קראתי אני אתה וכן אחי ואחתי לרמה שדרך לשלל את הולד כן היה לי הרמה שעל ידי הכלה הגוף ואז ינוח לי כגודע כי אין נחת למת עד כלות כל בשרו ועל כל אחד משלשת החינות אמר אם הראשונה היא ואיה חופה תקותי כי אם הראשונה הוא לי הנה מעתה יראה שמראין לי קודם סילוקי עודני פה אור מתן שכרי ועליו אמר היה חופה כלומר שראיה עודני חופה תקותי כלומר מי יתן וראיתיה כי כל עוד שאני רואה אותה לא באעז לזכות אליה ואם היא החינה השנית ותקותי שאחר שאהיה קבוע עד התחיה בשאלו לא נדון ולא נהנה תקותי שיהיה אחרי כן מי יסורנה כי מעתה אינה נראית פה כלל ואם אני מהבחינה ג' ומי יתן וצדי שאלו הם הצרי המעיתדים לשאלו כי עפר המה ואל עפר ישובו שמיד מעתה תרדנה אם יהיה שידך גוף ונפש על עפר יהיה להם נחת כי כליון בשר ויהם חלאת הנפש בגביהם יהיו תמים באופן יהי לשניהם יחד נחת :

עור אפשר על דרך זה שלא שם בטבע החלוקה ג' סוגים רק שנים הראשונים ואמר על האחד שהיה חושב שהיה קרוב לחשוב אמר

אור קרוב מפני חשך כמדובר ואם אין זכות רק הסוג השני שהוא אם אקוה שאלו ביתי וכו' על דרך הנזכר א"כ הוא טוב לי חלק נפשי לגביהם ורמה צנופי כי הלא לשחת הוא גביהם לנפש קראתי אני אתה וגם אחי ואחתי לרמה כי באלה חפצתי יותר מהשנית כי גם ינוח לי כמדובר בסמוך ואמר איך איהם תקותי לומר

אם תאמרו לי למה אסיר מלבי היותי מהסוג הראשון עם היותי זך צעיר וגם פה לשם שמים דברתי כמדובר למעלה שכן היה המראה לפניכם שהעיל חלוקות אחרות כמסתפק הלא כי אי' חופה תקותי כי הצדיק ירואים עולמם בחייהם בדרכים מתחלפים אך אנכי איך חופה בעה"ז תקותי שהוא מעין המקווה ומה שמאסתי השנית הוא כי ותקותי יתן אלוה שאתרי היות שאלו ביתי מי יסורנה כי

מי ומי הווכה אחרי כן תקות סוג אחר שהתקדם מן הטוב ומן הרע ומי הוא יוכה שיסורנה את תקותי שהוא אושרו עובד אחר כן ועל כן אמרתי כי עובד ממנה ג' לשחת קראתי וכו' כמדובר ומי יתן וצדי שאלו תרדנה בו כנזכר בקודם :

רבי יונתן אומר כל המקיים את התורה וכו' פי' רבינו זאוק"ל בפי' בשר סיני ז"ל :

והוא ענין מאמרנו על משנת התנא ז"ל ר' יונתן אומר וכו' . והנה פשע דבריו נראה כי אשר יקיים את התורה מעוני יוכה להעשיר וכל המצטלה מעושר יענש והנה עד ממחר רבי חנינא בן דוסא שקיים את התורה מעוני ולא העשיר עד יום מותו וכן ברבי אלעזר בן פדת ורבה בר נחמני ורבים עד אין קץ כיוצא בהם וכן כמה עשירי' בטלו את התורה מעושר ולא הענו ועוד כי כאשר אמר מה אמר המקיים התורה מעוני למה לא אמר מה משפט המקיים מעושר וכאשר אמר משפט המצטל מעושר למה לא דבר על המצטל מעוני :

אך לבא אל הענין נקדים כי באחד משני פנים מנסה הוא יתברך את האדם או בעושר או בצעוני והנה על זאת יתלוק כל עני מי יתן וינסני ה' בעושר ולא ידע כי בפס מאד יתעשר ליאבד והוא כי גדולה סכנת נסיון העושר מסכנת נסיון הצעוני והוא מאמר שלמה בחכמתא ריש ועושר אל תתן לי כו' ומשני נסיונות שאני בורח דקשה משניהם הוא העושר כי צעוני לא חסכתן רק לעבור עליו בשני לאווין שהוא פן אורש וגנבתי וגם לאו של צעוני כי נתפסתי שם חלתי לישבע לשקר אך לא זו בלבד סכנת נסיון העושר כ"א פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה' שהוא לכפור בעיקר חלילי הנה כי נסיון הצעוני הוא טוב מנסיון העושר והוא כי עוני מכניע את האדם ומההכנעה יבא הכשרון יותר בזוטת מהפכו מה שאין כן העושר כי ממנו תוצאות המית הרשע וסכלות הוללות כל עון ופשע וזה היה מאמר יתברך אל ישראל אני בחתיך ולא בכסף וכו' כלומר על כן עמדת מה שאין כן בעושר כי תתעשר לבטוח וזה מאמר ר' יונתן כמדבר על לב העני לומר אל תקוץ בתוכחת העני כי הלא הוא טוב לך מהעושר כי הנה דע לך כמה טובת העני כי אם תוכה לקיים את התורה מעוני על כן יכניעך והוא הכנה הכשרון סופך שאם יהיה שתתעשר אחר כך לא יספיק גסות רוח להשתייך כי תאמר דקדק בך הכנעת העני הושרה נך מה שאין כן אם היית עשיר כי אשר יבטלך העושר את התורה כדרכו כי כל כך תושרש בגסות הרוח לחטא עד כי גם כי תהיה אה"כ עני לא יספיק העני להכניעך אחרי אשר הוטמאה נפשך מצד העושר וזה ענין מאמר מהתורה ראה כי על ידי עושר תבא ליקח נשך ומרנית ולא בלבד כאשר עוד לך מעות שתבא להלותו בנשך כי אם גם סופך לבטל התורה מעוני כי גם כשלא יהי' לך כי אם אכלך תבא לתתו בנשך :

גם פי' רבינו על משנה זו בפי' עקב ז"ל . והענין כמה שמכיר מאמר התנא א"ר

חסדי אבות

אחרים הלכה כמותו כי רב הוא בחכמה והרמב"ן חלק עליו דהיה דאמר פי' קמיצמות דעשו צ"ס לדבריהם למ"ד ולא חיישי לרובא דב"ה מקום דאיניהו מחדדי טפי לא נאמר זה ביחיד נגד רבים אלא מועטים נגד מרובים ע"ס באורך וז"ס אל תהי דן יחיד אף דפקיע את שם כבודך ואם נחלקת את חכמי דורך אל תאמר קבלו דעתי כי גדלה חכמתך וכדעת רב האי גאון דהעיקר כהרמב"ן דלא אתמ' אלא במועטים לבד מרובים לא ביחיד ורבים וז"ס שהן רשאים כלומר אף דמחדדי טפי שקולים נגד רבים ה"ט שהן רשאים כלומר הסם דעו' גינהו שהן רשאים הן דייקא ויען הסם סיעת ספריא אף דמועטים הם נגד צעלי מחלקותם מ"מ חכמתם תכריע אבל אתה לא כן כי יחיד אתה וצדי הא הלכה כצעלי מחלקתך :

ט כל המקיים התורה מעוני וכו' . אפשר דמחזיק לחופסו התורה ומקום הכי תיכרח להתנהג כעני צניחו כדי . קסיפיק . אשר

ז החושך עלמו מן הדין וכו' . והגם לבו וכו' אפשר לפרש כמ"ס רבינו ירוחם ז"ל צמיצמים נחיצ א' ח"צ דיון אינו רשאי לדון דבר מסופק אם יש ת"ח צעיר קודם שישאלנו כדי שלא לדמות דבר לדבר אלא כדור לו כבקר עכ"ל ומשמע דאם ברור לו הדבר ליתיה בשאלה לחכם ויכול לדונו וז"ס החושך עלמו מן הדין כלומר אף שהדין ברור צעיריו וא"ל שישאל לחכם עכ"ז חושך עלמו מן הדין כלומר אף שהדין ברור צעיריו כרי זה משוכח ופורק ממנו איבה וגזל וכו' והגם לבו בהוראה דאף שאינו ברור לו הדבר ואית ליה רבה במתא וגם לבו לא שאל לרבים קוטה רשע וגם רוח וכו' צמיצמות דף כ"ט רעה אחר רעה תבא לתוקע עלמו בדבר הלכ' דאית ליה דינא דאחי לקמיה וכו' ואית ליה רבה ולא אציל משאלי :

ח אל תהי דן יחיד וכו' . אפשר צמ"ס הרמב"ן בחידושו פי' זה צורר דרב האי גאון כחז דאם מופלא קצב"ד נחלק עם

א"ר יוחנן כל המקיים את התורה וכו'. והוא שזו שכל והציון. א' בלומרו סופו לקיימה מעונו כי הלא אין מספר לשלמים וכן רבים קיימו את התורה מעונו כרבי חנינא בן דוסא ורבי אלעזר בן פדת ודומיהן ולא היה סופם לקיימם מעושר רק מתוך עניים מתו: (ג) כאשר דבר על המקיים את התורה מעונו למה לא דבר על המצטל מעונו

והדיקש על אומרו וכל המצטל את התורה מעושר וכו' למה לא דבר על המקיים את התורה מעושר מה יהיה סופו ואם הוא כי המצטל מעונו לא יסיר עניו ממנו וכן במקיים מעושר עמו תמות עושרו הלא כמה וכמה צטלו מעונו והעשירו ורעתם כי משלם לשונאיו אל פניו וכמה קיימה מעושר וגתרוששו לטובתם. (ג) בלומרו וכל המצטל את התורה מעושר וכו' כי כמה בטלו מעושר ואחרתם אחרת תמיד צעור וכבוד כל ימי חייו:

אמנם לצא אל הביאור נקדים הקדמה הלא היא כי בחד

מב' דרכים מוכח הוא יתברך את האדם. א' צעוני אס יסבול חרפת רעב וחוסר לחם ולא יקוץ. (ב) צעור אס ישון ויבעט או וכלכל דבריו במשפט וכן אמת כי אס יהיה בנסיון העוני צקף מאזנים ונסיון העושר צקף שניה איה הדרך קשה מחבירו הוה או זה הלא ימלא כי גדול מחבירו הוה נסיון העושר כי הנה יותר יתעתד לחטוא בעל חומר גוהא אשר יקנה עשיר צעורו ויאבד דעתו מאשר יחטא עני צעוני כי הלא אז יכנס לצבו הערל והוא מאמר שלמה בחכמתו ריש ועושר אל פתן לי שהוא כל ינסנו בחד מב' הנסיונות הנזכרים ופירש הרעות המתרגשות בכל אחד מהנה ואמר כי יחדיו לא יהיו תמים כי הראשונה והוא הריש אין רעתו כל כך רצה כרעות העושר כי הנה אשר הייתי מתעתד על ידי הריש הוא פן אורש וגנבתי ואעבור על לא תגנב ומה אל שבוט שקר כי יתבענו הנגנב צד' וזה ותפסתי שם אלהי וגם זה לא יתרגש לי בהכרח ע"י הגניבה כי הלא כופר בכל פטור משבועת התורה ואני אכפור בגניבה כי ש"ע היות עדיין לא היתה צימי שלמה אך מה שאתעתד לעבור על השבועה הוא פן מכעס היותי גחש בגניבות אקפון מעלמי ואשבע וזה ותפסתי שם אלהי ולא אמר ונשבעתי בשם אלהי הנה שכל רעות גדלות אוננה וזלת גניבה וספק שבועה אך עדיין היא יתברך אלהי יקרא וזה אמר שם אלהי:

אמנם נסיון העושר לא כן הוא כי גדול כים שצרו כי הלא פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה' כי אגע באלהות חלילה עד בלתי הקרא אלהים אלהי הנה כי גדול נסיון העושר מנסיון העוני וכן הוא אומר אני בנחתיך ולא בכסף לרפתוך צבור עוני כלומר כי ע"כ עמדת בנסיון משא"כ אס בנחתיך צעור וטעם הדבר הוא כי אין לך דבר מכשיר את האדם בהכנסה והנה אין ספק כי העוני הוא המציאו אליה ימשך מזה כי טוב לגבר כי ישא עול עוני ויסורין בראשיתו למען יכנס לצבו כמאמר הכתוב

חסרי אבות

צידו להחזיק ולמעט לו וז"ל כל המקיים את התורה דמקיימה להספיק ללומדיה מעוני מסיבת עוני אשר מתנהג בו צביתו סוף לקיימה מעושר יפתח ה' את אולרו באופן שיכול להספיק לתופסי התורה ויכול להנהיג ציתו צעור וכל המצטל את התורה מסיבת עושר קרול' להנהיג ציתו צעור ומשום הכי לא איתר ליה ממון להספיק לתלמוד חכם סופו לצטלה מעוני:

ר"מ אומר הוי ממעט צעסק ועסוק בתורה והוי שפל רוח צפני כל אדם וכו'. פי' דעסק מוכרח כמ"ס בספרי וצרכך יכול יסא יוצב וצטל ת"ל בכל מעשה ידיך וא"כ מוכרח להתעסק בציוה דבר שאין הברכה קורה במקום ריק אבל כיון שצבר מתעסק איוה עסק בחד ה' הברכה קורה בו וע"כ ליוה ר"מ למעט צעסק שחבלי' העסק הוא קיהא דבר לשרות בו ברכה והן רצ הן מעט יספיק ויפל לעסוק בתורה וכיון שאפי' צעסק שהוא לאורך מחיתו ליוה למעט צעסק ממילא שלא יעסוק בציוה צבילה והצלי הנה"ו והוא אומרו כי אין למעט צעסק אלא לעסוק בתורה ובלעדא לא ימעט צעסק ואמר והוי שפל רוח צפני כל אדם כי בזה לא יהיה טרדת העולם משנחת הבריות גם קנאחם שכל זה יטרדוהו מלימודו עוד שפ"י הענוה יהיה מרכבה לשכינה כמ"ס אני את דכא ותורתו ראויה ואמיתית כמ"ס הרב ראשית חכמה מס מסר"י גיקיטיליח כי המקבל עליו להיות שפל ועניו רוח אלהים תלמדנו וזה טעם אומרים ז"ל פ"ק דעירובין שזכו צ"ה לקצוב הלכה כמותם שהיו ענותנין והכוונה דמאחר שהיו ענותנין רוח אלהים תלמדם וכמ"ס מרן בכללי הגמרא שהענוה תזכה לכיון האמת וז"ס וס' עמו שהלכה כמותו דכאשר ה' עמו והוא מרכבה לשכינה

טוב לגבר כי ישא עול וגו' כי על ידי כן גם כי יעשרנו המלך הקודש אחרי כן לא יירא מלצטו צעורו כי הלא אחר שצוני הכניע לצבו לא תכיר מעליו הכנעתו משא"כ אשר תחלתו צעור ונכסים כי הלא ישמן ויבעט עד כי גם כי יענה אחרי כן לא תסור מעליו אולתו וגאלתו וגאלתו אשר קנה צעורו וזה הדבר אשר

רבי מאיר אומר הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה והוי שפל רוח צפני כל האדם ואם במלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך ואם עמלת בתורה יש שבר הרבה ליתן לך: **יא רבי אליעזר** בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד תשובה ומעשים טובים כתררים בפני הפורענות רבי יוחנן הסגדלר אומר כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים: **יב רבי אלעזר** בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא

דבר התנא בלומרו כל המקיים וכו' לומר טוב לך כי תחשוק העוני בראשיתך כי הלא צקיימך התורה מעוני כי טבע העוני לקיים בו את התורה אז יכנס לצבך עד גדר כי גם אס תעשיר סופך לקיימה מעושר ולא תירא מצטתה הנחשת מעושר כי אשר הכניעך העוני לא ימוס מחך:

אמנם אס נהפוך יהיה כי תתעשר בתחילתך הלא תתעתד לצעוט ולצטל התור' כטבע העושר ורע' העושר רבה עד כי הלא גם כי תעני לא תקיים את התורה כי רב הוללות העושר אשר לא תסור גם צעוני כי הלא כל המצטל את התורה מעושר סופו לצטלה מעוני וע"כ לא תפוס בחלוקות וזלת אלה כי אין הכוונה רק לומר כי מה שטבע העוני לעשות מועיל גם כי יעשיר ומה שטבע העושר מקלקל כ"כ יתחוק צצעליו שלא יתוקן גם כי יענו אחרי כן:

גם פירש רבינו הגאון זלוק"ל על האי משנה בתהלים ג' פסוק ו"א וז"ל: באלהים וכו' יאמר מה שכתבנו על משנת כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכו' שכתבנו כונת הענין כי טוב לגבר מדת ייסורין כי על ידם גם כי יעשיר לא ישמן ויבעט כי נשאר נכנס מהעוני וזהו כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר שגם כי יעשיר' ללא יבעט מה שאין כן העושר שאס מצטל התורה מעושר גם כי יעני לא יספיק העוני לדכאו לקיימה כי רב הוללות שהקנהו העושר שגם כי יענה לא תסור מעליו אולתו באופן כי טוב לגבר המעושר לשר רה שיצאו עליו ייסורין ועוני תחלה למען יקיים את התורה מעושר וזה יאמר דוד עם היות שני חפץ ה' להמליכני הביא עלי ייסורין תחלה כדי שאקיים התורה גם מעושר כי בהיות שצאלהים הוא מדת הדין צייסורן אהלל דבר יהיה ודאי כי גם אחרי כן צ"ה הוא מדת רחמים וטובה שיהיה לו אהלל דבר ולא אשמן ואצטט:

רבי אריעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת וכו'. פי' רבינו זלוק"ל חיוצ ט"ו פסוק י"ט וז"ל. או יאמר אס תאמרו כן אמת שבזמן ההללחה כשר היות אך עתה צין עדותו יתברך למכותך חטאת או תהית על הראשונות ומיד לקית כי ע"כ העיד על לךךך ואח"כ הלכה אותך לא כן הוא כי הנה עתה כמאז הנה צשמים עדי כו' ושמה תאמרו הלא מכלעדי יתברך היו לך עדים רבים הם שרפי הקודש אשר בראת צמעשך טוצים שין הם מליאים בערך כמאמר התנא העושה עולם

מוכרח שהוא ענו וא"כ רוח אלהים תלמדנו ומכוין אל האמת: ולמדנו כי לעסוק התורה נלרכת מאד הענוה:

ואם עמלת בתורה וכו'. כתב מז"ה זל"ה צס מהר"ר יוסף אשכנזי ז"ל כ"ל שהגירס' הנכונה אס עמלת בתורה יס' לך שבר הרבה ליתן לך כי כן דרך החכמים לדבר הדברים כאלו נאמרו מפי הקצ"ה וכן יס צמס' סנהדרין אר"ס אס אחת עושה דין צעיר נדחת מעלה אני עליך כאלו מעל' עולה כליל לפני עכ"ל ובנסחא דקמן גרסי' הסס אמר הקצ"ה אס עשית דין צעיר נדחת וכו':

יא העושה מצוה וכו'. אפשר לומר צמאי דהויין צה צדרוש צבת תשובה דמליו דאס סרהר תשובה צלצו מיד הרי הוא לדיק גמור כמ"ס פ"ב דקידושין ע"מ שאני לדיק מקודשת ואף דכתבו הפוסקים שהיא ספק מקודשת היינו משום דלא קי"ל צעו"ג אס סרהר תשובה אבל אי הוה אפשר למיקס דגמר צלצו לשוב ודאי ה"ז לדיק גמור ומקודשת ודאי וכל קבל דנא ספרי מוסר קתאי ובתראי אחי ממולא"י תוכחות וסיגופים דצרי האומות וועקתם על כל דבר פשע ואפשר דסרהר תשובה וחרטה וידוי מועיל להעביר הקטיגור מלקטרג כמ"ס צזהר אבל למחות הקטיגור לריך תעניות וסיגופים כדאשכחן צענין דצ"ס כי בלומרו חטאתי נדחת הקטיגור דכתיב גם ה' העביר חטאתך כמ"ס צזהר ואחר זה רוח הקדש העידה צרכי כשלו מצוה וכו' גם ידוע דכל מעשים טובים שבושה האדם צמרדו ורשעו ח"ו משפיע לסט"א העושה מצוה וכו' דבעשיית המצוה נצרה מלאך ה' והוא מוכן לסניגור וז"ס קונה לו סניגור כ"י כאלו קנאו ממנו לשרתו ולצדך צממו וזה קונה לו קסוא קנינו והעובר טעירה א' קונה לו קטיגור

מזה אמת קנה לו פרקליט אחד וכן הם עדין שלא חטאת הנה חלילי רמי כלומר המלילים צדדי ים פתחון לומר שהם רמי כי אלו פשיטות ומגעשים צדדות לכן אל אלוה דלפס עיני יהיה לי הוא יתברך לעד :

רבי יהודה אומר הוי זכיר בתלמוד שגת תלמוד פולה זדון וכו' . פירש רבינו ז"ל ביטעו

א' פסוק י"ז וז"ל . למדו היטב וכו' עד כה אמר על רוע מעללים שצין אדם למקום והנה גם לדיק לעשות משפט צמה שצין אדם לחבירו שהוא עמוד העולם והנה ידוע מאמר התנא הוי זכיר בתלמוד שגגת תלמוד פולה זדון כי הדין שלא תבטל כל דברו תחת

תיקון העולם וקלקטו שהיה שוגג ומשגה וישית משפט על כן אמרו למדו היטב תהלה ואל"ה . הוו מתונים בדיון ודרשו משפט דרשה וחקירה לכוזא דדין לאמתו ואם על ידי דרשה מלאכת משול וחומץ חית את רשעו אפרו חמוץ :

(גם פי' רבינו זלוק"ל על האי משגה במשלי ה' פסוק ד"ג ו"ח) .

מקושר

אל הפסוק הקודם יאמר אחרי שמראש עד סוף פרשה זו כפליא עלה הרמיקונו מן העצירה ולדבקנו באור קדושת התורה כמדובר באר היטב בשני הדרכים הנאמרים בצאת חש שלמה בחכמתו פן יאמר לו מה כוונתו בחכמתו ובתוכחתו עלתך זו כי הלא טוב טוב היה לו מניעת פיד מלכויות חשני טעמים א' כי מוטב לי שהייתי שוגג ולא מויד שנית כי גם כי אהיה מויד לא יחשב ה' לי עון כי הלא הכל גלוי לפניו ויתברך כל מעשה אדם יעשה ולכן מוכרח אני במשגי כי ידעיתו ויתברך לא תשתנה ואשר אדבק ואחזק חיק נכריה במויד גלוי היה לפניו ויתברך שאשגנו על כן בא שלמה בחכמתו ואמר על הא' ולמה תשגה בני צורה לומר ולמה תבחר להיות שוגג ולא מויד ע"י מה שאזכירך ואערכה לפניך וגם ותחזק חיק נכריה במויד בעצנת על כי נכה עיני ה' דרכי איש והכל גלוי לפניו ויתברך ונכתו הוא מאו הנה על זאת השנית הכוללת היא לכל עון אדויעך כי לא יבאר כי יוכח עיני ה' דרכי איש וידוע אם ייטיב או ירע אך לא יכריע כי עיניו הלא וכל משגלותיו מפלים האיש הנכור אנה חטה בחירתו כי בידו לפלס ולהכריע ולא יוכרח צדיעותו ויתברך ועל הא' כי טוב היה מניעת מורים כי צלי למוד לא אדע צמה אכשל ואחטא שוגג ולא מויד ולא אכלך לז"ל דע כי טועה אהי כי לא ידעת כי שגגת למוד עולה זדון ופגמותיו ילכדנו את הרשע שגגת למוד עולה זדון על כל חטאתיו והוא בחבלי חטאתו יתמד באומרו שוגג הייתי שלא ידעתי כי לא למדתי וזאת שנית כי הלא אם אני המורה לא אלאמד להזכירך שנינו בני תמותה אני שלא הזכרתי רשע ואתה שגגת למוד שנהשכים טעות לכן טוב טות תמות אתה לבדך ולא שנינו כחמד וכמאמר הכניא יחזקאל ואתה כי לא הזכרת רשע הוא רשע בעיני ימות ואת דמו מידך אצקש על כן אמר שלמה בחכמתו ענה אשר הזכרתי ויעלתי אותו הוא ימות על צלתו קצת מוסר כלומר הוא ולא אני כי אני הזכרתי ואת נפשי הללתי וזכו הוא ימות באין מוסר שהוא אשר לא קבלו ושמה תאמר הלא לעומת זה יש כלל צדיקו וכו' :

מוטב שהיו שוגגין ולא מוידין לז"ל וברוב אולתו ישגה לומר אני אעשה את שלי ואם רצ אולתי לכלתי שית לב כי חכמה ומוסר ואילוס צדו ויעדר שנים ידעת המוסר ממנו אז שהיה גלוי לפני שלא יקבל אז אמיחו שישגה וזו היא תשובת התוספת ז"ל בגמרא שאם לא ידע אם יקבלו נעם הכלתי מוחה אך אם ידע שרצ רשע ואולתו שלא יקבל אז תנח להם יהיו שוגגין ז"ל וברוב אולתו אז ישגה שאמיחו להיות שוגג :

גם פירש רבינו זלוק"ל צהאי משגה במשלי ד' פסוק א' וז"ל . או יאמר ענין מאמר התנא הוי זכיר בגמרא שגגת גמרא עולה זדון . והנה

כתבנו כי לן נקרא הספר מן התירה כמאמר התנא שנים שיושגין בו' והנה משו צת הלימוד ימשך שישגו תמיד בשגגת הגמרא כי יפלא מהם בין דם לדם ובין דין לדין והנה היה דעת נוסף-שלא ילקטו על כסלותם שיחשבו כשוגגים הכלתי משוידין לייס רין ומחלומי' אשר לא יבואו רק על המויד כגודע מחלתי כפרה שאין ייבאורין ומחזקין רק על עין ופסע כד"ל ופקדתי בשבט בו' על כן אמר נכוננו בו' לומר הנה אין ספק שנכוננו לללים מבטלי למוד תורה שפטים כי מוידין הם צדיקו עס שפדיו לא פעלו עולה מחמת הביטול ומחלומי' יאומנו לגוי כסילים אחרי כן אשר יבערו ויכסלו בשגגת הגמרא כי מוידין התבטלו מהתורה שהוא לילנות צא להם כסילות ועל כן עולה זדון כי הלא אמשול לך משל נמה"ד ללן סיון כי כנה לן יין הומה שבר וכו' והוא כי המתפלפל על הבריות מחמת יין שגגת אין לומר שאין עליו אשם ושוגג הוא כי היין בוגד כי הלא אל תדין אותו בחזית מה שמתפלפל אחרי שפגמו שהוא לן היין כי אז שוגג הוא כי אם אל המציא עלמו לידו שברות במויד כי הלא בודון הנה הומה שבר שהוא יין ימן המשכר שהיה הומה אחריו עד שנשכר ולא יבאר ממנו כי אחרי כן היין יפשה את שלו כמלא שזון שתתנו הוא כאילו זרה צוה שאחרי כן ככה עיני שגגת הגמרא שאחרי הוידו לכלתו למוד אחר שעל ידי כן ימשך לסכל התורה ולחטא לה' עולה זדון :

בהאי משגה ענין ג' כתרים הם פירש רבינו הגאון זלוק"ל בצרפת תרומה ז"ל :

ועשו חרון עלי שטים וכו' הנה אומר ועשו בארון מס"כ ציתר דברים שלא אמר כ"א ועשית מה שיראה עיניו הוא כי כתר תורה אינו ככתר כהונה ומלכות הרמוזים בשלח ומזבח כי שם לא כל אדם זוכה להלכות אם לא לבית אבות אשר לומר דוד וזרע אהרן אך התורה ידה פשוטה היא לכל וזכו ועשו לשון רבים :

אמנם הנה נש"ר ארש"י ג' כתרים הם כתר מלכות וכתר כהונה וכתר תורה כתר מלכות וזו השלח תרמיצ צו זר וזה סביב כתר כהונה זה המזבח דכתיב זר וזה סביב כתר תורה זה הארון דכתיב ציה זר וזה למע נכתבים זר ונקראים זר אלא לומר לך אם אדם זוכה נעשים לו זר ואם לאו זר ומפני מה בכלל כתיב ועשית ובארון כתיב ועשו ללמדך שכתר תורה מעולה יותר מכולן וזה אדם לתורה כאלו זכה לכולן ע"כ : וראוי

חסרי אבות

כתר כהונה כתיב ציה יורו משפטין ובמלכות כתיב צי מלכים ימלכו : **יד קדי** גולה למקום תורה בו' . אפשר שידוע שהקוסיות אשר צהל"ה הם מכח הקליפות והעונות הם מסך מבדיל בין שכלל לאור תורה לבין ליום הוי גולה שגלות מכפרת עון למקום תורה שאז חזין התורה מאחר שאתה סובל יסורין ומתכפרים עונותיך תוכל לבחון לאמיחה של תורה ומה גם כי היסורין בעבורה . א"ל אפשר רמז למ"ס בזהר ארח ארשא למיזל לערשא ואפי' מליא אבנין וכו' וז"ל הוי גול"ה למקום תורה . וכי תימא כיון שהתורה נמשלת לאשה וכמ"ס מורשה קהלת יעקב אל תקרי מורשה אלא מאורשה והת"ח נקרא צעל תורה א"כ הדין נותן שהאשה תבא לעיר בעלה בשלח יש סיבה שלא תבא וא"כ זו תורה אשה היא ואמאי אני אלך אחרי אשה ומנוח ע"ה היה אהבי אהב ומשחרימלאוני עושר וכבוד אחי הון עתק וזדקא והוא דלכאורה יש לחקור דהאשה חייבת לכבד בעלה כמלך ולשרת אותו ולשכב דעתו ולהרחיב לבו כמ"ס הרמב"ם פט"ו מאישות . והתורה היא אשת החכם כבודה בת מלך ומדוע אינה עושה מעין נשים ולריך שבעלה החכם ימית עלמו עליה ויהי' כל ימיו משועבד לה וכתוב במגילה אם העצני יום ויומי אשעזך כמ"ס פ"ט דברכות ומדוע אשת חיל התורה לא תעשה לבעלה החכם כדין אשה הגמנית המחוייבת בכבודו ואם הוא הסתיר פניו ממנה אשתו זאת ארלו"ה ארלה קמים ומחוייבת לפייסו וכיוצא בכל דיני סדר נשים לדקיות ופתי תשובות בדבר כיגצבו דרכי אשה ברוחנית קדושה ראשונה תורה קלימה **יד** מדרכי

קטיגור אחד שקונה בעלמו קטיגור הוא עשהו ויכוננו לקסרג עליו . תשובה דהיינו וידוי חרטה ומעשים טובים אשר יעשה אחר התשובה הם תרים בפני הפורעניות אותו קטיגור שלא יוכל לקסרג על דרך שאמרו בזהר על פסוק גם ה' העביר חטאתך וזהו תרים מגן נגד הקטיגור אבל למחותו לריך סיגופים ותעניות :

יג' ששגגת תלמוד עולה זדון וכו' . אפשר לפרש במ"ס רבני אשכנז דשני סגגות הם במויד אחד ואסמכוה אהיהא דפ"ב דבילה בהיהא סמיא דלף עירב תרי זימני ואמר ליה שמואל פושע את . ולפי דבריהם אפשר לומר דהקוטף צבציל שלא למד אותו דין שנקבל צו הם פתי סגגות צבת אחת אחת פנתרשל ולא למד הדין ההוא ואחת מה שנתקבל בפועל וז"ל שסגגת תלמוד פירש שחטא מכח שנתקבל ולא למד עולה זדון דהוי מויד שפתי סגגות צידו מניעת תלמוד קמציא לידו מעשה רע ופתי סגגות הם כמאד וזהו עולה זדון : א"נ כי על ידי העונות ייתן כח לסט"א וז"ל שסגגת תלמוד עולה זדון הוא ס"מ מפלג"א חית ליה : א"נ אפשר כי ע"י לימוד תלמוד הקדוש מכניע לילי"ת גימ' ת"פ כמנין תלמוד' וכאשר צטל מעסק התלמוד לא די שאינו מכניע וצטוה"ר מהגברת אלא קמוסיף כח עולה עמו בעלייתו של צעל ס"מ וזהו עולה זדון ס"מ ח"ו א"נ כשחוטאים מתגבר לעלות לקסרג הוא כי רוחני יוחר וז"ל שסגגת תלמוד עולה זדון ס"מ לשמים לקסרג כמ"ס כחאין הקול קול יעקב אז הידים ידי עשו פגותו לו יד ומקום חם ופלוס :

שלשה כתרים וכו' . פירש מו"ה זל"ה מניח אתה דלא תימא שאינם אלא כתר אחד לפי שכתר תורה הוא סיבה לכלל

והוא כי י"ו של וכתר מושך את עצמו ואחר עמו לומר כל א' מהכתרים עולה וכתר גם עוב גם הוא עולה כאשר השם עוב הוא על גביהן שלעצמיו אין עליה דהם ליקראם כתרים ועל כן להיות בחר זה קשוע אל כל אחד חינו נמנה בפני עצמו וזה ענין מאמר התגלה אשרי מי שעמלו בתורה ודל

יקימה בדרך ואל בינתך אל תשען: מן רבי נאי אומר
אין בדינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים
רבי מתיא בן חרש אומר הוי מקדים בשלום כל אדם
והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים: מן רבי יעקב
אומר העולם הזה דומה לפרודור בפני העולם הבא
התקן

שעצו: מן רבי ינאי אומר
 לא מיסורי הצדיקים
 בשלום כל אדם
 לשועלים: מן רבי יעקב
 ברור בר פני העולם הבא
 התקן

המתנחלים בשמן טוב ואם כן למה תנמה אותם השנים וזה זה לזה אמר דע
אופה כי לא שנה שלמה רק כזהשם טוב הוא על גבי התורה כי אשרי
מי שעתלו בתורה גדל בשם טוב וכו' ועליו שהוא על מי ששם טוב שלו הוא
על היות עמלו בתורה הוא מה שאמר שלמה טוב שם משמן טוב כי טוב
הוא עם התורה ועם כהונה ומלכות אך לבדו אינו כלום כי לא עם הארץ
חסיד ויהיה כי לא הוצרך שלמה להזכיר תורה עם היות שעל מי שנידו
תורה ידבר על כי אי אפשר יהיה שם טוב מבלי תורה כי אין צור ורא
חמא וכו' וזה וכוון פה רש"י ע"ה אחרי אומריו ג' כתרם וקושה לו כי
הלא ד' הם ואף יתקון הבלשג וז"ל על כן אמר למה נכתבין וכו' הלא
אדם זוכה שהוא שם לו מעשים טובים להייון שם טוב נעשים לו זר ואם
לא זר הנה כי כלן בלי שם טוב אינם כתרים ואדרבה נעשים לו זרות
ונכריות הנה כי השם טוב הוא הקישוט והתיקון שלהם ואף יהיה כתר
בפני עצמו והקשה עוד אם ג' כתרים הם למה שונה ואמר ועשית וכתרון
ועשו ואמר ללמדך וכו' והוא כי הנה אין הקושי מה שנאמר בארון ועשו
כי הלא לא היה משה העושה דבר כי אם כללאל וכל חכם לב שיבאו
ויעשו את אשר צוה ה' ואם כן אומריו ועשו הוא המזדק אך הדבר הקשה
הוא אומריו ועשית בשלמן ומזהו וכינא בהן ז"ל היה משה העושה על
כן אומר כי מי שזכה לתורה כאלו זכה לכולן כי על כן משה שזכה לתורה
אמר לו הוא ית' בשאר ועשית כאלו הוא עושה וזוכה לכולן :

ר' יעקב אומר העולם הזה דומה לפרודור וכו' פירש רבינו זצוק"ל בתהלים פ"ד פסוק וי"ד וז"ל :

מגנונו ראה וכו' מחלה פני אלהים הוא מדת הדין ואומר בדואך לדון מגנונו הוא שם ה' בעל הרחמים רפה אלהים והוא כי מלבד מה שאמר דוד ואתה ה' מן בעדי גס על זה מפרש אח"כ כי שם ומגן ה' אלהים כאשר נבאר בס"ד כי את ה' קרא מן וגם אח"כ הבט עין משמין שתסייע לנו וכוונתו בואו עי' בן תהיה לנו רחום דין ולא שעי' בן מרפה ודי מתשובה על סמך זה כי הלא כי טוב יום וכו' :

ילבא אל העיני נזכירה משנת ר' יעקב העה"ו דומה לפרודור וכו'

רמיו

יִשְׂרָאֵל . וז"ל אֲנִי אֱהָבֶיךָ כִּי יָסָר לִי הָרַבָּה אֲהָבִים צִבְעִי תוֹרַת
 זֹאת הָיְתָה לִּי בְיָמָיו כְּחֹמֶרֶת אֵלֶּה אֲהָבִי עִסָּה מֵרָחִים לִי אֲהָבִי וְקִיבִי
 אֲנִי אֲהָבֶיךָ וכו' . וּמִלֵּבֶד זֶה בְּדִין אֲנִי עוֹשֶׂה דְחִינִי כְּחֹמֶרֶת קִצְעֵלָה חִיִּיב
 בְּשִׁטָּה וּבְסוֹתָהּ וְאֲנִי לִהְפֵךְ עוֹשֶׂה לְיוֹן וּבְצוֹר מִכְסוֹת כִּמ"ס קִאֲרִי
 נִמְאִנִי מִכְבָּדוֹתֵי אֲחִי אֲדָרְבָּה הַעֲשֶׂה וְהַכְבֹּד אֲנִי נֹתֵנָה לְצִבְעִי וְעוֹד
 קִשּׁוֹר הוּא עֲתֵק לֵעָ"צ וְלִדְקָה פִּירוֹת צִעָ"ז וְאַחֲרַי שָׁכַן בְּדִין אֲנִי עוֹשֶׂה
 וְאֲנִי חִיבָת לִפְעִימוֹ וְלֹאֲהַבּוֹ אֵל הוּא הַסְתִּיר פְּנָיו . וז"ל בְּמִשְׁמָתוֹ וְאֵל
 תִּאֲמַר קִשּׁוֹר חָצֵל אַחֲרָיִךְ בְּדִין אֲשֶׁה לְצִבְעֵלָה דִּהְגֵּשׁ בִּי חֲשָׁךְ הֵיחָל
 תִּאֲמַר כֵּן כִּי גִבּוֹר דְּרִכִּיהַּ כְּמִדּוֹבָר :
 טו. אִין בִּידִינוֹ לֹא מַשְׁלוֹת הִרְשָׁעִים וכו' . יֵס לִהְרִיגִים דְּנִרְחָה דְּכָרִי
 הַתַּנָּה ר' יִנְאִי כֹאֵלֹּ מִתְחֹלֵף עַל שְׁחִין בִּידִינוֹ מַשְׁלוֹת הִרְשָׁעִי
 וְכֹלְהוֹ תִּנְאִי וְאֲמֹרֵאִי כֹלֹס קְדוּשִׁים וְכֹל מַעֲיִינִים צִבְּוֹדוֹתוֹ וְיִתְבָּרַךְ וְלֹא
 בְּחֹלוֹת גּוֹפִיּוֹת וְהַנְּחוֹת הַצִּי הַעֲסִ"ז וְהִנֵּה אֵלֶּה רִשְׁעִים וְשִׁלּוֹי עוֹלֵט
 כְּקוֹלִים הִיוּ צִעִיּוֹתָם : וְאַפְשָׁר דְּמִלִּינוֹ דְּכַשְׁאֲדִם מִלְּטַעַר שְׂכִינָה מֵהַ
 הַלָּקוֹן חֹמֶרֶת קִלְיִי וכו' וּמִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה כְּשִׁאֲדִם בְּנִתָּה וְחֵעַל
 הַקִּלְיִ"ו בְּשִׁלּוֹס וּבְמִשְׁמָנִי מִדִּינָה יִבָּח עַת רִלּוֹן הוּא וְהַסְכִּינָה כְּצִיבּוֹל
 מִגְדֵּלֶת הַסְּמָחָה . וּכְתֻבּוֹ צִעִיּוֹתוֹ בְּדִרְוֹס וְיִקְבֹּ דִּהָא דְחִמְרִינָן כְּשִׁאֲדִם
 מִלְּטַעַר שְׂכִינָה וכו' ה"מ כְּשִׁאֲדִם מִלְּטַעַר בְּתוֹכָחַת עַל עוֹן אֲבָל
 בִּיסוּרֵי הַלְּדִיקִים עִסָּה לִּהְרַבּוֹת שָׂכַר חֵין לְמַעֲלָה לְעַר ח"ו וז"ל אֲנִי
 בִּידִינוֹ מַשְׁלוֹת הִרְשָׁעִים שִׁחֵ"ל קִלוֹס וְאֲנִי עוֹסֵקִים חֲתוּרָה וּבְמִלּוֹת
 הִי"ו לְשָׂכִינָה בְּשִׁלּוֹתוֹ וְאֵל הַצִּינִים שְׂמָחָה וְגַם אֲלוֹ ה"ל יִסּוּרֵי
 הַלְּדִיקִים עִסָּה לִּהְרַבּוֹת שָׂכַר לֹא הִי לְעַר לְשָׂכִינָה אֲבָל אֲנִי בִּידִין חֵין
 לְנוֹ לֹא מַשְׁלוֹה וְלֹא מִיִּסּוּרֵי הַלְּדִיקִים רַק מִיִּסּוּרִין שְׁלֵנוֹ בְּצִרּוֹ"ע פְּרַעּוֹ"ח
 בִּישְׂרָאֵל לְחִתְּאֲחַס וְצִינָה יֵס לְעַר לְשָׂכִינָה וְזֵהוּ שִׁה"י מִתְחֹלֵף ר' יִנְאִי עַל

שהוא סברת האומר שוב יום אחד וכו' אך אני לא בחרתי בהשערה זו כי אם בחרתי בהסתופף בבית אליהו שהוא החשיב עלמו כאלו אני בסף בית ה' שהוא סברת ר' יעקב לשער שאני בפריודור שלפני הטורקלין ובחרתי בשיעור הקצר הזה ממדור באהלי רשע שהוא שאם הייתי עולה על רומי

התקן עצמך בפירודור כדי שתכנס לטיקלין: יין הוא
היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם
הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת
רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה: יין רבי שמעון
בן אלעזר אומר אל תרצה את חברך בשעת כעסו ואל
תנחמוהו בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תשאל לו בשעת
גדרו ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו: יין שמואל
הקטן אומר בנפל אויבך אל תשמש ובכשלו אל יגל לבך
פן יראה יי ורע בעיניו והשיב מעליו אפו: כ אלישע
בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה
על נייר חדש והלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה
על נייר מחוק רבי יוסי בר יהודה איש כפר הכבלי
אומר הלומד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל עגבים
קחות ושותה יין מגתו והלומד מן הזקנים למה הוא
דומה לאוכל עגבים בשולות ושותה יין ישן רבי מאיר
אומר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש קנקן

זו. גא' ר' יעקב ואמר לא כדברי האומר שתעלה ער רוחך שחייב שיעור יום כי אם שתציר שאין לך מהחיים רק בשיעור כניסה מן הפרוזדור לטרקלין והוא העה"ל דומה וכו' על כן תמחר תחיש בכל עת לגמור תשובתך בשעה א' להרבה תשובה ותרטה ותיקון בכל פרטים בכל האפשר כי אם לא תשער רק שיעור יום אולי תתרפה במלאכתך נמצא כי באומר הפקן עצמך וכו' הוא פירש אל האומר לומר מה שאמרתי העה"ל דומה לפרוזדור פירושו שתתקן עצמך בשיעור שיש כדי שתכנס וכו' הוקשה לתנא כי הלא טוב טוב היתה סדרת האומר שיעור יום א' אז יותר שע' חושבו שיעור בלתי קצר כ"כ יתיישב בדעתו לתקן מעשיו בחפז מחופש מש"כ בשיעורו שעה קלה שחקקו על הנמצא הזה לא ימנה ונעשות תשובה ראויה על כן אמר אל תתמה על מאמרו זה כי הלא אויל לטעמים כי הוא אומר יפה שעה א' שהוא בשיעור הפרוזדור לטרקלין מכל חיי העה"ל והענין כי בעה"ב יש צד בדרוש א' ארובת הימים ב' התענוג ומורת רוח :

ונבא אל הענין אמר לו יחזיר היות שם אורך ימים - בלי תענוג בבחי' זו יפא שעה אח' בתשובה פה כי בשעה מרובה זכות ותיקון מש"כ שם שמי שטור בע"ז יוכל בשבת וזהו מכל חיי שהוא בבחי' חיות מלאות חיים ארוכים אך אל תחשוב שעל בחי' תענוג שבהם הם אמרתי כי חליט לי לומר כי כי בבחי' ההיא יפא שעה אחת של קורת רוח ועונג הנה"כ מכל חיי העה"ז כלל הדברים כי עם היות טוב לגבר לחשוב שיש לו יום חיים לשבז בו יותר טוב הוא לחשוב שהוא בפרוודור שלפני טרקלין וזה אחשוב פיון המסורה לומר עם היות כי טוב ויום בחזר'ך הוא העה"ז שהוא בחזרת שלפני הטרקלין העה"כ שקורה לעה"ז חזרתו ולעולם העליון בית בענין תפלים בבית ה'. בחזרת אלהינו יפריחו שבתנו שהוא כי למה דיק רומה לאלו שהוא נטוע במקום שהיה שהוא בשום העליון ונפיו הוא גופו נטוע ומפריח בעה"ז בחזרת אלהינו יפריחו :

ונחזור אל הענין הנ"ל ע"י טוב יום בהצטרף שהוא שבו"ס
שישער שיש לאדם בעה"ז הוא טוב מחלף בעה"ב בבחינה
מציאות הקיים כי כגון הוא מריח בתשובה ומעשים טובים ושם אין ריח

חסרי אבות

טו התקן עמך צפרודור וכו'. פירש מז"ה סבא להודיענו
מדות סכר המלות הנעשות בטה"ז והוא מ"ס צהר
שממשה המות נעשה לנר"ן מלבוש כדי שתוכל לעלות וליכנס לפניו
יתצבר כמו סח"א ליכנס לשער המלך בלבוש שק ולריך לתקן מלבוש
קגויס כפי צבור המלך בן האדם בטה"ז כל מעשהו כדי לפית עולמו
ולתקן גופו כדי שיכנס לטרקלין להראות לפני המלך כי הנשמה ח"א
לה לעלות ולהראות לפני מלכו של עולם אלא בהתקן לה מלבוש כמ
שהואנו בספר חסד לאברהם :

טז ופה טעה אחת בתשובה ומע"ט וכו'. דקדק לומר בתשובה
ומע"ט כי המעט בלי תשובה כלא חסידי ואדרבה מוסיף כח

שנינו וזין חמות יס שרות יותר מזה
הלל אחרתה מהתשובה וימצא היצר
רע מקום להתעללני ומכל עון
ואחמה שפעשה יעשה מסך מנדיל
בימי וזין אלהי כד"א מעוותים היו
מנדילים צניכס וכו' ובהעשות עון
על עון נעשה מסך על מסך שהם
כזהלים על עושיהם נמצא אשר
הוא בלתי טהור מעוות שהוא דר
בזהלי רשע שהם אלהים שפעשו
מהרשע והיו נחרתי הסתופף שע"י
כן אני משלק כל מסך עון מדור
בזהלי רשע אם הייתי מתהמה
מליחוקו כמזכור :

בנפל אויבך פי' רבינו ז"ל
במשלי כ"ד פ'

יהודה איש כפר הכבלי
הוא רומה לאוכל ענבים
ומד מן הזקנים למה הוא
ושותה יין ישן רבי מאיר
לא במה שיש בו יש קנקן
חדש

[illegible]

א' יהיה פן ישגיה ויראה מדת הר' מים ורע בעניו כלומר אולי לא
בראית מדת הדן ירע בי אם גם בראית מדת הרחמים וז"ל פן
יראה וכו' ולא אמר כי יראה או פן ירע וכו' שהוא כלומר פן תהיה
בראית בעיניו' גם רע ולא כללד בבחינת הדין ואזי והשיב מעליו אסור לא
מקומו הראשון כלומר האם עליו כשהיה על הרשע שלא למלא פן לא היה
יכול לך ואחרי כן הוסף על הרשע עתה וכו' מעליו למקומו הראשון
שהוא כי תשוב ותלא האף ממנו עליו :

אברת
למט"א ולכן צנח האיש ישראלי לעשות מזה לריח להרהר בתשובה כדי
שאותה מזה תעלה לרצון לפני ה' : א"נ אפשר ע"מ שכתב בספר
חסידים דקדושי עליונין בעה"ב מקיימין מלות כרבי דהיה מקדש קדוש
סבת וכו' ע"ס לז"א בתשובה ומע"ט דהגם דמע"ט אפשר לאחר צריבו
לקיים חף כי אחרי מותו מ"מ לא ידקק גם תשובה דכיון שמתח
לא מהניא ליה תשובה וא"כ תשובה ומע"ט לא ידקק כלל כ"א בעה"ז
יט' שמואל הקטן אומר וכו' . חרון אפו לא נאמר חלא אפשר
הכי גרם הרמ"ה צפי' כ"י וכן הביא גורסא זו הרי
ח"ט וכתב גורסא זו נראה בעיני דחידש לן השתא דיוקא דקרא ע"ס
ובתוספת כתובות דף ק"ה ע"ב מצינו לדעת רש"ס צרייתא סתין ב

ר' אלעזר הקפר אומר

הנה כי כן יבדוק גבר חיי העולם נשיתו שזמו לבו ועיניו וכל מעייניו אל כל דברי רמו הלו אשר חמרנו במקראי קודש האלו והכל תלוי

בכלתי החשיב האדם כל הענייני העצמי ומעמיו וכל כבודותיו לאדם ותפלו כי אם הרבה יזכור דין ומשפט העולם אשר הוא הולך שמה ויגעל בקנאה ותאווה וכבוד ולא ימוט משבו עד ה' ותקן כל אשר אשר עותו וגד מלכים ולא יבוס והוא תאמר התנה פרק רביעי ממסכת אבות באומרו ר' אליעזר הקפר אומר וכו' :

וראוי לשים לב וזה נשתנו אלו משאר מדות רעות כי רבות הנה ולא ייחד רק שלש אלה : א) אמה קן אמת כי איבוד העולם והאדם תלוי בצבור על מלות לא תעשה כמה שנין אדם לבריות ועל לא תעשה שנין אדם למקום ואחרי איבודו תקנתו צידו אם ישים כבודו מנגד אך אם יתוש לתמוך כבוד לא ישב עוד ויהיה עדי אבוד וז"ל הקנאה

והתאווה וכו' והוא כי הנה ראשית כל עון אשר חטא בין אדם לחבירו תלוי זה כי מיד אחריה ריעותיה שהיא שגאה ותחרות וגסות וריביות ולשון הרע ונקימה ונטיירה מוצאות לה וכן התאווה היא ראשית כל בעצירות שנין אדם למקום כי ממנה תולדות מות כי הליך ילך בהלכות איסורי ביאה ומאכלות אסורות ואשם מעילות אשם גזילות וכל דבר דע אשר שנה ה' . והנה שתי אלה הנה כוללו אצדן האדם את עולמו ועדיין אלהינו מרחם לא הציית לנו תיקון להעלות ארובה ומרפא כי יעוצר רשע דרכו וכו' וישבז אל ה' ויורחמנו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח . אך אם זה האיש יתמוך כבוד אצדק תקותו כי אין ארובה להחלתו כי אם יאמר לו לך התרפס ושאל מחילה מהאיש אשר חטאת לו ואם לא יאבה האיש תשור על אנשים ולפניהם תאמר חטאתי וישר העויתי הלא יענה ענות מי האיש הלוה נבזה כי אהלל כבודי ומה גם במקום שיש אנשים וההיקש בזה ובכיוולא בזה וכן אשר חטא על הנפש כמה שיש בין אדם למקום ככל הדברים הרעים שהוכרנו ויאמר לו הסכת ושמע ישראל ולום ולין ושכח ארלה ואמר כללם תאכל

ובלום ובכי ומספד הלך תלך ובכה ללקות צד' ולא טוב לך לכפרת עון כי טוב לך כי תבזש צד' וז' מאשר תבזש צד' כי הנה אם יתוש על דבר כבוד מדומה הלא יענה להרגני אחת אומר שאללל כבודי ותהיה לי לזרע עוד לא ארים ראש כי אקל צעניו כל הרואים את כבודי שצלקון בומר לכן קום ברח לך ולא תשנה בצולת עלתך וזאת כה יעשה אלהים כי לולי נשאתי פניך אם אציע אליך ואם אראך וימלא כמאס פומו על גבי ולא ירחן לזאת אשמותיו ומי רגלי עונותיו על פניו מחני כבוד :

כלל הדברים כי מעמד הלכה הדברי האלה קן הם צעקרו של אדם להוילאו מן העולם ושחא תאמר אם כן איפה מה יעשה האדם וישלך כל מעמד שלטתם אחריו ולא יאבה לז' הוא היה אומר דילודים למות וכו' כלומר כי הני יתן אל לבו כל הדברים האחרים פה ולא יכנה ויקנה ביה להשכיל להטיב ולא יאבה . ולכל אל צאירו נעתיק לשנו הלא הוא הילודים למות והמתים להחיות והחיים לידון לידע ולהודיע ולהודע שהוא אל הוא היוצר הוא הצורא הוא המבין הוא הדין הוא העל

העל הוא צלל דין הוא הדין והוא עתיד לדון ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שבה וכו' עד גמר המשנה : ולבא אל הענין נשית לב . א) מי לא ידע כי הילודים למות . ב) אומרו הילודים למות ולא אחר החיים למות . ג) אומרו והמתים להחיות ולא אחר לחיות : ד) אומרו והחיים לידון שנייה שאין נידונים כי אם אחר תחיית המתים והלא גם אחר מות נדונים . ה) כי אומרו החיים לידון הוא על בני אדם ואיך יאדק עם אומרו הילודים שכולל אפילו בצעלי חיים . ו) מה הוא כוונת התנא אל הוא להפחיד את האדם מן המות כי הילודים למות מי צער לא ידע כי כן הוא ואם הוא להזכיר לו יום הדין כי החיים לידון לא היה ראוי לומר כ"א המתים להחיות ולידון ושוד שאדרכה מרחיק לו עד אחר התחייה הדין וממעט את האדם מליראס את הדין . ז) אומרו לידע וכו' כי אחר אומרו להודיע וכו' מה לריך לומר ולהודיע כי מי לא ידע שאם יש מודיע שידע : ח) כי מה שיראה פשט הענין הוא שמה שידוע וידע ויודע הוא שהוא אל והוא היוצר וכו' ומה קשר יש לזה עם הקידש שהילודים למות והמתים להחיות והחיים לידון ואם הוא כי מה

חסדי אבות

לפעמים חזא בגלגול בהמה שהוא נקרא חי וע"כ אחת מה פעם אחר וע"כ אחת עתיד ליתן דין וחשבון : א"ב אפשר כמ"ס חכם חרשים דף מ"ו פנסחפק מהר"א גליקו אם הנשמה שנתן לנו הקב"ה היא בחזרת מתנה או בחזרת פקדון ופשיט לה דשפיר מלינו למימר שהיא מתנה לזמן ע"מ להחזיר בהקלים בזמן וגם אפשר דהיא פקדון בתנאי שיתחמ' בה דוקא לעבודתו ואם עבר על מצותיו נתחייב כדין פולח יד בפקדון ע"כ . ואכן צעניותין בהגסותיו לח"מ סי' רי"ב כתבנו דהר"ה"ה והריב"ז א"ס וסיעתם ס"ל דמקנה לחבירו קרקע לזמן גוף ופירות כיון שנתרון רשות הצעלים קנה המקבל לעולם והרמב"ם וסיעתו פליגי וסברי דאחר זמן חוזר הקרקע למאריה קמא . והנה לדעת הר"ה"ה וסיעתו לכאורה יש מקום לומר דגוף וגשמה שנתן הקב"ה לאדם לזמן ע"מ קנאש לעולם כדין הנותן קרקע גוף ופירות לזמן שנתרון רשות והרשעים יפרקו עול התורה והמלות בצעני' זו ולפיקוי זה אמר התנא הוא הדיין הוא עד וכו' שהכל שלו פי' הנשמה והגוף שלו ואין טענה שנתרון רשותו ח"ו והטעם ודע . שהכל לפי חשבון מעיקרא הנשמה היא פקדון להשתמש לעבודתו ואם שניה נתחייבו בהחשבון . ואל יצטיחך ילך שהשאל בית מנוס לך ואינה פקדון אלא כנוח לזמן ואין כאן חשבון שנתרון רשותו ח"ו כדעת הר"ה"ה וסיעתו ע"כ אחת נולד וע"כ אחת חי וע"כ אחת מת וא"כ הוי מתנה ע"מ להחזיר וכבר כתב הרב בני אהרן צביאורו לסי' רמ"א דמודי היכא שהוא מתח' ע"מ להחזיר דלא פסק קיינו וא"כ כיון שע"כ אחת מת הוא ע"מ להחזיר ועוד דמא' ע"כ אחת מת דהכא אפי' בחי' ימינו ע"כ מת אס נגד פלוי כרת ונמלא דלא נתרון רשותו ח"ו וא"כ ע"כ אחת עתיד ליתן דין וחשבון ולא סייך בזה דין מתן לזמן . ואומרו הוא הדין הוא העל ועל כל נכון כמ"ס כנה"ג סי' ו' צמס הריב"ז דאף דאין מד נעשה דין מ"מ דין נעשה פד . א"כ ע"כ מ"ס הקור' שם דאם הדיינים עממן ראו יכולין לדון וז"ל הוא המצין הוא העל הוא הדין ודוק והאריך :

אלא פסוק אחד בלבד כתובאר קס ובצטפה מקובלת : כב הילודים למות וכו' . אפשר כמ"ס צצבת דף כ"ה דר' חמי סבר אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון ואחוזב ר' חמי מאותה באמרו ד' מתו בצטפיו של נחש ויש מן הראשונים דסברי דלא אחוזב מחלוקת אין יסורין בלא עון וכדכתיבא צעניותין בספרי הקטן פתח עניס ע"ס . וז"ס הילודים למות לאפיקוי ד' חמי דסבר אין מיתה בלא חטא ולז"ל לא כן הדבר אלא הילודים למות כל הילודים למות והטעם והמתים להחיות קט' מיתחן חיים לאחר באור החיים או כפסטיה קטעמדו צתחיית המתים כי אחר המיתה צטפיו של נחש למי שלא חטא מתמרקת הזוהמא ונתקן ויכול להחיות אח"כ . ועכ"ז דאמרי לך הילודים למות הפך ר' חמי דיש מיתה בלא חטא דע שהחיים לידון ביסורים ע"ס הדין לידון דדוקא דאין יסורין בלא עון : א"ב אפשר כמ"ס ה' הרווא שית' ימות ואמרו בזכר ושבת חמי את המתים אותם שכבר מתו בחיותם לעבוד הקי' . וז"ס הילודי' למות לידתם היא למות צד' ע"ד אומרם הרווא שית' ימות לבכלי לכת אחר כבלי העצ' והענוגיו . והמתים הללו שכבר מתו צד' להחיות חיים טובים צד' אך פכ' להעלותם ממדרגה למדרגה והחיים צד' לידון שהקס יתצרך מדקדק עם חסידיו כמ"ס רבינו הארי' ז"ל שאחר כמה שנים צג"ע לעלותם מעלה עליונה מדקדקי' עממם כחוט הקערה ולזכותם לעלות מעל המעל וזאת היתה לי כונת הכתוב הן לדיק בארץ יסולס אף כי רשע וחוטא כלומר הן לדיק בארץ ארץ החיים ע"כ אף שהוא לדיק שהוא בארץ צד' א"כ א"כ יסולס ומדקדקים עמו כחוט הקערה ומשלים . ומה נשכיל מה מתוקן לרשעי' עונשין קשים ומרים וז"ס אף כי רשע וחוטא : א"ב רמו התנא סוד הגלגול וז"ס הילודים למות והמתים להחיות לצד בגלגול וז"ס והחיים לידון אלו שחיו אחר מיתחן לידון לידע שהוא אל וכו' והכל לפי חשבון ואינו מיותר כלום . ואל יצטיחך ילך שהשאל בית מנוס לך ותשאר בקבר ע"כ אחת נולד פטס אחרת לצד בגלגול כמו קפירקו סיפא זו

מה שהחיים לידן אחר התחיה הוא לידע וכו' הלא הוא הדין מקודם התחי' היה ג' כ' נודע דבר זה ואיך יאמר כי היות הדין אחר התחיה הוא לידע ולהודיע וכו' ט' למה לא פירש מי הוא אשר יודע ומי הוא המודיע ומי הוא אשר יודע לו : י' כי לא ככון הדבר שלא יודע שהוא אל והוא היוצר וכו' עד אשר הדין שאחר התחיה : יא' כי הלא אותו הדין אין עיקרו לידע וכו' רק ליפרע מן הרשעים וליתן שכר טוב ללדיקים : יב' אומרו הוא היוצר הוא הצורא שהוא כפל ענין במלות שונות שהן שתי קטניות למה הוא הכפל ענין ולמה במלות שונות : יג' למה נתייחדו ששה דברים אלו שהם יוצר בורא מציין עד דיון בעל דין : יד' איזה הדרך יודעו הששה דברים כי לא פורש כלל : טו' זאת הצרכה אשר צריך התנא ואמר בדרך הוא וכו' ומה ראה על ככה לברכו יתברך במוסר זה מבבל יתר הדברים שידבר : טז' מי הוא האומר שה ענין הצרכה והודאה זו אם הוא התנא אין מקום פה רק ללמוד לאדם מוסר השכל ולא לסדר סדר הדעה וליון יתברך כי כי טוב להודות לה' אין כלן תחיתו : יז' אומרו ודע כי הכל בא לפי חשבון אל מי מודיע התנא דבר זה ואיך יתקשר אל כל האומר וגם מלת בא מיותרת וגם אל מי בא לפי חשבון ומה הוא חשבון הלו שאם הוא לחשבון העתיד היום ראוי יאמר לדי חשבון ואל לפי חשבון : יח' אומרו ואל יבטיח יוצר שיש צבאל בית ממוס כי מי בעל שכל יבטחנו יוצר לטוב משאלו משה : יט' אומרו שכל כרחק אתה וכו' מה ענין הודעה זו וגם מה קשר יש לו עם הקודם : כ' כפל אומרו אתה נוצר אתה נולד : כא' אומרו ועל כרחק אתה עתיד ליתן דין וכו' כי למה יהיה זה על כרחי של אדם ולא מוראיו כי מי פתי יגבול ויחמם הדין ואמת :

אמנם

לכא אל הענין נזכירה מאמר חז"ל במאמר האומרים כי הגוף והנפש כאשר היות יספיד ביניהם כל א' מתכלל לאחר אחר פטור מן הדין הנפש תאמר לא מטבעי להצלות עצות גופניות כי רוחניות מאת ה' מן השמים אף הדין הוא אשר חטא על הנפש והגוף תאמר הנפש המוטלת היא תמות כי אנכי עמר מן האדמה אשר לא ישתית משיב הוא ית' ואומר לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הלא השוא שבים כי בין שנים נעשה התועבה בזהותם יחד שנים אף אני אביא הנפש בגוף כאשר היתה באדמה ואני בעשוקם כל מלות ה' אשר לא תעשה וידעו ויעשו יחד כאשר חטאו משל להיגר וסומא ששמו אותם נוטרים את התאנה וישא עינו ההיגר וירא בכורה התאנה בראשית יוסמה ויגד לסומא ואמר לו מה תעשה והשכו הרוחות והרבות ואל אף אדם היה מקום בכורה והיגר אומר פסא עבדך ולא אוכל להרבות מטעם ועולה אז נועלו יחדו החיגר על הסומא ועל שמו ישאלו עד מקומה נעשו כן ותוקח הכבירה ביגיעת שניהם ועודה בכפס יבלעו ויפדו איש מעל אחיו ואחרי כן ילא המלך אל גינת הביתן וישא עינו אל הכבירה והנה איננה ויאמר להם מי עשה את הדבר כזה ויאמר זה בכה וזה אומר בכה הסומא אומר איננה אורל ורחיתי ועיניו אין לראות וההיגר אומר מאין הרגלים לעלות אז נטל המלך את הסומא ויעלהו במות בעל הרגלים ויאמר להם ככה עשיתם וגם אני תעשה זאת לכם לייסרה אתכם איש על גב רעהו כאשר היו בעצותם הרעה כחשל הוא ענין הגוף והנפש במדובר :

ונבא

אל הביאור והוא כי הנה אחרי אומרו כי הקנאה והתאווה והכבוד מוליחין את האדם מן העולם ראה והנה יוכל איש לדבר ולומר על הקנאה ועל התאווה והלא אם קנאתי בהוללים כי שלום רשעים אראה וגם אחתו למעשנותיו אשר לאדם רע ובלויטל כקון מונד ולמה הוא יתברך לא יאיר עיניו לתת פה לרשע רע כרשעתו וללדיק כלדקתו וידעו כי יש אלהים שופטים בחרץ לו"א גם אני ידעתי הקשו ואגיד לכם הדבר על קושי זו גדולה מקושיית' אגיד לכם תשיבתה והיא כי הנה הילודים למות ולא אומר החיים למות הלא הילודים כלומר כי מאז הם ילודים הולכים ומתקרצין למות כי יום המות מיום הולדו כענין כי הולך האדם אל בית עולמו ולא ידונם ה' בעה"ז עודם בגוף ונפש כאשר יחד חטאו ואם היה דן אותם נפרדים החרשתי אך לא יעשה כן כי אם והמתים להחיות שממיתם להחיותם שהוא לשום אח"כ הנפש בגוף ולתת חיות באחדותם לדון את שניהם בחיבור אחד כחשל ההיגר והסומא וזהו והמתים להחיות כדי שהחיים לידון כי כל אחד מתכלל לאחר כי הוא לבדו לא יחטא ועל כן אז ישוב לחברה כחשל חטאו מחזרים והלא כמו זר יחשב כי אחר שלדון אותם שב לחזרם טוב טוב היה יום אותם עודם בחיים מחזרים לייסרם בעה"ז בייסורין לפי רשעתם כיון שגם אחרי מותם לא ידון אותם על ישוב ויחזר וישקוט ריב הרב את יוצרו כי יראה לדיק ורע לו רשע וטוב לו אך דע איפה כי לא על חנם האלהים עשה את הדבר הזה כי אשר עשה כן הוא להודיע ולודע ולהודיע כי הוא אל וכו' והוא כי הש הוא יתברך על נפש כל איש ואיש אשר יוסר על חטאיו בעה"ז פן תאבד כי יהיו וייסוריו לו לחוקק להוסיף על חטאיו פשע ולאבד נפשו מן העולם והיא רעה המתרגשות לכל אדם ללדיק ולרשע כי הנה אין לדיק בחרץ אשר לא יחטא ואשם ועל כלם היה לרדיק יעבור כום הייסורין ואין איש בחרץ יוכור כי אשר חטא מיום היותו כאשר הכל גלוי לפניו אלהי עולם ה' ועל כי בהציה עליו הוא יתברך רע כרשעתו והוא לא ידע עשירות האיפה איפות זיון ועוונות אשמותיו הלא יקון ויבטע ויטח דברים ומי גבר באיכותם וישר וירא אלהים וסר מרע ויבטע ויתלון עד אחריו ז"ל שכפר בתחיית המתים :

והנה

אין אלה קלות דרכי איש הרעום אשר יתהלך בהם בראות לפי ראות עינו כי רבו וייסוריו על חטאיו על אחת כמה וכמה רעה

כפולה ומה גם אם רשע הוא כי יאמר בלבו אין אלהים ואם יוטצ או ירע לאדם מזלו גורם לו ואם רע בעיניו לנגוע בחמות האלהים יאמר דבר אחד ביד חזקה כי רס ה' ועל השמים כבודו ולא ישגיח בדברים חומריים ואם יאר רוח אדם בקרבו כי רוחני הוא לא עשה ולא הטפל בצשרו כי אם אביו ואמו עשו את האומר ועל כן לא מן השם הוא זה החולי או מכה אשר יתייסר כי הגוף האיש כי אין לו יתברך עסק בגוף כי תומר עבור הוא ואין לו יתברך מבא לבא זו והיא סגרת אשר רבים חללים הפילה ועל כן המכות האלה מקרה הוא היה לו או שיחטאוכו כוכבי נשפו ולא ה' מעל כל זאת וחזק רחמינו כי הלא רבו ניטפי מכותיו על זוחלי אשמותיו :

א

מעין זה יקל ברעה דרך שלשי לומר כי הן אמת כי גם בשר האדם לו יתברך הוא ואשר הוכה מאת יתברך היה לו אך יכפור במקלת כי אומרו הלא לעולם רוחניותו לא יצין מויתות קרב איש ולב עמוק כי הוא תוכיות טיכף עכירות החומר כי אם כחות השומאם היורדים ומשפטים ועולים ומקטרגים הן הם היו מתערכים באלם מקרבו וכרעיו והמה יעלו ויעידו למענה ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע כי ירבו ידברו גבוה גבוה יותר מאשר חטא האיש ההוא ובעדותו יעמיסו עליו משא כבד אשר לא יוכל נסבול :

א

יחזיק בדרך רביעי בגדול ייסוריו יותר על חטאיו לדעתו כי יהרהר ויאמר אין זה כי אם שלא ידון דין האדם הוא יתברך בעלמו כי אם יעמיד ב' ד למעלה מלאכים אשר לא ישערו עד היכן גבול כל עונם חטא ועון מגיע ויגדלו גזרות עודת על השיעור הראוי כי היה בגזירות עירין ובמיומר קדישין ולא כלל לרוב ה' בעדת הדיונים :

א

אם לא יחזיק באלה מאירע סגרות אלו כי אם שידע כי הוא יתברך הדין הלא לא יבאר ממנו מהיות טינא בלבו לומר אם רשעתי מה אפשל לו יתברך ומה הלתיו לו הלא אם חטאתי לי אני מוסיף כי אחר נפשי מטובה ומה לו יתברך מטובה מזרתי באופן כי לא הוא יתברך ולא זולתו בעל דיני ויהי נא כמילר לעלמו כי מי יהוש על לרשו חוץ ממנו באופן כי אם כל חשך עמון ושחור לאדם נגהים על כל אשר חטא והחטיא מיום היותו היה משלם לו הייסורין בהע"ז הלא תרבה רעת הייסורין עד מאוד ויקון בהם עד אשר לא יבאר ממנו מלהרהר אחרי ה' וליפול בשחת אחת מחמם הנה שנה ה' אשר היוכרנו הקסים מכל העצירות שבידו ולא תהיה עוד תקומה למפלתו ארוכה ותחלתו ויהיה עדי אובד אך כאשר יומת ואחרי כן ישיב יתברך יחבר את שני חלקיו וידונם בגינים אז תכלל מכל שם הרעות האלה ותלדק עליך את שני חלקיך בלכד תדע האמת והלדק אתה כי אם גם תודיעו לוולת וכו' לידע שהוא לידע אתה ולהודי' לפרסם כי יפה חייבך כמאמרם ז"ל כי גדול שנה העולם מגינים כי יקראו בגרון אל יחשיבו כי יפה דנת יפה חייבת וזהו להודיע ואז יפרסם לכל רבים עמים אשר ישמעו הודאתו שמה וזהו ולהודיע לכל כי אין דבר מכל ששה דברים הרעים אשר היו מתרגמים אם כל עונם ייסורי גינים הראויות לכל אדם היה מקבלים פה כי אם שמשפט אמת ולדק הוא יתברך נפשט איתו והיחל בכה ואמר שהוא אל והוא כי הרעה הגדולה אשר יפול לב אדם רשע עליה אם היה מקבל פה כל עונשו בחיים חיייתו הלא היה פן יאמר נכל בלבו אין אלהים אך עתה שמקבל העינים אחר לאת נפשו תחלה מגופו עתה ידע כי הוא אל כי אין הנפש יולדת עד אשר תראה השכינה וגם לא יפול בשחת רשת הרקור השני כי אז בראית כי אם הנפש והגוף יחד מחברים ומייסרים ולא יעלנו נשם חומריות הגוף אז ידע גם כן ויודיע ויודע כי הוא היוצר רוח הוא הנפש הוא בעלמו הצורה הגוף וזהו הוא היוצר שהוא את האורה הוא הצורה וגם אז בפרוע פרעות אשמותיך אחר המות ועין צעין תראה אשר הוא יתברך יוכיחך לעיניך גם כל אשר הרבהת ומה גם אם היה על עבודת כוכבים שמלרס למעשה וכן כל דבר רע אשר עשית גם בשרת גם תנלל מלכר הדבר השלשי כי אין בעיניך תראה כי הוא המבין הוא הפד כי כל מויתותיך הבין וראה והעיד ולא ע"פ עדות השטן נעשה הדבר וגם אז ע"י היות עונשך שמה אחרי מותך לפני ה' אלהיך תנלל מרוע סברא רביעית אשר היית נלכר בה אם היית מקבל כל עונשך פה והוא כי אז תכיר כי הוא הדין ולא מלאכיו כי רק בעיניך תביט כי הוא הדין אותך וזה אמר הוא הדין וגם אז תנקה מהיחם דברים לומר כי איננו יתברך בעל דינך כי אם חטאת מה תפשל בו כי הוא האמר החמישי שאמרנו שהיה נופל בו האדם כלל בעונשו היה מקבל בהע"ז אחר כי עתה צמה שתדון שם תנלל והוא כי הלא אז בהיותך במותך משולל גוף תכיר איך חלק אלוה ממעל אתה ותראה שורשך ואיך הוא דבק בו ית' נמלא כי כאשר תטמא את נפשך ותשגוש בה ובשורשה בעל דינך הוא יתברך כי טמאת טהרותיו ואשר הוא הוא חלקו וזהו אומרו הוא בעל דין כי אז תכיר זה מה שלא היית מכיר בהיותך נידון פה כמדובר והיית נופל במאודה רעה וגם תידע אז ותודיע לכל כי היית טועה בחשבונך אם היית יוקה בעה"ז כי היית עולה על רוחך כי יותר מאשמותיך היו מענישין אותך אך אז תכיר בהעניש אותך כי לא עלר כח להיות נפשט המקבל עונשך פסם אחת כי אם ענין הוא עתיד לדון אחר התחיה ליום דיון או בגלגול שחור זה :

ועוד

בכל מה שתודיע ותדע ויודע על פיד כל הדברים הנאמרים גם הוא אחר הודאה לה' שפס חייב ולומר ברוך הוא שאין לפניו עולה וכו' שפס חייב כי דן אותי כמעשי הנה בי ע"י אשר אמרת להשיב על דבר קושי' למע ימות ויחיה את האדם לדונם אחרי כן ולא יענישם עודם

צחיים פה טרם ימות מזה אני בא להשיב לך על קנאתך אשר תקנא בשלות הרשעים בע"ה וכו' והוא כי כאשר בנוגע על ענין לא תדע עודך פה את מעשה ה' אם לדק משפטו עד אשר תלך שמה כי אז נפקח עיניך לדעת כי אין דבר כמלא ניומא משולל השגחה לכן כאשר הודעתך שכוללים למות וכו' כן ודע מעתה שהכל בא לפי החשבון כי אם יש לאיש רשע שפע טובה אשר מזה באה לך הקנאה כמדובר למעלה אל תחוש כי לא בלא משפט נותן לו כי אם הכל בא לפי החשבון כי מאשר דנו אותו טרם יבוא אל עולם ראשית יתברך כי לפי חשבונו היה ראוי לתת לו השיעור ההוא לא פחות ולא יותר לפי בחינת עניינו וגלגליו ושיעור מה שמקבל פה מוכן לו שם וכו' הנה עובד הדבר אשר דברת לאמר כי בהיות האדם נדון אחרי מותו יכלל מה' סברות הריקות והרעות ושעל ידי כן תמלא ארובה למחלת קנאתי אשר קנאתי בהוללים כי שלום רשעים אראה כי מזה אבין כי הכל בא לפי החשבון אך מעתה אני עוקר את הכל כי אעיקר דליה פירכה כי אודה בשאול כי יפה חייב על אשר יספוטני שמה וימרקני בשאול אשר אני הולך והלא יש לי טענה רבה לפטור עצמי מן הדין ומה הנה טענותיך לומר כי טוב לגבר כי ישא עול עונשו בשאול מקבל פה והלא גם שם יש לי בית מנוח וטענה לפטור עצמי מן הדין ומה גם שמה להתייחס פה ומעתה אחזור אל הקנאה והתאווה והכבוד לקנא במי שילח ויתר ממני ותתאווה אשר אין ידי משגת לו כי לא אומר כי עונותי מנעו הטוב ממני כי הלא למה אענש על אשר לא טוב אעשה בע"ה כי גם שם לפני יתברך יש לי תשובה למה כי אחר אשר אראה גדולתו יתברך ואשר יוכיחני על הרקורי קרני וכליות כי לא נעלם דבר ממנו כי הלא אומר לו אם

ידעתך גדלה עד הארץ הלז העבודה ואין דבר נעלם ממך אם כן איפה משפטי את ה' כי על מי תדיבני על כל אשר חטאתי ועל כרחי היה כי ממך הכל כי אחרי הגלות אליך כל אשר התעדת לעשות טרם אעשן אם כן איפה בחירתי האם יכולתי עבדו או נטות בחירתי דבר מאשר ידעת ע"כ הכני בא להפסיד תועה מרעיוני לך ואומר לך ואל יבטחך ילדך לומר שהשאל בית מנוח לך וטענה לרשע וליפטר מן הדין שהוא לומר כי על כרחך אתה חוטא ולמה תענש כי הלא מאשר תראה שמה תגלה לך גם התעצב על זה כי מאז חצין כי מה שהוא על כרחך הוא מה שאתה נולד הוא ילדת הנפש וגם מה שאתה נולד שאתה הנוף ומה שאתה מי ואתה מת אך לא על כרחך אתה נדון שורה שאיך חייב וידינוך על כרחך כי אם שתרצה כי על כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון כי לא כוונתך בהענות ואם כן על כרחך אתה חייב ועתיד ליתן דין וחשבון כי בחירתך כחשבותיך והוא לפי תשובת הרמ"ב ז"ל על הדבר בהלכות תשובה :

ועוד

לנו דרך אחרת ישרה וטובה תחוויה אונת עיני הבאים במאס שערינו בם"ד ונחזור אל הענין כי אומר התנא כי אז יסקיף וירא בלכתו מן העולם ועד העולם בכלל אמותת חמשת הדברים הנאמרים גם זאת השעית כי אין בשאול בית מנוח ואחשבה שהוא כי שם עיניו יחזו משפחות אשר כעל ועשה בעונותיו ועפסעו יבחנו כי חילו היתה בחירתו בעלה על ידיעתו ית' לא היה עונו פועל כח טמא בהענותו כי טוב לגבר כי בהיותו חיו יתן אל לבו :

פרק חמישי

בעשרה

מאמרות נברא העולם וכו'. פירש רבינו ז"ל בפרשת עקב וז"ל. הן לה אלהיך וכו'. הנה הערנו שיראה בלתי מתקשר עם הקודם אך יאמר מאמר ז"ל כי הרשעים תאבדו העולם שנברא בעשרה מאמרות והלדקים מקיימים את העולם שנברא בעשרה מאמרות לומר שלא בלבד מקיימים העולם הזה השפל כ"א

בעשרה

מאמרות נברא העולם ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאברין את העולם שנברא בעשרה מאמרות ולתן שכר טוב לצדיקים שמקימין את העולם שנברא קושי עורף שהיא מדה מגונה בלבד כי אלה הן הדברים שצריך לתקנו וזהו ומלת את ערלת וכו' :

מעמד שלשתן יחד השפל ועולם הגלגלי ועולם המלאכים כי לא הולרכו העשרה מאמרות כ"א לשלשתן כנוגע כי גם מלאכי השרת הם בכלל מעשה בראשית כמ"ס ז"ל למ"ד נבראו בשני ולמ"ד בחמישי. והנה אין ספק כי גם שאין השכר של תורה ומצוות ידוע הלא לא יבצר מלהיות רצ מאד כי הלא אחר שהלדקים מקיימים ג' העולמות ויכרח יהי שכר גדול בערך אל הפעולה וההיקש כדקשים שמאבדו אותם וזה מאמרו יתברך הלא אמרתי לך ליראה את ה' ולעבוד וכו' לשמור וכו' והכל לטוב לך ושמה תאמר ואיזה שיעור שכרי הלא ראה כי הן לה' וכו' לומר הנה לה' צמה שהוא אלהיך שהוא בהיותך לדיק שמתייחס אליו ענין ידיו לו שלשת העולמות שהם שמים שהם עולם הגלגלים ושמי שמים שהם עולם המלאכים הארץ וכו' שהוא עולם השפל שאל לא כן היה מחזירם לתוהו ובוהו נמלאת אתה מקיימים כאלו אתה שותף עמי בצריחתו של עולם ומה דע שכרם וכו' הלא גם אבותי היו מקיימים העולמות ולא העמסת עליהם עול תורה ומצוות ככל הכתוב בפסוקים הקודמים כי אם אשר היו מקיימים מעלמם ולמה העמים כל זה עלינו

גם פי' רבינו ז"ל על הא' מימרא בהלכות מ"ד פסוק ב' וז"ל : למנצח לצני קרה כו' אלהים כו'. הנה המזמור הלזה הוסד על בני הגלות המתהננים לקונס ישוב ירחם וממאןקותיהם ויושעים. ולבא אל הענין נזכיר מאמרו צדיאור התורה צעירים כי צעיר מכות שקיבא הקב"ה על המלכים במלכים הוכרה בריאת העולם בעשרה מאמרות ומה גם למה שכתבנו שם כי מעשה כל מכה ומכה היה דוגמת מעשה כל אחד ואחד מעשרה מאמרות ועל כן לא הולך הוא יתברך להודיע במתן תורה כי אם אנכי ה' אשר הולאתיך וכו' כי הן מהם ראו את מעשה ה' בדרך מלכים במעשהו בצריחת העולם. והנה כל דורות עולם שמעו מפיו יתברך אנכי ה' אלהיך אשר הולאתיך וכו' גם

חסדי אבות

א בעשרה

מאמרות נברא העולם וכו'. אפשר במאידקי' : בח"מ סי' כ"א דין כ"ז שאם התנה ש"ח פיתחייב באונסין חייבונתה דה"ה אם הפקיד צידו דיגר כסף והתנה עמו שאם יאבד יתפרע על זהב ונאבד דחייב על זהב וז"ל ומה ת"ל אם הא דברא בעשרה מאמרות העולם היוו ליפרע מהרשעים שהיו נענשים שאבדו עולם שנברא בע"מ והלא במאמר אחד יכול לצרואתו והם אינן חייבין אלא עונש דברים שיכול לצרואות במאמר אחד הא למה זה דומ' לשכר פועל לעשות מלאכה שנעשית ביום אחד והפועל עשאה ב' ימים דאיו חייב צפה"צ אלא שכר פעולה כפי פעולתו אותה רוב הפועלים והיו דקשתי' והלא במאמר אחד יכול להצריחת דמה בלע שנברא ב' מאמרות כיון דלפי האמת במאמר אחד העולם שנברא להצריחת ותיך אלא ליפרע מן הרשעים שמאבדים את העולם שנברא בעשרה מאמרות כלומר הכא הוי בהתנה (מעיקר) שאם יאבדו יתחייבו כאילו אבדו דבר שנברא ב' מאמרות ולהכי נברא בע"מ להודיע לז"א פיתחייבו בצמירת העולם שנברא בע"מ וכו' קאומר כרי דיגר כסף והתחייב בל זהב וקבל דחייב :

ואתא כהא דאמרינן במנחות דף ל"ט ע"ב כל המשמר תורתו נשמחו מתחתיה וכו'. תא דבי ר' יעמאל מקל לאדם

שמשר לפור דרור לעבדו אחר כמדומה אתה שאם אתה מאבדו שאני נוטל ממך חסר דמיה נקמתך אני נוטל ממך ע"כ דכל שהתנה בתחילה הכל לפי תנאו כדאמרן ועמ"ס מהר"י בר דוד דדרשותיו דף כ"ג ע"ב : א"צ אפשר במ"ס הרב העיקרים דמלך רחמי' יתברך אינו מעניש החוטא כאלו חטא למלך מלכי המלכים הקב"ה כי אם נדון בכך אפי' חטא כחוט השערה הי' עונשו כליון חרוץ ואולם גבר חסדו להעניש החוטא כאילו חטא לבדו : ועפ"י זיונן מאמר התנא במשנתנו כיום לדקדק אומרו אלא ליפרע מן הרשעים וכו' וליתן שכר טוב כו' דאפיכא הול"ל ליתן שכר טוב וכו' וסופרע וכו' דמפי העליון לא תלא הרעות ותכלית הכונה לתת שכר טוב ללדיקים אלא דממילא נמשך לתת לרשע כרשעו כי אין כונת יתברך להעניש אלא לתת שכר והיה חפץ ללדק בריאותו בזמן שאדם מתעורר שכינה מה הלשון אומרת וכו' ותכלית הכונה לתת שכר טוב ללדיקים אלא דממילא יק שוגש כי המשפ' לאלהים הוא וכו' הול"ל להקדים ליתן שכר טוב דזהו התכלית ולא להקדים פירענותא אלא הכנה בחכמה יסד אר"ם ופסקים ליפרע וכו' גלה סודו כי גם זה הוא רחמים פשוטים ואם היה אומר לתת שכר טוב וכו' וליפרע וכו' לא היינו מרגישים בחסד עליון גם בפרשתו ברשעים

גם אהמו בני הגליות כי שם ישבו כל רוח נפש משוללי גוף אך עדיין בריאת עולם היתה האמנה כי אשר לא ראו את מעשה ה' בחרן מלרים לא השכילו נפלאותיו כי הן המה היו מעשה ה' בצריאת עולם אך הנה הנם אבותינו אשר ראו את אשר עשה ה' במלרים סיפרו לנו כי אשר פעל ועשה ה' במלרים הוא מעין מעשה בראשית כי על כן לזכר ה' ויאמר ולמנו תספר בלוי נקד וכו' : **ונבא** אל הענין טרם יתחננו על ארות הגלות הלא שיעלנו יתברך לארץ ראה והנה נגד עינינו מאמר הנוים לומר להם כי אתם שכשם ארצות גוים ועודכם שבים לדרוש אלהים לעשות כן גם עתה כחמאר ר' ולקח שעל כן לא התחילה

תורה מהחדש הזה כו' אך עדיין אין ההתחלה היתה מספקת כי עדיין יאמרו מי יאמר ששכנעם נכרה העולם ולא בשביל זולתם כי כלם בני אדם וזה המה על כן אמר המסורר הנה נא לנו ב' ראיות כי בישראל נכר ה' כי מי גוי שמע קול אלהים כמונו והוא אלהים עצמו בלוינו שמענו מהש' אלא וולתנו רק הקולות וברקים כמ"ש ז"ל שעל הכרזה חשנו שהיה בזה מכלל וולכו אל בלעם ואמר להם אינו אלא שהקב"ה שמו תורה לישראל : ועוד שנית הלא היה כי יו"ד מכות עשה הק"כ בשבילנו במלרים הם לעומת עשרה מאמרות שבהם נכרה העולם הרי הורה יתברך ששכנענו נכרה העולם ואם כן כשנפן התורות לזולתנו פקדון היה בידם ועל ה' אומר אלהים בלוינו שמענו ועל כן אמר אבותינו ספרו וכו' והוא כי הנה באומר אנכי ה' אשר הולאתיך וכו' שתלית אלהותך במה שהולאתנו ממלרים ולא אמרת אשר נכרתי העולם שהוא יש מאין דבר גדול מולאי' מלרים אך אבותינו סיפרו לנו כי פעל פעלת ביומם במלרי' הוא עצמו אשר היה ביומי קדם הם ימי הבריא' וזכו ידענו כי מאש' שמענו בלוינו אנכי ה' וכו' אשר הולאתיך וכו' הוא הדוש העולם ובמופתיו הנה נתאמת כי אתה ידך כלומר אתה שנתת נעלמך כביכול פוך מלרים אתה עלמך ידך שיסדה הארץ או בהפך אתה שבראת את העולם ידך שעשית נפלאות במלרים שראו ה' הגדולה אשר עשה ה' במלרים נמלא כי בשביל מי שעשית הנפלאות במלרים שהם אבותינו הק' בראת העולם ואם על ב' דברים האלו סרה מעלינו תלונת ז' אומות האומרים לסטים אתם שכשנתם וכו' כי אינו אלא שאתה בראת העולם כלו בשביל אבותינו הק' אלא שכשרלית גוים הורשת שירשו ארץ ותשטם בה ואח"כ תרע לאומים הם שלמים ואחד מלכים ותשלם ממנה :

עשרה דורות מאדם עד נח וכו' פי' רבינו בפי' האזינו וז"ל : או יאמר מומם הוא היותם דור עקש כו' לומר כי אין אשמותם מפאת אלהיהם רק מפאת עצמם שבהחירתם מעקשים עצמם כי לא עיקשם קוים ומיהותו עקש נעשה פתלתול כי עבירה גוררת עבירה ושמה תאמר אם כן איפה יניחם ה' שזיקו את עצמם ולמה יכבד עליהם כיון שאין נוגע אל עצמו יתברך לו"ה הלא גם שהוא יתברך אינו צריך לכס ואין לו הויז מהעדר עבודתם הלא יקפיד מכמה בחינות. א' על היותם כפויי עובדי ה' הלא תגמול זאת הלא תחשבו לעם נבל כי אין נבלות ורשע גדול מזה לגמול באלהי עולם ה' ולהיות לו כפויי עובדי הלא יבצר מהיות בעם גדול ורב על הדבר. ב' והוא ולא חכם כי ללא חכם יתייחס בעשותו הדבר הזה באומרו שאניחם כיתר עמים כי לו היה חכם היה רואה את הנוול כי הוא פורש מן החיים ופירש ואמר מה שאמרתי שהוא עם נבל כפוי טוב הוא כי אב הוא ואיש כבודו וזדון הוא איש מוראו כי הלא אבין מזר הנפש כנוגע וקטן שקנאך דמיוס כאשר יבא ואם אב הוא איש כבודו ואם אדוים הוא איש מוראו ולא עוד כי אם גם בלעדי הקניה גם מזר הגוף

שלו אתה כי הוא עשך מאז נאמר נעשה אדם ומחומרו יולדת וגם אחר שברא איש ואשה ומהם אתם מתאווים האם אב ואם כווננו איברך הלא הוא יתברך כוננך וזהו ויכוננך כד"א ויכוננו ברחם אחד ועתה ברא ופי' על ראשון ראשון מה שאמרתי שחת לו לא הנה לך ראה כי אין החוטא מוזיק רק לעצמו כי הלא זכור ימות עולם כמה הם מבריות העולם ועד עתה שהיה לו כאלפים וכך שנים מעט יותר ומשחזכור ימות העולם שית לכך להבין שנות דור ודור כי תמצא שמאדם ועד נח שהיו עשרה דורות היו שנות כל דור מהם הרבה מאד מאשר בדורות שמהם ועד דור המדבר כנוגע כי בשנת אלף ותרנ"ו שנה היה המבול נשארו בחמש מאות שנה

לשש עשר דורות שמאברהם עד דור המדבר והאין היו שנות יו"ד דורות כפלי כפלים משנות ס"ו דורות אם לא שעל שהשחית כל בשר את דרכו נתמעטו מיהם מאז והלאה הנה כי לא השחיתו הדורות בהעוותם רק לעצמם כי הבורא יתברך מה הפסיד הלא בין כך ובין כך לא יתמו שנותיו וא"כ הנה בפרש כי שחת לו ואל הכ' שאמר הלא הוא אבין אבין אבין פי' אך מ"ש קדך בך לפרש הוכן קנאם ואמר בהנהל עליו גוים ויהיה כי בפרקי ר' אלעזר ארז"ל על דבר דור הפלגה כי כאשר בקש הקב"ה לפלגם להוריד ע' מלאכים ויחלק העולם לע' לשון ויתן לכל א' מהמלאכים עם א' והניח לחלקו אבותינו הקדושים והטיל גורלות ונפל לחלקו אבותינו הקדושים וראוי לדעת על מה זה חילקם לע' לשון לא פחות ולא יותר : **אמנם** עיקרי שרשי בני ישראל הם שלשה ומהם מסתעפים ל"ב שבטים והם מתפשטים עד ע' נפש כפי סוד עניינם והן הם המעיתדים לדרת מזרימה בתוך חיצונית טומאת המלרים והיו נכונים למועדי רגל פן ימשכו אחר תועבת מלרים כאשר היה הללו עובדי ע"ו והללו עובדי ע"ו וזולת זה לא יבצר מהמון ישראל שיתעמדו לחטא וע"ו כן מתדבקים ואובדים בחיצונים עדי אובד כנוגע ומה גם שר מלרים שיאחו בם וישקעם בטומאתו ע"כ מה עשה כשחלק האומות חילקם לע' אומות למען יהיה לכל שר מהחיצונים אומה שלמה כמספר שבטים נפש בני יעקב ועשה זה כמשחיתם בשעיר עזאזל ובקונה את ישראל לתת בעד כל נפש מישראל אומה שלמה לכל יחשקו להחזיק בישראל בעשותם אשר לא טוב וז"ל בהנהל כו' לומר איך יתייחס הוא יתברך לקונה אותך באומר קנך הלא הוא כי בהנהל עליון גוים נחלה לשמים בזמן הפרדו בני אדם שהוא בדור הפלגה שאז הנחילים לשמים אז יבצר גבולות עמים למספר בני ישראל שהם ע' עמים כמספר ע' נפש אשר הכנים בין הגוים ואם כן הרי הוא פקונה אותך מהשרים דמיו ע' אומות שנתתי להם הרי מפורש אומר קנך שאז פורש מאז' עם נבל וז"ל כל זה הוא טעם לחייב את האדם עובר רצונו יתברך על כפיות טובה שבו והעדר דעתו אך עדיין צריך לתת טוב טעם אליו יתברך אשר לא ימאס את עובדי רצונו כי מה לו יתברך ולצרתם כי בכל צרתם לו לר ולא יגעל בהם לו"ה כי חלק ה' עמו בלומר חלק מה' הוא וזה חסדו ששם היות ששם היה להם להיות רודפיו אחרי ה' ולא הוא יתברך אחריהם ולהיותם כי החלק חושק את הכל ולא יתהפך עב"ו גדול חסדו כי לא יעזוב חלק מאיכותו עדי אובד וזהו כי חלק ה' עמו וז"ל אם כך הוא שישראל חלק אלוה ממעל הוא למה הוצרך להטיל גורל הוא יתברך לראות באיזה מקום יהיה גורלו אם לה' אם לשמים היתכן כי חלק אלוה ממעל יפול בגורל חיצוני לו"ה יעקב חלקו וזהו פי' לא יקראו יעקב רק הפלתי פשרים כנוגע וז"ל יעקב וכו' לומר כשהוא נקרא יעקב שהוא בזמן היותם בלתי כשרים שאז נקראים בשם יעקב אז

הרשעים ולכן סיגנה והקדים ליפרע וכו' להורות דעיבותא הוא לגבייהו שברא העולם ב' מאמרות וכו' ליפרע וכו' להורות רחמים גדולים גם על ראש רשעים יחול ששם היו נידונים כחוטאים למלך הכבוד אפי' בדבר קל שנקלים חל עליהם חובת ציפור בכל חוקף ריבוי העונשים עד תומם אמנם מלך רחמיו יתברך לא יענשו כ"א בערך חוטא לחיבורו ולזה ברא העולם ב' מאמרות להורות כי לא יענשו כחוטאים לממ"ה הקב"ה אלא לפי ערך מה שאבדו עולם שנקרא בע"מ ולא כחוטאים לו יתברך והיינו דהקדים התנא ליפרע וכו' להגיד לאדם רחמיו ית' עליהם וכו' תהתא דאמרת כי אלהינו מרחם אף על הרשעים יהי לו מושך חסד ולא יפרע מן הרשעים אלא כמאבדים עולם הנכרה במאמ' אחד לז' אוליתן שבר עובדי לדיקים וכו' מוכרח הדבר ליפרע וכו' דאי לא הא לא קיימא הא : א"ג אפשר במ"ס פרק הכונס דמברית ארי מנכסי חבירו פטור מלשלם וכתבו החוס' בשם ר"י דאי בריא היוקא ואריא הוא דרביע חייב לשלם ואפשר דלהכי הקדים במשנתו ליפרע מן הרשעים להגדיל שבר לדיקים דלא תימא לדיק מה פטור דהגם

סדר אבות

דאחרי זכותי ואצילי מללא אכולא כרכא חינו כ"א מברית ארי ולאו בר משלם הוא לו"ה ליפרע מן הרשעים דהכא בריא היוקא דבמעשה הרשעים נאבד העולם וגמלא הדיק בתורתו ובמלותו מברית ארי דרביע וברין הוא שטול שכרו ותו דהכא השבח בעין כמ"ס התוספת באתרון במחובות והרמב"ם פ"ב דגזילה דאם השבח בעין נוטל שכרו גבי ההוא דאבד מטותיו דשאיני יורד לשלם חבירו דשמן לו כארי דהתם השב"ח השבח וגיכר לעין וה"ל הדיק' בזכותם יורדים גשמים וקיימי למחי ומחי וכל העולם ניזון בזכותם ע"ד שאמרו כל העולם ניזון בשביל חני' בני וכו' והשבח בעין רוב טובה בעולם והשקט ובטח ולזה הם יקחו חלקם שבר טוב וז"ל ליתן שכר טוב לדיקים שמקיימין את העולם וכו' והשבח בעין הנה זה עומד על העין וזוה נשבעין ונוטלין שכרן :

שכל הדורות היו מכביסין וזאין וכו'. אפשר במ"ס המפרשים בכל הנשמות של פ' דורות בראו בגלגול הדור ה' וז"ל היו מכביסין וזאין בגלגול וסירכיהו נקמי להם :

הוא שהוצרך חבל צגורל נחלתו כי אז נדללים ממנו יתברך כד"ל עונותיכם היו מדללים והיה מקום לתפוסם ב"כ הוצרך גורל ולהפסיד דעתם כמדובר בדת על כל נפש מישראל אומה שלמה כמדובר למעלה :

עשרה

נסיגות נתנסה אברהם אבינו כו' וגם על עשרה נסיגות נסו אבותינו את הקדוש ב"ה כו' פי' רבינו הגאון ז"ל בפרשת שלח לך וז"ל :

ויאמר

ה' וכו' ראו לי שום לב אל אומרו כדברך שהוא מיותר וזאת האמור למעלה ועוד אומרו ואולם וכו' כי אומרו וימלא כבוד וכו' אם הוא כי יתקדם שם כבודו בעשותו דין מאליו ויבן וגם איך יהיה את כל הארץ שנראה שיפסדס בעולם כלו והל' חי אני אם יראו וכו' ועוד אומר וכל מנאצי וכו' כי הלא הן הם הנאמרים בפסוק הקודם ולמה חוזר להזכירם ולחזור לומר לא יראוהו ולא סמך אל אומרו אם יראוהו ועוד לו' ועדרי כלב וכו' ולא הזכיר את יחושע ומה ענין רוח אחרת : אך הנה משה אמר סלח נא כו' שהן שני דברים א' שיסלח מלפניו כעת ב' שכאשר נשא ממזרים ועד הנה שחולק עון העגל מעט בכל פקידה כן יעשה מעון זה לזה השיב ואמר על הא' סלחתי כדברך שהוא שאלה נא מלפניו עתה שחלק חומר העון המחייב לפקוד עתה סלחתי אך על הב' לא אעשה כן כי ואולם חי אני ולא יבצר שאביא זמן שוימלא כבוד ה' את כל הארץ שהוא הטוב העתיד שיגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו וכו' יעשה צבור כבוד שכונתו וזה לא יבצר כי חי אני ואם יתמהמה לא יעדר ואם כן אם לא אפקוד עתה א"ל להניח עון נמשך עד סופו כעון העגל שאם כן יכבד ולא יבא אל הפועל מה שעתיד שימלא כבוד ה' את כל הארץ כי יהיו שתי עבירות חמורות יחד ואל יעלה על רוחך כי עון זה אינו חמור כי הלא הוא חמור מאוד והוא כי היה זה אחר שראו את כבודי ואחותי במצרים ובמדבר וגם וינסו וכו' ולא שמעו בקולי לבלתי שלוח מרגלים כי בזה נתמלאה הסאה ע"כ לא אפקוד זה מעט מעט לדורות רק בזמן הזה פן יהיה נוסף גם הוא על עון העגל ולא תהיה תקומה אך לא אפקוד מעתה עד השלים כל אחד ששים שנה והוא אם יראו את הארץ אשר היו האנשים מאלו בני עשרים והוא כמש"ל משל למלך שאמר לבניו בקשתי שתקח אשה נאה ונת טובים ואמר תראה אותה לי וא"ל אינך צריך ולא האמין א"ל חייך שלא תראה אותה בניתך לבןך אתננה וכו' והנה לפי המשל ההוא נרא' כי מאז שלחו לתור את הארץ נתחייבו שלא יראוהו ומהנראה אין זה כי אם אחר הביא את דבתם רעה אך זה מאמר הכתוב כי כל האנשים שהם נקראים אנשים בני עשרים שנה למה שהם הוראים וכו' וינסו וכו' ולא שמעו בקולי לבלתי

וקבל שבר כלם : ג עשרה נסיגות נתנסה אברהם אבינו

ועמד בכלם להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו :

ד עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים

עשר מכות הביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים

ועשרה על הים עשרה נסיגות נסו אבותינו את הקדוש

ברוך הוא במדבר שנאמר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא

שמעו בקולי : ה עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית

המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ולא הסריח

בשר הקדש מעולם ולא נראה זבוב בבית המטבחים

ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים ולא כבו

הגשמים אש של עצי המערכה ולא נצחה הרוח את

עמוד העשן ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם

הפנים עומדים צפופים ומשתחווים רוחים ולא הויק נחש

ועקרב בירושלים ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום

שארין

רגל את הארץ על כן מאז נתחייבו אם יראו את הארץ מאז שלא שמעו בקולו וזהו ולא שמעו בקולי אם יראו וכו' וכמפורש בכתוב שבראש הפרשה ואם כן מה הוא הסליחה כדברך הוא שלא אחיתם מיד כי אם שיספק העדר ראיות הארץ עד שיאריכו ימים שלא מת שום א' פחות מכן ששים שנה וזה חסדי אשר אעשה כי וכל מנאצי לא יראוהו יהיה עונשם שלא יראוהו בלבד אך אחריו להם :

עוד כיון לומר בכלל החסד שלא יכלה את הכל כי אם אשר יצאו בני עשרים שמתחייבים למנאצים

בעצם וז"ל וכל מנאצי וכו' לומר מנאצי בלבד לא יראוהו כ"ל בניהם :

והנה מעשותו העיקר העונש על מה שלא שמעו בקולו ית' לבלתי רגל את הארץ ולא מעשרה נסיגות שנסו את בוראם הלא כמו

זר נחשב כי רעומר נסות את ה' אפי' בפעם אחת וכ"ש עשרה :

אך יתכן כמאמר התנא עשרה נסיגות נתנסה אברהם אבינו

וכו' ו' נסים נעשו לאבותינו במצרים כו' וי' נסיגות נסו אבותינו להקב"ה

שנאמר וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי והנה ראוי להשכיל

בעשרות אלו שכלם צדורים בכתובים גם למה מביא סוף הפסוק ולא

שמעו בקולי שאין צורך אל הענין אך הוא שבא לתת טעם למה נוסה הקב"ה את אברהם בעשרה פעמים שאפילו אחד לא היה צריך כי הוא

יתברך יודע תעלומות והיה אפשר לומר שהטריחו יתברך למען כנגדם יוכו לעשרה נסים לבניו ביצי"מ ע"כ אמר מה שנסהו עשרה פעמים הוא

על כי ו' נסים נעשו במצרים א"ל כי הלא גם עשרה על הים וא"כ הי' צריך גם אברהם ב' פעמים עשרה ולמה נתנסה רק ו' אלא אין הטעם אלא כי

עשרה נסיגות נסו אבותינו להקב"ה ע"כ הקדים הקב"ה ונסהו עשר נסיגות שנסו בניו להקב"ה וסמך לזה הוא אומר בסוף הפסוק ולא שמעו בקולי שהוא

לרמוז יבא מי שנא' בו עקב אשר שמע אברהם בקולי ויגן על מי שנא' בהם ולא שמעו בקולי :

מכות הביא הקב"ה וכו' פירש רבינו הגאון ז"ל בפרשת ק"ה פסוק כ"ו וז"ל :

משה כו' הנה כתבנו למעלה כי כל המשך נסים אלו הוא מה שאמרו למעלה שיספרו בגוים עלילותיו ית' ע"כ צריך להשכילם

כי לא מפאת כישוף נגשה ע"י משה ואהרן כאשר חשבו מצריים תחלה רק על דקתם היה ה' עמהם ומשה לבדו היה מספיק לעשות כל המופתים

כי שלא משה עבדו בלבד ואם נמצא אמו אהרן לא היה צריך כי אם אשר בחר בו משה כאומרו שלה נא ביד מי שהיית משלח על ידו כאומרו

שלא נא ביד תשלח שהוא ביד אהרן נמצא כי אהרן משה בחר בו מענותו ונתן

שם

עשר

שלח

מכות הביא הקב"ה וכו' פירש רבינו הגאון ז"ל בפרשת ק"ה פסוק כ"ו וז"ל :

משה כו' הנה כתבנו למעלה כי כל המשך נסים אלו הוא מה שאמרו למעלה שיספרו בגוים עלילותיו ית' ע"כ צריך להשכילם

כי לא מפאת כישוף נגשה ע"י משה ואהרן כאשר חשבו מצריים תחלה רק על דקתם היה ה' עמהם ומשה לבדו היה מספיק לעשות כל המופתים

כי שלא משה עבדו בלבד ואם נמצא אמו אהרן לא היה צריך כי אם אשר בחר בו משה כאומרו שלה נא ביד מי שהיית משלח על ידו כאומרו

שלא נא ביד תשלח שהוא ביד אהרן נמצא כי אהרן משה בחר בו מענותו ונתן

שם

חסדי אבות

על ישראל ונעשה להם גם ויגילו ואח"כ הוכו בהן מצרים : גסו אבותינו

את המקום במדבר פי' אף כי אותם הימים שהיו במדבר חסד ה'

עליהם וגילו שכינה ועניי כבוד ואוכלי המן עכ"ז הן צעון ר"ס יסר'

עשר נסיגות א"ל אפשר לומר לשבח ישראל כי טעם נסותם היה

להיותם במדבר וסם חוקף שליטת הסט"א כמ"ס בזהר לזה גבר יארם

ובאו לידי מדה זו :

ה לא נראה זבוב בצית המטבחים פירש מו"ה זל"ה ר' דבזמן שאין

מחזיקים הזבובים אומרים הטבחים שהאוויר מתעפף או נדבר"ו

מדבר באופל וזה חסד אלוה שמשפוט האוויר מתולדים הזבובים

ולא יחי' דבר וכאן בזהמ"ק אף שלא נראה זבוב לא היה מתעפף

האוויר והיה גם מתוך נס :

ולא אירע קרי לכה"ג ביה"כ פי' רש"י ומה שמתקין כהן אחר

היינו מחמת פסול אחר וכו' והוא הפך מ"ס רש"י טלמ"פ פ"ק

דיומא דהיינו מקום קרי וכבר כתיבנא בעניותין בזה בספרי הקטן

בער יוסף דף ק"ו ובקונטרס הקטן אלו פי קרחתי אחורי תרעה בם"ד :

ולא הויק נחש וטקרב בירושלים מעולם כתב הרב תי"ט צ"ס

מד"ס לאתוי אף בזמן שאין צ"ה קיים ע"ס ומאי דקנינו בירוש'

פ"ח דתרומות גילוי ניהג צאריך וצ"ל אפשר דצאריך היינו חוץ

לירושלים והרב פר"ח י"ד סי' קי"ז פריך עלה באנפי אחרינא וכבר

כתיבנא בעניותין בספרי הקטן פתח עינים דיומא דף כ"א בס"ד :

ד עשרה נסים נעשו לאבותינו [במצרים ועשרה על הים עשר

מכות הביא הקב"ה על המצריים וכו' . פירש רע"ב

נעשו לאבותינו במצרים בנפולו מן המכות ויש לדקדק דא"ה הל"ל

בדיקא עשר מכות הביא על המצריים וכו' והדר לימא עשר נסים נעשו

לאבותינו ואפשר בזהמ"ל ככל המכות בתחילה היה מביא על ישראל

רגע אחד כדי להודיעם טעמן ונימוקן ולרת מצרים בהם ותקף היו

הולכים מעל ישראל למצרים ובה פירשנו כת הקדומים פ' והסיר ה' ממך

כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעה לא יקים כך ונתנם בכל

סוגאך דיק לדקדק דפתח והסיר משמט בתחילה יקים ואח"כ אמר

לא יקים ועוד אומרו מדוי מצרים דמשמט הא שר יקים והוא סות'

הקודם באמר כל חולי ועוד להבין אשר ידעת פי' ז"ל עפ"י הנזכר

ולע"ל שיביא הקב"ה על גוג ומגוג מכות נוראות ישלחם רגע על יסר'

אבל מכות מצרים קידעת א"ל לקלות על ישראל כלל וז"ל והסיר ה'

ממך כל חולי מכות באינם ידועים דייקים כמו רגע ויסירם וכל

מדוי מצרים אשר ידעת כבר לא יקים משקרא בהם ידועים והטעם

דבאר מכות יקים ויסירם ה"ט ונתנם בכל סוגאך וכדי שתדע אשר

מחנהו כל גוג ומגוג בהם זת"ד . ובה א"ס משנתנו דקתני עשרה

נסים נעשו לאבותינו במצרים בנפולו מהמכות ואחר כבצר באו עליה'

כרגע ואחר כבצר באו על ישראל ויגילו מהם עשו כל לרכן במצרי'

וא"ס דתנא נקט כסדר עשרה נסים והדר עשר מכות דבדיקא באו

שם לא כן משה לבדו היה מסמיק להשיע את ישראל והראיה כי לא עשו מעשה רק כי שמו גם דברי אותותיו יתברך ואומר דברי יהיה כמאמרם ו"ל כי על המטה היה חקוק ד"ך עד"ש באל"כ לשלש ענייני הכונה כמבואר אצלנו במקומו וראיה כי לא מכשופו עשו כי הלא מי יערב אללבו להביא כשוף אל חרץ חס כי שם הוא עיקרו כמ"ל ו"ל שאמרו להם תפן אתם מכניסו לעפרים כו' וה"כ עשות מופתים בארץ חס הוראה כי מה' היה ולא בחיל ולא בכח כי אם ע"י שם גם דברי אותותיו וכן ראו בעיניהם כי לא אחיות עינים היה עינים כמעשה ארץ מזרים כי הלא אחר היות משה ממש בלע את ממותם ונשארו בקרבם ולא נראו עוד מה שאין כן כח כשיקוף לעשות ובכלל הדבר כיוון כי לא מכלתי היות יכולת להוציאם בפחות מעשר מכות היו עשרה כי אם שרפה ה' לשום גם כל דברי אותותיו :

א יאמר שמו וכו' ע"ד מאמרנו בעשרה מאמרות שגבר העולם שדברי המאמר עצמו המה הו"רים כי באומר אליהם ויהי אור מאמרנו יתברך שכן ב' תיבות אלו היו מהוין בשאר ע"ד אומרים ו"ל על ודברתם אל הסלע היה לכם לומר פרק א' או הלבא א' ונתן מימיו כי אותיות שכן שמותיו של הקדוש ברוך הוא ליודע הכונה פועלים ע"ד זה אמר שמו גם דברי אותותיו שאמר להם בכל מכה הוא יתברך ומיד היו מופתים נעשים בארץ חס :

א יאמר שמו גם וכו' כי לו חפץ ה' בחצי הכות או אפילו בא' היה יכול אלא שרפה הקב"ה לשום כל דברי אותותיו כאומרו למען שיתי אותותי אלה ומה גם מאמרנו בשערים שרפה ומה לשום עליהם לדמות עשרה מאמרות שבהם נברא העולם וזהו שמו גם דברי אותותיו ויהיה מ"ש ו"ל שהיה כתוב במטה ד"ך עד"ש בא"כ וזה יאמר שמו גם הדברים של אותותיו שהם ג' דברי שנמטה שהם העשר כלל המופתים שהיו אותות אמתים הוא בארץ שהיו רוצים לעשות בהם ולא יכלו עד שהודו וראיה עצמיית שרפה יתברך בלתי הוציאם עד סוף העשרה הוא מהחשך ע"כ מיד היחל בה עם היותה שמיית באשר יבא ביאורם בס"ד :

שלח חשך וכו' הנה למה שאינו מוכיר דבר ושחין הנה כתבנו שכל זה הוא כמדברים ישראל עם הגוים עלילותיו יתברך כאומר הגידו בעמים עלילותיו יתברך ועודם מגידים וכל יחסבו שהוא בטבע וידעו קצת גדולתו . על כן בדבר שיוכלו לומר כי דרך העולם היה ומי יגיד לנו כי מחקרה ישראל לא מת אחד וגם השחין לא היה מפירסם כשמונה אחרות . לכן השמיט . אך עדיין יש לשית לב אל היפוך סדרן . ואומרה כאשר הזכרנו כי יאמר ראו נא כי כונתו יתברך לא היה שלא היה יכול להילול להוציאם מיד עד עשר מכות ולא באחת כי הלא ראינו שלח חשך שהוא כמאמר המתרגם בחר דעדי קביל לילויא שבעלות השחר אחר ששלח חשך הלילה והלך לו הביא חשך זה וזהו מ"ש ז"ל שהביאו מגהינם ולא מרו את דברו לא נתרעם חשך הלילה שיעשה על ידו ולא האחר שהביאו תפקידיו ששני מיני החשך הודו זה להסתלק וזה לבא וזהו ולא מרו את דברו . וא"כ איפה לו חפץ ה' להוציאם מיד היה מביא חשך קודם למכת הדם ומוציאם בו שלא ירגישו ואם ירגישו לא יכלו לעכב וכן כמו שלא מרו את דברו שלשת ימים גם כן לא ירגישו ימים רבים עד יבאו ישראל וכל אשר להם לאטם ואין מרגיש אך רצה לשום גם דברי אותותיו ד"ך עד"ש בא"כ כמדובר וש"ת שמה שלא שלחם עד תום העשר מכות לא היה בהשגחה לשום גם דברי אותותיו כי אם שלא יחסבו שהיה אחיות עינים או דרך כישוף ועשה עד שהאמינו בסוף לו"א הפך כו' לומר כי לא שהיה ספק למזרים שהיתה השגחה כי הלא על ראשון ראשון הפך את מימיהם לדם כי לא יוכלו לומר שהיתה

אחיות עינים מראה דם ולא דם ממש שא"כ למה וימת את דגתם אך באמת שהפכו המים לדם ממש ועל כן מתו כל הדגים כמאמרנו בביאור התורה שאומר יתברך והדגה אשר ביאור תמות היה לומר אל יעלה על רוחכם כי לא היה רק מראה כמעשה בהכשפים בלהטיות כי אם דם ממש כי הלא בדגה תמות ומי יאמר שמה הלא הוא כי וצאש היאור וכו' וכן שרץ ארצם כפרדעים ולא היאור בלבד כדרכו והראיה הוא שהיו בחדרי מלכיהם אשר אין שם נהר ואין ספק שהיו סוגרים כל יכנסו מהחון בחדריהם אלא שמן התקום היה עליוס ורצפת השטח היתה נבקעת ועולים וכל הכנים לא הוציך להוציא כי הם הודו ולא בוש כי לא צבע אלהים היא אך על הערוץ שהיו יכולים לומר שהיתה שעת משתלחת חיות אמר לא יתכן לשני סבות א' בוראם כרגע כי אמר ויבא ערוב שנית כי עדיין היו הכנים בכל גבולם שהיתה עקיצתם גדולה ממחט ודרך חיות לדבר מהם ומכשפותם בבור' נראה שטרם הכתוב הכנים מהגבול בא הערוץ ועם כ"ו לא נמנעו הערוב מלבא בעוד הכני' בארץ ונתנו גשמיים בדר בהשגחה שנקפאו המים בארץ בטבע והראיה כי היו אש להבות בארצם כי תחלה תהלך אש ארצם מן השמים ואין לא חיתם יסוד האש את האויר מדי עברו ולא יקפאו המים וז"ל כי לא היתה אש חוקקת לחם יסוד האויר לא יתכן כי הלא ויך גפנם ותאננס וכו' אין הכד משבר עץ רעוב רק מקפלו או כופפו ואם עץ חזק ועצ הוא גם בו לא ישרד רק קצת ענפיו אך אין זה רק כי האש ליהטת העלים והקשה הרעובים והכס בדר וסדרם וכן עבדים שרפס והכדר שבר' ואש גדול' כזה אידלל חיתה האויר וש"ת א"כ אש כזה איך יכניח חטה ושעורה ולא ייבשה ואיכדה לו"א אמר ויבא ארבה כו' ויבא' כו' והוא מאמרנו על אומר כל אשר השאיר בדר ועל אומרם שפלאי פלאות נעשה בהם בחטה ושעורה שהוא אצלי שעשה הוא יתברך זה למען ימאץ הארבה מה יחלל וזהו אמר ויבא' כו' שהוא כדי שתחול גם מכת הארבה . ועל פי דרכו סיפר השגחת המכה בצואה תקף אמר ויבא והיותה בגבול מזרים בארצם ואדמתם בצמאים ושלא אכל גם אחר אכלו מה שבארצם את עשב אדמת כוש הקרובה רק ארצם ופרי אדמתם ויך כל בכור כלומר אפילו פעמים זולת וגם אשר לא היו פטר רחם רק ראשית לכל אונם כמז"ל שאשר היו לו עשרה צנים מעשרה רווקים היו מתים כלם ועוד השגחה אחרות כי גם בהיותם כואבים כי אין בית אשר אין שם מת מי יאמין יתנו כל כספם ויהבם לממיתים אותם והנה ציוס ההוא השאילום כספם ויהבם ושחלותם וזהו ויך וכו' ויוציאם כו' לא מדאגה מדבר באומרים כי על כסף וזהב אשר עמה' ממזרים ייהם לצבצב לרדוף אחריה' בכתחמה' יותר מג' ימי' ויתם כחם מעתה כי הלא ואין בשבטיו כושל :

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשו' וכו' פירש רבינו הגאון זקוק' ל' בפ' כי תשא ו"ל הקדמה שנית והיא כתובה אצלנו בקצת מקומות והיא כי בעשרה דברים שנבראו בין השמשות אינן דברים ממש . ולא רוחניים לגמרי רק בינוניים קרובים יותר אל רוחניות בפנימיות עם שיש בהם התלבשות גשמי להיותן בעולם השפל כמאמרנו על דבר קרח כי פי הארץ לא בקוע גשמי בארץ היה שאם כן איך היה לו כח להתפשט בכל המחנה ישראל לבצע כל כלי אשר להם מושאל ביד כל איש ואיש מכל אושי ישראל אשר במחנה ולהבחיין בין כלבים לשל זולתם . וגם לא נאמר רק לשון בליעה כי לא היה שנקבעה הארץ ונפלו בבקוע רק שטבע פי האדם שואב וצולע כך פי הארץ היה שואב ובלעה אותם כפי בעל חי ממש ואין זה כ"א כח חיוני כי על בוראו יתברך ערב שבת בין השמשות זמן שהתחיל רוחניות השבת להופיע בעולם אשר לא

אבות חסדי לומר צריש' ז' דברים בגולם ו' בחכם חכם אינו מדבר וכו' דמאח' דאילו כו' בחכם וחלופיהן בגולם בקצרה כמ"ס ואמאי פתח בגולם

לא כוונן שחר ששת ימי בראשית שהנצח בהם גשמותם עצם ואיכות וכן פי האתון שנצח גם הוא אז לולא היה בו כח חיונית רוחני למעלה מכל פי בהמה והיה לא היתה אתון בלעסמוכיחתו עד אר"ל שבתוכחות אתונו לא היה יכול לעמוד והיקש בזה בכל שחר עשרת הדברים שנצחו בין השמשות וידוע כי מכללם הלוחות אשר אין ספק אצלי כי לא על הלוחות ראשונות ידב' כי אותם מעשה אלהים היו רוחניות בתכלית שלה נתגשמו עד רצונו אל הר סיני כמ"ש ז"ל שהדברות שדבר ה' בסיוני היו הולכים ומחזקים למעלה בלוחות שנק'ו ה' חוצב להבות אש הרי שבראם את הלוחות להבות אש יורה שרוחניות בתכלית היה ומה גם לספר הזוהר שהפליגו במעלות רוחניות העליון ואינו כדברים שנצחו בין השמשות לכן ודאי אין אומרים ז"ל שהלוחות נצחו בין השמשות אלא בלוחות שניות שהיו בעלי רוחניות מלובשים גשמות מעין העולם השפל כמדובר :

על פי הארץ פי' רבינו ז"ל בפ' קרח וז"ל :

אם כמות וכו' ואם כו' . ראוי לשם לב איך מתייחס העולם אל נפשותא זאת וגם מה יתן ומה יוסף שפקודת כל האדם יפקד עליהם . ועוד אומרו בריאה יצרה לא ימנע או לא נצרה או לא נצרה אם נצרה איך יאמר יצרה ואם לא נצרה לישמע מואם בריאה ויאמר יצרה ה' וכו' ואם היה מסתפק כמ"ש ז"ל אם נצרה אם לאו יצרה עתה קשה כי הלא משנה שלימה היה עשרה דברים נצרו בין השמשות ואחד מהן הוא פי הארץ ומפי מי קבלו המשנה אם לא מפי משה . ועוד אומר ופעתה כו' האם מבלי אין מיתות משונות וזאת זו בחר בזו :

אמנם הנה מהנראה מרז"ל כי שלשה דברים המה כללו אשמתם זו א' שפירו נבוכות מרע"ה ב' בבהונת אהרן ג' בתורה מן השמים . על כן יאמר על נבוכות משה אם כמות כל אדם ימותון אלה ע"י שליח ה' על שפירו שלחיות משה ושלמות כהונת אהרן שהוא בקרבנותיו וטהרת נגעים כרופא המבקר את החולה ומרפאו מחולאי נפשו על כן גם פקודת בקור חולים לא יפקד עליהם ועל שני הדברים אשר לא ה' שלחני לא לנבואותיו ולא לכהן את אהרן . ועל אומרים שאין תורה מן השמים אלא מן הארץ בהמצאת כי כמו זר נחשב להם יצא דבר לארץ מן השמים ולא יסיתו לב כי נפשותם הן מן השמים והן בארץ בקרבם על כן מדה כנגד מדה נפשותם שהן מן השמים לא יעלו לשמים כ"א ופעתה האדמה את פיה ובלעה וכו' . וירדו חיים שאולה בגוף וגפש שרוחם שהיא נצרה מן השמים תכלענה הארץ והנה הן אמת כי פי הארץ היה אך היה אפשר כי לא נצרה בכח מספיק לבלוע ומה גם עתה נפשות רוחניות שעל השמים כבודם כי מאין ולאין תוכל הארץ לבלוע נפשות שמעל השמים כ"א גופים חומריים בלי נפש והיה אפשר תלא נפסם ויבלעו גויותם ולא ירדו חיים ונפסם תעלה אל שרשם ע"כ אומר ואם בריאה עוד יצרה ה' במה שופעתה האדמה וכו' ובלעה וכו' באופן שהגוף וגפש ירדו חיים וכו' שגם את הנפש תכלע עודנה בגופם :

או ואמר בשים לב אל הברא פי הארץ בין השמשות והוא במה שמבואר אצלינו בפ' מהנשה כי כל מה שנצרה בין השמשות הוא כח רוחני בארץ למעלה מאיכות הע"ז פי האתון למעלה מאיכות ב"ה הכלתי מדבר הוא כח רוחני בפי האתון ההוא וכן פי הארץ אינו חור נעשה בארץ חלול שא"כ לא היה בו כח לשאוף ולבלוע ומה גם כמ"ש ז"ל שהיה בולע אפי' נפסו ובכרה שהיתה שאולה ביד אשר בקצה מחנה ישראל אך הוא פה חלול אשר כח בו לשאוף ולבלוע כפי האדם השואב ובלוע בפיו פנימית כן ברא הוא ית' כח רוחני אשר כח בו לבלוע את הרשע עד שאול כאשר הוא חי והנה מאין נצרה ברא אלהים את הכח ההוא לבלוע את הרשע אלא שלא ניתן לו רשות לבלוע ולהשחית עד כה :

ונבא אל הענין אחר מרע"ה אם בריאה היא כבר כל יהיה בכל א' מהשמיים הכח ההוא שאינו מבחין בין לדיק לרשע ויבלע גם לדיקים שאלו אלו כ"א יצרה ה' בעל הרחמים באופן שפעתה ובלעה רשעים בלבד והוא הם וכל אשר להם צדיקות וצדק וידעתם כי נאלץ האנשים האלה את ה' מה שאין בן אדם גם לדיקים היו לוקים גם הם כי לא תוכל ההשגחה :

פי הבאר פירש רבינו הגאון זק"ל בפ' חקת וז"ל וידבר וכו' הנה פירשת זו רצו הדעות על מה נאשם משה רבינו ע"ה ועל כוונת המקראות והנה הדרך הקרוב להתקבל יותר הוא כי הוא יתברך אחר ודברתם והוא הכה זעל פי הדבר הזה נעיר קלת בכמוצו :

ונבא אל דרך קלרה נאה ומתקבל לפי דעתנו והוא ראשונה נשים לב אל אומרו לאמר כי הוא לוי פועל שיעשה הוא ואינו לאמר לזולת : ב' למה לזה יתברך לקחת המטה אחר שהפעולה היא בדבור והלא יראה הילול כמותן מקום לשעות שהיונה להכות בו : ג' למה הוצרכו להקביל את העדה : ד' למה בחר ה' תהיה פתיחת הבאר ע"י דיבור : ה' למה הוצרכו יסיון שניהם מדברים ולא יספיק משה לבדו : ו' שהל"ל ויצאו מים ולא לשון נתינה וגם לא יאמר מימיו כ"א מים : ז' אומר והולאת להם

מים הרי כאמר ונתן מימיו ולא עוד כי אם שתחלה ייחס הדבר אל שניהם ועתה אל משה לבדו : ח' אומרו והשקית את העדה זאת בעינים כי הל"ל וישתו ולא והשקית כאלו משקה צידו : ט' הוצרכו צעירים שהוא לבלי לורך וגם הכל מיותר כי בהסתח לור ויוצו מים ודאי שישתו העדה ובעינים : י' אומרו ויקח וכו' כאשר לווה מי לא ידע שהיה כאשר לווה : יא' מה ענין אומרו שמעו נא המורים כי הלא מאמרם ז"ל מורים הלכה או לשון שטות שקראם שוטים בלתי מתייבש צע"ן ובלשון : יב' אומרו המן הסלע הזה נוציא וכו' מהו י' תמיהה היפלא מה' דבר או ההוא אומר ולא יעשה : יג' אומרו נוציא שגלה במולאיים ולא אחר ולא מים : יד' אומרו לכם שהיא מיותר : טו' היפלא ממשה האיש הבין מתברך האומר אליו ודברתם ומה עלה על לבו להכות :

אמנם הנה לבא אל הביאור נזכירה מאמרם ז"ל האומרים כי אחד מהמקומות שמועט החזיק את המרובה היה פני הסלע כמו מריבת קדש תוך ארבע אמות שאמר ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע :

והנה ראוי לשים לב על מה עשה ה' ככה ומה לורך היה בדבר יחזיק ארבע אמות אז את כלם וצוה נצא אל הענין והוא כי הנה ראה הוא יתברך והנה נגדו ישראל צבכוד משה ואהרן כאחת ועוד הוסיפו צבכוד משה לבדו כמ"ש וירב העם עם משה לתקן את הכל רצה הק"ה כי לעומת מה שיקהילו על משה ועל אהרן לאמר להם שהם הסבו למאונס עתה יקשילו להשקותם והוא והקהל את העדה וכו' ע"י דבורם שיראו ויבשו כי זכותם בדבורם אדרבה תרוע למאונס הפך אומרים שע"י בואם אל המדבר הזה על פי דבורם היו מתים בלמח וכנגד מה שהוסיפו לרוב בפרטות עם משה אחר כי מתחלה ע"י שניהם ונתן מימיו שהוא השעור שהיה מנהג הבאר ההוא לתת אך אח"כ תוסיף לדבר אתה לבדך והולאת להם רצוני מופלג כדי שצבת אחת ישתו העדה וצעירים כלומר למות עם איהנו וצעירנו עתה יראו כי אדרבה על ידו ירבו עד כי יחד ישתו הם וצעירים והנה לזה ראה הוא יתברך והנה לא יראו כל ישראל הקדוש השם הוה רק עשרים או שלושים איש אשר לפניו הסלע ולא כל אלפי רבבות ישראל שצמחניהם י"ב מיל ע"כ עה עשה הפליא לעשות שארבע אמות שלפני הסלע יחזיק את כל ישראל למה יראו עיני כל ישראל את הנס הגדול ההוא ולא יאמר גם אחד שלא יאמר שצ"י דבור יתן מימיו לכן עם היות שרצה הקב"ה שע"י דבורם ולא המים ולא ע"י משה לזה יקח משה את המטה בידו כדי שע"י היותם לפני משה האלהים תחול קדושה במקום להחזיק מועט את המרובה ויהיו כולם תוך ארבע אמות וזה שיעור הכתובים וידבר ה' אל משה לאמר כלומר כדי לאמר ולדבר אל הסלע ולא להכות ואשר קח את המטה והקהל את העדה לא להכות בו רק כדי להקביל את העדה והוא קח את המטה והקהל את העדה ודברתם וכו' לעיניהם שתהיה ההקלה באופן שכבוד דברתם אל הסלע יהיה לעיניהם של כל העדה שהיו כולם בפני הסלע באופן יהיו עיניהם ראוות ואין ארבע אמות יחזיק את כלם אם לא ע"י מטה האלהים שמהפך מקום ההוא לרוחניות שיהיו את כלם מעין עומדים לפניו ומשתחוין' ורוחנים שהוא על היות המקום כרוזני כמפורש אצלנו על פסוק כעיר שחוצרה לה יחדיו וכו' וכן היה צלב משה לעשות וזהו ויקח משה את המטה ולא לקחו צבונה להכות בו רק כאשר לווה שהוא להקבילם אל פני הסלע בארבע אמותיו על ידו שע"י כן ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע שהוא בפניו ממש תוך ארבע אמות כי כיוונתו היתה לדבר ולא להכות אך אחרי כן יאמר וכו' והוא בזכירה מאמרם ז"ל בפסוק זה והוא כי היו לזלתי הדור אומרים משה היה רועה את אלו יתרו ותנו כהם שנים צמחנים והוא בקי צמחנות מצויה מים אשר במדבר ויוליד אותנו ויתלה איתנו צמח על כן תחזורו מעליו ונעשו על כל סלע וסלע כחות וכל כח היתה אומרת אם לא האתה יודע מצוה ידוע למה תולוכנו אל סלע ידוע לדבר לו הוציא לנו מים שלפנינו וכן כל כח מורה באצבע הלא מזה או מזה עד שבעל כרחם הקהילים אל פני הסלע ההוא ולא אל פלע אחר והנה אין ספק כי הליחות ההוא היה עין פילוי כמזע מחומר הליחות לפיו יתברך :

ונבא אל הענין והוא כי אחר שהקהילים אל פני הסלע ההוא איש איש מחקומו מהסלע אשר כל אחד היה מראה לו אחר בלבו הנה הן אמת פי אחר ה' כי בכות שנינו יצאו מים מן הסלע אך זה היה פנים יחשאו צעון הליחות הלו משא"כ אחר כך כי הלא שפץ הראוי על ידי לדיק מתמעט כאשר אין הדור ראוי לכך כמזע מחקומות רבים וע"כ אחר אם מה שהקהלתם היה מצלי היות כל כח בזהר לו סלע והוא המציא מזה האמיתי שהיה סיפק בדידנו לתת להם מים בדבורנו אך אחר היות אחרי הליחות הלו הלא להעדר זכות המקבילים לא יותן להם מים על ידינו וז"ל שמעו נא המורים כלומר עתה שהייתם מורים באצבע זה מורה סלע זה ואומר הוצא מזה וזה אומר מזה המן הסלע הזה האם יהיה פח צוכותינו עתה שגולה להיות לכם שחסרתם זכות מים ע"כ אין צריך רק ע"י

חסדי אבות

והנה החכמים ולהכי לא צוה יסודו התנא בחכס להורות דעיקרו לאשמועינן מילי דגולס ומאן דלית ציה הני ז' יקרא גולס אצל שחר מדות חכמים בהעדרן לא יקרא גולס והני ז' סגי לשלא יהי' גולס ויכנס בכלל חכס אצל עוד יס מעלות לחכמים :

והנה מפרש ז' דחכס ובסוף אומר וחלופיהן ומאחר דלא נקט דברי הגולס לא לומר ברישא ז' דברים בגולס . ואפשר דדייק התנא לומר ככי לאשמועינן דלא אחא אלא לאשמועינן מילי דגולס אלא דמשמע ותנחך לטון ערומים נקטינכו צחכס אמנם עוד מעלות ומדות אשר

ע"י משה האלהים ולא ע"י זכות בן אדם כי אחר אם אנסה לדבר ולא יועיל הדבור על חוץ ושימו לחל מלתי ביתר נבואתי ע"כ ויד וכו' והיה פעמים כי להורות כי לא בן רצונו ית' לא הוציא בהכרח ראשונה רק טיפוס טיפוס. והנה אם היה עושה ע"י דבור היה מתייחס משה למשקה את העדה ואת בעיניהם כאמרו והסקית וכו' אך עתה שעשה ע"י המטה הוא אומר ותשת העדה וכו' כי לא הוא המשקה כ"א הם שותים מימיו ית' שע"י מטתו:

והנה

לפ"ז היה נראה שלא היה עליו תפיסה ואין האשימו כ"כ הוא יתברך אמנם הוא מאמרו ית' בחומרו להקדישני לעיני בני יס' והוא כי אחר אם לא היה רצוני לעשות נס זה ע"י דבור אף גם עתה שחטאו בדבור ההוא לא הייתי עושה להם נס שיחזיקו ד' אמות שלפני הסלע אך אין זה רק כדי שיראו יחד כולם הנס ההוא דלא עבדו הקב"ה גיטא לשקרא והיה להם לשום לב על זה וז"ל לא האמתניס די להקדישני לעיני וכו' כלומר בהיות מוכן לעיני כל בני ישראל כי היו כל עיניהם לפני הסלע שהוא על היותם תוך ד' אמות שיראו הכל ולא על חנם היו עיני כל בני ישראל לפני הסלע אם לא להראות להם נס זה. ולא אחר לעיני העם או העדה רק בני ישראל לרונם עוד טענה שנית והיא כ"א הלכתי הנקראים בשם עם חטאו לא הנדקים הנקראים בשם ישראל ואגבן יודו השאר. והנה מכל האמור תקל אשמות משה ואהרן. ולולי כי הוא ית' מדקדק עם חסידיו כחוט השעיר לא הקפיד עליהם ולהורות על זה סמך ואחר המה מי מריבה וכו' והוא כי הוראה דבר ה' אליהם בחומר לא האמתנס כי ומה גם שלא יראה מפורש שרבו בני ישראל בתלונתם את ה' רק תלונה על משה ואהרן יגזור אומר כי מה שמנינו בתורה שקרא יתברך את המקום מי מריבה ועלה על רוחו סויה על ריבו ית' על משה ואהרן ע"כ סמך מיד ואמר המה מי מריבה כלומר ממני מריבה הנזכר במקום אחר המה היו שהוא המים בעצמם שהיתה המריבה עליהם להנתן להם כלומר אך לא מה שרבו אתם הוא ית' על שלא יקדישוהו בדרך נתינתם כי אין המריבה על מציאות המים ובכן לא נקראו כך על סבת משה ואהרן כי אם אדרבה על אשר רבו בני ישראל את ה' בהתקומתם על משה ואהרן כאילו רבו את ה'. וז"ל א"כ למה לקו ונענשו הלא הוא כי ויקדש בס כי שמו יתברך מתקדש כשמדקדק בחסידיו ואינו נושא להם פנים כענין בקרובי אקדש:

אך

בדרך אחרת אל יעלה על רוחך שמה שנקראים מי מריבה במקרא שכתוב תריביו על מי מריבה שהוא על ריבו יתברך עמם שם כן יקשה לך שם על שרבו עליהם הקב"ה נקראו מי מריבה אין ואמר תריביו על מי מריבה שורה שמה שיריבו הוא ריב זולת מה שנקראו מי מריבה על כן אחר המה מלד עצמם מי מריבה על אשר רבו בני ישראל ואמר הכתוב תריביו על מה שרבו בני ישראל ואין עליו עון וסכל ויקדש בס כבקודם:

והן

אמת כי קושיא הרביעי למה היה רצונו יתברך והיה ע"י דבור הנה עלתה ארוכותו בלד מה עם שאר ההערות אך עדיין לא שבעה לה נפשינו בזה והנה רז"ל הרחיבו הקושיא יותר באומנם מה נשתנה רפיד' שזיה הקב"ה להכות את האור במטה ופה ע"י דבור ואמרו כשהנער קטן רבו מכה אותו אבל כשהוא גדול בדבור וכו' והיה הענין לכאורה כי ברפיד' רפו ודיהם מן התורה ועל כן חסרו להם המים ורצה הקב"ה להורות להם כי צריכי' הכאה כי עדין נער ישראל וחרש בתורה ולא יוסרו לבטלי הרפות מהתורה אם לא מכות ורמו זה להם בצור שעל ידי מכות נתן מים כן גם המה על ידי מכות וחוקיו בתורה המשוכלל להם במקרה נער עם רבו והיה על הקדמה בל יקומו אם לא יתקנו בראות יבא עמלק וילחם בס וינצב בס כל הנחשלים כי שוט המכה את ישראל בהרפותו מן התורה הוא עמלק וזהו שסמך ואמר ויבא עמלק אך אחרי כן בקדש כבר ודלו וסכלו עול תורה ובדברים לבד יוסרו וזה הורה להם באומר ודברתם וכו' ונתן מימיו ולרו"ל זולת סילוק מרים שע"י כן נסתלק הבאר שבזכותה גם היה רפיון מה מהתורה שאל"כ לא החסיר להם מים:

והנה

בדרך זה יש טעם מה גם אל מה ששם קרא הבאר צור ופה קראה סלע והוא כי הוא לפי מה שהוא הנמשל כי שם מים אל הנוער המתחיל ללמוד שעודנו קשה כצור ופה אל הסלע דק מצור משל אל תלמיד גדול שדברים יוסר:

אמנם

הנה זולת אלו יש ג"כ ספיקות ראווי לשום לב אליהם. (א) מה היה כי שם פרשת בשלח צוה יתברך להכות את הצור בקבוצן זקני ישראל בלד ופה צוה לבד בקבוצן כל בני ישראל: ועוד מה היה היות הקיבוץ מן ארבע אמות בקבלת רז"ל בדיוק: ועוד כי אחר שפי הבאר נבדל בין השמות כפי הארץ למה פסי הארץ לא הוצרך לומר משה רק ופתחה האדמה את פיה גם בבאר למה פתח את פיה יתברך להכות והפסע השנית למה עלה בדעתו שצריך הכאה לפתוח מה שפתחו פתחו ועוד כי ארז"ל ודברתם אל הסלע שיאמר עליו פרק אחד או הלכה אחת והוא מוציא מים מן הסלע ואין יתכן שעל ידי פרק או הלכה יצאו מים מן הסלע: **והנה** לבא אל הענין נשית לב מה ענין איכות הבאר הלו כי מי שמע בזאת הלך וילך הבאר כרגלי הממלא הנה כי ל"ח מסעות נסעו ישראל במדבר ובכל אחד מהם היה צורה של מרים עמם נמצא היה סוף למסעותם ממקום למקום ולא עוד אלא שארז"ל שכל נשיא בהם מ"ב שנים בכל חניה היה רועם במשענתו על הארץ מפני הבאר עד

מקום שצטו והיו המים נמשכים בדרך ההוא כנחל מים עד מקום השבט וכן לכל הי"ב וכן ארז"ל שהיו הנחלים מתפשטים עד לכת אשה לבדד את חזרתה מדגל לדגל בסירות דונה שנאמר הלכו בציות נהר והיו דשאים ואילנות ופירות צומחים בו לרוב כמד"א בנאות דשא ירבינו ואין זה דרך מי באר. ועוד כי ארז"ל כי היה הבאר מעלה איברי' של אמוריים מנחל ארנון למעלה ושוחטן לפני מחנה ישראל כי אין זה רק כח מלאך ה' במלכותו ה' ועוד נשית לב מז"ל על הפסוקים שנאמרו על הבאר והם ומדבר מתנה וכו' אמרו מן המדבר ניתנה תורה לישראל ולמה לא בארץ ישראל כדי שלא יאמר השבט שניתנה בחלקו וכו' וכן אמרו מחתנה העוסק במתנת התורה נחלו אל ועל דרך זה דרשו כל זה על התורה וקשה דקאי בבאר ומדבר בתורה ועוד על פי דרכנו נשית לב במאמרס ז"ל על כן יאמר בספר מלחמות ה' שני תלמידי חכמים הלוחמים בדבר הלכה כאויבים נעשים אוהבים בסוף הה"ד בספר שהיא תורה מלחמות ה' את זה בסופה אהבה בסופה ואין נוצא זה מאמרו משם נסעו ויחנו מעבר ארנון שהוציא מזה נפקותא זו על כן יאמר וכו' והיכן הוזכר שם דבר הלכה והנה עוד נשית לב לבא אל הענין והוא כי הנה ידוע כי את המן אכלו לחם רוחני שמלאכי שרת הכנים ממנו ועל כן לא היה נרגש במעים רק נבלע באיברם ואין יתכן אוכלי לחם רוחני מיון לנפש ויתו מי באר גשמי:

אמנם

הנה מאז רצה הקב"ה לזכות את ישראל בעה"ז ובעה"ב ויתן לנו תורה שכתב ותורה שצ"פ ראה והנה היה מקום לדבר ולומר לא ימנעו או התורה היא מן השמים עיקרה נפשית או מן הארץ אם היא מן הארץ אין תאוצר בו הנפש ואם היא מן השמים אין יאמר זה הנוף עוד שנית מה שארז"ל בתנחומא פרשת נח כי אמרו ישראל במתן תורה שלא היו חפצים רק תורה שכתב ולא תורה שצ"פ כי לא יספיקו לקיים דקדוקים רבים ושלל זה היה מה שכתב עליהם הכר כינטינו כו' על כן אמרתי כי מה עשה ה' נתן להם את המן בזכות משה לעומת תורה שכתב כי רוחניות המן שהוא לחם אצורים מבחינות רוחניות העליון אשר לתורה שכתב ורוחניות הבאר מבחינות שורש רוחניות תורה שצ"פ והוא כי התורה נקראת לחם ונקראת מים תורה שכתב הוא הלחם ותורה שצ"פ היא המים כאשר יבא והורה בו כי עם היות רוחני מלאכו מתדבק בנפש עם כל זה מקיים הנוף כן התורה עם היותה רוחנית ומתדבקת בנפש עם כל זה מקיים גם הנוף וזה מאמר הכתוב ויענך וירעיבך למען הודיעך וכו' לומר הנה כל תאמרו אין דבר רוחני ויון ויחיים החומר ונהפוך כי בר ולחם מוון הגשמיים זנין את החומר ואגבו מתקיימת בו הנפש אך לא יתהפך על כן ויענך וירעיבך באופן יעלה על רוחך היה צריך דבר חומרי בעלם ליישב החומר ולא דבר רוחני המתדבק בנפש ועוד יכנע החומר הנכנע ורעב ואדרבא ויאכילך את המן אשר לא ידעת להקמת רוחני מאד שלא נראה כמוהו למה כן ולא נתן לחם חטה להסעיד את הלכ ולהחזיק הנוף מלאותו ומרעבתנותו הלא הוא למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו כלומר בלי שם לוו שהוא לחם חטה ושעורה הנקרא לחם סתם בלי לוו כמורע יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' שהוא דבר רוחני כתורה שראית את הקולות בסיני ויזאבים מפי ה' יחיה האדם הנוף ונפש כי תלמוד מהמן שהוא לחם השמים הדבק בנפש ועל ידה נבלע באיברם ומקיימם כאשר איכותם גם היא בהם והנה כאשר האכיל את המן רוחני ואיכות קודש משתלשלו מציאות רוחניות שורש תורה שכתב למען כן השקס יתברך מי באר מים רוחני מאיכות משתלשל מרוחניות תורה שצ"פ למעלה ומה גם לחכמי האמת היודעים מה הוא הבאר והודיע' כי כאשר אין המן עם היותו רוחני ובעל לחות מה ומקיימ' דרך נס עם כל זה ללא היו חיים בלי מים כן בתורה שכתב לבד או אפשר להתקיים כי על כן שכתב נקראת לחם ושצ"פ מים כי כאשר המים מצטלים ומתקנים המאכל כן תורה שכתב בלי תורה שצ"פ לא תסכון לנו כי שצ"פ היא המפרשת ומצממת תורה שכתב ולמען יאכילו זאת נמנע מהם הבאר בסילוק מרים למען יראו כי בלעל יצאמו למים ולא הספיק גם הנות המן גם במקום מים וזוהו לא יפלא לכת אתם הבאר מחטע לחטע והמשך אותם נשיאי ישראל במשענות מפי הבאר עד מקום כל שטם ונעטו ונעשה נחלים רבים ומתרחבים כלומר שכל איש יכול ליתמו מיםיו לעצמו ורבה ופורץ ומתרחב לעוסק בו וגם מה שאמרו שהיה מעלה דשאים ופירות רבים מעין היגע בתורה שצ"פ שמלאכים מדושים אין מספר וגם מה שהיה הולך ומעלה איברים מנחל ארנון לא יפלא כי לח רוחני חי וקיים הוא ועל כן הטינו אשר דברו חז"ל שע"י פרק א' או הלכ' אחת יתן מימיו ושזכו או ודברת' אל הסלע כי הוא הדבר בעצמו ועל כן ע"י המטה כמדובר למעלה החוקיו ארבע אמות את כל ישראל והוא כי במקום הבאר שמכה תורה שצ"פ תוך ארבע אמות שם הוא ית' כי אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה ובאותו ד' אמות ישנו פרק א' או הלכה אחת וע"י כן יתקיים מאמר הכתוב שנים שישבין ויש ביניהם דברי תורה שבינה שבינה שנאמר אז נדברו וכו' וזהו ודברתם אל הסלע פרק או הלכה שידברו בין שניהם או כאשר ע"י עסק תורה למטה ממשיך שפע שורש תורה שעוסקים בה למעלה כן הבאר שהיא מרוחניות קדושת תורה שצ"פ יוציא וימשיך מימיו ע"י שכינה השרויה תלמעלה ביניהם ומתעורר ונפתח באר המים כי הוא הוא בחינת תורה שצ"פ כמורע וסיה חפצו יתברך צוה להשריש שורש האמונה בישראל כי עין בעין יראו מעלת מורס

תורה שבע"פ ושעל ידה יחיה האדם ושא"ל בלתי ושע"י העסק בה שפע עליון מתרבה ונמשך אל האדם וע"כ הקפיד כ"ב הוא ית' ואמר יען לא האמתם די וכו' לכן לא תביאו כו' אל הארץ כי איכות ארץ ישראל ואיכות הבאר אחד הנה רמו אל שכנינו ית' וזכרך זה הטיבו אשר דברו רז"ל באומרו וממדר מתנה וכו' שדרשו על התורה כי הוא הבאר וכן מה שדרשו ע"פ בספר מלחמות ה' וכו' כאשר יבא כס"ד וזהו מרגל בפומייהו דרז"ל בסילוק מרים נסתלק הבאר ולא אמרו נתייב הבאר אך הוא כי נסתלק רוחניותו למקומו למעלה בעולם העליון. וזהו יובן למבין ענין מאמר חכמי האמת שאילו לא הכה משה את הבאר לא היו מחלוקות ומלחמות ע"ד הלכה:

ובזה נבא אל כוונת מאמר הנ"ל וז"ל כשהגער קטן רבו מכה אותו ומלמדו כיון שהגדיל בדבור הוא מפיסהו כך אמר הקב"ה למשה כשהיה סלע זה קטן הכית אותו והכית בצור אבל שכיוו ודברתם אל הסלע שנה עליו פ"א וכו' ע"כ. והנה על הדרך שכתבנו בו למעלה הערתו כמה הערות אשר יתיישבו על הדרך הזה צריכים לזכור אל מה שצפרשה זו וצפרשת בשלח לא נאמר והכית בבאר או ודברתם אל הבאר כ"א צור וסלע וגם השינוי כי שם נקרא צור ופה סלע. וע"פ דרכנו נבין מאמר התנא באומר כי פי הבאר נבאר בין השמשות ולא אמרו הבאר אך הוא כי הנה הבאר בעצמו הוא כה שכניה מאיכות רוחניות תורה שבע"פ כמדובר וע"כ אין מבוך לו להיות לו פה מריק ומוציא צה"י השפע הרוחני שלו כ"א למעלה מעולם המלאכים אך התלבשות בה נאות להריק צה"י הוא הפה שנבאר בין השמשות:

ונבא אל הענין והוא בהקדמה נודעת כי כל עון ופשע אשר יחטא איש או אנשים נעשה כה עוממה לפי עומר החטא החזק הוא הרפה והכה הטמא ההוא הוא נעשה מסך מצדיל צין כה המריק השפע ובין מקבלו ונעשית כלת סוגרת פי הבאר ודומה לו והנה ברפידים שרפו ידיהם מן התורה מאליהם למה שעדיין לא הורגלו בצול תורה והוא עון גדול כנודע כי על כן נחרב צ"ה כמ"ס ז"ל ויתר הקב"ה על עבודת גלולים ועל ג"ע ועל ש"י ולא ויתר על ציטול תורה ועל כן אותו עון נעשה כה צלי ככור החלשים למחיה ענינים סומים פי הבאר כי הוא קליפה המצדלת כלי ספק צין מימי התורה למצבליה אך בקדש אחרי סוצלם שול תורה כמה שנים ולא צטלי מרפיון ידים שרפו ידיהם ככוונה רק שעל סילק מרים שבזכותה היה הבאר להם נסתלק גם היא והנה היה רצונו יתברך כי בראותם כן שחיוקו בתורה בעלם כי אז ישובו המים לאיתנם ואדרבא שמו לבם להתלונן ונתצטלו מהתורה והנה הציטול תורה ההוא לא היה קשה כראשון כי היו כחוסים כי אין אדם נתפס על לערו על כן העוממה והקליפה שנעשתה צעון ההוא היתה בלתי קשה משל ברפידים ולכן אם שם נמשל לצור פה נמשל לבעל רפה ממנו ועל כן אם שם הוצרך הכאת מטה האלהים להכניע כה הקליפה הנקראת צור החוסמת פי הבאר כי לא היה לר"ך רק דבור שהוא לשנות פרק אחד וכו' מיד נמחה מפני התורה ונפתח הבאר כי הוא הדבר אשר היה להם לעשות בסילוק הבאר ולא היה נסתם כאשר כתבנו ועל כן שם לא נמלחו בהכאת הבור רק זקני ישראל הם חכמי הדור אשר לא צטלו הם מן התורה כהמון העם וזכותם עם זכות משה במטה האלהים ישברו כה הקליפה ההוא ואל ההמון שרפו ידיהם מן התורה לא קרא אך לדבר אל הסלע פה קצת כלם כי לא היה להםהמון עון גרוע כמאל לעכב כי כאשר הם רפו ידם מהתורה שבע"פ גם היא עוצמת טוב יבואו כלם ויכירו מעלתם וגם כי זכותם דרבים עדיף על ידי כן לא נזכר בהכאת המטה ולא פה בקדש באר רק לזר כי אין הבאה בבאר חלילה כי קדוש הוא לאלהיו רק אל הבור הכה הסומים וגם פה הדבור אל הסלע להתיש כחו מלסותם ולא אל הבאר כי אין הבאר מעכב כי אם העון היה מצדיל וזהו המתקת משלם שאמר הקב"ה למשה כשהגער קטן רבו מכה אותו וכו' והוא כי עון מה שרפו ידיהם מן התורה ברפידים היה כנער קטן שכלו יא"ר ומתפרש לדעת בעלם מן התורה כגועל בה ולר"ך להכות לילחו בעלם להתיש אותו כי כלו יא"ר אך כשהגדיל בתורה והוקדש וכוחתק יא"ר בה כשפרסו ממנו אינו מגועל נפשו רק מחמת לער מה ועל כן צדיבור מתייחס ומה גם למה שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות גירושין כי בהכות את הצלתי מקיים דבר תורה את יא"ר הם מכים וכדבר הזה קרה לישראל כי כה הטומאה שנמשל לצור נעשה ע"י עון מה שרפו ידיהם מן התורה מענין הנער הגיעל בה מרלואו כי נער ישראל בימים ההם והיו קלים בעמלה כנער באופן הזה הבור הוא העין ממש הסיתם פי הבאר קשה ובדברים לא יוסר כי אם בהכאה אך בקדש כבר גדלו בצול תורה ולא רפו מהתורה כי אם מלער ע"כ לדחות הסלע שהוא העון עצמו הרפה בדבור מספיק ועתה הרגישו שאם כי הסלע הוא העון לא הבאר נקרא סלע א"כ איך אמר ודברתם אל הסלע שנראה שמדברים אל הסלע ואומרים לו שיתן מימיו והוא אל העון נאמר שיתן מימיו על כן אמר שנה עליו פרק אחד לומר שאינו אמור לו תן מימך רק שנה עליו להתישו ונתן מימיו הבאר הידוע:

וע"פ דרכנו נבאר חסרה א' והוא המן ג' במקרא המן העץ וכו' המן הסלע וכו' המן הבורן וכו' ויהיה כי הודיע כי אין כחמת התורה שהעוסק בה עושה פלא כענין השמע קולו ומללי ואמי מיטרא מה שאין כן העוסק בחכמות החלוציות. והוא מאמר ספר הזוהר על פסוק כי ככל חכמי כגויים וכו' מאין כמך וזהו המן העץ אשר לויחך כללחי ואל ממנו הוא חכמת חלוצית עץ הדעת טוב ורע לדון לפי

שכל אנושי מה הוא הטוב והרע בחקירות וכיוצא והוא כמ"ס ז"ל אדם הראשון מין היה האם מזה אכלת לא בחכמה ההיא תכניע עון להמטיר על הארץ כי אז המן הסלע הזה נולד לכס מים דרך נס לא יהיה כי אין יצועתה למו כי אז ע"י חכמה ההיא אל יושיעך ה' אבל תדע מאין תושיע המן הגורן שהוא מהסנהדרין העשויים כגורן כמאמר רז"ל תדע מאין תושיע כגורן ציננה וכן מן היקב הם המציים צינורה לעלור יינו של תורה בקולי קלות שהם חכמי ישראל כענין שברו צלל כסך וצלל מחיר יין וחלב:

ונחזור אל הענין והוא כי לאחר שע"י הכאה נפתח הבאר עדיין עסי ישראל' תלין משוגתם כי לא הכירו דרכי הבאר ההוא שהוא צה"ה של מרים ושהוא מאיכות רוחניות תורה שבע"פ רק שע"י המטה ילאו מים בעלמא ולא נפקחו עיניהם ויכירו דרכיו עד עת בא והעלה איברים מנחל ארנון ועל כן אז שוררו באומרו אז יסיר ישראל וכו' ולא עד כה מכמה שנים שהיה חתם כי לא הכירו עניינו עד כה כי אז הכירו כל עניניו למפרע כאשר יבא ציבורו בס"ד והוא כי הנה ארז"ל כי בנחל ארנון היו האמוריים במערות זורים שגדל הנחל ולתמנו בעבר הלו שני סלעים וזיבך הוא יתברך הברים וגנכנסו שני הסלעים תוך פתחי המערות ודורכים כדורך צנת ולא היו ישראל מרגישים עד שמסע בארה שירד הבאר והעלה לגלות ואיברים ושוטפת לפני כל ישר' ואז שררו אז יסיר ישראל וכו' עד כה הענין מול' ורלוי לשית לב אם יתלא כתוב הענין במקרא ואפשר שזם לב אל אומרו ויהנו מעבר ארנון אשר במדבר היואל מגבול האמורי כי ארנון גבול מואב וכו' מה לנו אם יולא מגבול האמורי או מגבול מואב שהוא בין מואב צין האמורי אך הנה מול' שם שהיה הנחל רחב' מילין ונדבקו מלמעלה הבר שמעבר האמורי שהוא מא"י ע"ס הנכר מואב כי שם היו המערות ונעשה שזה מלמעלה הנה אין ספק שהני שהיה כלו מואב בין מואב נעשה עתה מגבול שניהם כי עד חליו אז קרוב לו נקתר' הר האמורי להכניס שינוי נמלא כי הנחל שהיה כולו גבול מואב עתה קרקע של זה ושל זה עליו היה וזהו ויהנו מעבר ארנון היואל מגבול האמורי שאינו מגבולו רק יולא להלכה ועתה נתחדש כי ארנון שהיה גבול מואב כלו נעשה עתה בין מואב ובין האמורי ואין זה רק שאז נדבקו והנה אז הוכר מעלת הבאר שהעלה האיברים לשמח את ישראל ואמרה תורה הנה ע"כ שהוא על מה שקרה צוה תלא נפקותא הלא הוא כי יאמר בספר מלחמות ה' כשני ת"ח ליחסיס בכלכה אהבה בסופה ואיך נלמד לו הלא הוא כי ואת הנחלים הם נחלי דם העמוקים היו בארנון שהיה עמוק ולא ישראל רואים כי וכלא ואשר ושקד הנחלים היה נוטה לשבת ער ונשמן לגבול מואב מה שלא היו ישראל רק בעבר האחר בעבר ארנון היואל מגבול האמורי ואיך ידעו ישראל אלא שמסע באר' נטה כאשר הנו' בארה שיקה הבאר האברים מהאשר הנזכר להעלות האברים ולשטותן לפני ישראל לשמחם והנה היה הבאר אשר אמר ה' למשה אסוף את העם וכו' הוא אשר רבו ישראל עליה ועם כל זה היה לצד אהבה בסוף עס ישראל כי לשמחם שעה היה שטון ראשי ארובייה ואצותיה וא"כ אייפה הוא אשר דברתי כי על כן יאמר כששנה ת"ח בספר שלהם מלחמות אהבה בסופה כי הנה הבאר הוא תורה שבע"פ שהוא ספר מלחמות ה' ועם היות לו מלחמה מישראל אהבה בסופה עממה כאמור ועל כן על יד מעשה זה נפקחו עיניהם כי אז יסיר ישראל וכו' ולא מאז ניתן לו כי נפקחו אז עיניה' וידעו מה הוא ואומרו הנה עלי באר ענו לה כלומר לא להכות צמטה ראוי רק עלי באר בדבור ענו לה ודבר אליה כי לה יאתה ולא הכאה חלילה כי הבאר הזאת אינה כיתר הבארות כי הוא אשר חפרו שרים אהבה ויאתה והוא מ"ס ז"ל צ"כ כי בארות ההם היו חומי תורה והתפירה היתה הכניסם אל עומק הלמוד שבהם כי ידעו עד ערובי תנשילין וזאת היא אשר כרוה נדיני העם ברפידים הם זקני ישראל עם משה וזהו במחוקק והיה צמשתותם הוא זכותיהם כמו שכתבנו למעלה כי הוקנים ההם שקצן להכות את הבור לא רפו ידיהם מן התורה והרואים כי קודם מתן תורה לא היו מימיה כל כך מרובים ע"כ כי עדין לא ניתנה תורה שהיא היא כמדובר אך א"כ וממדבר מתנה לישראל היא תורה אז על ידי כן הושפע ונתרבה הבאר ונעשה נחלים כמ"ס ז"ל כי היה נעשה י"ב נחלים וזהו מהמתנה נחליהל ומה שבמות מרים כמ"ס מים לעדה אינו שיצא המים כי אלה במות שעתלה ונסתלקה השמיהה עס נפש מרים והוא מה שכתבנו למעלה על ולא היה מים לעדה כי מים היו אבל לא לעדה כי אם נסתלק ועלה הבאר ואיך הכרנו זה הלא הוא כי הנה ומבמות הגיא כי ירד א"כ אל עומק נחלי ארנון שהיא צדה מואב וצורה הקדש נבאו סופה כי אחר נסתלק מרע' מראש פסגה אז נשקפה על פני הישימון כמ"ס ז"ל הנשקף ומביט מהישימון יראה כמין צ"ה בים טבריה והיא בארה של מרים ועוד נשאו אל פסוקים אלו במקומם בס"ד:

ער פי האתון פירש רבינו הגאון זק"ל כפרשת בלק וז"ל וענין מראות המלאך וכל אשר קרבו עם האתון ופתיחת פיה ודבוריה יהיה כי רלס הקב"ה להסיר תועה מלב בלעם מן ידבר סרה נגד משפטו יתברך והוא כי הנה שלשה דברים היו אפשר יהיו ביד בלעם להחזיק ברעתו א' כי הוא יתברך לא ישה לו בחירתו גם כי צוה כמה פעמים עבר ציונו יתברך הלא יאמר כי לא היו שלש פעמים כי אם שתי האחת או' לא תלך עממה ובה' אומר אם לקרא וכו' ואפס וכו' וגם צוה בשנית ויכל לומר כי אדרבא היה בו לז רשות שנית יאמר כי כלל טענות לו נלמה כי טוב לקלל את שונאי ישראל. ג' כי בכנות המקום תכריע בעלת בלק כי ויעלהו צמות בעל כי שם חלקת עון אשר חטא וינאשו וילכו וכן בראש הפסגה כי העדר שם משה ונעשה רושם ובהיק' צוה על בלעם אלה ראה אלהים ויוביח כמראה זה והוא כי הנה האתון צעד המלאך צלעם לפניו יתברך וגרוע דרכה מהמתן בערך המלאך ויכאס לו

3

ה' משפיע על הנקרא פי ה' הוא השכינה על יד עבוד את ה' נמצא שהוא בין שני שמוותיו יתברך וא"כ איפה מה יחסור ומה יגרע צמותו ב"ל כי כ"ת אשר ימות בו ימלא שם ה' ושכינתו והוא מסובב מהם והשכינה היא ארץ החיים ובכל מקום שהיה שם איכות א"י צלחת ולכן הטבתי אשר אמרתי כי מת שם ב"י יאמר עליו וס"ת הלא כל זה יהיה לנפש צלחתה כי כבוד ה' ואספה ותעלה גם עלה עמה אך גופו הנשאר על הארץ הלא יקרנו ככל אשר ימות ב"ל כי פירשה שכינה הנוקדיה ודקו בו חילוני"ל תאמר כדבר הזה כי הלא גם ה' לא פירש מגופו כי הלא פי ה' הנזכר הוא שכינה קבר אותו וזהו ויקצ' אותו בגיו"ל וס"ת האם גוף של איש מת יקבר הוא יתצ' וגם עשה פעולה בע"פ גשמי לו"ל לא יעלה על דעתך שהשם תוך עפר ארץ עשה הלילה לקדוש כמוהו כ"ל שכיני הוא בארץ מואב אלא לא משה ושמה עתה תאמר שני דברי אחד למה נקבר במקום תחום מואב שנית שאחר שנקבר בגיו"ל וזהו עפר ארץ מואב איך נקבר בגי' ולא בעפר כי הנה על אחד הלא מה שהיה בגי' הוא להיות מול בית פטור שהוא להגין על עון פטור להכניעו תמורת קדושתו ועל השנית אמר אל יעלה על רוחך שנטמון תוך העפר ארץ בגי' כי הנה לא ידע איש את קבורתו עד היום הזה והוא כי קברו עפר רוחני היה שנברא בין השמשות בזמן שפע קדושת שבת שהיה מה שנברא דבר משלל עמירות דקונק מעין אילו של יאחז כי על כל הועמד חי וותר מאלפים שנה ויהי רועה תחת עץ החיים בג' ואחשבו כי אומרים ו"ל ויש אומרים אף קברו של משה כי לדעת תנא קמא גדול היה יותר קברו של משה שהוא למעל' מאיכות כל הדברים הנבראים בין השמשות שהוא למה שנקרא עפר תחת כסא כבוד כלל הדברים כי עפר קבורתו ה' דבר שלא שלטט בו עין איש כי רוחני היה וזהו ולא ידע איש את קבורתו עד יום הזה הוא יום הגאולה שאז תראונו עיני ישראל צפה שלא השיגו מקודם ואם כן הוי אומר כי לא בעפר הגי' קברו כי בעפר רוחני נגנו ואותו עפר הוא על בגי' מול בית פטור להכניע קליפה ההוא והוא אחר שנשאר גוף בלי נשמה למה נגנו תוך קדושת רוחנית וטוב טוב וזהו לא בעפר גשמי של ארץ ישראל לו"ל ומשה בן משה ועשרים שנה צמותו וכו' והוא כי אינו כשאר כל אדם צמותו חלפו ימיו ולא יאמרו על מי שחי משה שנה שהוא בן משה שנה אס לא עודנו בחיים אך לא אחרי מותו לומר פלוני בן ק' שנה אך יאמרו היה צומחה וגם לא כשאר לדיקים שימיו מתקריבים צומן סילוק כי על עשותו צהם מלות ומע"ט ימיוהם קיימים כמאמר ספר הזוהר על ויקרבו ימי ישראל ויקרבו ימי דוד כי גם צהם יתדבק הימים הרוחניים בהם נכנס כלבד אך לא בגוף אך שנה אחר מותו יאמר עליו בןמאה ועשרים שנה ולא עוד כי אם שנה ימיו לא כלבד דבוק נכנסו כשאר לדיקים כי אם ששהימים היו דבקי' גם בגופו כי קדוש היה גם גופו וזהו אומרו ומשה בן ק"ך שנה גם צמותו כי הגוף המת היה בן הסך ההוא ולא כב"ל שצומתם חלפו ימיו שלא יאמרו על מת כך וכך שנים הוא עתה כי לא יספרו לו ימיו כי אם עודנו חי אך במשה עליו יאמר כי גם צמותו הוא בן ק"ך שנה ולא כלבד תהיה קדושת הימים ע"פ נפשו כי אם גם עם גופו לו"ל צמותו שהוא נקרא מת הוא הגוף ולא כלבד הימים שאחר שגדל ועשה מלות ומע"ט כי אם כל ימיו שמת לידתו שהוא כל ק"ך שנה וא"ל תתמה כי הלא גופו היה נכנס וולתו כי הלא לא הכתה עינו ולא גם ליהיה ואם כן למי רוחני יחשב ואיך יטמן צעפר : וזולת מה שכתבנו באומרו עבד ה' אפסר לומר עוד שכיין לומר וימת שם משה וכו' ולא מיתה ממש כי אם גופו חיוני ג"כ כי אם צערך היותו עבד ה' כי מאז לא יעבוד עוד כי וינוח ויעמוד : או יאמר וימת שם משה וגם אחרי כן הוא עבד ה' והוא מה שגלה אחר כך שהוא מול בית פטור להתיש כח הטומאה ורוגו המתואר אחר צעלפער מלקטרג על ישראל : על אילו של יאחז פירש רבינו הגאון זאק"ל בפרשת וירא וז"ל :

וישא

ענינו וכו' ראוי לשים לב מה ראה אברהם לדעת שחפץ ה' להמר את יאחז באיל שש' ענינו ויראהו ויקחהו לעולם תחת צנו וגם מה הענין אומר אחר והראוי יאמר והנה איל נאחז וגו' ועוד מה יתן ומה יוסף כי דע אם היה נאחז בצדק וגם שהי' בקרניו ועוד למה עשה ה' ככה להביא תמורה תחת יאחז מה לירך אל תמורתו ועוד למה צראו מבין השמשות של ע"ש של בריאה ולא צראו שנה או שנתיים קודם לעקידה :

והנה

לכא אל הענין מזכיר מאמרם ז"ל והוא אותו איל שנברא בין השמשות לא היה בו דבר לבטל גידיו הן עשר מיתרי נבלו של דוד עורו עור אזור צמתניו של איליו קרניו של שמאל צמתן תורה של ומין ויהי ציוס ההוא יתקע בצופר גדול ע"כ והלא יראו דברים תמוהים מי נתן לדוד גידיו של אילו של יאחז והעור לאיליו ולומר שם אותו צמתניו ולמה אור עלמו בו הוא יותר מוולתו וגם דוד למה כתייחסו לו גידיו מוולתו וכן שני קרניו היתכן כי קרן מתן תורה ושופר גדול יהיו של איל והלא אר"ל ויהי קול השופר הולך ומוק קולו של הקב"ה אינו כקולו של צ"ו שהולך ונחלש כי אם הולך ומוק הנה כי קול שופר של מ"ת הוא קולו של הקב"ה ואיך יעלה על לב ויתן קולו של הקב"ה תוך שופר של איל ועוד כי אחר שצמיחו אש דת למת גם השופר איל קרן של ומין ואל של שמאל וגם נדקק בלשונו שלא אמר אילו של יאחז לא היה בו דבר לבטל אלא איל שנברא בין השמשות :

אמנם

כל כוונת רז"ל הוא להשיב על מה שהקצינו למה צראו יתברך בין השמשות ולא שנה או שנתים קודם לעקידה או יאמר על אברהם יקח שם מהעדר שלו או יקנה ממקום קרוב מוולתו ולא שיקריב מן הבא לידו בלא כסף ובלא מחיר ע"כ הנהל ואמר איל שנברא בין השמשות ותדע מה יתרון יהיה לו משא"כ אם ה' נברא ממקום אחר צומן אחר ה"ל כי לא היה צו דבר לבטל כי צברא צומן ההוא היה לו איכות אל כל הכבוד ההוא והוא

כי למה ע"י קלקול אדם ואשתו מלא מקום הילה"ר לשלוט בעולם צנח אמן הנה ועל כן בכל עשרים דור שמאדם עד אברהם היו כל הדורות ומעשיו וצאין כי על כן לא ילא זרע ישראל כי אם מאז והלאה ועדיין כל זה אינו שוב נגד הילה"ר שלא תשג כמו מאז ועודנו משויק בטומאתו דור דור והנה תקון קלקול אדם אינו עד לעתיד לבא ואיך ילא התיקון לידו גמר אם עד עזר הומן הרצ שמאדם עד ימות משיחיו ירצה לפשוט וכאדם יעברו הצרות וישבו הרע אל קלקלו הראשון ואיך יתקון ע"כ הולך יעקב אברהם את יאחז למען תהי' עקידתו זכרון לב"י ציוס סליחה כי אז היתה עקידתו כמ"ש ז"ל ועי"כ ימוך העולם הולך ונתקן עד הסוף הוא מו"ל שאמר אברהם יבי רלון שכל מה שמתצבים ישראל צעצירות כל השנה תזכיר להם עקידת יאחז וכו' והנה אם היתה עקידתו יולאה אל הפועל היו נתקנים על ידה כל יתר הדברים המסתעפים מחטאו אך כאשר עלה במחשבה להשאירו לאציו הולך להשאיר תמורתו איל לעולם למען יאשר דבר מסויים להיות תמיד נגד המנגדים על ישראל כאילו רואים אפרו של יאחז והנה עדיין אפשר לומר יפי נא איל אחר טלד סמוך לעקידה ע"כ אמר שהיה בין השמשות למען יוכל לתקן עני ידו ג' דברי א' צגידיו וא' צעור וא' צב' קרניו כל אחד צומן המיוחד לו :

והנה

לכא אל הביאור נקדים הקדמה אחת כי הנה פגימות אשר נפגס העולם ויכללו צב' תחת ג' גופי צבירות א' כי מלבד המות נתקללו האדם ואשתו יו"ד קללות כמ"ש בספר הזוהר ע"כ לעומתן נתרבר יעקב יו"ד צרכות כי מין היה אז למ"ד כופר בעיקר היה ובחינותיו יתברך הם יו"ד כנודע ליודעי חן שנית להיותו משוך צערותו כי מזה נמשך שטוף ומה ליוצאי ירכו ומה יצאו קלקלו בהשפחות עד בא מלאך הצרות הוא אליהו להשיב לב אבות על ציוס וגו' ולהטיר אותם כצרוף את הכסף שלישית המות הזה לו ולורעו לדורותם שהיה זה על שאכל מן העץ ההוא כי גם לכל הסבדות לא יצר היותם גם אכילה ממש כמשל"ל כי כל ה"כ אכלו ומתים וזולת החול ומי לעולם שנאמר וכחול ארבע ימים וע"כ יתכן שעל הא' נטל זיוו הוא זיו השכינה שכפר בה' כמז"ל כי בעצמו לקה צב' דברים שניטלו ממנו זיוו קומתו חיוו ועל השנית ניטלה קומתו שהיה מגיע השמימה כי השומר בריתו תוארו לדיק כדעת חכמי האמת והוא יסוד עולם כך היה יסוד מגיע השמימה מקיים ומחבר ה"ב עולמות ונמשך ערלתו נגדעה קומתו מהגיע איכות השמימה ועל הא' נעכר חומרו וניטלו חיוו כי בטל' תקנת השרא' שכינ' על האד' עד ימות משיח וזהו הנחה וישב צמחיה וז' על ידי טל אורות ומי לעולם :

עוד

הקדמה ג' והיא מר"ל כי לולא בא שבת סמוך לחטאו של אדם היה מת ציומו אלא ששבת הגין עליו ועמד וימר מומור שיר ליום השבת :

עוד

הקדמה ג' והיא כל מה שנברא בין השמשות איכותו רם ונשא מכל יצורי עולם והוא מה שכתבנו למעלה פ' ויכולו השמים וגו' כי בא עד שבת ה' כל העולם שמים וארץ וכל צבאם כנוקבלי נשמה וכבא שבת באה רוח קדושה לעולם ויהיה כנופס בנשמה וכמו שכתבנו פ' וציוס השביעי שבת ויפסח כי נתן נפש לעולם וא"כ איפה אין ספק כי כל מה שנברא בעת ההיא אינו מאיכות כל הנברא בעולם עודנו מתיחס לגוף בלי נשמה לנברא בעת שפע הנשמה וע"כ כל היו"ד דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות אין באיכות הדומים למו מהנברא תחלה והוא פי הארץ אינו כאשר כי יכרה איש בור או כי יפתח איש בור כי יפול הכופל כי יעבור על פיך אך אם רחוק יהיה מפיו לא ימשיכו פי הכור עדין ויבלעו פי אין בו רוח חיים אך פי הארץ היה מושכם מרחוק ובלעם כבלע פי איש כבורה בתחלה בראשיתה ומה גם לרז"ל שאמרו שאפילו אם אשת אחד מהם השאילה כברה לאשה שנקצה המחנה היה פי הארץ ממשיכו אליו ובלעו וכן פי הצאר היה רוחני הולך עם ישראל בכל מסעיהם וממשיכים ממנו נהרות במשענות ושטות לעכו"ם האמוריים לפני מחנה ישראל איברים איברים וכן פי התאון אינו כיתר אתונות כ"ל צו כח רוחני על הבראה בין השמשות וכן השתי לוחות שהיו רוחניות צלחת וכ"ל ז"ל כי צמתן תורה היו כל אחד מעשרת הדברות הולך ונחקק על הלוח שנאמר קול ה' מואב לבבות אש וגם איך היו צידו ית' צמת אשת ביר משה אם גשם היו אלא שאחרי כן הלבשים ה' ליחפש בידי בני אדם וההיקש בכל שאר עשרת הדברים כאשר יתברר במקומו בס"ד :

והנה

על דרך הזה יהיה ענין אילו של יאחז שלא על חנם יחשב אפרו לפניו יתברך כעפרו של יאחז עצמו והוא קיים עדיין ולא על חנם חיה אלפים ומאת שנה מאז עד זמן העקידה וגם היה בג"ע כל אותו הזמן תחת עץ החיים שבתוך הנבאשרנוכיר מאמרם ז"ל בצמח צב"ד והנה תחת עץ החיים הוא מקום לשמחת והלדיקים כמאמרם ז"ל ואיך שם ירעה איל מזהמות ארץ צנוו וגם האם נמצא כזה אפילו למין האדם בלעדי אשר נמנו שנכנסו ציוס לב"ע ואיך בהמת הצקעה נכלו תחיה אך אין ספק כי לא כישר כל בהמה חיה ועוף אשר על פני כל הארץ היה אשר הוציאה האדמה ואשר שרצו המים הגשמיים היה האיל ההוא כי אם גבוה על גבוה מאיכותו ומרוח אשר נשב הוא יתברך על הארץ לתת לעולם חיות וקיום שהיה מהתפעלות קדושת שבת היה רוח של איל אשר לא בכל נפש בהמה וחיה :

ונבא

אל הענין והוא כי זה דרכו יתברך כי בעת בא המכה מאז תצמיח ישועת רפואה והענין כי מאז קלקול האדם הנין ופרח קדושת

תורה כי היה השופר להיות חירות ממלאך המות ולא הועיל כי חזרו וקלקלו בעגל כי היה של שמאל ולא נמשכה תקנתו עד בא זכות קרן של ימין במהרה בימינו כי אז יבולע המות לנצח ועיני השמאל לימין הוא כי הנה במדרש חזית אר"ל כי כשעמד ישראל דברותיו יתברך אמר למשה אמור לפני הקב"ה ויסיר ממנו יצר הרע אמר להם אר"ל כי זה עתה אלא לעתיד לבא וזה אמר כי קרן החירות של מתן תורה היה של שמאל כי כד שמאל הוא יצא"ר היה עדין ועל כן עשו את העגל וחזר הקלקול למקומו אך לעתיד יהיה של ימין משולל סיטרא דשמאלא שיוסר לב האבן ואז יבולע המות לנצח באופן כי בזכות הקרבת אותו איל למה שנברא בין השמשות הועיל זכות כל פסטי אפי' הטפלי' לגופו והוא מזד איכות והיו רוחו מזד שפע השבת שהנין על אדם כמדובר :

והנה לפי זה יראה כי צורך גדול היה האיל כמדובר על כן העיר את אנבעה וצית לב לבקש את האיל ויקרבו והוא כי אמר חלקים אל תשלח ידך בו' ואל תעש בו' כי הנה מלת הנער ומלת לו מיותר אך באו' אל הנער אל תשלח יד כי אם לזולתו וכן ואל תעש לו בו' כלומר לו אל תעש כי אם לזולתו אז נתעורר אברהם לבקש מה זה האחר וישא עיניו לראות וירא והנה איל ואחר שראו בלתי מסובך ראה מיד נאחו בקרניו וזהו אחר שהוא סמוך נאחו ולא מתחלה אז אמר מה זה שנאחו לו אל תעש כי אם לזולתו אז נתעורר אברהם לבקש מה זה שנאחו לו כי אם שאלו זה יועיל לדברים הנזכר שכללם הקרנות להיות ממלאך המות הוא השטן כנודע ועל כן השטן מאחו אותו בקרניו כי על שופר מתן תורה ושלעתיד לבא שיבולע המות לנצח הוא מקפיד ומיר על דרך מה שמתערבב בשופר ברא"ה על כן אז נחרץ וילך וכו' ויהי מאחו יתברך תחת בנו ממש והוא מהטעמים הנשארים :

איש בא צדק הכוא יחזו וינוע בקרב הרפש וטיט צתשות כח ויאמר לאיש אשר כח בו להפריעו שלח ידך ותמוך יד החלש הכוא כל יפול צטיט הכוא כי היחל להתמוטט בו ויען האיש הכוא הלא עודנו עומד על רגליו ולא יפול אגניחו וכי יפול אשתדל להקימו ויעש כן ועוד זה מדבר וזה בא ויפול צרפס ועיט וימלא מראשו עד רגליו פיו ועיניו גופו ונגדיו בלא יוכלו ליגע בלבושיו לא יכיר בחולות כי גם אז יחרץ הנצור בנצורתו ויתן יד ויקימנו רחץ צרנו במים וברצ יכנס בגדיו לא יוכל לנקותו ולטהר טינוף חלאתו לא שלוש ולא רביע הנקיון אשר היה צם טרם יפול מלבד לער גפילה וכאב רלון החכמה באופן כי מה זכות תערכו לאשר הקימו אחרי נפלו וזהו לאל יד מהרה יוכל להחיות בו לתמוך שלא יפול כי אדרבה קללה תחשבו לו כי היסד כל רעתו . ככל החזיון הזה הלא יקרה גם הוא לכל איש אשר סיפק צידו להחיות ציד המתחיל לירד מנכסיו כי אם כסף ילוה לו להסתתר בסמורתו ויהיה הולך ומרויח להסתקיים ברויח וישאר לו קרן קיימת וישאר חי בנצח . וגם קרנו תרום בנצח . כי ריוח יותר מכדי מונו כי אז טוב לו מלומר מה לי לסמוך ציד המתחיל לפול אשר עודנו אוכל משלו אגניחו עד כלות ממונו ונפרנסנו מן הלקדה כי לא זו הדרך טובה חלילה כי הלא הוא כמחזיק ציד הנופל הוא הטיט שיסעטנו כל יפול ברעה גדולה כמדובר ויותר ממנו כי הוא כמקיים נפשו בגופו ויקרא חי משא"ב אחרי נפלו בלדות כי אז חשב כמה טוב לו לעשות יקרא חי כי אז חי חי יודך וע"כ לפקוח עיניו בדבר הזה באר האלהים ויאמר

והאמר שלי שלך ושליך שלי עמ הארץ שלי ושליך שלך זו מדה בינונית ויש אומרים זו מדה סדום . שלי שלך ושליך שלך חסיד . שלי ושלי שלי רשע : יא ארבע מדות ברעות . נוח לבעוס ונוח לרצות יצא הפסדו בשברו . קשה לבעוס וקשה לרצות יצא שברו בהפסדו . קשה לבעוס ונוח לרצות חסיד . נוח לבעוס וקשה לרצות רשע : יב ארבע מדות בתלמידים . מהר לשמוע ומהר לאבד יצא שברו בהפסדו קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשברו . מהר לשמוע וקשה לאבד זה חלק טוב . קשה לשמוע ומהר לאבד זו חלק רע : יג ארבע מדות בנותני צדקה הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים . יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו . יתן ויתנו אחרים חסיד . לא יתן ולא יתנו אחרים רשע : יד ארבע מדות בהולכי לבית המדרש . הולך ואינו עושה שבר הליכה בירו עושה ואינו הולך שבר מעשה בירו . הולך ועושה חסיד . לא הולך ולא עושה רשע . טו ארבע מדות ביושבים לפני חכמים . ספוג ומשפך משמרת וגפה . ספוג שהוא סופג את הכל . ומשפך שמכניס בוז ומוציא בוז . משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים . וגפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת :

ומטה ידו עמך והחזקת בו וכו' ומי עמך כלומר למה תתאחר להטות ידו עד יכיס בעני חסדו כמת באופן תהיה עד החי והוא מת וטוב הוא יהיה חי עמך על ידי שתחזיק צידו שלא יפול כי אחר נפלו עוד לא ירים ראש ויהיה מת עמך תמיד חסד והחזקת בו וכו' ומי עמך ועל פי דרכו כיוון באומר והחזקת בו לומר אל תאמר בלבד כי אם ימוך אחיך כמה אחים לו בכל ישראל ואם מטה ידו ליטול יתקיים על ידי אחרים וז"ל והחזקת בו כלומר אתה ולא שתהיה מהאוננים יתן אחרים וכו' לא יתן וכמאמר התנא באומרו ארבע מדות בנותני דאקא וכו' ובראיו להעיר הוא : א) למה יאמר ארבע מדות בנותני דאקא והשנים אינם נותנים כלום : ב) אומר רבא שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים כי הלא אחר שרולס שיתן ויתנו אחרים

קדושת שבת לתקן את אשר עותו ובמקום עצמו אשר קילקל שם בג"ע הצמיח ישועת תרופתו כי מאז ברא איל אחר' וסם מתחת עץ החיים היה רועה מן המים שחת עץ החיים היה שותה כמאמרם ז"ל והיה מעין המקום שנברא בו וך האיות למען קדושת שבת אשר נברא בה למען זולת גופו אשר יבא תמורת יצחק גם כל הדברים הנמצאים בו ויעילו ש"י הקרבנו יהיה זכות כל דבר מעלה ארוכות כל הדברים אשר נתקלקל כמוד לבין השמשות אשר נברא מאז והוא כי לעומת העשר קללות וזה דוד שהוא אדם כנודע לתקן ע"י נבל עשר כי יהלל ישבח ויברך יי לתקן על ידו לעתיד מה שמין או כופר בה' היה ולבטל העשר קללות שנתקלל אדם כי פורש אללנו שאמר אדם טוב להודות וכו' עלי עשור כו' כי יבא תקונו בהודות עלי עשור וכו' ועל כן היה בשלילת שינה כי לא יסן שיתין נשמי יחד לבד וכנס בכלל מות וכמאמר ספר הזוהר כי על כן נאמר עליו חי וקיים ויהיה לפי דרכנו להיותו מתקן בעד אשר הביא את המות למען ויעילו הודלתו לה' לתקן הוצרך להיות ע"י מי שלא יטעם טעמה ובאיוה זכות וזה להעשות התקון ההוא על ידו בזכות גידו האיל שהוקרב תחת יצחק ועל כן היה הרוח צפוני שהוא מנחית יצחק מנשכ במיתרי הכנל לעוררו להלל את ה' כי כל זה היה ע"י יצחק כמאמר חכמי האמת האומרים כי עקידת יצחק היתה לכפר בעד אדם כי גם בו היה צד גלגול אדם ע"כ באילו של יצחק היה תקון לאדם ובזכות העור מהאיל ההוא שהוקרב גם כנגד עורו כי גם בו הוה איכות כנודע ניתן כח וזירו למלאך מתנים למלאך הברית הוא אליהו לתקן אשר משכו שור ערלתו בטומא' מילתם שיהיה לו זכות שור בעד עור ש"ע יטבר ויתקן כל פיסול הבא מטומאת הברית ועל השלישית הנה נתקן פעם אחת שפסקה וזהמתן והיה להם חירות ממלאך המות במתן

ארבע מדות בדעות כו' . פירש רבינו ז"ל במשלי כ"ב פסוק כ"ד וז"ל שנינו הכתוב ניכרים ולא על חס המה . אמנם הנה אחר' ל ארבע מדות בדעות נוח לבעוס ונוח לרצות יצא הפסדו בשברו קשה לבעוס וקשה לרצות רשע . והנה להתרחק מנצח מדת נוח לבעוס וקשה לרצות הרביעית אשר היא מדת הרשע אין צורך להזכיר כי רע ומה הוא וגם להורות נדבך בשלישית והוא מדת החסיד קשה לבעוס ונוח לרצות א"ל להודיע כי טוב כי נודע הוא אך מהשמים הראשונות קשה לבעוס וקשה לרצות וגם לבעוס ונוח לרצות עליהם בא להזהיר לרחק מהם וזהו אל תתערב וכו' והוא כי באומר בעל אף לשון יחיד ולא לשון רבים באומרו איש חיות יורה שעל הצלתי כועס רק פעם לימים רבים ידבר שהוא בעל אף ואין זה רק להיותו קשה לבעוס מאומרו בעל ולא אמר את איש אף יורה שיתמזר באף כי על כן יתחייב לבעל האף והוא להיותו קש' לרצות ואמר אל תתערב להתחבר את בעל מדה זו וגם את איש חיות שטועם פעמים רבות שהוא נוח לבעוס וגם נוח לרצות שבו ילך חיות רבות שטועם ומתארה וחזר וכועס ומתארה וכן פעמים רבות וכן יורה משיכו התואר מאף לחיותם כאשר הוכחנו למעלה כי אף קשה מהחיותה כי על כן אמר משה להקב"ה יסלק הוא ית' האף כמ"ש ז"ל שאמר לו קומה כי באפך ושהוא יסלק החיות כמ"ל לולי משה בחירו וכו' להשיב חמתו מהשחית על כן להורות כי צונו לרצות ידבר יקיל בתואר הכעס מתואר הקודם לומר שבעטו קל כי נוח לרצות הוא ועל שתי אלה אמר שיתרחק האדם שחיותיו רבות ואמר שלא תרחק מחלה מחימת תגרת הכועס עליך קן תכנע לפניו כי הרכה והענוגה שדעות היא כי אם לבל תאבד נפשך וזהו קן תאלף אורחותיו ולקחת מוקש לנפשך והוא פן תזרוק כלים בחמתך ותטהר לעובד אלילים כי מזה יבא לזה אז יהיה כי בא לכלל כעס בא לכלל טעות ולשכחת הסורר ואין לך מוקש לנפש גדול מזה ש"י קן יבקש כמכשולות דגים אין מספר :

ארבע מדות בנותני דאקא כו' . פירש רבינו ז"ל בפרשת בהר סיני וז"ל ואמר ומטה ידו והחזקת בו וכו' לומר כי לא תמתין עד יחזיר על הפתקים להטיב לו וכו' משל אל הכולך צדק' בזמן עכשיו וירא והנה

הוא חסיד שיראה כי זה הוא לפניו משורת דיון שאל"כ הל"ל לדיק וע"כ את מי יקרא לדיק הוי אומר את הרואה שיתן ולא יתנו אחרים ואם כן היה ראוי ואמר יתן ולא יתנו אחרים לדיק ואם זה הוא גרוע מלדיק על מה שאינו רואה שיתנו אחרים א"כ הרואה שיתן ויתנו אחרים יהא לדיק ולמה אמר חסיד : (ג) אומרו יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלל כי היתכן ויהיה אם באנשים תרע בשלל אך אין זה רק אדרבה מסכל היות מתעשר על ידי תת לדיק ועולה על רוחו שמה שנותן הוא מחסר משלו ויראה לו כי בזה שהוא לא יתן עינו יפה בשלל : (ד) כי על דרך הצעות הראשונות ראוי ואמר יתן ויתנו אחרים עינו יפה בשלל ובשל אחרים לא יתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשלל ובשל אחרים ואילו חסיד ורשע לא יאמר : (ה) כי הלא מדת הנקרא לדיק איננה במשנה והלא אין דבר בכל מלות ה' שאין בה מדרגות לדיק ומדרגות חסיד ומדרגות רשע : (ו) כי אחר הכלקה הוא מלאה גדולה מן התורה גם יקרא רשע יתנו אחרים והוא לא יתן :

אמנם הנה קו' הראשונה הוא מסולק' למזין והוא כי גם שיהיה אפשר לצדד לדיק בדוחק שלא על מי שאינו נותן כלום הם הפשיטות של יתנו אחרים והוא לא יתן ובזה לא יתן ולא יתנו אחרים אכן לשקר ידמה הדרך והוא כי הלא מה נשיב על הרעב מדות בהולכי' לבית המדרש ואחת מהם העושה ואינו הולך אך האמת הוא כהא דתנן הגורר מן המסולקים אסור בערלי ישראל וכו' והוא למה ששורש כל איש הוא היות מהול גם אם יתעלם ולא ימול מהול יקרא כי אין הערלה בו טעמית כי אם כארזה דרביע עליה בעלמא והיסק דזה כל איש ישראל טבעו ושורש הוא תורה כי אם אין ישראל אין תורה על כן כל ישראל יקראו הולכי לבית המדרש גם הבלתי הולך וכן כל ישראל טבעו ושורשם הוא עשות דקה כד"א כי ידעתיו וכו' לעשות דקה וכו' וכן מנו ישראל ג' מדות מושרשות והשמים כמה רחמים וגומלי חסדים ע"כ אמר ארבע מדות בנותני דקה גם שיש חלוקות שאין נותנין ומעין זה כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות גרושין : לא אומרם ז"ל כופין אותו עד שיאמר רואה אני לתת טעם למה לא יקרא אונם כיון שמתוך כפי' מודה :

ונבא אל הענין המסנה והוא כי הנה ראה התנא כי הבא לתת מדות בנותני דקה הלא יאמר כי שלשה המה ולא ד' ולא בגדר שגדרום התנא כי אם יאמר כי הרואה שיתנו אחרים והוא לא יתן ואמר לא יתנו אחרים והוא לא יתן שני השנים עובדי מצות ה' יתן ויתנו אחרים לדיק ולא יקרא חסיד אם לא מתן בסתר שהנותן והמקבל לא ידעו מי נותן ומי מקבל וכוונת בזה והרואה שיתן ולא יתנו אחרים גם לדיק יקרא ואין עושה כן להיות עינו רעה בשל אחרים הלא שרואה לעשות כל המצוות שעיניו יפה בשלל על כן בזה יאמר לא כן הדבר כ"א ד' מדות בנותני דקה ולא בשלל כאשר היה עולה על לב ופירש ואמר רואה שיתן וכו' והוא בשום לב אל ייתור מלת רואה שהיה די יאמר יתן ולא יתנו והוא כי אמר הלא העולה על רוחו כי יתן ולא יתנו אחרים לדיק לא היה זה רק אם יתן ולא היה שכלל אל האחרים אם יתנו אם יחדלו אך זה לא כן הוא רק רואה שיתן ולא יתנו אחרים כי מלת רואה חוזר אל הכל רואה שיתן וגם רואה שלא יתנו אחרים כי ראונו שכל כן קשה בענינו להוציא ממון מתחת ידו כי גם שידוע שיתוסף לו הרבה אינו מוציא ואיך בזה עינו רעה בשלל יקרא כי עם שידוע בודאי שיתוסף לו הוא נמנע מלתת ואשר היה נראה לך שהוא לדיק כשיתן ויתנו אחרים זה היה אם יתן בכלל הנותנים אבל כשהוא על נדיבות יקום ויקדים לכל למען ילמדו וממנו הרואים הנה כיון שהוא מקדים חסיד יקרא וזהו יתן ויתנו אחרים שהוא נותן תחלה ואח"כ יתנו אחרים שילמדו ממנו זה חסיד יקרא על קדימתו והוא מאמר שלמה בחכמתו באו' טוב עין הוא יבורך :

אך הוא על חמשה תנאים . (א) כי נתן כבר קודם לזולתו וזהו שלא אמר יתן או כי נותן שהוא לשון עבר . (ב) שהוא מלחמו שלו שיקנה בהיתר . (ג) שלא אמר אני אוכל פת קמה סולת ואח"כ לל פת קיבור כ"א מלחמו אשר הוא אוכל : (ד) שאפילו אין לו הלא כבר לחם אחד ממנו נתן : (ה) כמעשה אביהו עם הברקית שראה יותן לו תחלה ואח"כ תאכל היא ובזה כך נתן כבר מלחמו לל טרם יאכל הוא ועל אחר רואה לא יתנו אחרים והוא לא יתן זה לצדו יקרא רשע ולא כאשר חשבת למשפט כי גם תואר זה יתואר לרואה שיתנו אחרים והוא לא יתן :

גם פירש רבינו הגאון זלוק"ל בשל"כ ע"ל פסוק ו' : שיתנו אחרים והוא לא יתן וכו' וז"ל : יאמר מאמר התנא הרואה שיתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלל והוא כי ממון אחרים הנותנים יבורך ושל עלמנו לא כן וזהו עינו רעה בשלל שמונע ברכה משלו וזה יאמר טוב עין להטיב לפני בעין ויפה הוא עלמנו יבורך אך בזאת שלא יהיה טוב עינו לפני מוכסי אחרים שיתנו

והוא לא יתן כי אז יבורכו האחרים ולא הוא כי עינו רעה בשלל וזהו שאמר כי נתן מלחמו לל ולא מלחם זולתו :

גם על האי משנה פירש רבינו הגאון זלוק"ל בשיעור ל"ב פסוק ה' וז"ל : לא יקרא עוד לנבל נדיב וכו' ראוי לשום לב כי הלא גם עתה למי שרואה שהוא נבל לא יקראוהו נדיב וגם לא לכלי שוע ומה גם שהוא חסיד כי נבל נבלה ידבר : ועוד כי אחר שנבלה ידבר בפה למה מייחס האין אל הלב שהוא מחשבה בלבד באומרו ולבו יעשה און עוד כי אומרו יעשה לא ילדק בלב רק מחשבה בלבד : ועוד אומרו לעשות חונק כי אחר שנבלה ידבר בפועל מה הוא החונק שיעשה : ועוד אומרו ולדבר על ה' תועה כי הלא אין בנבלות העדר הכלקה רק שרעה עינו בארץ ההביון אך לא לדבר ה' תועה חלילה : ועוד אומרו להריק נפש רעב כי אם עושה שלא יתנו העדר מילוי נפשו יקרא אך לא הרק . ועוד וכלי כליו רעים מה לנו מכליו אם הם רעים ומטאים ולא היה לו לומר רק אם נותן או נמנע ועוד מה ענין עולות כונות ואיך מהבל עניים באמרי שקר ועוד אומרו ודברר אביון משפט שהוא משולל הכנה וגזרה :

אמנם אחר שנתן המתן בסתר אשר יהיה לעתיד שהוא הכלקה המעולה ואמר כי אז יאמר לא יאמר עוד לנבל נדיב כאשר דורות הללו שמראה איש את עלמו נדיב והוא נבל לפי האמת וכן לכלי ואמר עוד שוע ומסרס ואומר כי נבל וכו' והוא כי ימלאו ישראל במעיו אדם ראשיהם שופטיהם לעשות דקה על דל ואביון והנבל בשל ממון ומראה עלמו נדיב ומראה ממון נדיב נחמן לתת כלדיש ולא יתן ולא יתנו אחרים צביבתו והוא שאומר למה נכבד על העם להחנוד ודי לכל איש לערו בדינתו וצחמותיו ואמר הנה זה לא עלי ואני אומר כי הנני מוזמן לתת עשרה זהב ולא כן לצד רק למען יאמר דבריו כי בכל לבו הוא אומר לכלתי התנדב ולא על הכונע אל עלמו אך לצד הוא לכלתי תת גם הוא וזהו כי נבל נבלה ידבר פתח דבריו לומר שאין להתנדב ולהכבד על העם אך על עלמו לבו בלבד הוא שיעשה און אך כיו ימלא נדיבות לומר לא עלי ואני מכוין כי הרבו עלי מחד ואח"כ וזהו כליו יעשה און ואמר עש' בלבד הוא מאמרם ז"ל כי המעלי' עיניו מן הכלקה עם שאינו דובר נבל' רק שלבו לכלתי תת לל הוא כעובד ע"א נאמר ב"א עם לבבך בליעל ונאמר שם ילאו אנשים בני בליעל והוא כי בע"א המחשבה כמעשה כעובד כך במעשים עיניו מן הכלקה מחשבתו כמעשה וכעובד דרב פתח דלפחות דרגא מתוניה ואמר מי חסינא כעובד ע"א ואמר לו שמא בא עני לפיך ונתעלמת ממנו וכו' וזה יאמר ולבו יעשה און ושמא תאמר אם כן למה יעשה ההמלכה וזאת הלא הוא לעשות חונק שהוא כי תחלה נבלה ידבר שלא יתנו להקהל לפעשות חונק שיראה כי מחניף אותם שלא יתנו כי ע"י כן גם הם יתנופכו לומר לא ואתה לא יתן כי אין עושרך כ"א ולמה תבזבז נכסוך ועוד ע"י המלאתו זאת מדבר הוא עוד טענה אחרת אחר הראותו שלא מצליח היותו רואה ליתן הוא אומר מוסיף ואומר טענת טורמכורוסוס הרשע את ר"ע באומר אם הק"כא אוהב עניים למה אונן מתרנסן משל למלך שכעס על עבדיו ואזוה שלא יאכילו הסכרסם אינו עובר מלות המלך שהכוונה כי ה' לזה אם המול שלא יפסיע לו כי להרעינו הוא חסן כי חטא לו וא"כ הנותן לדיק הוא עובר ראון קונו ואמר כי זה האיש יתחנן צפון רעת טענה זו וזהו ולדבר על ה' תועה למר שמדבר כי תת ממון לל הוא הוראת תועה על ה' שדרך תעוה חלילה לא פרכסו שאלו בכונתו על אשר חטא לו אם כן בהחטא לה' אם נפרנסנו והוא סברת טורמכורוסוס כמדובר ועל ידי כן היא סיבה להריק נפש רעב שאין לריק לומר שלא יתנו לו כ"א אפילו מה שער כה היו נותנים לו מריקים ופוחתין ממנו ועוד משפט הנבלות עד החסיד מוס שהם חנט לעולם מהלמא וזהו ומשקל למא חסיד הנה כי הנבל הזה מראה עליו נדיבות באומרו הנני און הרבה על אם שר לי . על הקהל כי לך לדים המה וקוראים אותו נדיב אחר כי בזמן ההוא לא יאמר עוד לנבל נדיב ובהיותו לספר ענין הנבל פי' ענין הכלי ואמר וכלי כליו רעים וזהו כי יש עשיר ומראה עלמו עני' שלוש בלואי' שחיים וזהו כליו רעים וזהו צדקה עם ורואים להתנדב ושאלין ודורשין על הדבר ומלך כמה ימים נדבר וזהו הוא ימות יען כי זמות ומחשבות הוא עלתו וזכה מראה מדת שוע שהעם יאמרו הראיתם העני הזה לבוש בגדים לאחים ואינו דוחה הכדנה רק כשוע זמות יען וזהו לא ידעו כי הוא הוראה בויבת כי הוא עשיר ומראה עלמו עני' ואם שזמות יען שוא כפי להבל עניוים בדברי שקר והוא כי בהמשך זמן ששאלין ודורשין עליו אם עני והוא לא רמאי לא יבל מי שיאמר פלוני מי יתן כל עני ישאל כמיוס כי יש לו ומראה עלמו עני והוא שקר כי אם שלא יחסרון דוברי רע באופן שעל ידי החיתון בזמות יען נמלא ימנך מי שידבר דברי שקר נמלא זה היוען זמות מהבל עניוים בדברי שקר או מהבל האביון ע"י מה שזמות יען דברר אביון משפט והוא כי בראות האביון התואב לכל דבר כי יאריכו לו זמן והוא ירעב הוא לוועק משפט ואומר כי משפט אלקים יעשה במעכצו הכלקה וכך יהיו הם אביונים כמיוס באופן ימנך שחן יאמר האם לזה שמקללין יתן את כספיו ויניחום מת ברעט וזו ברס לו זה הלא הוא אשר זמות יען כי וז"ל מהגניתי כן שכל ידו האריך לו הימים והוא רעב ולמה לוועק מהממות לבו ועל ידי כן יחבלו אותו וזהו ודברר אביון משפט כי על ידי מה שזמות יען נמלא מהבל עניוים בשני דרכים אחד באמרי שקר והשני בדבר אביון משפט כמדובר ועל האחד אמה עניוים שבו ילדק דברי שקר כי לשויתו עני אינו מחזיר על הפתחים ומלאים פתח לומר כי אינו חסר מצות ועל ה' אומר ודברר אביון כי לכיותו תאב לכל דבר לוועק משפט כאומר וצדקתיו לספק רעת הנבל והכלי

והכלי הודיע מי הוא אשר יקרא נדיב צלמת וסוף הירלס שיתנו אחרים
והוא יתן יותר מהם וזהו נדיב נדיבות יען אל הקהל שיתגדבו ושהוא אחרים
על נדיבות יתגדבו הם על כל נדיבות שיתגדבו הם יקום לתת כהם מנה אחת
על כלנה כי איש כזה סתם את לבם לתת בלומרו שיתגדבו ושהוא על נדיבות
יקום ואז זכות הרצים וזכות עמלם
תלוי עליו :

אן כיון מאמרנו על מאמר התנא
יתן ויתנו אחרים חסיד כי הלא
יקשה למה יקראנו חסיד ולא לדיק כי
הלא אינו לפנים משורת הדין אך הוא
שאינו חפץ יתנו אחרים וחס"כ יתן הוא
אף יתנו יחד הוא וחס כי אם שיתן
הוא תחלה וחס"כ יתנו אחרים כי זה
טופח את לבם לעשות והוא חסדות
והוא אשר הנביא דבר כי נדיבות יען
לאחרים ולכל יאריכו הזיון או ישיבו
דבר נגד עמלם על כן כהתימו ליען
מיד יקום ויתן וע"כ בן צושם ויעשו
כמוהו וכו' :

אן יאמר נדיב נדיבות יען שהן
שתי נדיבות שיתן ויתנו אחרים
ואז הוא על איכות שתי הנדיבות
יקום ויעשיר כי הכות' לדיק מתעשר
שהוא קימה כח"ש ז"ל וימח כל
היקום הוא הממון המקום את
האדם ויאמר כי גם שאם היה נותן
הוא לבדו יעשיר כי עשר כשכל
שתעשר זה תכפל קימתו כי על שתי
הנדיבות יקום :

על אהבת אמנו ותמר פירש רבינו
הגאון זק"ל בשמואל ב'
קפיעל י"ג וז"ל ותאמר לו אל אחי
כו' הנה מלת אל מיותרת והסך
המכונן והראוי ויאמר אחי אל תעניני.
(ג) מה הכפל כי לא יעשה כן
בישראל אל תעשה את הנבלה הזאת.
(ג) כי בכלל האמור האומרו ואתה
תהיה כלאחד הנבלים. (ד) אומרו כי
לא ימנעני ממך אם הוא פטומי מילי

או אחת. (ה) אומרו אל אודות הרעה כו' כי אומרו אל אודות הוא בלתי
מוכן והראוי ויאמר גדולה רעה זו מהאחרת. (ו) כי הלא אדרבה גדולה
היתה האחרת מהזאת כי היתה עבירה וזו אינה עבירה :

אן יאמר הנה אף אם לא היית אחי אין ראוי תעניני וזהו אל אחי
אל תעניני או יאמר הלא אחרת לי שכני עמי אחותי והנה לאחר
לך כי תעבור בערות אחותך לא תגלה חינו כן כי הנה אל אחי אתה
אף על כל זה אין לך לעשות הרעה הזאת כ"א לכל תפגום אותי מבטולי
תעניני שלא כדרכי אין ראוי וזהו אל תעניני כי לא יעשה כן בישראל
ואם כדרכי אל תעשה את הנבלה הזאת כי חרפה הוא גם לי גם
לך כי ואני אנה אוליך את חרפתי וגם תהיה כא' הנבלים בישראל
ולא אחר נבל בישראל וגם בנקדה האל"ף בפת"ח שהוא כאומרו המיוחד
שנבלים ואלו כי הנה הראשון שעשה הנבלה הזאת היה שם בן חמור
שעשה נבלה כזו בישראל ואתה תדמה לו שנבלה זו שתהיה כמיוחד
שנבלים הוא שם והנה לא מישראל היה ולא יאשם כ"כ אך אתה תדמה
למיוחד שנבלים בהיותך מישראל ועוד כי למה תהיה שזיק היתר
ואכיל איסורא שאנשא לך כ"א שלהיותי מציאת המלחמה טרם תתגייר
אמי ימאל אביך שתקחי כי אינו לפי כבודך הנה יבא עתה דבר אל
המלך כי להיות עתה שבערה כך אם אהבתך עמי לכל תסתכן בל
יתעניני ממך כמדובר מרביתיו ז"ל כי מותרת היתה לו כי מציאת גיורת

מן כל אהבה שהיא תלויה ברבר בטל רבר בטלה אהבה ושאינה תלויה ברבר אינה בטלה לעולם

איזוהיא אהבה שהיא תלויה ברבר זו אהבת אמנו ותמר
ושאינה תלויה ברבר זו אהבת דוד ויהונתן : ין כל
מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם
שמים אין סופה להתקיים איזו היא מחלוקת שהיא לשם
שמים זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לש"ש זו מחלוקת
קרח ועדתו : ין כל המוכה את הרבים אין חטא בא
על ידו וכל המחטיא את הרבים אין מספקין בידו לעשות
תשובה. משה וזה ויכח את הרבים וכות הרבים תלוי
בו שנאמר צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ירבעם
בןנבט חטא והחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו שנאמר
על חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל :
ין כל מי שיש בו שלשה דברים הללו הוא מתלמידיו
של אברהם אבינו. ושלשה דברים אחרים הוא מתלמידיו
של בלעם הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו עין טובה
ורוח נבוכה ונפש שפלה. תלמידיו של בלעם הרשע
עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה. מה בין תלמידיו של
אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע. תלמידיו של
אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין העולם הבא
שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא. אבל
תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת
שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים
ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אכבתם כך :

במלחמה היתה ולא אבה וכו' ויענה שלא כדרכה לכל תתפגם מבטוליה
באומרו כי יניח יצרו כזה ולא שום לו כי אם גם ויכבד אותה כדרכה
אז וישנאה אמנו וכו' והנה ר"ל אמרו כי גדולה השנאה על שקרה
לו נימא ועשאתו כרות שפכה ואפשר לדבריהם נרמו כמה שחור ואמר
כי גדלה השנאה וגם זהיות גדלה
בחסרון וי"ו לרמוז זה כי במ"ק
עולה גדלה השנאה כמו שקרה
לו נימא. ולפי הפשט יהיה כי בטל
דבר בטלה אהבה ותאמר אל אודות
וכו'. ללא אהבה זו רעה
מאחרת כ"א אל אודות לומר הנה
הפכתי ללעגה משפט כי הלא משפט
האונס את הבתולה הוא שלא יכול
לשלה כל ימיו נמצא כי אין כשילוח
סיבה נמשכת מהאונס כי אם הפכה
וזהו אל אודות כו' וסיבת רעה הגדולה
הזאת נמשכת מהאחרת ופירש אשר
עשית עמי לשלחני לומר אשר עשית
עמי שאנסתני וגרוס לשלחני כלומר כי
אדרבה לא יוכל לשלחני כל ימיו
אחרת תורה :

אן יאמר הנה אהבה שהיא תלוי
בדבר בטל דבר בטילה אהבה
נמצא כי ביטול האהבה נמשך מהיות
תלוי בדבר אך לא יוספיק היות תלוי
בדבר אלא לבטל האהבה בביטול
הדבר אך לא להגדיל שנאה ומה
גם יתירה על האהבה וזהו תאמר
אלו לא היה רק העדר האהבה
החרשתי באומרי כי סיבת העדר
האהבה היא מחמת הביאה שבה
בטל דבר על כן ביטלה אהבה אך
להיות גם שנאה גדולה ויתרה אין
סיבת זו הביאה וזהו אל אודות וסבת
הרעה הגדולה הזאת שהיא שנאה
גדולה נמשכת מהאחרת שהיא אשר
עשית עמי שהוא הביאה להמשיך
לשלחני שהיא השנאה גדולה והנה
דברי טעם היו לאוזן שימעת אלא
שלא אבה לשמוע לה :

על אהבת דוד ויהונתן פי' רבינו ז"ל בשמואל א' י"ז וז"ל :
וכראות שאל את דוד יוצא וכו' אחר בלבו אין אצירות זה אלא
למלך אשר כלחה בו רוח ה' לבלתי תחשיב את כל האדם
לפניו על כן שאל אל אצור בן מני זה העלם ואין זה כפשוטו בודאי
כי הלא הוא אשר שלח מלאכים אל ישי לבית לחם לאחר לו שלחה
אלי את דוד בנך אך מוכרחים הם דברי ר"ל כי חש פן הוא אשר ימלוך
תחתיו ולבשתו רוח קנאה להמיתו והיתה שאלתו אם מפרץ בא והוא
ימלוך. ואם מורה שר ומושל בלבר יהיה והשיב לו שלא
ידע וכדי שישאל לו עצמו מיד כשגמ' פעולתו עודנו ראש הפלשתי
בידו הביאו אליו ויאמר אליו בן מי אתה' הנער כלומר שבהיותך נער
היה כך האצירות והכלחה אם אתה משרש פרץ או מורה והשיב אם
אתה מושש על המלכות ח"ו כי אני בן עבדך וכן העבד עבד ואם תמחה
על ההכלחה אני בן ישי שזכות אבי סויעתני כי הוא כנודע מד' שמתו
בעציו של נחש ולענין השאלה אם אני מפרץ או מורה אני בית
הלחמי ולא זרע זרע כדבר שנאמר ואתה בית לחם אפרת' צעיר להיות
באלפי יהודה ממך לי יצא מושל בישראל שהוא מפרץ כי שם היה אלימלך
ואצאון מביט לחם הוא בועז אבי זקני' דמפרץ קא אחי ואמר כי בכלותי
לדבר אל שאלו ונפש יהונתן נקשרה וכו' והוא כי בסוף דבריו באומרו
בית

חסדי אבות

דאמרי פ"ק דיצמות דפלוגתא דב"ש וב"ה היה בפירוש מאי דכתיב
אחרי רבים להטות דב"ה סברי כל שהם רבים הלכה כמותם וב"ש
סברי ה"מ היבא דכי הדדי ניגשו אלב ב"ש מחדדי טפי ולא נאמר
בזה הלכה כרבים וזה עצמו מחלוקת קרח קצקן ר"ן ראשי סנהדראות
וסבר שהם שקולים ככל ישראל אשר עם משה ואהרן וז"ל רב לביס פי'
רבינו הכמות הוא שיש להם כי כל העדה כלם קדושים אלב לוי רבים
יחכמו אלב עדת קרח כלם חכמים והם יכריעו ונמצא דמחלוקת שמאי
והלל הוא מחלוקת קרח דאחרי רבים אם הוא בזכות או בזכות ואף
דלא ודא חדא היא זו לש"ש וסופה להתקיים וזו שלא לש"ש וכו' :
ין עין טובה ורוח נבוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם
אבינו

טון אהבת דוד ויהונתן כ' מז"ה זל"ה בשם מהר"ר יוסף אשכנזי
שעיקר הגירסא זו אהבת יהונתן ודוד כי יהונתן היה עיקר האהבה
וכן הזכיר למעלה אמנו ואח"כ תמר וכן למטה גבי מחלוקת שמאי והלל
עכ"ד ולי ההדיוט נראה דגירסתיו עיקר דכלפי מ"ש שאינה בטילה
לעולם זה למדנו מדוד הפ"ה שאחר כמה קנים קנפטר יהונתן עשה
חסד עם זרעו ובס' מלאכת קלמה כ"י למהר"ם ערני כתב זו אהבת
אמנו בתמר גרסי' דאמנו לחוד הוא שאהב את תמר אלב תמר לא
אהבתו כך שמעתי מפי החכם החסיד מהר"ר מסעור אולאלי עכ"ל :
ין מחלוקת שמאי והלל וכו'. הכי גרים מהר"ר יוסף אשכנזי הנו'.
זו מחלוקת קרח וכל עדתו שמעתי דהתנא נקט במחלוקת אחר
ממש שמה שהוא לשם שמים מתקיים ואמר אינו לשם שמים מתקיי'

בית הלחמי הורה כי מפרץ קרה אחי ואז נתאמת ליהונתן כי אליו נוגע המלכות מאת ה' אז סרה ממנו קנאת קחתו המלכות ממנו כי מה' היתה לו ע"כ ויאהבהו על שלמותו וכי טוב טוב יהיה המלכות לצבא אחותו מזולתו אחר כי בין כך ובין כך אין לו מלכות מאת ה' כי בטלה מאתו ית' מלכות שאלו וזהו ויהי ככלותו לדבר כו' מסוף דבריו נמשכה אהבתו אותו ואמר כנפשו הענין כי הנה ידענו כי אין האהבה מתהווה אלא בין השווים והנה עתה נתגלה כי דוד הוא מלך ויהונתן נשאר כה' העם לו"א כנפשו לומר כי נפרדה אהבה זו מיתר אהבות כי אם כאהבת איש את נפשו עם היות כי אין הגוף עם הנפש שווים עם כל זה אהב את הנפש כך אם שדוד גדול ומלך אהב אותו כאהב את נפשו הכלתי שזה אליו וזאת תהיה כונת העדר ה"א מואהבתו שז"ל כתיב והוא כי הנה כל האותיות יש להן בן זוג עם הו"ו אך ה"א אין לה בן זוג וה"ל דומה לה הנה יהונתן עם דוד כי לא היה בן זוג כאומר ועל כן אהבו כללו ה"א בן זוגו וזהו אליו וזהו העדר ה"א כלומר שהיה כללו ענין ה"א אין בהם כי אם שהן כללו הם זוג אחד ועל כן היתה אהבה ביניהם ואמר כי להיות שאלו ירא' בן דוד ימלוך על כן ויקהו שאלו ולא נתנו לשב בית אביו פן בהתרחק ממנו יעשה מלוכה והוא לא ידע משא"כ בהיותו עמו כי לא יערב אל לבו לעשות כן ואמר כי ויכרת יהונתן דוד ברית ולא אמר ויכרתו כי יהונתן בקש והתחיל בדבר ולתת טעם למה הוצרך לכרות ברית וגם להיות יהונתן דורש הדבר יותר אמר בהבהנת אותו כנפשו כלומר בשביל היות אהבתו אותו כנפשו שהיא אהבה כלתי בעצתו כי אין שווי' כי אם כאהבת הגוף לנפשו עם שזה גשמי וזאת רוחנית על כן הוצרך לכרות ברית וגם היה יהונתן דורש הכרית על כי הוא גרוע מערך דוד וצריך אל אהבתו יותר :

גם על אהבת דוד ויהונתן פירש רבינו הגאון זצוק"ל בשמואל ב' א' א"ך נפלו גבורים כו' אמר הנה דברנו על שאלו ויהונתן כי שלמים הם אמר כי גם שאר גבורים שנפלו א"ך היה שנפלו א"ך הוא בתוך המלחמה כלומר שעתידים היו ליפול בזמן הזה אלא שאירע היות בתוך המלחמה והרמייה מיהונתן כי הלא יהונתן על כמותו חלל בגיהימה כלומר לא חטאת ועכ"ל נפלת משם ראה אל שאר גבורים והנה היה אפשר לומר כי אולי חטא בענין גזב שדודה ולא מיחה באביו לזה סמך ואמר צר לי עליך אחי כו' נפלתה כו' שא"כ ודאי שמרוב אהבתו את דוד אם היה יכול להצ' את נזב שהיה בגרמת דוד היה מצלי :

צר לי עליך כו' הנה ידוע כי האוהבים יבחנו מלכותם מה שחזירו אוהב אותו כי אם לבו נעים ושלם באהבתו עם חברו יורה כי גם לב חברו טוב עמו וזהו צר לי עליך לומר מאשר לבי מוצר עליך כי צר לי על העדרך יורה כי בן אתה היית עמי באופן שאומר אחי ויהונתן גדר אהבה היתה ביניהם וכן ראותי בעיני כי נעמתי לי מאוד שהיית נעים וכו' לי מאוד באופן כי נפלאה אהבתך לי מאהבת נשים והוא כי גם שהנשים ינעמו ויאהבו את בעליהן כד"א ואל אישך תשוקתך עכ"ל לא יצר כי בבא עליהן חבלי יולדה ויצר לה שנשבעת שלא להודק כח"ש ו"ל שעל כן הוא הקרבן לידה וא"ך אתה נפלאה אהבתך מזה כי באהבתך לי גם בבא חבל לך מצד אהבתי שהיה מחרשך אביך עד בא עת שרצה להטיל כך הסכנית ואז יותר היית אוהבני ותשם נפשך בכפך ותבקשני לגלות אנוני ולהבריחי שזו מדרגה גדולה מאהבת נשים :

אך יאמר כי הנה דרך שני נשים של איש אחד לשנא זו את זו ואם יצויר תהיה אהבה ביניהם גרחל ולאה שרחל עצמה הכניסה לביתה אין האהבה רק בהיות ששתיהן נשואות לאיש ההוא א"ך אם תכנס השניה ותתגרש הראשונה אין מקום לאהבה כלל א"ך אתה לא כן כי אני ואתה כשתי נשים צרות אתה בן מלך ויורש עזר ואני באתי בתחומך למלוך שהוא מעין שתי נשים צרות ואני נכנסתי לגרש אותך מהמלכות והודית לי ואמרת אתה תמלוך ואני אחיה לך למשנה ועכ"ל אהבתי הרי זו גדולה מהאהבת נשים שלא תצויר אהבה בהכנים הצרה ותנא הראשונה :

אך יאמר מאהבת נשים לבעליהן כי האשה אל אישה תשוקת' עם היות שהוא ימשול בה כך אהבתי עם שאמשול בך שאני הייתי מולך ואתה משנה והוא יותר על הנשים כי נשים הוא כי על שבעלה אהבה כגופו ומכבד' יותר מגופו משא"כ בנו כי בהיותי מלך ואתה משנה לי לא הי' אפשר לכבדך יותר מגופי והנה ארז"ל מאהבת נשים זו מיכל ואביגיל מיכל בעה"ז ואביגיל בעה"ב ויהיה הענין כי מיכל הצילתו מחיתת העם"ז כאשר שמרו את הנית לקמיתו ואביגיל הצילתו ממות העם"ב שמנעתו מנא בדמי' את נפשו מדיונה של גיהנם :

יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וכו' פירש רבינו הגאון זצוק"ל כפרש' הר סיני וכו' כלל הדברים כל יתעלז אדם מלתקן מעשיו אשר לא טובים ולסגל מלות ומעש' בטרם יחשב כי לא ידע האדם את עתו לכן צריך יאזר כגבור חלזו יוס יוס כמלות התנא עליו כדחקו בזה תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כלבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים וכו' ע"כ כי הנה לא על חסם המסיל עבודתו ותבדק לד' מינו צעלי חיים הללו וכינה תואריו לפעולות כל א' שנין דא מודא ואחשבה צד' מדות אשר ייחס לד' צעלי חיים הללו לחלקן לצ' חלקים השנים הראשונים על מלות ע' וכו' השניים על מל"ת והוא כי שמים הנה התואר' המפילות עלילה על ב"ח מלעסוק בתורה ומל"ת בראוי ובשמים רעות יתאנה המתאנה צעשיתו אחת מכל מלות ה' אשר לא תעשנה הלא המה כי הנה יש אשר לא הורגל לעסוק בתורה או מלות או להסתבה צחסידות כי יאמר זלעפה אחותי מילני הדור כי הלא בשעות או מכל מלות אשר לא הורגלה צם הנה כל רואי וליעניג לי פטיוני בשפת מלך' לאין פלוגי וזיר במלות כי לא נסה באלהים את אחר ואמר הלא גם לי מלות ומעש' ואם איני מהסידים גם איני מהרשעים כי ציוניי חכני ואני טוב מרבים ודי לי כי טוב אכני מחמה ב"ח אשר לא השיגו למדרבתי והאידך אחייב אהיה אני טוב מכל אדם ע"כ להסיר מלב ראשי עם הארץ התואנות האלה בא התנא ואמר על האחת הוי עז כנמר כי לא תבזש מפני כל והוא מאמר שלמה בהכמתו כמבואר אצלנו במקומו בלומ' חסם לב יקח מלות כו' והוא שמחיר את הנמשע מן המל"ת מפני הכושה על אשר ילעניג עליו ואומר מי שהא חסם לב יקח מלות ולא יסית לבו אל אשר ידברו עליו לאחר הגם פלוגי בחסידו' כי דע כי אולי שפטים המפטיר בשפה הלעניג עליך ילצט ותתגרש וקדק בלומ' יקח מלות ולא אמר יעשה מלות ל' אל תעש' המלות דרך עראי או לפרקים כי צוה ימלא פתח ה"ן להתלוץ עליך רק יקח מלות קיחה עלמ' בקנין ואז בראות האויל שפטים כי החזקת צעלם אז ילצט ויאמ' אוי לי כי דברתי דופי בהלעניג על פלוגי כי חשבתי כי ה' לפניס בלצד א"ך הנה הוא מחזיק בך וורה כי בכל נפשו ובכל כמו החזיק ואני חטאתי נגדו ע"כ על החלוקה זו הזכיר התנא ואמר הוי עז כנמר ועל טענה שאמר השני שדי לו היות' לדיק מאשר למטה ממדרגתו אמר וקל כנשר והוא כי הנה ידענו כי אין צעוף ופרח כ"ח גזוז מעל גבוה כנשר כי ע"כ את ילדיו ישא על אצבעות ולא בין גליון כשאר עובות כי אמר יאמר כי אין פורח למעל' ממנו ויכל לקחם מעליו באופן כי לא יירא רק מחץ ועוף מלמטה מצני אדם ע"כ ישאם על אצבעות שאם יורו המורים צקשת יהי' הוא כמטרת לחץ כי יורו בו ולא צילדיו אשר עליו והנה מי הכריחו את הנשר לרחות על כלם אם לא שרצה יהי' הוא גזוז מכל יתר עופות וא"כ גם אתה כן ראה דרכיו ואל תאמר האם יחייב יהי' כשרוני גזוז מכל האדם כי הנה לא וילמד מהנשר אשר לא ישקוט מלדלות עד יגביה למעל' מכל עוף כנף ועשה כן גם אתה והוי קל כנשר כי לא תנוח עד עלות' בכשרון ע"כ האדם אשר על פני האדמה :

ואחרי אומרו סתירות התואנות מהמתאנים לבלתי עסוק במלות עשה בא וידבר על מל"ת והוא לא' משמים רעות ועבור העונ' עביר' ויהיו לו לתואנות מדי עבר' א' כי יאמ' הלא חטא בא לידי פתאום אשר לא בקשתי ולא עלה על לבי ומה יכולתי עשות ויש יתאנה בדרך אחרת לומר הנה יצרי השאני והלכיו לבי ואחזתי דרך החטא לחטא לה' ושכתי וארא' כי רע עלי המעש' ולא יכולתי כי כבר החזיק בי יצרי ולא הרפני והוא כמעשה רב עמרם חסידו עם שתי הנערות ששם צעליותו כי יצרו פתה עד התחיל לעלו' בסולם ותתגרש ורצה לירד ולשוב מעשות רע ולא יכול לירד עד שלעק גורא ב' עמרם גורא ב' עמרם ואתי כולי עלמא ויצושו וירד כי הוא כי אחר שהיחל ה"א"ר להחזיק בו ויאחז לדיק דרכו לעשות הרע לא יוכל לו והוא אשר כתבנו שאמר יעקב לראובן לומר פחו כמים לומר פחיתותך להתחיל לעשות הדבר טוב כי יבי' ממים הנגרים שלא ישובו אחר כן אתה לא שבת גם כי אחר החילך ראית כי לא טוב הדבר ע"כ על הא' באתה הנגא ויאמר ורץ כלבי לומר אל תתייאש מן החטא ולא יצא לך פתא' והוא כלבי כי שמים הנה קוראותיו א' כי מרחוק יצית אס יראה בן אדם ויורץ לצרורו ובצרורו לא יאמין כי מרחק ממנו ותמיד יספור פניו להביט א"ך אם רחוק יהי' ציוני ויבין כן אהבה בשמים תעופף להנלל כלבי מיד כי מרחוק תצית אפסריות בא החטא והרחק ורץ ולא תאמין בעלמך שרחק והפך ראש והבטחך תמיד תהי' להביט אל החטא ותנלל מתאומית ועל השני אמר וגבור כארי כן תגבר על יצרך כי יכיה בעיניך כאחד מהב"ח לפני הארץ וגם כי החילת בחטא תשוב ממנו :

גם פירש רבינו הגאון זצוק"ל על הא' משנה (בשמואל ב' א' ח"ו) . או יאמר מה שכתוב אצלנו על משנה' יאודה בן תימא אמר הוי עז כנמר וכו' כלל ב' גדרו מלות עשה באומרו עז כנמר וקל כנשר וכו' גדרו מל"ת ב"ח

חסדי אבות

גופניות . א"כ עין קובה כגד הנקמם ורונה נמוכה כנגדרות ונפש קפלה כנגד הנפש והוא שלמות נר"ן :

אביו חפצר דהני חלת הס נגד הקנאה והגאווה והכבוד אשר מוילחץ האדם מן העולם דמי קים לו עין קובה שמת בחלקו ואין לו קנאה ורונה נמוכה חינו מנקם כבוד ונפש קפלה שאינו מתאחזתחות

צרץ כלבי וגבור כארי והוא כי בנ"ע יש נמנע מהם סן ילשינו עליו ויחשבוהו למתווכר ומה גם אם מתחלה לא הכשיר מעשיו שעתה עליו ישהקו ויש שני עושי' אותן אך שמה צחלקו ולא ירבה לו באומרו האם אעלה על כל קדושים אשר בצרץ ודי לי אהי' כאחד מהציונים ועל שניהם אמר על הא' היו עו

כנמר נגד הלוועגים עליך ועל השנית שאמר וקל כנשר באינו אומר די לי לדלות בשאר העופות כ"א למעלה מכולן כך אתה עלה במלות על כל שאר העם ועל מל"ת יש לריך יהי' תמיד בורח מן העצירה נשמר מילרו ומציט תמיד לאחוריו אם יש דבר אשר לא ידע לישמר והוא אחריו וזהו ורץ כלבי אם יראה איש מרחוק ברוח יצרה ובמרוצתו לא ימיט תמיד מלהפך ראשו לאחוריו אם יש רודף כי לא יבטח במרוצתו בברחו אך אם לא נשמר וכל לידו עביר' אחר שכבר כל לידו מי ומי היכול להכלל לזה לריך בצורת אר' וכעובדא דרב עמרם חסידא שלא יכול לימלט עד שזווח גורא כי עמרם ואף גם ביוסף ארז"ל שאמר שהי' יחידיו צבית אלמלא דיוקנו של אביו היה נכשל והוא מאמרנו

על מאמר ריב"ז צביאור משלו ויהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא צ"ו ועל זה יאמר וגבור כארי כלל הדברים כי סוף גדר מלות עשה הוא היות קל כנשר ותכלית שלמות מל"ת הוא גביר כארי : ובוה נבא אל הענין והוא כי אמר שאול ויהונתן הנאבדים והנעמיים לכל ואשר רוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו אשר מתו יחד הוא כי בחייהם ובמותם לא נפרדו כי לבלתי יתאחד אחד מהשני להיות במחילה העליונה וזה בא' משני פנים או אם לא ימותו כאחד ויעבור זמן מזה לזה או אם היו מתים יחד מיתת עמל' אם האחד טבור ועולה מיד למחילתו והשני ילטרך זמן עד יקנה מלאתו וע"ד זה אם שניהם ילטרכו ליטברו וזה יותר מזה יהיו זמן כפרדים אך במוותם יחד ובמיתת קשה המטרת שניהם יחדיו מכל סיג המה יעלו יחד מיד בלי עיכוב ועל זה אמר בחייהם ובמותם לא נפרדו שהוא על ידי מותם כאחת ובמית' משניות ומה ה' גדר לזקתם הלא הוא כי היו שלמים במיתת עשה ובמלת לא תעשה במלות עשה כי מנשרים קלו שהוא גדר התנא באומרו וקל כנש' ושלמים במלות לא תעשה כי מאריות גברו שהוא תכלית שלמות במלות לא תעשה אשר גדרו התנא באומרו וגבור כארי באופן שאין לבכות עליהם כי אם לאוידים וזכן בנות ישראל על שאול בזכינה שהצדתם אותה המליטכם שני עם עדנים וכו' ואני אכבה את יהונתן כאשר יאמר לר' לי עליך אחי יהונתן כו' כאשר יבא בס"ד :

על

האי משנה הוא היה אומר כי חמש שנים למקרא וכו' פירש רבינו הגאון זלוק"ל בפרשת בחקותי וז"ל : יהיה ענין הכתיב בשום לב אל פסוק שאחריו והיה ערך הזכר וכו' והיה ערך חמשים כל' כיצ' תיבות שהם והיה ערך השני' מיתרות

או

ועוד למה לא התחיל לא מלמטה למעלה מצן חדש עד צן ה' שנים ומצן ה' שנים לך' שנים וא' כ' מכ' לס' ואח"כ חס' למעלה או מלמטה למטה שיתחיל חס' ולמטה ואח"כ מס' לכ' ואח"כ מכ' לה' ואח"כ מצן חדש עד ה' שנים וגם לא תפס סדר שיעור המעות כי הא' הוא ל' וזה' ה' וזה' ט' :

אמנם

הנה עיקר זמן האדם הוא מצן ד' עד צן ס' כי בצריש בו מקרא חשנה ומלות וחופה והוא צר עונשים והוא בעיקר פחו לעסוק בתורה ומלות כי כבר הוא צן ל' לרדוף נמלא כי כל עיקר האדם הוא בזמן ההוא על כן בו התחיל כי הוא העיקר וגדרו גדול מכל השאר ועוד לימדנו בחיות חשיבת העומדת להשתלם על אשר נשתלם והולך וממטע בפעולת שלמותו כי גם שויתר עושה העושה מעט מאשר ה' עושה צימיו שלמותו מאשר עושה מי שעדיין לא נשתלם אלא שהולך לקנות השלמות עכ"ו כיון שזה הולך וקונה ואחר הולך ומאצד יותר נחשיב את ההולך וקונה עם שעדיין לא קנה אפי' מקלת מאשר קנה והולך ומאצד עם שעודנו פועל לזק וע"כ ראוי להקדימו ולהחשיבו והוא לימוד נאה כי טוב בעיני ה' לכבד ולהחזיק ביד אשר לו הכנה או התחלה להשיג ההכמה או הכשרון למען יחרץ לאמץ כח למען ירוץ ולא ייגע עד ישיגו וזהו כי אחרי הזכירו יתבדך ערך אשר מבן ד' עד צן ס' שהוא עיקר זמן השגת השלימות והכשרון במקרא ובחשנה ומלות אשר קדם קודם הכ' שנה כי צן חמש למקרא צן עשר למשנה צן י"ג למלות כי מב' שנה והלאה הוא עוסק בשלשתן ומה גם שהוא שנתים אחר ההפסד ומשולל הרהור וגם אימת עונשי שמים עליו כי אז ודאי שלם וגם הוא בעיקר כמו כי צן כ' לרדוף כי מאז עד ס' לזקנה הוא כללות שנות יגיעת והשגת השלמות והנה לפני הזמן הזה ולאחריו יש צ' בחינות הפכויות כי בכל השנים שלפניו שהוא מהילדות הוא מוכן להשיג השלמות והולך ומתקרב אליו אך מה שלפניו ס' הוא הולך וממטע בעבודת שמים ובגייעת המלות כי הם ימי הרעס לקשות הכח ע"כ הורנו יתבדך כי טוב להקדים ערך מה שמצן ה' שנים לכ' שנה מלהקדים ערך מה שמצן ס' ולמעלה כי זה הולך ועולה ומוסיף להשיג השלמות וזה הולך ופוחת מאשר קנה ולא בלבד מה שמצן ה' לבן ד' שהוא זמן הלימוד והתחלת המלות כ"א אפילו מה שמצן חודש לבן ה' שנים שאין לו לא לימוד ולא מעשה הטוב כל זה הם ימי הכנה לבא עדיהם ע"כ גם בזמן ההוא הקדים לימיו הזקנה ושיבה עם היות לא יצטר מחיות בהם תורה ומלות מש"כ מצן חדש עד צן ה' שנים שאין בהם לא זה ולא זה כי על בחינה זו הוסיף ערך הזמן ההוא מהזמן הראשון כי זה ה' שקלים וזה ט"ו אע"פ כן לפנין הקדימה הקדים זמן שמצן חדש כמדובר :

בא הוא היה אומר **בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה בן שלש עשרה למצות בן חמש עשרה לגמרא בן שמונה עשר' לחופה בן עשרים לרדוף בן שלשים לבח בן ארבעים לבינה בן חמשים לעצה בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה בן שמונים לגבורה בן תשעים לרשוח בן מאה באלו מת ועבר ובטל מן העולם : כב בן בג בג אומר הפך בה והפך בה רכולא בה ובה תחוי וסיב ובלה בה ומנה לאתווע שאין לך מדה טובה הימנה : כג בן הא הא אומר לפום צערא אגרא :**

רבי חנניה בן עקשיא וכו'

חסרי אבות

בג לפום לערא אגרא אפשר לומר כמ"ס בכתובות דף ס"ו דסב' ר"ה דהעדפה ע"י הדחק לעלמ' וסדר ר"ח וסיעתו דהלכ' כר"ע וזכר ידוע דאנו עם השו"ת כדון אשה ובעלה כמש"ל וגם המפרשים מלאים צ"ו ומפיקים נגה בהקדמה זו ואבזריהו והנה כי כן מפשה דינו ומלותיו הכל לבצל בביכול השו"ת תחת מזונותיו כדון האשה דמעשה ידיה תחת מזונותיו ונמלא מה שהקב"ה משלם שכר טוב ללדיקים הוא בחסד עליון ואינו ראוי ליקרא בשם שכר מאחר דהמלא' לפיהן ישיב והן לו תחת מזונותיו וז"ל מתן שכרן אל לדיקים דלפי האמת מתנה בעלמא הוא דיהיב ואינו שכר. אך אם אנו עושים העדפ' על ידי הדחק לדעת ר"ח דהלכה כר"ע דהוי לעלמה זה אפשר ליקרא בשם שכר וז"ל לפום לערא שסובל בעשיית מלוא ותלמוד תורה דהוי העדפה על ידי הדחק בהא דוקא אגרא יתכן לקרותו בשם שכר דהוי לעלמנו כדון אשה דהלכה כר"ע אצל אי און לער העדפה הוי לבצל ולא נכון ליקרא בשם אגרא :

בא בן י"ג למלות פירשו רש"י ורבינו עובדיה דילפי' מדכתיב איש חרבו וליו בן י"ג שנה וכו' והרא"ק בתשובה כלל י"ו כתב דהוא הלכה למשה מסיני ועיין מה שכתבתי בספרי הקטן ברכי יוסף ח"א סימן כ"ה בס"ד :

כב הפוך זה וכו' . פירשתי בעניותי משל' זו בפנים סוגים בדרשו' פרק' בראשית בס"ד : ובה תחוי פירש מזה זל"ה שכל מושכלות האדם משיכיל ומעיינינא הכל רומז בתורה שהתורה היא כמו המראה המאירה וזה וברה שכל הלירות קיעמדו כנגדם יראו זה כל אחד כפי לורתו כן התורה כל אחד ואחד מראה זה פירוש כפי שכלו ויראה זה הלורה ההוא כי יש בתורה ששים רבוא פירוש' כי כל אחד מס' נקמות קבל פירוש אחד בתורה כפי הפקע וכפי הרמז וכפי הדרש וכפי הסוד וכל נקמה תפרש התורה הפי' שקבלה וירא' בתורה הפי' ההוא כמו המראה שמתראה כל לורת צני אדם זה ועם היותם לורות מתחלפות וכמו שנתבאר' הדרוש הזה במקומו בסייעתא דשמי' עכ"ל :

ומלבשתו

עוה ויראה פירש רבינו הגאון זלוק"ל במשלי ד"ב פסוק ח' וגם הוא פירש על עשנת ר' יונתן אומר כל המקיים את התורה מענין סופו לקיימה מעושר וכו' :

א' ואמר נבחר וכו' להורות כי אין העושר שלמות שיצור לו האדם להשתדל עליו הפך פניית ההמון וז"ל נבחר וכו' לומר נבחר להמון שם מעושר רב עם שהעושר טוב בעיניהם וחלוי בעל השם לא חן לבו אך מה שהוא טוב בהעושר באמת הוא המשיג חן בעיני אלהים כי צוה יוצתן כשרותו ומה יקרה מעלת ר' חנינא בן דוסא מלא חן בכל קוראיו אליו יתברך חכמה עשירים בעלי שם טוב אשר לא יטמע במרום קולם כמוהו ואל ישיאל לבד לומר אם חסן בו ה' בעלם למה לא יעשירו והלא רוב בעלי חן אך דלים המה כי הלא נגד עיניך שני טעמים שתסקינותה כי אין העושר אומר ח' כי הנה עשיר ורש כפגשו בדרך כל הארץ הוא המות כלומ' כפגשים בשווי ח' ערומים כלאתם מבטאמם וא"כ מה יתקוללה מזה ועוד טענה שנית כי הלא ע"י בחירה ישיגו כי עשה כלם ה' מאתו ית' מוריש לזה ומעשיר לזה וא"כ העו' לא יתייחס שלמות אל האדם וכי תאמר בלבדך הלא טוב הוא העו' כי צו ימלט איש מרעה כי לדקה אשר יתן מעשירו הוא תכלית ממות ומכמה מאורעות שבידי האדם משא"כ אשר יחס' ממנו ועל כן שלמותו יתייחס וטוב לגבר ושתדל עליו אולי יוכל הועיל הנה חנין אלה טענה כי הלא אין זה תלוי בעו' כי כמות עשירים לבדתי חסור מעושרם לא יגנו צו יד להמלט כי תחום עינו על נמונו ולא יפור יתן צעתו אך אשר הוא ערום לבדו יעשה בדעת ולא רבים יחבחו לעשות כן כ"א ח' מני חלץ וזהו ערום ראה רעה ונסתר ואחד קראתיו אך ופתאים אל"ל שלא נשמרו כי אם גם בעושרם עברו עצירות בגאונם ונענשו כמלא עושרם לרעתם ולא לטובתם וגם אל תתמה על הבעל חן אם דל הוא שהיה רעה חולה ויהי כל ימיו מחלוצי עונו כי הלא לטובתו הוא כי צוה יקנה אומר מופלג וזהו עקב עוה וכו' כי עקב עוה הנמשכת באיכותו עניותו יקנה ירא' ה' מושרת בו וגם עו' וכבוד וחיים כי ע"י הענוה ויראה אם יעשרנו ה' לא יירא מהיות עובר ונענש כי ע"י מדת עוה אשר קנה כשנכנס בדלותו יקיים את התורה מעו' ולא יצטוו וזהו עו' וכו' והוא מאמ' התנ"ל במבוא' אללנו כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעו' כי למה שנכנס בעוני גם כי יעש' אחרי כן לא יתגלה לצעוט רק וקיימנה אך אם מבטל את התורה מעו' סופה שגאות העו' תגרום שגם אם יעני לא יספיק העוני להכניעו לקיימה רק יבטלנה מאשר נדבק בו רוע גאוה בעושרו וכתן טעם אל אומ' שע"י עוה הנמשכת מהדלות יקנה עו' אחתי ומתמיד ואמר שע"י ענותנותו אשר קנה לא יענו עושרו אל עקשיות גאוה רעות הנמשכת לבדתי ושרים בלצותם וז"ל לנים וכו' למה עקב עוה כו' עו' וכו' כי הלא לנים פחים שדברך עקב ה' הטיות רעות מתרגשות מהעו' האיש הזה שומר נפשו ירחק מהם באופן שלא בעו' יפסיד כבוד וחיים :

שני חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם.

רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כולו כראי הוא לו נקרא ריע אהוב אהוב את המקום אהוב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלבשתו עוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לדי זכות ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה ונותנת לו מלכות וממשלה ותיקור דין ומגלין לו רוי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנחר שאינו פוסק והוה צנוע וארך רוח מוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים :

מפני שאלו אומר בלבו איני לי מנפשי אם אהרוב איני לי מגופי אם אהרג על כן בקשרהמים על שניהם ובחשבו ושיקרי היחל הוא הנפש וואמר שמרה נפשי מן החטא כי כבר חסיד אני ולאשר הוא חסיד דרכך הוא לשמור כי רגלי חסידיו ישמור כמדוב' ועל הגוף פן יהרגני שאלו זה תלוי בבחירות שאלו כי בשומך את גופי פן יהרגני לריך לבטל בחירתו והוא בדרשו אותי היחל בחטא ואיך שומ' מן החטא את מי סהיחל בו על זה אני אומר טעם אחר והוא ה' שע ענדך כו' והוא בנאם לב כי הראוי היה ואמר הכוונה כך ולא בנאם חליך אך ואמר אל תושיע גופי מליהרג למעני כי אם למענך כי הלא אני עבדך ואתה אלהי ואיככה תוכל וראית את עבדך ביד הורג ולא תלכנו מידו כי אין הכר שוק על בחינת בחירתו במק המלך באבדן עבדו כי ע"כ שלא ידו יתצרך במלכים על עכבם עבדי ה' לעבדים ולא הכינם בבחירתם וגם סבהיל אותי אני כנכה נמלא שההנה הוא אלי זה היה אם אחפון בחיים על הכוונה לי אך אני הכוונה חליך להיות חליך עובד אותך תמיד נמלא כי חנין בהליל אותי רק מליל עבד מלך וזהו אתה אלהי הכוונה חליך כי אתה אלהי הכוונה להיות גם אני חליך כאשר אתה חלי :

חסדי אבות

שני חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם. אפשר דרך לחות במ"ס פ' המפלת חכמים היינו ת"ק ומשני דאחא למסתח כח"ק מקום דהוה מסתבר טעמיה דחולק וכו' דאין הלכה כח"ק לזה תני לה משם חכמים לומר דהלכה כח"ק וכו' כהתוס' ספ"ק דמנחות. ואפשר קו"ס שנו חכמים דתנן וחכמים אומרים וזהו בלשון המשנה השנויה כבר בשם ת"ק והיינו למסתח כח"ק דכאשר יראה הרואה דחכמים סבירי כח"ק ידע דהלכתא כוותיהוה אפי' אם החולק מסתבר טעמיה : ברוך שבחר בהם דהלכה כחכמים כאשר באמת הם רבים וגם בחר במשנתם השנויה בלשון חכמים לפסוק כמותם כמדוב' : והנה הרב מד"ס פירש ברוך האיש שבחר בהם ובמשנתם ע"ס אמנם פשטן קל דברים משמע דברוך שבחר בהם ללד עילאה ימלא. ויראה לפי פשוטו כמש"ל חביבין דברי סופרים יותר מיינה קל תורה. וז"ל ברוך שבחר בהם בחכמים ובמשנתם דייקא שהם דברי סופרים וחביבין לו כינה קל תורה : א"נ אפשר במ"ס משם רבני לרפת במאמרם ז"ל אלו ואלו דברי אלהים צייתם שהקב"ה הראה למרע"ה מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא וא"ל דפסק ההלכה מסור לחכמי הדור וזו סופרא שבחא תפארת וגדולה דכביכול מסר הדבר לחכמים לפסוק הלכה ואשר יאמרו כי הוא זה הוא יתברך מסכים והולך וזאת התור'.

ומרחקתו

מן החטא פירש רבינו הגאון זלוק"ל בתהלים פ"ו פסוק ז' וז"ל : שמרה נפשי וכו' . לבא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל בגמרא שאמרו על פסוק מי יתן וכו' לבצם זה להם וכו' שאמר הקב"ה כפויי טובה בני כפויי טובה בשעה שאמרתי לכם מי יתן וכו' היה לכם לומר חן אמתה כו' והלא כמו זר המשך נבד כלל גדול שבידיו כי הבחירה חפזית בידי של אדם להרע או להטיב והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואיך היה להם לומר חן אמתה : אמנם אין ספק כי יש הפרש בין קודם הגיע האדם אל גדר חסידות שעדיין לא הכניע יארו להיו' עם היל"ט לעבוד את ה' כי מאז והלאה אינו להטות הבחירה כ"ל לקיים והתמודד מה שכבר הוא וז"ל לבצם זה כי לבצם כולל שתי הילכים כאחד לירא את ה' והוא מאמרם ז"ל על רגלי חסידיו ישמור שהקב"ה שומרם מן החטא וכן א"ר מאיר כל העוסק בתורה לשמה כו' מרחקתו מן החטא ומקרבתו לדי זכות וכן על חמורו של ר' פנחס בן יאיר אמרו ומה צהמתן של לדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם לדיקים עולם לא כל שכן : ונבא אל הענין כי בראות דוד ח'ע צהתיאשות בצרחו מפני שאלו אומר בלבו איני לי מנפשי אם אהרוב איני לי מגופי אם אהרג על כן בקשרהמים על שניהם ובחשבו ושיקרי היחל הוא הנפש וואמר שמרה נפשי מן החטא כי כבר חסיד אני ולאשר הוא חסיד דרכך הוא לשמור כי רגלי חסידיו ישמור כמדוב' ועל הגוף פן יהרגני שאלו זה תלוי בבחירות שאלו כי בשומך את גופי פן יהרגני לריך לבטל בחירתו והוא בדרשו אותי היחל בחטא ואיך שומ' מן החטא את מי סהיחל בו על זה אני אומר טעם אחר והוא ה' שע ענדך כו' והוא בנאם לב כי הראוי היה ואמר הכוונה כך ולא בנאם חליך אך ואמר אל תושיע גופי מליהרג למעני כי אם למענך כי הלא אני עבדך ואתה אלהי ואיככה תוכל וראית את עבדך ביד הורג ולא תלכנו מידו כי אין הכר שוק על בחינת בחירתו במק המלך באבדן עבדו כי ע"כ שלא ידו יתצרך במלכים על עכבם עבדי ה' לעבדים ולא הכינם בבחירתם וגם סבהיל אותי אני כנכה נמלא שההנה הוא אלי זה היה אם אחפון בחיים על הכוונה לי אך אני הכוונה חליך להיות חליך עובד אותך תמיד נמלא כי חנין בהליל אותי רק מליל עבד מלך וזהו אתה אלהי הכוונה חליך כי אתה אלהי הכוונה להיות גם אני חליך כאשר אתה חלי :

שני חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם. רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כולו כראי הוא לו נקרא ריע אהוב אהוב את המקום אהוב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלבשתו עוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לדי זכות ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה ונותנת לו מלכות וממשלה ותיקור דין ומגלין לו רוי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנחר שאינו פוסק והוה צנוע וארך רוח מוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים :

מפני שאלו אומר בלבו איני לי מנפשי אם אהרוב איני לי מגופי אם אהרג על כן בקשרהמים על שניהם ובחשבו ושיקרי היחל הוא הנפש וואמר שמרה נפשי מן החטא כי כבר חסיד אני ולאשר הוא חסיד דרכך הוא לשמור כי רגלי חסידיו ישמור כמדוב' ועל הגוף פן יהרגני שאלו זה תלוי בבחירות שאלו כי בשומך את גופי פן יהרגני לריך לבטל בחירתו והוא בדרשו אותי היחל בחטא ואיך שומ' מן החטא את מי סהיחל בו על זה אני אומר טעם אחר והוא ה' שע ענדך כו' והוא בנאם לב כי הראוי היה ואמר הכוונה כך ולא בנאם חליך אך ואמר אל תושיע גופי מליהרג למעני כי אם למענך כי הלא אני עבדך ואתה אלהי ואיככה תוכל וראית את עבדך ביד הורג ולא תלכנו מידו כי אין הכר שוק על בחינת בחירתו במק המלך באבדן עבדו כי ע"כ שלא ידו יתצרך במלכים על עכבם עבדי ה' לעבדים ולא הכינם בבחירתם וגם סבהיל אותי אני כנכה נמלא שההנה הוא אלי זה היה אם אחפון בחיים על הכוונה לי אך אני הכוונה חליך להיות חליך עובד אותך תמיד נמלא כי חנין בהליל אותי רק מליל עבד מלך וזהו אתה אלהי הכוונה חליך כי אתה אלהי הכוונה להיות גם אני חליך כאשר אתה חלי :

שנאמר

ז"ל עשה כו' פירש רבינו הגאון זל"מ משלי ח' פסוק י"ד לי עלה וחושיה וכו' וזלת הכתוב למעלה ואמר כי הקורה אומרת ראו נא צחוס היקרה להולכים בתורת חלונות או כמנסיות כהולכים בתורת ה' שאנלה מולחמתם צהחויקם כי והוא כי שמים הנה בחינת התורה ח' עסק הסכמה הנלמדת מהרב ז' כאשר יצינו זה דבר מתוך דבר וכל ח' מתחבצותיה תדבר אל בני ישראל מתחלת החכמה ואומרת לי עלה וכו' לומר בשבילי שאחם עוסקים כי הוא יתברך נותן לכם עלה כי תלא למלחמה וכו' שמייען אתכם תלאו באחדות שהוא באמרי תלא בלשון יחיד וע"י עלתו זאת עס

עם עסק התורה אל תראו ואל תחפזו וכו' כי ה' אלהיכם ההולך לפניכם וכו' ואין זה רק עם זכות עסקיכם כי אומנם ותושיה כי גם שם יתנו צידך הוא שיכניע את השר אך האנשים תהרגו בידכם ולא יכלו חכם לאות ותשות

חסדי אבות

כח וזכו ותושיה עונה הבניה אחרת ואחרת אני צויה לי גבורה לומר כשאני צויה מלוי אתכם שתעסקו בצוית התורה לא תהיה לכם תושיה כי אני אעשה הכל גם עם השר גם עם אנשיו כי לי הגבורה כלה ועד ממחר

רז"ל ואין להאריך : ואחר זמן רב מלאתי בס' חרדים דף ס"א ע"א שכתב כיון שהתורה נקראת חסד חיל ואז"ל אל תתקרי מורשה אלא מאורסה וכל סוד הסודים רמז לזיווג זה א"כ ע"י דבקותו בה ויליד מלוא ומלאכי חסד וכו' ע"כ באורך : ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו כל' בתחילת לימודו וזכה באיזה דברים אצל העוסק לשמה ונעשה בעל תורה ומתנהג כשהוא מלוי אלה בקדושה ובטהרה ככל אזהרות רז"ל בגשמית וזכה בכל מעלות התורה על דרך שאמרו בש"ר פט"ו דעתה יס לנו דין ארוסה ומסר לנו הלכנה אצל בנוסאין מוסר הכל ועל דרך זה היא התורה צת מלך כשיודעת שבעלה החכם מתנהג עמה כדחזי ועוסק בה לשמה מגלה סתריה וכל נכסיה לבעלה : א"כ אפשר שהעוסק בתורה לשמה דוקא היינו שאל ע"מ לקבל פרס בשום דבר כמ"ס הרב מהרש"ו ז"ל אף שכונתו לעשות ג"ר לילדו דוקא מ"מ זוכה לדברים הרבה יותר ממה שזוכה הלומד לקבל פרס ולא עוד אלא שכל העולם כדאי הוא לו והראיה היא שנקרא ריע להקב"ה כביכול וכיון שכן הקב"ה מקיים המלות כביכול וכתוב והאבת לרעך ומאחר שכן כל העולם כולו כדאי הוא לו צודאי :

נקרא ריע אהוב אהוב את המקום אהוב את הצדיקים כו' . אפשר לומר דיש הפרש בין אהוב לאהוב דכשיאמרו פלוני אהוב לפלוני הוא הקצב שהגדיל אהובו וכשהגדול אומר זה אהובי שצח הוא לאותו אדם שהגדול אהובו ויותר שצח אס הגדול יאמר זה אהובי שמתכבד הגדול שאותו אדם אהוב ובתחילה העוסק בתורה לשמה נקרא ריע אהוב כביכול ריע להקב"ה כמ"ס למען אחיו ורעיו ואהוב לצדיקים ולצדק זוכה כביכול מענותותו יתברך משתבח שהוא אהוב את המקום וכיוצא בזה שמעתי מהרב המופלא ח"ק מהרש"ח ז"ל עטר זל"ה סה"י מדקדק קרא דכתי' אהובי אהובי הוא היה אומ' שמענותותו יתברך כי רבה היא קאמר אהובי דכביכול משתבח שאברהם אהוב אותו עכ"ל וכן העוסק בתורה לשמה זוכה שנקרא אהוב את המקום דכביכול יתחיל לפי רוב ענותותו יתברך שיאמרו קזה אהובו וכן הצדיקים משתבחים שיהיה :

ומרבשתו עונה ויראה אפשר דהוא ע"ד ותלש אחרת מלכות וגודע דענוה ויראה הם לאה ורחל צמוד משז"ל מה שעשה עונה וכו' כמ"ס הרב מהרש"ו ז"ל גם כונת תורה לשמ' כתב הרב שהוא לבנות פרטוף לאה עכ"כ גם ע"י עסק התורה גורם זיווג ז"ן ולז"א מלכשתו עונה ויראה שהם לאה ורחל ע"ד ותלש אחרת מלכות :

ומבשרתו להיות לדיק חסיד ישר וגאון וכו' . יס להבין ומבשרתו להיות לדיק דהול"ל ומלכשתו עונה ויראה וזלדקות וחסידות לפי הפשט דמלכשתו עונה ויראה היינו קשיה' עניו וירא ה' : ואפשר במ"ס הרב מהרש"ו ז"ל בשפרי קדושה הוא היה אומר קשה עושן של מדו"ת רעות וא"ל להיות לדיק וכ"ס חסיד עד שסיר ממנו המדות רעות שהם גאון ודבור אסור ותאור ועלצות לחילדותיהן עכ"כ וז"ל ומלכשתו עונה ויראה דבשני מעלות הללו עונה ויראה אז יסיר כל המדות רעות הנו' דכלן תלויות בשמים זו ואחר שיזכה לעטרה וירא' אשר הם תבלין וסמנים יפים לדחות ולגרם מעליו המדות הרעות איגור ואבזיריהו וכל בעבודיהו אז תבטיה' לדיק ואס"כ חסיד ואס"כ יסר כמז"ל דכ"כ העניע בעלמא החסידות עד אשר הורגל כ"כ סיור עפ"י מדותיו והיו תולדותיו שגראש צעינו שהחסידו' הוא יוסר עכ"ד . וזכה אפשר שזוהי כונת הכתוב למען תלך בדרך טובים ואחרות לדיקים חסידים הבול' למען תלך בדרך טובים דהיינו לפנים משורת הדין וזכר' זו תלך עד אשר יהא נרא' צעיוך כי אין החסידות לפנים משור' הדין רק ואחרות לדיקים חסידים כי כ"כ נעשה קצת החסידות בקרבך קדוש שגראש צעיוך כי זהו לדיק מרוב ההרגל בדרך הקודש . וז"ל ומבשרתו להיות לדיק וכו' דמאחר שזכה לעטרה ויראה כי זוהי חקן כל המדות רעות משה סוכר ליקרא לדיק וחסיד אצל קודם קשי' המדות רעות גברא לא חזי :

לחדש בה חידושים כמ"ס בזהר . ואפשר דה"ט דרבי במ"ק דף י"ז גזר שלא יקנו לתלמידים בשוק דמה ירך בסתר אף ד"ת בסתר דכל כמה דמלינו לדמות עונת התורה להאין מדמינן אלא דלריך בדבוק חברי' ובשמוס תלמידים ובשוק מיהא אסור לרבי . וכסם שמי שהוא זקן ואינו יכול להוליד אפ"ה חייב בעונת אשתוה"נ לצעלי בתים שאין בהם כח להוליד ולחדש חידושים בתורה דחייבים בעונתה לקבוע עתים לתורה ואף שאינו מוליד בתורה הנה שכרו אחר ע"ד שראיתי בתשובות כ"י לשרב הגדול מהר"ר אליעזר ז"ל ארחא זל"ה ס"י י' שגאל על יבם קיצם אשת אחיו זה עשרים ואין לו ממנה זרע ופירש הימנה ויבמה מבקשת חפיקדה והקיב הרב הנו' דחייב לפיקדה ואף שלא יוליד אין כאן פקפוק והסכים עמו הרב המוסמך מהר"ם גלאנטי הזקן . ובכלל הביא הרב המוסמך מהר"ם כ"י ואמרת בלבדך מי ילד לי את אלה אר"ס לעולם יקיים אדם מלות עונה בזוגתו לש"ס שכל אותם וכו' אף שהיא עקרה וזקנה אינם הולכים לאיבוד אלא ה' מלוא למלאך הממונה שישמר לעת"ל ויה' לכל אחד גוף ויהיו לו בנים רבים כל שהי' חושב האדם שהיו הולכים לאיבוד שלא היתה אשתו מתעברת כלם יהיה לו בנים ובנות ויכיר כל אחד אביו ואז תאמרי בלבדך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה שהייתי חושב שהולכים לאיבוד ואלה מי גדל יתברך שמו ים מדור שמתגדלים טיפית קדושות שלא נעשו באיסור כלם הם נגזרות בהיפל חד דמלכא עכ"ל הנהר כ"י שהביא הרב המוסמך מהר"ם גלאנטי בתשובה כ"י הנו' :

ובזה אפשר לפרש פ' אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול כי הנה רז"ל דרשו אשר פריו יתן בעתו לעונת ת"ח ולפ"ז אפשר לפרש ועלהו לא יבול דהכוונה הגם שלא יהיה עיבור וזקן וזקנה מכאן עכ"ז ועלהו לא יבול אף שלמראה עינים אין כאן פרי לא יבול ולא יגע לריק אלא וכל אשר יעשה יללית לעתיד והכל יהיה בנים ובנות כזכר :

ורפ קוטב דרושנו עתה כן הדבר לאשר אין בו כח להוליד בתורה עכ"פ חייב לקיים עונתה של תורה ואף שאינו מוליד על קריאתו בתורה לחדש חידושים צפיעל הנראים לעין הא מיהא ע"י קריאתו מוליד מלאכים קדושים ולפ"ז אפשר לפרש פ' הנו' בתורה כ"א בתורת ה' חפזי ובתורתו יהנה יומם ויללית וכו' והיה כעץ שתול וכו' הנה חז"ל דבתחלת לימודו של אדם הוא תורת ה' ואחר שזכה להיות גברא רבא תור' דיליה הוא וז"ס תורת ה' חפזי לחלק אישי ישראל שאינם יכולים לחדש בתורה דאין להם כח להוליד בתורה ובתורתו יהנה יומם ויללית לחלק חכמים היודעים המולידים בכחם והיה כעץ שתול על העוסק בתורה בכלל אשר פריו יתן בעתו לחלק חכמים המולידים ועיין בס' קנה חכמה דף מ"ה ע"ב ועלהו לא יבול כנגד מי באינו מוליד ומחדש בתורה רק גרסה נפשו לתאבה לא יבול הנה שכרו אחר וכל אשר יעשה יללית כזקן המקיים עונת אשתו ואינו מוליד וק"ו דעסקו בתורה יללית אף שאינו מוליד באין מבין :

חזרני לנעני ראשון דכסם דנגמתי אין לכיון להנחל גם בעסקי החור' אין לכיון להנחל וכסם דאז"ל פ' עקרה ויחסין כל הנושא אשה לשם ממון הויין ליה בנים שאינם מהוגנים והממון אבד כן העוס' בתורה כדי לקנות ממון חידושו בתורה אינם מהוגני' ולא סליק שמעתי' אליבא דהלכתא והממון שמריות ע"י התורה ונהנה בכבוד תורה אבד וכמו שאז"ל בשליח תעניות דאסור לישא אשה לשם יופי כך אסור ללמוד ע"מ ליקרא רבי וכסם שהנושא אשה זוכה לשמחה וזכר' וקלום כמ"ס ביצמות דף ס"ב ומאחר' עיניו ומעמידו על רגליו כמ"ס קס דף ס"ג כך העוסק בתורה לשמה שאז נקרא בעל תורה זוכה בכמה מעלות : הוא אשר דיבר ר"מ כל העוסק בתורה לשמה לפרוע חובא ולפרות ולרבות בתורה זוכה לדברים הרבה דכסם שזאשתו הנשמת זוכה כן התורה אשתו רוחניות מוכהו לדברים הרבה ודיוק לומר לדברים הרבה כלומר יותר ויותר מאשר זוכה באשת הנשמות וזהו הרבה וכמה דברים ודוים שאז"ל בין אשה ובעלה מישך שייכי בין הת"ח והחור' כחון בהם ומקור כסם אז חזין כמה מקרא קדש ומאמרי

שני יאמר עס דבורה כי המה היו יודעי צינה לעתים ימנן לא יראה
ירמח ותורתם היתה עושה כל המלחמה והם יושבי על דרך שיחור משיחים
צתורת ה' :

א יאמר לי עלה שאומר הוא יתברך בשבילי הוא עלה שאתה מתיעץ
צעיון לדעת חיוו אחתה ההלכה
ונמנן לך בשבילי תושיה שנתם כחך
אל תחוש כי אינך בהשיגך הצינה צעיון
כמשיג ענין גשמי כי הלא אני צינה
כי את עצמי אתה משיג כי אני וחכמתי
א' ותשנת כחך לי הוא הגבורה כי
על ידה נוסף בי כח כהיכול כד"א
ואנכי מלאתי כח את רוח ה' כנוגע
ליודעים חן הפך מה שצ"י ביטול עסק התורה נאמר אור ילך חשי חלילה
ומזה תצין אשר תעלה גם אתה :

אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום ויום צת קול יולאת מהר חורב וכו'
פירש רבינו הגאון בישיבה מ"ס פסוק ג' וז"ל : קול קורא במדבר
כו' הנה אח"ל צספר הוזהר פרשה ואתחזן כי השגיחה העתידה תהיה ע"י
התורה וכן ברש"י מהימנן פירשן פסוק עני ורוכב על חמור שהיא פי
על זכות התורה יבא התשיב כד"א ושכר חמור וכן ארו"ל כי כאשר יתעסקו
במשנה תבא הגאולה דכתיב גם כי יתנו בגוים עתה אקבלם :

ונבא אל הענין והוא כי אחר אומרו כי מלאה לבאה שהוא כי תבא
הגאולה צעת הקץ ואומר הוא יתברך הלא תאמרו למה אני
תופס בחינה זו והלא אפשר שתזכו שאחישנה קידם עשה ה' תאמרו למה
אני מעורר אתכם ששצו קודם היותם שצו קודם שאחישנה לו"א מה לעשות
ולא עשיתי כי הנה ק"ל קורא במדבר שהוא בן ק"ל הולאת בכל יום תמיד
מהר חורב שהוא במדבר שאומר חיו להם לבריות מעלצונה של תורה שצ"י

חסדי אבות

ומרחקתו מן החטא ומקרבנו לידי זכות . כמ"ס הגיט לפד"ס
דרכים ניוול מכלם והיינו דמסיק שמעתא אליבא
דהלכתא בידוע שאינו חוטא לפי שחמיד מהרהר בד"ת כמ"ס התוס' .
וז"ל ומרחקתו וכו' דכיון דעוסק בתורה לשמה ודאי זוכה לכיון לאחית'
של תורה דהוא בעל תורה ואשת חיל מגלה סתרים והוא בקי בה על
אחיתתה ויגיע לפרשת דרכים וא"כ מרחקתו מן החטא וכו' וז"ל ונהנין
ממנו עלה ותושיה וכו' דכיון דבא למדריגה זו ה' עמו והלכה כמותו
גם הוא יורה הוראה בישראל ונהנין ממנו העילם ומשפטיו עס ישראל' :
א כלך לדרך זה דיש מקום לומר דהא דקחני ומרחקתו מן החטא
ומקרבנו לידי זכות אף שלא הגיע לפרשת דרכים איירי כי העוס'
בתורה לשמה יום יום הוא מריוח מעלות ומדות טיבו וזה קודם שהגיע
אל כל המדות והמעלות רמות דתנן בטר הכי ועכ"ל תנא חני מרחקתו
מן החטא ומקרבנו לידי זכות והענין בדפרק ה' נוטל אומר ר' יוסף
תורה בין צעדנא דעסיק בה בין צעדנא דלא עסיק בה אגוני מגנא
ואזולי מללא ופריך עליה אלא מעשה דואג ואחיתופל מי לא עסקי
בתורה אמאי לא הגינה ומכח האי אחקפתא אסיק רבא דתורה צעידל'
דעסיק בה אגונא מגנא ואזולי מללי וצעידנא דלא עסיק בה אגוני'
מגנא אזולי לא מללי והרב המופלא ח"ק מהר"ח ז"ל פטר זל"ה צספרו
הצהיר אור החיים פ' בחקותי חריץ יתיב הא דפריך לרב יוסף דמעלי'
לא תמרינן דתורה אגוני מגנא ואזולי מללא אלא צעיסק בה לשמה
אף דואג ואחיתופל לא עסקו בה לשמה ואמאי להכי לא הגינה עלייהו
זחד"ה ע"ס ריב"פ' בחקותי ולפי דעת זול"ס מאי דקחני מרחקתו
מן החטא ומקרבנו לידי זכות דאף בתחילה עסקו בתורה אס העיס"ק
אשר עס"ק בתורה היא לשמה אף דאכתי לא מטא למעלות עיקריו'
מרחקתו מן החטא ומקרבנו לידי זכות דתורה לשמה בין צעדנא דעסי'
בה בין צעדנא דלא עסיק אגוני מגנא ואזולי מללא כדעת ר"י וכקטת
הרב הנזכר :

ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק והולך . אפש' שהכוונה
פיוכה לשתי גדולות ונוראות להיות סיני ועוקר הרים .
ומעין המתגבר היינו שהוא חריף ומחודד ומפרק קושיי וכווי וזדעת
חדרים חדרי חכמה מתגבר והולך כמעין . ומרוב השקידה לתורה
ולתעודה מאהבה אשר אהבה ועליו בה יכיה כנהר שאינו פוסק ואין
קבחה לפניו והוא מעלת סיני ואחית כי הא דאמרינן צעירובין דף נ"ד
בני יכודה דגלו מסכתא נהק' ימה תורתן בידן ופירש"י שהיו יגיעים
לדעת טעמי שמעתא וכיון שהוא מעין המתגבר ומוליד חידושים וטעמי
תורה זוכה בלא תשכח מפיו והוא מכלל מעלת סיני : ומאי דאמרינן

יהיה לכם חירות שצ"י התירה אתם שצים ומפנים כל מכשול עון וזהו פנו
דרך ה' שתפנו לו דרך לבא לגאול אתכם כי מכשולות אשמותיכם הם
המעצבים ואשר אין לו עינות שדמה לערבה עכ"ל ע"י התורה ישיר מסלה
לאלהינו שצ"י התורה על העדר עון תדמה לדרך שמלכד שאין בה מכשולות גם
יש בה מסלה מרולפת אגוני יקר
לעורר לב המלך הקדוש למחר לבא
במסלה ההיא וזהו ישרו בערבה מסלה
לאלהינו :

שנאמר נוס וזה צאף חזיר
וכו' . פירש רבינו
הגאון ז"ל במשלי ו"א פסוק כ"ב וז"ל
ארו"ל כל המרלה מעות לשה עיד
ליד אפילו לדיק כמשה שקבל תורה מיד ליד לא ינקה מדינה של גהינם
והנה כמו זר נחשז לפי זה סוף הפסוק כי הלא גם משה מורע לדיקים
היה ואמר שלא ינקה רע ואידך ישנן ואמר שזרע לדיקים נמלט אף אפשר
כי אומרים לדיק כמשה הוא מוספת עלמו צלי השקפה אל מולדיו אך אס
יהיה זרע לדיקים שידמה לו גם בזה נמלט מהרע כאשר קרה ליוסף שלחיתו
זרע ועקב נמלט שדמה לו צבאות אציו וישא אחר :

עיד יתכן יאמר הנה לפי דרכן של בני אדם הנושא ונותן מיד ליד
לא ינקה רע קולקו עד עשותו רעת העצירה צפועל אומנם אס
הנושאים ונותנים מיד ליד הם לדיקים אני אצטח צם כי גם שלא יצטר
מהם עון הרהור הנה זרעם הוא טיפת זרעם יהיה נמלט מלהצטחל שלא
ימשכו עד שבו אותה שכבת זרע כי טיפת זרעם יהיה נמלט כאשר קרה
ליוסף שגם לא' שהלך לעשות מלאכתו עמה לא נטמא טיפת זרעו ותשצ
באיתן קשתו והעצם כי הלא גם שציוי בשר יראא אשה יפא והלכ ואמר
לא יגמרו איציריו כי הלא זה יתנו אל לבם לבלתי יחטאו כי נוס וזה וכו'
והוא

בעלמא סיני ועוקר הרים היינו שמי שהוא סיני יס לו ציקאית גדול
ומי שהוא עוקר הרים טרד בפלפולים ולא קרא הרבה חבל מאי
דאמר השתא קים לו מעלת סיני שאינו פוסק תלמודו וקולו כנס"ר
שאינו פוסק :

והרי לנו וארך רוח ומוחל על עלבוניו . פירש כי ע"י הענוה להאריך
אפו ולהיות מוחל על עלבוניו יזכה שיקצבו הלכה כמותו כמ"ס
פ"ק דעירובין גבי צ"ה :

ומוחל על עלבוניו ומרוממתו על כל המעשים וכו' . אפשר צמ"ס
הרב חוות יאיר בחשו' סי' ר"ה דאף דאסור לת"ח למחול
על ציונו אס הוא מפורסם בחסידות קרי כמ"ס פ"ב דכתובות צרב
קמואל צר ילחק דהוא מרקד לפני הכלה ואפסיק עמודא דטורא ונמלא
דמילתא דאסורא לת"ח שאינו מפורסם בחסידות שלא יצוה תורתו ח"ו
אס כוחזק לקדוש ואחמתי גצרא ומתנהג בחסידות קרי . ואחר שפ"פ
כל המעלות קצוכה העיסק בתורה לשמה מלכות וממסלה וחקיקר דין
ומגלין לו רזי תורה וכו' א"כ הא גצרא רבא מפורסם וקדוש ואמר
לו ואי יכול להיות מוחל על עלבוניו . ולא עוד אלא שמרוממתו ומגדלתו
על כל המעשים כל' אף שצמזזה עלמו צמלות היא תפארתו כמו שזכר
לעמודא דטורא רשצ"י . וכן היא קנוי' אחר כל השצחים דדוקא למי
קצוכה בכל המעלות קרי לזול עלמו צמלות ומרוגס ומשובח על זה
אף דלאחר אסור :

ג. אריב"ל וכו' חיו להם לבריות מעלצונה של תורה וכו' . אפשר
צמ"ס מור"ס א"ה ריב"ס סי' קנ"ד מי שהוא רופה וזוני'
ואשחו קובלת עליו אס יס עדים וכו' יס אומרים דכופין אותו להווי'
וכיון שהתורה נמשלה לאשה וחייב צעונה וכמס"ל א"כ אס הוא
טוסק בדברי צטלה וספרי מינים והתורה מתגרשת ממנו . גם קי"ל
צא"ה סי' ע"ז דהמודר על אשתו שאינו רואה לבא עליה אס הוא רוא'
כופין להוויא אותה מידו . ואפש' קזה כונת מ"ס חיו להם לבריות
מעלצונה של תורה כלפי הפורש מן התורה ועוסק צספרי מינים שהוא
עלצון גדול לתורה צצמקום לעסוק בתורה הקדוש' צת מלך שאינו כדאי
לה רופה זונות ומצטל עונתה וז"ל חיו להם לבריות מעלצונה של
תורה שהוא רופה זונות ועוסק צספרי מינים חיו ואציו לו תדע שכל
מי שאינו עוסק וכו' כל' אתי' צק"ו ממי שאינו עוסק בתורה וסוף
כדין מורד שאינו רואה לקיים עונתה דדינא הוא דכופין אותו להוויא
וכן זה נקרא נוצף שהתורה מגרשתו ואף שהוא צטל ואינו רופה זונות
והדברים ק"ו אס עוסק עלצון לתורה ורופה זונות ומצטל עונתה חיו
לי לוקה צצפליס ועיין צצפ' חרדים דף ס"א :

והוא כי הלא גם שילך לב האדם ידעתו מהצט' אל אלהים אשר אסרה
ושאחריה מרה הלא מלבד אלה אשר עיני שכלו פקוחות וראיה וירחק ממנה
כי הנה שלשה המה בחינות אלה יפה ח' בחינת עולמות' ז' בחינת יופיה
וטוב מראיתיה אדמתה או לבנה ג' הנחת טעם ביאתה והנה השם לבו
אל עלמותה הלא יקוף בה ותחלם

זעניו כי הלא כחש' דמוות' רז"ל כן
היה חמת מלא' אוף ופיה מלא דסומה
גם כי יבור. ברת דותה וכו'לא בשל
רז"ל המעלה שלמה לחזיר שהוא פי
מלא לואה שפיו וקרבו שוים כי פי
חזיר כלואה עוברת דמי והיופי
הדבק בה לכל מראה עיני כל רואיה
ימיה לנח וזכ צאץ חזיר כי הנחם
נחמד למראה וקרב אל מקור משחת
פי החזיר והכחינה ה' חיינה דבקה
באשה יפה כי הלא לא יחסר זולתה
באופניה הטעם וזכו טעמה מאלה
יפה על כי גם הוא כבעורה וישארו
תרי מגו תלתא מליאות עלמותה
ויופיה מי פתי יסיר אליה ולא יתן אל

לבי לאחר היתכן ידבק איש עלמו ובשרו ושפתים ישק פי חזיר כלואה
עוברת או במין אפו למען על פי דרכו יגע עלמו ובשרו בנחם זהב אשר
באפו והלא חולת תהיה לו וכלימה כי הן לו ילוייר היה עוקר ומושך המס
ממקומו ומציאו אליו היה לוקח לקח טוב אך הנחם ממקומו לא ימשי ואיך
למשש מוס ולהניחו יתלכלך בלואה הוה כי הדבר הוה כי הלא הקרב אל אשה
יפה לאהבת יופיה כחלל שלהתפת' בגוון מראיתיה הנשאר בה ילכלך עלמו
בחמת מלא לואה וזכו נחם זהב צאץ חזיר הוא אשה יפה וזה בהפירי מכלל
בחינותיה הטעם וזכו וסרת טעם כלומר כאשר ישולל ויוסר טעם הנאות
ביאותיה על כי גם הוא בבחתי יפה ויוסף אל ז' בחינות לבדנה :

א יאמר וסרת טעם כלומר ח' איהם ל' יקה איש אשה כי יסקוף וירא
הבחינות הנזכרים ותבטל מאור רבה עד מלא לז"א וסרת טעם כלומר
לא אחריה אלא בלשה של תחלה טעם וטעמה אל הדבק בה רק תחלה
אך אשר יש בה טעם שהוא לקיים מצותו ויחזיר טעם על מליאות
המעשה רק על הטעם לשבח אז טוב וישר הדבר ושמה תאמר הלא גם הדיקום
לא ימלאו כי גם הם יבערו ויכשילו בתאות אשה יפה כי תאזה היא לעינים
וימיה להם לחמיגי גדול עונג נכשוי בקחתם אשה יפה לאשה על כן אמר
תאות לדיקום אך טוב שהוא לכלתי חמוד אשת הוולת על כן אשה יפה יקחו
להם ולא כן הרשעים שאדרבא כ"כ יחמדו אשה יפה שיקומו מתי תבא עברה
על בעלה וימות ולא את אשתו :

ואומר והלחות מעשה אלקים הנה וכו' פירש רבינו הגאון זצוק"ל
בפ' כי תשא וז"ל : ויפן וירד משה מן ההר וכו' יש להבקות
כי מלת ויפן מיותר . (ב) אומרו שני לוחות העדות בידו כי שני לוחות
שכל אחד עבוי ששה טפחים וארכו ששה טפחים ורחבו ששה
יחויק שתיים בידו אחת . (ג) תנה חור להזכירם באומרו לחות כתובי' כו'
ומהראוי יאמר ושני לחות העדות בידו כתובים וכו' וגם אחר אומרו משני
עבריה' למה חור ואמר מזה ומזה . (ד) מלת והלחות מיותרת כי ודאי
שעליהם ידבר וגם מי לא ידע כי מעשה אלהים המה שאם לא כן מי נתן
לחות דבקע . (ה) אומרו חרות על הלחות כי מהראוי ואמר חרות בלחות
פי על הלחות הוא חזיר העולם ומי נתן חרותה בלוח כי הנה זה האשכנז
הכרתי' לרז"ל לומר אל תקרי חרות אלא חירות ממלאך המות ומשעבוד
גלות שהוא על הלחות כלומר על דבר הלחות שבכות תורת הלחות אם
היו בלי מכללת העגל היה חירות כו' . (ו) מה היה שלא היו האותיות בולטות
מעט הלחות ולא חירות כו' :

אמנם הנה קרוב לשמוע כי עשה משה פה כשנפטר מלפניו יתברך
על דרך מאמר וז"ל עשה כשנפטר מלפני פדעה שנאמר שם
ויפן וירא מעם פרעה כי אמרו רז"ל שפך פניו כלפי פרעה ופי' פוסע
לאחוריו מפני כבוד המלך וזה יתכן עשה פה כי ויפן כלפי השכני' בהר והיה
פוער לאחוריו ויורד :

ועוד יתכן כי הורה לנו מעלת הלחות כי לא הוצרך לטרוח בידו'
מהלך ויורד כי אם בפניו שפכה לרדת מיד וירד למטה מן ההר
כלו' ע"י הארון שהיה נושא את נושאו כ"ש הלחות עצמה . עוד שנית כי
שני הלחות כאחת היו בידו אחת והנה שני הדברים תמוהין שלא כדרך
הטבע ע"כ אמר לתתה על הכסף כי הלא נשאו את נושאן כי גם שהיו בידו
משה ששמים עם כל זה לחות כתובים וכו' לומר אחר היותן לחות ממש
היה ניכר בהם רוחניות ולא כדרך הטבע כי הלא היו כתובים משני עבריה'
מזה ומזה שהוא בארבע' זריהם ואיך יתכן בטבע בלוח גשמי ממשי
יהיה הכתב חקוק מפלשת החקיקה מעבר אל עבר ולא יהיו האותיות
הנקראים ביושר מצד אחד מהופכות מהעבר השני ולא היו רק כתובים
ונקראים ביושר משני עבריהם ועוד גם בתוך גם כי מזה ומזה שהוא מן
הלדדים נקראים משני עבריהם עם היות חקיקים מעבר אל עבר ואם
כן ה' אומר כי גם בהיותם לוחות מוגשמים ביד משה היה בהם רוחניות'
גדול מספיק להיותם נושאים את נושאם וק"ו הוא מהארון כי על היות

ואומר והלחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים
הוא חרות על הלחות אל תקרי חרות אלא חירות
שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה . ובל
מי שעוסק בתלמוד תורה הרי זה מתעלה שנאמר
ומסתנה נחליאל ומנחליאל במות : ד' הרומד מחבירו
פרק אחר או הלכה אחת או פסוק אחר או דבור אחר
או אפילו אות אחת צריך לנהוג בו בכבוד שכן מצינו בדרך
מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד
קראו רבו אלופו ומיורעו שנאמר ואתה אניש כערכי
אלופי ומיורעי
והלא

הלחות בתוכו היה נושא את נושאו לוחות עצמם לא כל שכן והוא מאמר
ז"ל וירא משה וישלך מידו מי ראיה אופיות פורחות באויר הוא רוחניות
התורה אשר גם כה שמותיו של הקב"ה ושמה תאמר אם כל כך קדושה
היתה בכתובת התורה שכלות עם שם גשמי' אם כן איהם איך
הרוחניות שוכן בתוכם וכסבל מהנשמה'
כי הלא גם שהספר תורה נכתב
בקדושה ויש בו רוחניות קדושה אך
לא בגדר שהיה נושא את נושאו כי
כתב אשר נכתב בידו אדם בעור גשמי
הוא ואם הוא על כי בלחות היה
מכתב אלהים הלא גם זה יפלא איך
היה מצוא להיות מכתבו יתברך
בלוח גשמי לז"א והלחות מעשה וכו'
לומר כי לו נכתב מכתב אלהים
אחר היות הלחות גשם היה מן
התימא אך אתה דע לך כי הנה כאשר
והלחות עדין מעשה אלהים המה
שהוא בהיותם עדין רוחניות למעלה
טעם יתגשמו לשיקל' משה או
והמכתב מכתב אלהים הוא והוא מו"ל

במדרש חזית כי על חקיקת הלחות נחמד קול ה' חוצב כי הלחות היו
אז להבות אש רוחניים והקול הוא הדבור היה חוצב ונחקק בהם ולשמה
תאמר הלא אחר התגשמו' לשיקבל' משה גם נתעבה רוחניות הכתיבה
ופרה הרוחניות על התגשמות הכן כי לא יכילו הרוחניות לז"א חרות
על הלחות לומר ראה והביטה את מעשה ה' כי גורא הוא כי הלא היה
יכול לעשות אופיות בולטות מעט הלחות אך אם היה עושה כן
בהתגש' הלוח היו מתלבשים האותיות ולא היה חל בהם הרוחניות
העצום בחלק אלוה ממעל בלתי נפרד מאין יתברך על כן מה עשה
כתב בחרי' שהוא חזיר בלתי ממשי סובל רוחניות בחופן שהיה
החרות למעלה מאיכות הלחות וזהו חרות על הלחות לומר כי החרו'
היה למעלה מאיכות הלחות וע"כ לא היה בולט ענש הלוח והוא חומר
על ולא נאמר בלחות גם ירמוז כי איכות המכתב החרות היה על הלחות
עולה ונמשך ודבק למעלה בשורשי התורה ולא דבר נשאר תוך עצם
הלוח כטבע כל דבר החקוק תוך עצם גשמי :

עוד יתכן באומרו חרות וכו' לומר כי לא היה כדרך החוקקים אופיות תוך
לוח שכשעיר עבוי האופיות יחסרו מעט הנחם בחופן שהחרו'
הוא על הנשאר מהלוח ולא על כלו אמר כי בזה היה חרות על
הלחות כלם ולא על קצתם שהוא הנשאר מהם אחר החרות' כי לא
נחסר מהם כלום והוא ענין מו"ל באומרים שהיה הקול נחקק על הלוח
שנאמר קול ה' חוצב להבות אש כי היה חוצב ולא מחסר ועל כן מ"ש
ושמך' היו גם ולא היה נופל חלק הלוח שבתוך כל מות מחלו כי הלז
לא היה חסר מעט הלוח מה שבכתיבת התוך רק נתן בקרבו בכה :
א יאמר חרות על הלחות כי הנה דרך החרות כתב בלוח כי אותם
האותיות לא היתה מציאות' בעולם עד אחר שנתקפו בלוח מן
מקודם אינן מציאות' נמצא אך בלחות מציאות אופיות אשר נחקקו בלחות טרם
הנאמס תוך הלוח היה מציאות' בעולם למעלה אלו שבתוך מה מציור
גם לעיני הכל וזה יאמר חרות על הלחות כי מה שהוא חרות מציאות'
היה הוזה וקיים בהיותם על הלחות שהוא טרם הנתן בלוח חסר לא
כמשפט יתיר חקקים והוא מאמר מדרש חזית שהובדנו למעלה כי
הדברות שילאו מפי הקב"ה בציני היה מציאות' חי וקיים ומצדד עם
כל אחד מישראל ואומר לו מקבלני את עלך ואומר לו כן וכתב' היה
נחקק על הלוח נמצא כי בויות מציאות מה שהיה חרות היה על הלחות
למעלה מהן מתחלה ולא שלא היה מציאותן רק אחר חקיקתן וע"פ דרך זה
יתכן יאמר והלחות מעשה אלהים המה מציאותם אל מעצמו יתברך יש
מאין והמכתב מכתב אלהים הוא מציאותם אליו יתברך שכתב מלי עזר
אז נייר או לוח כן היו באויר חיים וקיימים דברותיו יתברך כמו"ל שהיו
הדברות נראות רשומות באויר וכל אדם רואים את הקולות ההם רוחניים
ונרשמים באויר ואחר היותו מכתב אלהים היה חותו הכתב חרות על
בלחות לומר כי עם שנתקף וזהו חרות עולמו מציאות' הרוחניות אשר
נרשם בעצמו באויר לא נעדר מציאותו ומה גם לר' יוחנן שאמר כל דבור
ודבור שיוצא מפי הקב"ה נצרא מלאך כי לא נתבטל המאמר בהתחקק
בלוח אלא בעוד שמציאותו נשאר למעלה מהלחות וזהו חרות על הלחות
שעם היותו חרות גם הוא המכתב הוזה על הלחות כשהיה ורז"ל אמרו
אל תקרי חרות אלא חרות בלות או ממלאך המות שהזקק לומר אל
תקרי שאל"כ ה"ל לחרות בלחות על כן אמרו שהיו' להם חרות' בשביל הלוחו'
ע"ד על דבר שרי על חלומותיו ועל דבריו :

ואתה אנוש כערכי אלופי ומיורעי וכו' . פירש רבינו הגאון זצוק"ל בתהלי'
ל"ה פסוק י"ד וז"ל : בלש ה' וכו' . הנה האויב וקדש הנפח
עם שלא תהרגם ויאות שתבלע אולם קרחה או לפחות בלג לשונם שכל
העם יראו ויקחו ממנו והטעם הוא כי ראיתי חמם כד' המבול וריב כעדת
קרח וע"י רשע מאגלים האלה אין תקנה כי הלא יומם ולילה יסיבה על
חומותיהם לשומרים מהנאס מהמון להחריבה ואין והעמל בקרבו שם ז' דברים
גורמים

גורמים הרצנה כי אחר שהות בקרבה מאנשים אלה לא ימנעו מרחובת צברהס' תוך ומרמה והוא כי אלו עושים רעה וזה אנשים רשומים ומתפקדים כל השאר ומה גם כי אומרים שהמלך עושה רעה ואף יוכל המלך להוכיחם כי אדרבה יעשו בלומרם כי רשעם צחממי כלומר שעל כן עשות דבר רשע כאלוהא

תועלת כל שאר עדת ישראל כאשר
בקרבה כחמ' במקומו שיראו ויקחו מום' ובה על זאת הי' אחיתופל יכול להשיב מה זה כעסת עלי כ"כ עם היותי קרוב וקנו של בנת שבע ורע אהוב ואהבה חסת על שמעי שחרפך ולא הנחת לנגוע בו יד וגם שאול הי' מצקס נפשו וזא לירך ונחנתו על כן בל כמדבר עם אחיתופל ואומר הנה יותר מרגיש אדם עקיל' מחט מהאובד מהכא' רומח האויב וזה כי לא אויב יחרפני כשמעי היית לי כדי שאשכ ולא אשית לך וגם לא משנאי כשאלו שעלי הגדול היית

לי שהייתי כסתר ממנו ואתה אף ואהבה אנוש כערכי שטם היותך גרוע מגדר איש או אדם רק בגדר אנוש השבחתיך כערכי ולא עוד אלא שהעליתיך עד גדר אלופי ומיודעי אשר יחדו נמתיק סוד כאשר נדברנו על סוד מסודות התורה ונבקש טוב טעם אל הסיד כמוני כמוך היינו ממתקים הסוד ולא העדפת עלי ועכ"ז הגדלתיך כי בבית אלהים נהלך צרגש כי הלא דרך המלך ללכת לבדו בדרך והעם אחריו לא מלדיו ומה גם דוד כי זולת מלכותו היה ראש הסנהדרין ורשם הקבלה שוקני עם והכמוץ היו מלוין אותו מחוריו והראוי שגם אחיתופל יהיה מהם אמר אני לא עשיתי כן רק כאשר הרגש והקצון הולך אחר המלך כן היה אחריו כי היינו הולכים למודים והרגש וקצון מ-דולי ישראל אחר שנינו וזה לא יטעה המלך אם לא לרצו אלופו כמדוע ועכ"ז היית כפוי טובה :

שנאמר
כי לקח טוב נתתי לכם וכו' פירש רבינו זלוק"ל צמשלי ד' כסוק ב' וז"ל או יאמר אל יעלה על לבך לומר למה יקפיד הוא יתברך על תורתו אשר נתן לנו המלוכסת ומוגשמת אללנו הלא הבחינה הסודית אשר לה היא העיקר אללנו יתצרך אך בדרך הזה מה לו אם כל תבונותיו יהיה מומה או מרוח מבינותינו עם היות הבחינה הזאת לבלתי מתייחסת אלנו וגם היא כמלכזש בצלזל אל תוכיות סודה על כן אמר כי לקח טוב כו' כלומר גם הנלקח ונתפס ציד אשר נתתי לכם שגשמותיה ככס לשתלמדו ולא יעלכסם הגשם הלא טוב הוא ולא יעלה על רוחכם כי אחרי שנתתי והלבשתי בלתי ידי הימנה להייתכם מלוכסת כי קדוש אני ואהיה בכל עותן מתנה שמכלק הנותן ידו הימנה כי גם שנתתי לכם עדיין תורתי היא לכן אל תעזבו וזהו תורתי אל תעזבו והוא כי גם בזה דבק הסיד והרוחני כשלהב' הבלתי ממשיית הדבק בהחלת : או יאמר כי הנה בשמות רבה ארו"ל על לקחת ממתות באדם שהתורה היא מקח ולא בחנם וזה לקחת יכול שאתה לירך ליתן דמים ת"ל מתנות וציארו שם שלא ינכה ה' מוזכיותך בדמי התורה אשר זיכך השי"ת לתת לך כי אם כמתנה וזה יאמר פה אל תקיל בעיניך

והלא דברים קל וחומר ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראורכו אלופו ומיודעו הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת עאכ"ב שצריך להגות בו כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים יתחלו ותמימים יתחלו טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו : ה כך היא דרכה של תורה

פת

מעלת תורתה להדבק בה כי הלא לקח טוב כלומר דבר הנלקח וטוב גם אם היה נלקח בעלם הוא טוב ותראו שנתתי לכם כלומ' מתנת חנם בלי נכוי אל תזלוז בה על תתי אותה חנם להקטין ערכה כי הלא תורתי היא מתייתם' אלי לכן אל תעזבו לבלתי הבין שלא מתוך אמרי :

בך
דרכה של תורה כו' פירש רבינו הגאון זלוק"ל משלי ז' מפסוק ח' ואילך וז"ל . עוד יתכן דרך שלישי כי בל להזכיר בל טעם אשורינו אחר חכמות טעות כי הוא אשכ וזה לנו מפאת נפשנו הקרובה אל קדושת התורה ויאמר כי יקרה בבנים נער חסר לב מעט מעט יבא בסיכלה עד בללה גרש יגרש עלמו מדת האמת ועיקריה כי מתחלה יבא זה כעובר דרך העברה בשוק משאף ומתנה ומאנה לנגוע נפשו אל פינת דעותיה הרעות רק אלל פנה ולא בפנה עצמה רק סובב בצלתי נגוע אל פתה וגם זה דרך העברה ואח"כ קי לקו דרך ביתה יעלר פסיעה אחר פסיעה ויהיה הולך ומחזיק בדרך בית פנימיות סברותיה המרים המחררים ולא העברה לבד רק יעלר כמלך צבאלי אפדנו ועדיין יבוג מפני הרואים לאחוז לריק דרכה צברהס' רק בנשף צערי ווס וכו' ויהי כי יהיה האדם ללכת דרך ביתה או תחרץ רוח אשה וזה להקביל פניו לפעמו צחמנה אמונותיה והענין כי הלא אין לך עבירה שלא תדבק בכח טומאה כי על כן כל העובר עבירה ויליד קטיג'ר מתייחס אל מקורה ובה גדולה שבגדולת הפצירות היא הטעות ובכן בלא איש דרך ביתה או יולא ילא כח הטומאה הוא ולא תדבר בו כרומות רק תעיר את רוחו כמדברת בו כלומר העיוה פניה ותאמר לו והיא שית זונה מקושטת בייפוי טענותיה והיא זונה כי תחת אישים גויי הארץ תקח את זרים אללל קדושים אשר בארץ כמה לטמא' בתוך טומאתה והיא נלורת לב כי תבא אליו בפתיות טענות חוסר לב או היא מקושטת כוונה מבחץ אך תוביותיה המתייחס אל כלל הכל היא כי היא נלורת לב כעיר נלורת וזה דרכה כי לא תתחיל לך בפסח דבריה ברוע אמונותיה רק תקדים הקדמות והכנות תחלה ולאט לך הולכת ומעקשת דרבי' וזהו הנמיה היא ואח"כ הולכת וסוררת כי הלא בביתה לא ישכנו רגליה והתחליתיה רק פעם בחון מחכמה זולתה תשתמש בבקדמותיה משוללי אמונה דעה ופעם ברחויות שתבא מן המפורסמות ובכל זה תבאך באמת צמורין לך דעה קנית מה חסרת כי לא רחית רעה אף בבניע אלל כל פנה מחסרות ורוע אמונותיה או תארכ לך למושך ברשתה ותשים כל מחמלי כח בל תרף ממנה וזהו והחזיקה בו שתחזיק עד בל הדבר בלד מה בללו ואחרי כן ונשקה לו כי תדבק בו אחרי אשר הטומאה נפשו בה ותדמה כאלו נשקה לו שהוא דבק' נפשי פה אל פה שהוא משל הנפש כי הנפש מתייחס אחר הפה כד"א ויהי האדם לנפש חיה לרוח ממללא ואחרי התדבקות בו אז העיוה פניה להדיחו מתורת ה' וישם כל מעייניו בצורה ותאמר לו ובחי שלמים עלי וכו' לומר טוב לך כי תעסוק צי מצדת משה וישראל כי הלא בתורה במסכנות תחלל זה לחם שזיננס

חסרי אבות

ה בך
הוא דרכה של תורה כו' . אפשר לפי מאי דק"ל דבשני רעבון אסור בשני' וגם אס הוא חולה ימתין ו' חדשים כמ"ס בל"ה ס' ע"ו וכתב הרב שלמי הגבורים אס חולה הראוי לרפואה לריכה להמתין עד קיתרפא וגם מי שאינו ברי' אינו חייב אלל לפי מה שאומדין אותו כמבואר בס' : כל קבל דגא פנה ופירש לנו דהגס בדרך גבר בעלמא יס צו מקוספטור בכמה לדדיוהאמורי מ"מ עונת התורה ודרך אשכ חסוב' בצורה צת מלך שגא ושגא מאשחו החומרות . וז"ש כך היא דרכה של תור' דעונת התורה הרמוז באומרו דרכה של תורה כמ"ס דרך גבר אינה כאשחו הגשמית אלל כך היא דרכה ועונתה של תורה ואף בשנת רעבון אשר במסכנות תחלל בה לחם לבדו פת צמלח וכו' ומ"י גער וכו' פאשה חולה ותשקה עכ"ז אין נגרע מעונתה ובתורה אשה עמל כמ"ס ב"ד ס' רמ"ו אפי' עני המחזיר על הפתחים ובעל יסורין חייב לקבוע עתים לתורה . א"ב אפשר במ"ס צבנות דר"ג דר"ע הו' מציו חבילה של קשים חליה מוכר ומתפרנס וחליה מתקטק בה אמרו עליו שכוין וכו' הרבה סיפוקים אני מסתפק בהם אחת שאני שוג' בהם ואחת שאני מתחמם כנגדן ואח"כ שאני יכול לישן . נמאל שהיה ר"ע מכיון להיות מעלה עשן כנגדו שלא יוכל לישן כדי לעסוק בתור' וז"ס ועל הארץ תישן כדי שלא תמלא מנוחה צברים וכסותות כדי שתקום ללמוד וחיי לער תחי' כר"ע שהי' עושה המלאות שלא יהיה יכול לישן ומאי שיי"ס על כ"ר נרחב דמיפך הפיכי ושינה חושפתו ומאבד תורה ותפלה וז"ס ומ"י לער חסיה ובתורה אשה עמל :

ה והלא
דברים ק"ו ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל וכו' . אפשר במאי דק"ל דמלך שמתח על כבודו אין כבודו מחול ופסק הר"ס פ"ב דמלכים דלא חולץ ולא חולצין לאשתו דבזיון היא לו ורצ שמתח על כבודו ק"ל דכבודו מחול וחולץ וחולצין לאשתו דבזיון צדבר מזה כי הוא שרי לחכם וז"ס מה דוד מלך ישראל שאין כבודו מחול וגמגע ממלוה מקום דבזיון היא לו אפי' קרא לאחיתופל רבו אף שהמלך קורא לכל אדם בשמו כמ"ס הרמב"ם כ"ס לחכם הלמד מחברו וענין לימוד אות אחד מדוד המלך שלמד שני דברים עיין בספ' מעשה רוקח להגאון החסיד מהר"ר אלעזר מקראקא זלה"ה דפריק קפיר :

כבוד
חכמים יתחלו ותמימים יתחלו טוב ואין טוב אלל תורה כו' . אפשר לפי שהבעל זוכה בירושת אשתו לז"א כבוד חכמים יתחלו וז"ס להנחיל אהבי יס למי שזכה לעסוק בתורה לשמה שנקרא אהוב כדתי לעיל אני מנחלת ומוריקה אותו ש"י עולמות וזהו כלפי אשר זוכה בירושת אשתו החומרית ותמימים יתחלו טוב כלפי המחזיק לת"מ כשמעון אחי עזריה וכתוב בספר שכתה הלקט דבעה"ב מלמדיו למחזיק תורה וקורא וקונה עם הת"ח וזהו יתחלו טוב שזוכים בתורה ממ"ס . ואפשר שז"ס כי לקח טוב נתתי לכם דגם התורה במקח קאוכה זה ע"י מעות ומיהו תורתי אל תעזבו ותלמדו אהם בעלמאס וז"ס ואין טוב אלל תורה שגא' כי לקח טוב וכו' דדרים ותמימים יתחלו טוב של המחזיקים כדאמרן ומייתי רא"י מקרא דלקח טוב שזכ' בתורה במקח קאוכה צממו :

שאינה צלעדי וסורין כי זה דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' ועל הארץ תישן אך צי אל"ל שגם יהיה לך אך בשר לאכל כי אם גם להאכל לזון כשלמים שיש בהם להכניס ולצטלים כן יהיו זבחים אשר תזבח ואכלת שלמים להאכל וזו היתה לך עלי ובשכילי משא"כ ע"י תורת ה' שהיום לעשותה ומחר לטוב שברה אך אנכי היום שלחתי נדרי וע"כ לטוב לך לשבוע לחם יאחתי לקראתך לשחר פניך ואמלאך כי קדמתי אתה ובמקום שע"י עסק התורה על הארץ תישן מרובים רבתי ערשי וכו' כי כל מלכים ויועלי ארץ מלכות כבוד ולען תחתך משמעות ופס הכתוב ולכל תאמר הלא תורתך תהיה לנפשי וכך יהיה גומי לזון לז"א נפתי משכני מור אלהים וקמנון כי ריחנים טובים הנפש נהנית מהם. ואחר כך קו לקו ידית מקרבך יראת שמים ותקנה כך קנין אמונות רעות אשר שגה כי ויהא פן תאמר בלנך אולי ימואני אבי שבשמים ויבא עלי קללה ולא ברכה ע"כ תקדמך לאמר לא תירא מפחד לילה של העה"ז הדומה ללילה טוב לך נרוה דודים עד הבקר של העה"ז ונתעלסה באהבים כי כרחוקים מאתה ית' הם המתעלסים פה וז"ל לכה לשון הליכה כלומר לך לך מתורתך אשר אתה כה ונרוה דודים וכו' ואחרי שקבע כך סברה זו תביאך ותיטעך בטיט יון אמונה מאמונותיה ויהא כי תאמר לך למה זה לא יטעך להולכים בתורת ה' אך אין זה רק כי אין האיש בניתו כלומר כי אין מלא כל הארץ כבודו חלילה שיהא א' מדעות החכמה היא כי רס ה' ועבים סתר לו בארץ תוכל לעשות רעה כי אין משגיח חלילה ואם ירע בעיניו על האמונה הוזה כי הלא מה רבו מעשיו ונפלאותיו לבני אדם כדורות ראשונים תאמר לך לפחות הלא בדרך מרחוק וסילק השגחתו מאז החריו ציתו ושמו תאמר הלא לא יבאר יכסוף אל ביעו כי פה הוא למושב לו וקל מהרה ישוב אליו כמשפט הראשון גם הוא תשיב אמרו לך לרור הכסף אשר לרר מלכות כיסוף אל היות לו דירה בתחתונים לקח צידו ויהא לרור וסגור לא יפתח ואם לא תשמע אליה להיות כופר בכל ותאמין כי עוד ישוב לפחות תאמר חליך כי עתה לא יבאר מהיות ידיו מסולקת מהעולם כי מעל השמים כבודך ואם יהיה שינה ליום הכסף ליום המכסה מצני אדם יבא ביתו ואז ישינה פה באופן שלא תשית לבד ללכת בדרכיו יתברך כי עוז את הארץ פעת ואין משגיח חלילה ונהה על כל הדברים האלה הלא נפלא לאמר מי פתי מאשר ראו תורת ה' תמימה ישמע אליה לדברים הרעים האלה לז"א הטייתו ברב לקחה וכו' כי אחרי שברוב לקחה שלקחתו בתחילה והחזיקו צו לאט לו הטתו לשמוע את דבריה נמשך שאחרי הכנסו בחלק שפתיה תדיחנו גם שאין בתוכו עניינה ממש לא יביט רק אל חלקת שפתיה וידע מדת האמת וז"ל תדיחנו ונהה תחלה רע עליו המעשה קניני סברות כזרות אך יהיה כנדה בעל כרחו ועוד משט וילך אחריה מדעתו וזהו הולך אחריה וזה פתאום כי לא תתקנה לחשוב מהשגות לאטו אם יעשה ואם יחדול כי הלא תשתרר עליו אחרי הדבק בה וזה גם כי יכיר בנפשו הוא עושה לא יחדול ודמה לשור אל טבח יבא ובהשתקפו יותר יאטם לבו מהרגיש כ"כ רק כעס שיקששו את האויל להזכירו כי מוסר עומד לעומתו כן ירגיש התעוררת מה כי יש דין אך לא ודמה לו כשור אל טבח יבא כי לא יעריך כי בן מות הוא ומוזה עד גדר

שג"כ צה"י ויכיהנו אלוה עד ופלה חן הייסורין את כדו ולהורות לו כי מן השמים יוכיחוהו יהיו יסוריו כרגע כמחר לפור אל פה למען יכיר כי מה' יאלץ כי אין המול מכה רק בהדרגה וכו' ערל לצו כי כל זה איננו שיה' לו כי יהיה כאיש שכור ולא ידע כי בנפשו הוא אשר טומא ומשנה נמשכה רעתו לא ישוב עד המכה ואת ה' לבאות לא ידרוש כי טבע כיון חכמת הטבע ולא יפנה אל ההשגחה באופן כי רע ומר עזבו את תורת ה' ולדבק בלדתה כי רעתו רבה עד יבולו שפתותיו מלומר די :

פת במלח תאכל וכו' פירש רבינו הגאון ז"ל במשלי י' פסו"י ג. וגם שייך פירושו על מיעוט שינה וז"ל :

דרך פשוטו ילמדנו מוסר השכל אל יצטיח איש בעושרו לחשוב כי כן יהיה תמיד ולא יחסר לו גם עודנו סרוח על ערשו כי הלא תנתק ותמוס היתך התקוע ויורש ותכפל רעתו כי נתלמד בעלגה תפיל תרדמת שינה ולא יעש' לביתו ויגדיל שבר עשון ביתו עוד אוסיף להוסיף אל תרגיל עצמך במותרות וזהו פקח עיניך לראות את הנולד ושבע לחם ולא תשבע בשר ויין וכיוצא בהם רק לחם לבדו הרגיש צער הדלות כי יבא ערך ויהא מוסר התורה באומרו בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע שלא הזכיר שביעה כי אם על הלחם לבדו :

דרך רמז יאמר פן יאמר איגל תורה ומצות לרוב אשר עשרתי מצאתי חכמה ומצות עתה אנוח לי ואשינה בתרדמות שטף קנייני בהע"י כי הלא רע ומר המעשה וזהו אל תאבד וכו' לומר אל תאבד שינת תרדמת שטפו של ממון פן תורש מכל אשר סיגלת ולא בלבד אהבת השינה תשגה כי אם גם היותך נוטה אל עסקי העה"ז באופן שלא תישן מעסקי העה"ז וזולתי שיהיו עיניך בלתי פקוחות על דרכי תורה ומצות כי גם מזה תשמור וזהו פקח עיניך ואם סיגלת כבר עוד תוסיף ושבע לחם אלהיך מלחמה של תורה :

א יאמר אל כל איש ואיש מתפשט התורה אל תאבד שינה כי גם בלילה לא ישכב לבד כי אין עיקר רנה של תורה אלא בלילה פן תורש ותשכח תלמודך וזאת שנית תעשה אל תאבד מותרות ומעדני' המתמים עיני שכלך מהשכל על דבר רק פקח עיניך הם עיני שכלך ושבע לחם ולא משמנים וממתקים כמאמר התנא פת במלח תאכל ואפשר להמשיך בזה גם פ' שאחרי פן יאמר איש הנוחר בתורה ופת במלח יאכל אפי' עיניו מאד כי תושי' מתשת כחי וגם בשר ויין לא יבא אל פי כי אם הלחם אשר אני אוכל ולא על הלחם לבדו ויהי האדם ובי האם כל איש דרוך תמים רע בעיניו שיצטרך תמיד לצרפו כמחר וכמחר כסף לז"א אל תתמה על הכסף כי הנה רע רע יאמר הקונה יתברך בללו תמיד אומר עדין אתה רע ורחץ וטהר אך ואחול לו כחול"ל במדרש חזית על דודי ירד לגנו וכו' שהם יתברך בא אל העה"ז ומריה בצדיק ונטלו ומוליכו עמו למעלה וזה ואחול לו שהקונה אחול לו משה אז יתהלל במהלל איכות הצדיק כי טוב ולמען זאת תבקש להשביחו ביותר ולא שיאמר לטוב רע חלילה :

על

אבות

תמיד למטה ממנו ויהי' שמת בחלקו. וגם אני שמעתי סימן לדבר צמחים ממעל ועל הארץ מתח' דכל דבר הנוגע לשמים ממעל יסתדל לעלות ושם יום ועל הארץ דבר הנוגע לארץ מידו דמיין וכסו למלצם חנינה ואצילותיהם מתח' ירחם למעט הנאותיו ויסתכל במה שלמטה מתח' וז"ל אל תבקש גדולה לעצמך פי' לגופך כי בזה ערדין מן אינסי אמנם גדולה לנפשו לעלות במעלות נפשו' בקס וחפס חפס מחופס להסתדל בתורה ומנו' ומדות טובו' והדר מפרש ה' דאמרן אל תבקש גדול' לעצמך לא זו בלבד שלא תבקש בנפשו' ופירש' אל תאבד' בלבד לכבוד המדומה אל תחמוד כבוד כי תאבד או ערש פוך' ראש ולענה מנת כוסם אך צמחין גדולת הנפש בתורה מלות ומדות טובו' לספק הוא כי לא די להסתאות בלבד להוסיף על מה שיש לך אלא יותר מלימודך עשה בפעולך כי תאבד לא תספיק אלא לרדף להזדרז לעשות מעשה ולהוסיף חוס' טובה נראית לפני' והוא אומרו יותר מלימודך עשה :

חסדי

ו אל תבקש גדולה לעצמך וכו'. אפשר בהקדים מ"ש חכמי המוס' דבעיני הגוף מאכל ומשת' ובגדי' אין לאדם להסתכל במדרג' עליונה לגדולו הדור עשירים שאגנו דע"י ואבד עולמו ולא יבצע ותד' התאווה תאווה כל היום דוה לעלות במעלות קאיין כדי לו וכו' הקנא' והתאווה והכבוד וכו' והעיני צמר לו יסגית במה שהוא למטה ממנו וכו' צמחין דף י' דאמר' ע' לדביתו חזי גברא דאפי' תבגל לית ליה ועי' יהיה קס וקמח רואה וסוכת סוקט ובוטח ואולם לעיני המעלה' הרוחניות עסק התורה ויראת חטא ורוב הענוה וכיוצא בהן יא' את עיניו וכל מעשיו ורעיוניו לגדולים ממנו להיות עולה וים יום במעלו' ת' חז' ו' בזה פי' כת הקודמין כונת הכ' אורח חיים למעלה למשכיל למען סוד משאול מטה הכונה לענין אורח חיים שהוא רמז לתורה ומצות ומדו' ת' שהתורה נדרשת בהן כענוה וענין טובה וכיוצא המעשי' יסתכל למעלה הימנו בגדולי יקר' לקנות מהם יום יום תוספת טובה על פלימות נפשו אמנם למען סוד משאול בעיני' העה"ז ממה יסתכל

מיעוט סחורה פירש רבינו הגאון בפרשת ראה וז"ל וכו' ירבה ממך וכו' ראו לשית לב אל אומר כי ירחק ממך המקום כי בכלל או' כי ירבה ממך הדרך הוא (ב) כי הוא בזהות איש רחוק מעיר אחת לא נאמר כי ירחק המקום ממנו כי אם שירחק הוא מהמקום כי הלא המקום לא יקרב ולא ירחק כי קבוע הוא אך האד' המתנועע עליו יצדק לומר שירחק מהמקום או יקרב ואם כן איפה מהראוי היה לומר כי תרחק מהמקום ולא כי ירחק ממך המקום (ג) למה זה האריך ואמר אשר יבחר ה' אלהיו לשום את שמו שם כי באומר המקום יובן כי בפסוק הסמוך דסליק מיניה ואמר ואכלת לפני ה' אלהיו במקום אשר יבחר לשכן שמו שם ולמה חזר פה לאומרו (ד) אומר כי יברכך ה' מי לא ידע כי ברכת ה' היא העשירות :

אמנם

יתן דופי במדת בן אדם לבדתי החזיק טובה לקונו וספר בשבחו של מקום שמעביר על מדותיו יתברך ומנהל את האדם לאטו לפי שטתו מרוב ענותנותו עוצם גדולתו והוא כי במקרה בני האדם בכל דוהותינו תספר תורתינו שהיה נקרה לקצת עשירי עם בימים ההם והוא כי אם יאמרו לאיש בעל עשרת אלפים דינרי זהב ונושא ונותן בהם למה לא תקבע עתים לתורה כראובן שכל נכסיו לא יגיעו עד מאה דינרים ושונה הלכות בכל יום כי אז יתרחק העשיר ויענה עזות ועומת שבה לדבר אתו ויאמר אליו חבל על הפהם אשר אתה אוכל ואתה שור ולא אדם חמור ולא איש כי לא בדעת תדבר כי הלא ראובן אשר הזכרת אלו הן מעט אשר לפניו בשעה אחת ביום יספיק לו לטפל בעסקו אך אנכי כי מי חילי וכו' כביר מאד ידי הלואי כל היום וכל הלילה יספיק לי לשאת ולתת במעוני כי לפעמים לאכול אין לי פנאי ומה גם עתה לעסוק בתורה הנה כי יאמר כי אשר הטיב השם יתברך מעט אליו ואתה לעסוק בתורה אך הוא אשר הרבה ה' להטיב לו ואין ראוי לו לעסוק בתורה ה' אשר עשה לו את החיל ההוא ואין לאונים שכן שומעו מפי האיש ההוא כי אין הוללות וסכליות וכפיות טובה גדולה מזו והלא בדבר הזה האשכנזי דברה תורה על איש אשר נתן לו ה' הון ועושר וירבה לו מאל ממונו דן תירוש ויפאר וימנע בהמה אשר חנן לו ה' והנה אם חשק בית ה' היה שקוע בלבו הראוי לו יאמר הנה אם מעט היה אשר חנני ה' הייתי הולך שמה ולמה אגרע לבדתי לכת להחזיק לו יתברך טובה על כל הטוב אשר הרבה להטיב לי מקל וחומר מאיש רש אשר בית ה' ילך לבדתי היות לו יתברך כפוי טובה על המעט אשר נתן ואדרבא אומר יאמר למי יאתה ללכת אל עיר ה' אם לא למי שיוכל שאתו כי מעט הוא אך אני ירבו עלי משאתי ויהיו עלי לטורח נמאץ כי לפי רוב הטיבו יתברך את האדם ימעט מהחזיק לו יתברך טובה ואין זה כי אם שגונו אשר נתן לו ה' היה הסוכה שיוסר מלבו חשק בית ה' וקדושת המקום אשר בחר ה' לשכן שמו בו והולך ונשמע מיראתו יתברך וזה מאמר הכתוב וכו' ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו ויראה לך כי איש אשר כל השיעור הרב לו כמון לא יתחייב ללכת כי יהיה עליו לטורח וילאה נשוא אתה דע לך כי אין זה כי אם שהמקום הקדוש ההוא ירחק וזהו כי ירחק ממך המקום כי אם אתה חמעט בחשקי הלא הוא וקדושתו ירחק ממך או יותר וזהו כי ירחק ממך המקום וז"ל ואין יצדק לומר שהמקום רחוק ממנו והוא בית שאין לו בחרה לו"א אשר יבחר ה' לשכן שמו שם וא"כ באומרו המקום הוא שם ה' השוכן שם כי הוא המתרחק ממך על שלא שמת לבך לאמר האם יאבד הוצי' אם אשכיר כמה סוסים וממורים ונשאו ואחי ומה גרם לך לומר כי דב ממך הדרך כי לא תוכל שאתו הלא הוא רוב טובה אשר יברכך ה' אלהיו נמאץ כי זה הוא הנמול אשר תשלם לו יתברך כ"א לא היה מרבה להטיב לך היות זהיר ללכת אל בית מנוחתו יתברך ועתה שהרבה לך רוב טובה תבקש לשמור וזהו אומר כי יברכך ה' אלהיו ועם כל זה לא אכעס בך

על

ואנהלך לפי שיטתך כי אתה לך באופן שכלי לאות ועמל תבא שמה והוא כי ונתת בכסף וכו' ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי וכו' פירש רבינו הגאון זצוק"ל במגלת אסתר ג' פסוק כ"ב וז"ל :

הורה

לנו מוסר נאה ונחמד בל יאמר אדם כל אחד ידרוש אחר שלום וטוב עצמו וכו' ידרוש שלום הכל כי הוא בהפך שכל עוד האדם שם פניו להטיב אל עצמו ולא את רעהו וגם רעהו כיוצא בו אז אין הקד' מטיב את אחד מהם כי אדרבה המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה כד"א וישב ה' את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו ואיה איפה מצות ואהבת לרעך כמון הכוללת כל התורה כלה אמר כי מרדכי ואסתר יחד שניהם החזיקו בטוב מדה זו שכל אחד היה מסתכל להטיב לחברו וכו' הטיב לשניהם וזהו יוודע הדבר למרדכי ואם היה וולתו היה מניד למלך שיטב לו ולא ראה רק להטיב את אסתר ויגיד לאסתר המלכה להטיב לה שתמאץ חן בעיני המלך מרדכי שהיה חפץ יותר בטובתה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי כדי שיטיב לו כאשר היה באחרונה כי ע"י גידל את מרדכי והנה ראוי לשים לב מה זה היה למלך אחשוורוש שהיה דרכו להחזיק טובה ולהטיב למטיבים לו כמ"ז ו"ל כי זו ה' מטובות שנמאצו בו ולמה זה כאשר אמרה לו אסתר בשם מרדכי לא עשה לו יקר וגדולה על זה עד שתידר שנתו מעניו ואמר להביא את ספר הזכרונות וג' וימאץ כתוב כי הגיד מרדכי וגו' ושאל במתמיה מה נעשה יקר וגדולה למרדכי והלא טוב טוב בעתה ויחסי' הגדול והכבוד והנה המתרגם נדחק לפ' שאומר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי כי אין אומר בשם מרדכי חוזר אל אמירת אסתר כ"א אל הכתיבה וז"ל המתרגם ואמרת אסתר למלך ואיכתיב בשם מרדכי ואפסר כי אמרה אזי לי אם אומר למרדכי יגיד למלך כי אולי כשיבוקש לא ימאץ ויחזיקו את מרדכי למנוח דבה ואחייב את ראשו למלך ומה גם לרז"ל שאלמלא לא הביט נמאץ במים היו מסתירי הדבר וימאץ בדאי וזו לי אם לא אומר שם אסתר כדבריו איהי מונע טוב מבעלי ע"כ יעצו כליותיה שלא ילך מרדכי ויגיד למלך כ"א אסתר בשם מרדכי כי אמרה אם ימאץ כדבריו בבוא סופרי מלך לכתוב בספר אז אלי יבוא אסתר להס אידנודע אלי הדבר לכתוב אמתתשל דברים ואמר להם אשר הגיד מרדכי ומתוך כך יודע למלך וייעיב עמו ואם לא ימאץ כן אומר כי לשמוע חזון שמע מרדכי ולא יאשם ושע"כ הגיד לי ולא הלך אל המלך והנה המלך ראה שני דברים א' שלא בא מרדכי להגיד למלך אלא מרדכי בלא להנחיתו עשה מאשר לא בא אלי כי אם לאסתר יורה שאינה חולה עלי וע"כ אינו גולה את אולי אחר לאסתר ואלמלא אסתר חסה עלי הייתי מת כי היא מעצמה נדבה רוחה אותה להטיב לי שנית כי לא נודע אליו הדבר בעצם כי על כן לא הוזכרה הגדה רק אמירה לבדה בעלמא בשם מרדכי ע"כ כשיבוקש הדבר וימאץ לא נעשה עמו דבר כ"א ויכתב כאשר אמרו כי סופרי המלך לכתוב דבר שואלין ודורשין מעשה שהיה איך היה ואז בלי ספק הכתיבה מה שנמאץ כתוב אשר הגיד מרדכי על בנתתו ותרשו וכו' אשר בקשו לשלוח יד במלך והוא כי תיקנה הכל א' שאת שמה לא הזכירה רק אשר הגיד מרדכי בלבד ועל הכ' להורות איך לא להיטותו בלתי עושה להנחת מלך לא הגיד למלך מה עשתה היפכה בסדר ולא הכתיבה בגתן וזתאז בקשו לשלוח יד במלך אחשוורוש והגיד מרדכי רק היפך מן המאוחר אל הקודם אשר הגיד מרדכי וכו' אשר בקשו וכו' שם היתה מכתבת הדברים בסדרן היה נראה במספר סדר המעשה לא שהגיד מרדכי ע"ד הציל ממות נפש המלך אך עתה יורה כי כל ישעו וכל חפץ בהגידו היה להיותו חס על המלך וזהו כי הגיד מרדכי וכו'.

חסרי אבות

לו לחדש בחורה אז אם יאמר בסתם יסברו שאותו הדין הוא המוליד ולא רבו לזה לריך דמה קשמע מרבו יאמר ע"כ רבו וזה פירש מאמ' הירושלמי פ"ב דברכות ע"כ וז"ל המחכים את רבו שכבר הוא תלמי' חבר וסקיל וטרי כדרי רבי' והוא מחכים את רבו זה פירש את קמועתו מה קשמע מרבו דקדוק ויאמר דבר בשם אומרו דאם אומר סתם סובדים שהוא סלו כיון שהוא תלמיד חבר ואם נראה לו להוסיף על דברי רבו יזהר שאותו הוסי' לא יאמרנו בשם רבו רק לריך לכוין את קמועתו ולומר דבר בשם אומרו ומה שהוא מוסיף יאמר סתם חסל דברי רבו יזהר ויהיו מזכרים :

ז במיעוטי שחוק במיעוט תענוג במיעוט ד"א חית דמפרקי במיעוט ד"א דרך גבר ואפסר כלפי מאי דקיל' דאי ארזאוי מרלה קמי' חייב לפוקד' אף אם הוא ת"ח לו"א במיעוט שחוק במיעוט תענוג דע"י שלא יחזק עמה ולא יתענוגו במאכל ומסכה לא תבא למחוי במחוג ואז יהיה במיעוט ד"א :

המחכים את רבו והמכוין את קמועתו והאומר דבר בשם אומרו אפסר במ"ס הרב פנים מאירות בח"א בהקדמתו דמי שהוא תלמוד גמור א"ל שיהא ההלכה מקם רבו דכ"ע ידעי שכל חורחו מרבו אמנם מי שהוא תלמיד חבר דכבר זכה כי קח וכיסיג

וכו' כל' כי מה שהגיד מרדכי היה על אשר צקסו לשלוח יד במלך הממלכה
למען לא ישלחו הרשעים במלך ידוהם וע"כ כאשר וימלא כתוב אז נחרץ
המלך לאמר מה נעשה יקר וגדולה וכו' אמנם בהכתב הדבר כ"כ היה
בלבו שאין ההשגה ראוי' למרדכי כאשר כתבנו שלא שת לבו לראות אשר
היו כתובים עם היות שייכתב בם'
ד"ה לפני המלך ממש ואדרבה הגדיל
את המן שכנגדו על הדבר כאשר
מבואר בם' ד':

כי חיים הם למולאיהם וכו' . פירש
רבינו ז"ל במשלי ד' פ' כ"ו וז"ל:

א' שיעור הכתוב מה שאלטרך להכביר
תשמע הקשבה כוללת צ' אומים
הוא לדברי הקשים אך לאמרי בטעיות
אזכר האמת תפסיק כי מעלמך

תצא להטות גם שתיקן והנה בטעיות האזון אשר הוא ההקשבה לדברי
תורתו תעלה ארובת כל חולי וכל מכת הטא וצון כי תשמע ותחי נספך
וגם תעביר רעה מזכרך כאשר הקדמו ופירש ואמר אל יליון מעיניך וכו'
לומר ש"ע"י ההקשבה תמחך אחריה צאופן שאין הטא צא על ידך והוא כי
ע"י הקשבה האזון ימשך לעינך ולבך ואהרירם כל איברים משכו כי הלא
שניהם סרסורי דעבירה עין רואה ולב חומד ואיברים גומרים ולכן אשר
לא יליון מעיניו דברי התורה וגם ישמרת בתוך לבו רי' צ' הסרסורים כל
מעיינם אל דברי התורה ואין ישעו בדברי שקר להטטיל אותך לי כי הלא
אויביך תשלים אותך ויהפכו לסרסורי דמלך וזה אל יליון וכו' לומר ע"י
הקשבה ימשך שאל יליון מעיניך ותקנה הסרסור האחד וגם אתה ע"י הכנה
זו שמרת בתוך לבבך ותקנה גם ה' כי קל הוא ומה טובו אמרו באומר
לבבך המורה על צ' ירש ולא אמר לבך לרמוז מאמר ירושלמי על ומלאת
את לבבו לחמן לפניך שהוא צ' הילר' שהוא כי גם בעסקים המתייחסים
לחומר ויזה"ר ירפשו במחשבות תורת ה' ומלכותו בכל טוב כונת עבודת
ה' בכל פעולותיו החומריות ולא למלאות תאוות החומריות כמאמר הרמב"ם
ז"ל על צד דרכיך דעהו כי בכל פעולה גשמית יכול איש לעבוד את ה'
כי יתן אל לבו באכול ושתי לקיים נפשו בגופו לעסוק בתורה ובמלאות
לקיים עונה ופריה ורביה והיקש צאמר נמלא ש"ע"י ההקשבה אל תורת ה'
ימשך שאל יליון מעיניו וכו' ויהיו סרסורי דעבירה להם למס ועבדוהו
והמתיק בשלשון מלך ר"ל מהפך הרופא שלא ירפא איברים רבים ברטיה
א' וע"י שיעור התורה שהוא מלך אל רטיות האזון ימלא חיים לנפש ורפואה
לכל איברי צדק כה' וז"ל על הנפש כי חיים הם למולאיהם כלומר שלא ימלא
חיים אחר ימים צאמו בפועל מה שיטמע כי אם מאז ימלאם שהוא מעת
השמיטה ימלא חיים וזהו למולאיהם וגם לכל צדו מרפא כה' ברטיות
האזון הפך הרופא שלא ירפא מבית כל צד אדם ברטיה א' כי הלא כל אשר
מחברי כל צד איש יחלה ויטמא ע"י הטא אז עון הנעשה בו עם שלא יראה
לעיני צדו וזה ירפא לי כאמור :

א' ואמר מולאיהם כ"ל' או מלא איבריו והוא כי הלא עד אשר לא
יצאו לעולם נפש רוח ונשמה לא יבדל מהן או מהב' הגדולים ידיעת
התורה וישכחנה כבואן כמאמר רז"ל שנשכחת בלידה ויהיה כי שמועם צע'לם
שהיו בו למעלה או שנפשו יודעת מאד כי יחד צדו סיני שם נמלאו
וגם היו וקבל כל אחד חלקו מאז כאשר כתבנו למעלה כלל הדברים כי צא
הנה נפש ורוח כל אדם איבריה גדולה הם אובדים היו התורה ואם האיש
יאטם אזנו משמע תורה כל חלקי הנפש יבכו לאיבדה שאבדו ויכאצו כי
אבדו חיי העולם אשר היה בם וגם שצדעדרה תדבק בם רעת מות שאול
ואצדון אך צדקה לא מלא איבריה מולאיהם התורה כי לא לו היתה מעולם כי
לא מאיבתה הוא אש"פי בן גם שיעקב ההשגה הוא לאשר איבריה האבדה
הם חלקי הנפש גם לבשר תהיה הנאה רבה וזהו כי חיים למולאיהם הם
הנפש והרוח אשר היתה אבדה מהם וגם לכל צדו אשר לא למולאיהם
תחשב לו תהיה מרפא ע"ד ש"ע"י האזון החמרית תצא על ידה ההקשבה
ויהיה המרפא מאשר יחלה ממכת טומאת העצירות החלאים הטבעיים
כמדובר :

רפאות ארז"ל

תהי לשרך וכו' פירש רבינו הגאון זאוק"ל במשלי ג' פסוק
ח' וז"ל :

הש בראשו יעסוק בתורה אל תקרי לשרך חלא לראשך והוא
על חסרון מ"מ ריש"ן וגם למה יגיה העיקר ויאמר שכל תרופת
התורה תהיה אל מיתוס קל שצריך
ולפי דרכנו הנה כתבנו כי צא' וטות
חיים כלל כל טוב העוה"ו שלא יחיה
חיי צער וזולתי של חיים טובים ויהיה
אפשר לומר כי גם שגלל מחללים
רעים ומטרידים אך שמים לא יעורו
ממנו מתילדים מעסק התורה בטבע
והיה מקום לומר כי המה היו בכלל
התשו' כח שהתורה מתעשת כחו של
אדם שא"ל צלתו והוא כי הנה לונו

להקשיב לחכמה ולתבונה ולבקשה ככסף וכמטמונים שהוא צאקירה עיונית
צ' שנעסוק בה תמיד כל נשכה באומר בני תורתו אל תשכח והנה כפי הטבע
המתה העיון תעבד העביל ותלמד מיתוסים צמעים וצדירי הבטן אשר
משם ישתעמו כלם מהתמדת עמלו בתורה יצא צד דכא ותיכש גרם כי על
בן ברך ועקב את יששכר יהיו גרמיו כמטיל ברזל לרצון בן המשפטים כחומר
על צחינה זו עכ"ל גם מאלה לא תחוש כי על הא' אדרבה רשאות תהי
לשרך ועל הצ' ושיקוי לעלמותיך כי מה עלמותיך ישוקה כי אשר חשבת
למכאצב יחשם :

א' יהיה שיעור הכתוב הלא אם כמו זר יחשב לך היות יסורין גדולים
מהעוסק בתורה מזכרך הנה תחוש כי הלא דברים אמת כי הנה
התורה רפאות תהי לשרך וכו' ושתיקן שלא כדרך הטבע כמדובר וא"כ תהיינה
אלה לך לאות ומופת על יתר הדברים כי השגחה הנה לא בטבע ש"ע"י
עסקך בתורה יהיו לך שנות חיים :

א' ואמר כמ"ל צחיטת חלון כי אין תרופה בטבע למי שיאלץ או
נתקלקלו תכונת מעין ושרירי צדו רק ע"י צעה שיפחדוהו ואלו
יכינו והפכו הוא לתרופת מי שתייבש גרמו כי תרופתו השמחה והמנוחה
כענין ושמועה טובה תדען עלם וכמעשה דאספסיינוס ע"י ריב"ז באופן
שתרופת השרר הוא עיקר כונניות המעים ותרופת יבשת עלם עם הפכים זה
צבעתה וזה צמחה וצמחה אמר ראה לא השמחה התורה על המחזיקים בה
כי רפאות תהי לשרך וגם שיקוי לעלמותיך כאחת :

א' ואמר כי למישה השרר לריך דבר ממשי כהצדקת ולעלם לריך משקה
שמוח עלמותיו ישוקה והם הפכים אמר כי שתיקן כאחת תעשה התורה
מולאיה לעוסק בה :

ע"י חיים היא וכו' פירש רבינו הגאון זאוק"ל במשלי ג' פסוק י"ח וז"ל:
ען חיים היא ארז"ל שידבר על מחזיקים בידו לומדיה ולדעת' ואמר
אין לריך לומר לומדיה כי אם גם למחזיקים היא ען חיים כענין יששכר
וצולין ושמעון אחי יצריה וימשל הדבר אל ען חיים ולא אמר אורך ימים
למה שהעוסק בתורה צעלמו חיי עולם נעושים בתוכו וצאכיותו כי היא
צאמת חיי עולם ועליה נאמר וימרת בחים והמחזיק בידו שלא ירפה ממנה
גם הוא ימלא חיים אשר שדמה המחזיק הלו לנועם צולן ומחזיקו ומקיימו
לאכול מפריו שאם יאוויר יטע איש אל שפירותיו יהיו חיים ממש ואכל
ומי לעולם מה מאד גדלו מעשיו וכן זה הדבר המחזיק ציד הלומד אשר
יעמידנו ויאכלנו וישקנו למען יתמיד להפריה ולבוליא פירות תבולת התורה
יוס יוס הוא כמעמיד ומשקה אילן שפירותיו חיים ויאכל מהן מעמידו ומי
לעולם כי התורה עלמה מפרחת ונושה פירות בתלמיד חכם ההוא וגם אשר
לא יהיה למחזיק ולמעו צעלם כי אם תומך ומסעד צדדו מה גם הוא יאושך
לפי ערכו וזהו ותומכיה מאושר ויאמיר בה לומר מש"כ לתומך ציד עוסק
בצמחה זו למה :

כי לית חן וכו' פירש רבינו הגאון זאוק"ל במשלי א' פסוק ט' וז"ל : כי
לית יכו' צדום שכל והצין מה ענין כליות והענקים ותעורר גם על
אומר בגרנותי בי"ד הריבוי וכן בראשית לקאת ספרים והוא בהקדים כי הן
ידענו כי מלמד שכל התורה כלה שמותיו של הקצ"ה וכן הם הדברים צמחיים
ועוסקים

חסרי אבות

תנחה אותך צעה"ז ומעמידתו על רגליו בשכבך תשמור עליך צקבר
כנגד לא טוב היות האדם לבדו הרוחניות הקדושה משמרתו צקבר
והקליטת היא תשיחך לעה"ז כנגד מש"ל משמורה אחרונה אשה מספר'
עם צעלה גם הרוחנית לעה"ז היא תשיחך :

ומן האמור אפשר שצ"ה כי צי ירבו ימך ויוסיפו לך שנות חיים
הכוונה כי צי לאפיקי החומרית ירבו ימך שתתעדן בתור' וימך
הקלוצים ירבו שיהיו נראים כפלים וזה כמו הגשמית אך צי ויוסיפו
לך שנות חיים חוס' ממען שנות חיים ולדעת ר"ע דוכה משלימין לו
איכא הוספה משנות הקלוצים צעולם כגון ההיא דפ"ק דחגיגה ג'י
נספה בלא משפט דהנהו שני יהבי לורבא מרבין דמעביר אמלוי ואפי'
גם לר"ע דהנהו שני כבד היו צעולם וז"ל ויוסיפו לך שנות חיים
כבד היו צעולם וזהו שנות חיים :

ח גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושה צעה"ז וצעה"ז אפס'
במאי דאמרינן פ' הבא על יצמתו אשה יפה אשרי צעל'
מספר ומיו כפלים וכל קבל דכא אמר גדולה תורה כלומר גדולה מן
האשה חומרית דאילו בגשמית ומיו הקלוצים מתעדן בהם ונרא' כאלו
מספר ומיו כפלים וכמה מעלות לתורה עלי' שהיא נותנת חיים ממען
חוספת חיים צעה"ז ולעה"ז והרי כמה כפלים ולכל צדו מרפא כנגד
מה שזוכה לשלום בגשמית כמ"ס שם בגמרא ע"י התורה לכל צדו
מרפא וקלום צעלמו וכנגד מ"ס פ' הזהב חוקירו לגשייכו כי היכי
דמתעבתו בשמאלה עושר וכבוד ואומר אורך ימים וטות חיים ושלום
יוסיפו לך לא כמו החומרית שהיא מעמדת החיים והשלום אצל
הרוחנית התור' ק' מוספא ואזלא החיים והשלום. וכלפי מ"ס פ' הצע"י
שעזרתו ומאירה את עיניו ומעמידתו על רגליו חן לקמן בההלכך

הנתיב הפונה אל לדי ימנית אשר צו התלמיד הגדול או אל אשר מהשמאל
 אם מגמתו אל הקטן כן הדבר הוה כי השורה הוה הנלכת ברחש הומיות
 לקרא נעוצי דרך לנו לשמן בלחמי ובימינה ארץ ימים בשמאלה עושר
 וכבוד והוה כי הצא נוכח פניה ואין כל המחקר בה מלך עזמה
 כי קדושה הוה לאין תכלית או מלך

אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד ואומר כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך: רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחאי אומר הנני והכח והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם שנאמר עטרת הפארת שיבה בדרך צדקה תצא ואומר עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם ואומר תפארת בחורים כחם והדרת זקנים שיבה ואומר וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך י צבאות בהרציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד רבי שמעון בן מנסיא אומר אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כלם נתקיימו ברבי ובבניו:

הפילו אשר למשמאלים בה שהוה על עושר וכבוד לא יחיויב במשול כי גם זה יש שלום שמתוך שלל לשמה בה לשמה אמנם עם כל זה עשה זאת איסר והחזק בה מבחינת עזמה כי הלא עץ חיים בעלם הוה למחזיקים בה בעלמה וגם תומכיה המחזיקי ביד לומדיה אם הוה על הבחינת הנוגע אליה ולהלכה ככד צדיקות לעיני רואיו וזכו תומכיה הוה מאושר ול"א מאושרים ע"ד שגם בתומכי עפאת עזמה לא יצטר משללים מכל פניה מה רק לאחד מעיר עכ"ל ותומכיה הרבים לא כולם יאשרו בעלם רק א' מלל מרובים:

עמרת תפארת שיבה וכו' פירש רבינו הגאון זצוק"ל במשלי י"ז פסוק ל"א ו"ל יש זוכה לבנים ויש גם לבני בנים ואינו מגיש לשיבה ויש זוכה גם לשיבה אך שיבה בלתי מהודרת מחמת עוני המדכאו אמנם להמלא איש שלם בכל אלה יהי בנים ובני בנים ועושר ואורך ימים שכולל בני חי ומוזני חין זוכה וולתי דרך מתת ה' בתורת צדקה מתתו ית' וז"ל עטרת שהוא בני בנים כד"ל עטרת זקנים ב"ב וגם תפארת שיבה שמלכד בשיבה גם הוה לו בתפארת כי העושר יבנה פאר ולא בדיכויי הנה כל זה יהי בדרך צדקה מתתו יתברך במתת ה' תמלא ולא ע"י זכות או מערכה כי גם שהיו תלויי במול לא יוסדו יחד לז"א א' או יחמר למי שמחזיק בדרך מצות צדקה כי רבה הוה תמלא:

עמרת זקנים בני בנים וכו' פירש רבינו הגאון זצוק"ל במשלי י"ז פסוק ו' וז"ל ארז"ל האבות עטרה לבנים דכתיב ותפארת בנים אבותם והבנים עטרה לאבות דכתיב עטרת זקנים בני בנים והנה ראיות היות הבנים עטרה לאבות הלא תהיה כי בכלל מאתים מנה שאם הבני בנים עטרה לזקנים מכ"ש הבנים אך האבות עטרה לבנים חין הכבוד מזכיר רק תפארת אמנם הוקשה להם שמקביל אל החלוקה הראשונה הנה הוה ראוי לומר ותפארת בני בנים זקנה וגם החילו בעטרת ולאחר ותפארת על כן פירשו הכבוד שעניינו שהבנים עטרה לאבות עד דור השלישי שאם הבן צדיק עטרה לאב ואם חין הבן צדיק רק בן הבן גם הוה עטרה לזון כי בני בנים הרי הם כבנים וזכו עטרת זקנים בני בנים אך לא יתהפך שגם עד דור ג' יהיו האבות עטרה לבנים שאם האב צדיק יהיה עטרה לבן אך אם חין האב צדיק כי אם הזון אינו עטרת לבן בנו והעטם כי לא תהיה תפארתו של איש מה שאבי אביו היה שלם כאשר בן הבן עטרה לזון כי סוף סוף הוה ילדו וממנו יצא וגיל יגיל צדיק וזכו ותפארת בנים אבותם לומר לא יתהפך שעטרת בני בנים זקנים בני בנים ותפארת בנים הוה אבותם בלבד אך לא זקנם ולכן אמרם שלא תהי תפארתם של בנים רק האבות בלבד הוה לבדו תהיה עטרת ולא הזון לבדו גם הוה אפשר לומר לדעתם כי אומרו ותפארת מוסף על עטרת הזכר והראשון נכון:

ועל דרך הפשט יאמר כענין מאז"ל על אם תשקר לי ולניני ולנכדי עד כאן רחמי האב על הבן עד דור שלישי והנה זו רעה חולה ורבה היא על האדם כי האב אצל שיתפאר אם יהיה בן חסד כ"א גם יענדנו עטרתו לראשו ואת בן בנו להועילו ולרוממו אך הבן הן אמת שיתפאר בזה אם חסד הוה אך לא יענדנו עטרתו לו להועילו כאשר אביו אליו ומה גם לזקנו כי יתלכנו אחרי גוו וז"ל עטרת זקנים עד בני בנים אך לא יתהפך כי ותפארת בנים אבותם להתפאר בה בלבד אך לא להועילם ולרוממם כעטרה לראש ואף גם התפארת לא יגיע עד דור שלישי עד זקנו וגם שתראה איש מתהלל שמרבה להטיב גם את זקנו כאשר יטיב איש את בןו וגם תראה איש מדיר את בןו מהנחתו וזוהי הפך כל האמור אל תשית לבד כי לא נאות לנצל שהוא הבן לבני האב שפת יתר שיתהלל אינו נאות וצדק אליו כי לא יעשה בן וב"ש שלא נאמר ג"כ לנדיב הוה האב לבני הבן שפת שקר כי מה שמורה בשפתיו שלא יהנה שפת שקר הוה כי לא יעשה בן רק ליסרה אותו וחיים בראונו כי הלא יחתר היבשה ויבשק צדיקים רבים לו להועילו או שאומר בן לפנים ושקר תלוי:

וחפרה הלכנה ובושה חמה פירש רבינו הגאון זצוק"ל בישעי ב"ד פסוק כ"ג וז"ל וחפרה הלכנה וכו' בגמרא רני חסדא רמ

ועורקים זה זולת יתלנו אל האדם כמה וכמה מלאכים קדושים הנעשים מכל מ"ז והדרתה ממסר אבינו ותורת אמונו שזכור וזן הם המלילים את האדם מכל אדם את הגוף בע"ז ואת הנפש מכל המתגרש אחר המות:

עוד הקדמה צ"ב כחות הקדושה אשר יעשה בעסק תורה ומצוות וקיומם הם המהדרין ומעטרין אותנו בע"כ כמו"ל לדוקי יתשבי ועטרתיהם בראשיהם בן עטרת שלהם אשר קנו במלכותיהם כי בהם יתהדרו ויתעטרו זולת עושר אשר הוה המועיל והענוג שיקנה על ידן כנועד:

והן אלה דברי שלמה פה לומר ראה נא בני חין ערך מוסר אביך ותורת אבך כי הלא מנות האדם וטובו לג' יתחלק א' סילוק סיוק להיות מלכה נחלן ב' כבוד והדר ג' עושר קניינו וכנה ג' אלה לך בע"ז ובע"כ כי הנה לוית חן הם לראשית כי בני לווים שומרים לראשית יהיו לך שמונתו יתברך ומלאכי קודש שממסרי אביך ומתור אבך ולא בלבד לראש החומה כי אם לכל ב' ראשית לגוף ולנפש וזו ראשית ביו"ד הריבוי על לרות החומר בע"ז ועל לרות הנפש בלבד ואל תלך מדאגה מדבר פן יגבר משכרך כי לא בן הוה רק מתנת חסם וזהו לוית חן בתורת חן וחסד כד"ל ותתחנן שהוא מתנת חסם זה הוה על העדר הדרות ועל כבוד והדר ועושר טוב הקניינו אמר וענקים לגברותיהם והוה כי כאשר אשר לו ענקים על לוואר שתיסבה טובותיו א' כבוד והדר אשר יתהדר בהם שנית הנאת רוב עושרו בהם שוים הון רב ככה יהיו תורה ומצוות לעושה כי הם המהדרים ומעטרים אותנו כענין הקדמה ה' והם עזמים הנעשים עושר אשר אשר תפעגן לחמדותיהם נפשו וגם בע"ז יקרנו כדבר הוה כי אשר הרבה לעשות שרפי קודש בהרבות תורה ומצוות יתהדר לעיני כל רואיו כי מלאכיו אשר פעל ועשה ונללים אליו יחנו חנו בעיניהם וגם יהיו לו עושר שמור להטיב לו גם פה וזהו וענקים לגברותיהם ואמר לשון רבים על הגוף והנפש כמדובר בצומרו ראשית:

או ע"ז זה כי הנה אשר ילך בקרב ארץ יפזר ממונו ומרגליותיו להשכיר שומרים לראשו אמר אתה אל תירא שיקרך לה שיגובו מלכותך אשר תעשה בהלל לרעותך ולא תזכה לזרעם לעשות מהם ענקים יחד כי יגובו א' הנה וז' הנה כי אם גם כי תלך בקרב ארץ יהיו שומרים לראשית וישארו לך כללה לעשות ענקים לגברותיהם להתפאר ולהתענג בהם ולא יחסרו אם תשמע מוסר אביך ולא תטוש תורת אבך:

או קרוב לזה כי המוליך ענקים בגברותיו בלכתו בדרך ישמה בעשרו ויתהדר בתפארתם אך ילטרך להשכיר שומרים לראשו פן יגנבום או יסירו את ראשו בשבילם אמר כי תורה ימוסר שם שני מרגליות בלמת גהפך הוה כי הן הם הענקים וכן הם השומרים לראשך וזהו לוית חן וכו' וענקים וכו':

אך ימים בימינה כו' פירש רבינו ז"ל משלי ג' פסוק ט"ו וז"ל: ראוי לשים לב מה היה סחרה ומה היה תבואתה ואין יעריכה ככסף וחרוץ והם טפלים אליה ולא עוד אלא שאמר שסחרה טוב מכסף שורה אך לא מחרוץ חלילה ועוד שהוא הורם מאמרו זה באין יקרה היא מפנינים והלא מתהלה לא אמר רק שטובה היא מחרוץ שורה אך לא מפנינים:

אמנם הלא ידענו כי הקדמה חכמה הוה לימוד תורה שבע"פ אשר ידעית תורה שכתב אסור ללמד בשכר כדבר שנאמר כאשר לזני וכו' מה אני בחנם וכו' ועל כן תגדל אשמת אשר לא ילמד כחאמרנו במאמר הכתוב הוי כל מלא לכו למים וכו' בלא כסף ובלא מחרוץ והנה דרכו של עולם הוה כי הנקמה בדמים יקרים חסד יותר מהנותן בחנם כי ע"כ נחשו ויקר חרוץ ורב פניונו כי מיעטו אמר ראו עתה כי לא זה דרכה של תורה כי אשרי אדם מלא חכמה כלומר שמאלה בחנם בדינה ואדם מעלמו ופיק תבונה בלא כסף ובלא מחיר כי לא לקוטן ערכה חלילה נתתן חסם כי הן אמת כי טוב סחרה אם היית קונה אותה בכסף בסחורה מסחר כסף טוב טוב היא לקנותה מקנה נוסח כסף וקנות התבונה שהיא תבואת החכמה שמוצעת החכמה בלב ווליד תבונה היא טובה מחרוץ כי לא מהנותן בחנם ירבה לך הוראת היותה בלתי יקרה כי הלא יקרה היא מפנינים ואשר נתתה בחנם וכו' כי מי יכול לשלם שברה כי הלא כל חפצין לא ישוו בה הכולל זהו כסף ורב פניונו שכולם בלתי שוים למיין ומה דמים תערוך זה כי הלא ארץ ימים בימינה כי לומר הלא תדמה הקדש אלל טוב הע"כ ובע"ז לרב וכו' תלמידים שהגדול עומד לימיו והקטן לשמאלו והוא בלמלע בן התורה אלהית בימינה נלך אורך ימים ובשמאלה העושר והכבוד והלא בל חפצין וזהו כסף ורב פניונו לא יעלו למעלה מעושר וכבוד ולא יערכו רק אל הטפל אליה אשר משמאל אל החשמאלים בה ואף כל חפציו ישוו בה בעלמה אם יחד כלם אינם מערך עלמותה ולא מערך הכלל בימינה רק מערך אשר בשמאלה וענין המשל הזה כי כאשר בהיות רב בין ב' תלמידיו א' מהימין א' השמאל אשר יחפון להקרב אל הרב מחמת עזמו הוה ילך אליו בדרך ישרה נכח פניו אך הקרב אליו לא מפאת עזמו רק לידבק בתלמיד הגדול שבימיו או הקטן שבשמאלו לא יצא מנוכח פניו רק יטה אל

חמשה קנינים קנה לו הקדוש ברוך הוא בעולמי ואלו
הן תורה קנין אחד שמים וארץ קנין אחד אברהם קנין
אחד ישראל קנין אחד בית המקדש קנין אחד תורה קנין
אחד מנין דכתיב "קני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז
שמים וארץ קנין אחד מנין שנאמר כה אמר "השמים
בסאי והארץ הרום רגלי איזה בית אשר תבנו לי ואיזה
מקום מנוחתי ואומר מה רבו מעשיך " כלם בחכמה
עשית מלאה הארץ קנייך אברהם קנין אחד מנין דכתיב
"ברכחו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים
וארץ ישראל קנין אחד מנין דכתיב עד יעבור עמך " עד
יעבור עם זו קנית ואומר לקדושים אשר בארץ המה
יאדירי כל חפצי בס בית המקדש קנין אחד מנין שנאמר
מקדש אדני כוננו יריך ואומר ויביאם אל גבול קדשו הר
זה קנתה ימינו: אמר רבי יוסי בן קסמא פעם אחת הייתי
מהלך בדרך

ויברכהו ויאמר וכו' פ' רציו
בכ"ר כי ע"י ה' ששטאו
צפ' צראש' כי ה' סילק' מהארץ לקריו
לו' ובסגולת אברהם ע"י וזכותו הורידה
אל הביאור וזו כי הנה ידענו כי העול
ברוך אברהם לאל הוא בעל הסוד שצמד
כל הארץ וגרמו העימות הסתלק עד ה'
ועוד מעט ה' מסתלק גם מש' ומגד
עד הצדיק שהוא עליון כספיק וזכות ש'
לסיו' ברוך הוא קונה בזכותו שמים ואר'
ועוד מעט ה' מסתלק גם מש' וה' ה'
משפיו הטיבם כליו שנים וארץ שלו כי
בגד מה עשה עזר כי ברוך עליון ש'
עליון כ"א גם צד עדיך למטה לארץ לכו
דרכו ית' שפסוק על לבא המרום שמש
אברהם מלכי האדמה על האדמה לא לא
ואח"כ לומר לך ה' ש' כ"א את מלכ'
הביתו רחוק עוררת רחמים עד רהע ה'

יִבְיָאם אַל הָר קָדֵשׁ בִּי. פִּי רָצִין
לֵאמֹר וְיִוִּלְכֶם כִּלָּף וְיִבְיָאם
וְיִבְיָאם אֲלֵנוּ אַל גְּבוּל קָדֵשׁ הוּא תְּחִלָּה
עֲלֶה עַל רוּחָךְ כִּי לֹא יִקְרָא גְבוּל קָדֵשׁ
זֶה תּוֹרַת גְּדוּל מֹדֵה יֵשׁ שָׂדֵה כִּי
אִי"ל יִבְלֶה מִקְרָא גְבוּל קָדֵשׁ. אֲזִי יִבְיָאם
יִקְרָא גְבוּל קָדֵשׁ כִּי דַע אֲלֵיכֶם כִּי אִלָּל
קִנְיָנֵה יִמּוֹנוּ וְרוּחַ עֵינֵינוּ מִזֹּלָה ע"פ עֵד
שֶׁל עוֹלָם לֹא הִיָּה כִּלָּף אִי"ל וְאִח"כ נִתְּנָה
תּוֹרַת כִּי תִחַלַּת עֲשֶׂה אֶרֶץ וְאִח"כ חֹלָה
וְאִח"כ שֶׁהִצְרָא הַעוֹלָם צִיּוֹנוֹסְמוּ הִרְוֶה
תַּחֲסֹם אֶרֶץ גְּבוּל קָדֵשׁ יִקְרָא וְתַחֲסֹם
גְּמוּל וְלֹא יִמְלֹךְ לִבּוֹת. אִי"ל גְּבוּל
שֶׁהָלָא וְהָלָא לִמְדַּחֵי אֶרֶץ וְהַשְׂרִיטִים
אִי"ל עֲלֵמָה וְיִשְׁכֵּן בְּחִלְכֵּי שֶׁל אֲלֵנוּ וְאִלָּל

א: גבול קדשו כו' במש"ל כי בים"מ
אמר כי זכות בים"מ הביאם וכבש לפס
דה זה כו' הוא זכות ב"ה וס"ת כי אין כ
ללא מקדש אשר עדין לא היה שמו
כן הוא כי זה הר שדרגוהו להיותו הר
ביאם אל גבול קדש הוא הר המוריה
ולא כל הארץ כבודו לו"א אמת הוא אף
יש לו על השאר כי הר זה קנתה וימי
מקום כבודו ובטח ולא הולך כ"א
אחר שבע שנים בדרב וקש. ומלחמה
הנה לא צחרים יראו ארץ כי
א"י בן קמחא כו' פי' יראו ז"ל
הנה הוא ית' לא"ל באותו
מדבריה אלא שה' אנה ילדו דרך מקום
וגם באומרו ל' זה יורה כי אהרן פגש
למעלה כי הוא ית' פגש בה

ונבא אל הענין והוא כי הלל כמו
 זר נחשב איך לא תחשכנה
 מינייהם מראות האור הגדול ואיך
 יוכלו לעמוד לפני אלהי העולמות
 הגדול והגורא אך זה אינו כי אם
 בגודל מר"ל כי הארתן תהיה כל כך
 גדולה עד שיתמרו לפניהם מ"ה קט'
 קדוש כי חלק אלוה ממעל המה וכוזן
 יהיה תגלה הארתם שיהירו ולא
 יתבטשו מן הארת השכינה וזה ואמר
 כי עם היות שאז תהיה אור הלבוש
 באור החמה ואור החמה יהי' שבעתי'
 ג' נגד אור השכינה אשרה צבר
 עין ויבדלו שם כד' אנכי אהיה לך
 חומת אש ואומר וכבוד ה' עליך ורח
 על כן עם כל תוספת אור חמה ולבוש

כֹּהֵם אֲרוֹן לִפְנֵי ית' שִׁיבוּ כִּשְׂרָא צִטוֹר
יִיד אֲרוֹר ית' וְזֶה כּוֹלֵל כָּל הָעוֹלָם מִמֶּה שֶׁ
עָלָה תַּחֲתֵיהֶם הַשְׂרָאָה מְלֻכּוֹת בִּשְׂרָא
הָעוֹלָם וְזֶה וּמִפְרָה כו' כִּי מֶלֶךְ וְכו' וְהַ
הַבְּרָאוֹת הֵאָּ וְכָל הָעוֹלָם שְׁלוֹ אֵךְ כְּדִיקוּ
לֵהֶם כְּבוֹד כִּי כָל כֶּךְ תַּחֲתֵיהֶם הִאֲרָתָן מִעֵין
ה' וְזֶה וְנִגַּד וְקִינֵי כְבוֹד כִּי הֵיטָב הַשֶּׁם
לֵהֶם יִימֵה לֵהֶם כְּבוֹד וְלֹא יִבְשׁוּ לֵהֶם
וְלִבְנֵה כִּי גִדּוֹל אֲרוֹר כְּדִיקוּס מֵאֵל
וְכַמֵּ"ץ וְל' שֶׁאִפְּלוּ מֵאֲחֵי

הנה המתרגם ז"ל פירש על פני
לנו לומר משן זה וחפרה
החמה אותם שהיו מונים לחמה כי מל
מונים ומקדשים ללכנה ע"י וקני יש
הלכנה עצמה כי אם אל השכינה
כמאמר ר' ישמעאל אלמלא לא זכו יש
עם אחת בחדש דים ובאשר הפליגו ר'
זכו ונגד וקני הם חכמי יש' המתקדש
הוא שכינה ולא

ה' קנני ראשית דרכו וכו' פירש
כ"ב וו"ל אחרי תאמר
בזונו ואזרחותו ימלא אמרה אל
זוא יתברך הנה היה על פי מלת
וורו"ל כי טרם נברא העולם עלה בזמ
וזה יתברך כי לא יתקיים ושיפת
ראשית ברא אלהים ואח"כ ביום עשור
יתברך לא עלה על רצונו רק דין אלו
אזתים אל הדברים כי הלא ה' ש
ין קנני מה שאין כן כשקנה שמים
כבר שיפת דין לפעול עולם כי אם
עת היתה המחשבה להיות בבריאה
רחמים לבדו כנודע כי אלפים שנה
שתורה קדמה לבשא הכבוד וזהו

יאמר הלא' אמרתי אליכם בל
 צעולם וישדרו המערכת כמפור
 יני כו' והוא כי הנה אז"ל כי ו' דברים
 "ה תשובה ושמו של משיח וכו' כמפור
 תורה קדמה לכסא הכבוד שנאמר ה
 שאף מאז והנה יודע כל שער יודעי
 הוא אל הברא עולם גשמי מתכלית
 ה כדודע גם ידענו כי האזיל רוחניות
 ועול פעולה גשמית רק ע"י השתלשל
 לש גשמי האזיל רוחניות מאתו ית'
 דרכו ויבדק ואח"כ לברא מה שהוא
 ידוע ונבא אל הענין כי הנה אמר
 אז"ל גם שתראוני האלכלם שחורות
 ויניכם כי הנה חין ערכי גבוה מעל
 שהוא ית' האזיל כס"ב להיות על יד

ולמה לא יתקדש ועוד אומרו וישק לו ולא אמר וישקו איש אחיו ויתכן יאמר מה ש' אלליו על ר"י בן קיסמא באמרו מלאני אדם א' ונתן לי שלום שהוא כי להיות ר"י טרוד בגירסא לא יתייחס למולא את שכנגדו כי לא שת לבו אמנם האמר מלא אותו וע"כ הקדים לו שלום ומה גם צהר האלהים כי שם נגלה אליו הוא ית' והיה מקום קדוש אך אחריו לא היו מעייניו רק לבקש את משה ולא היו מטרוד עמו בגירסא על כן הוא היחל ויפגשו וישק לו וזה יאמר ויפגשו את משה ולא יתייחסו לפגשים זה צהר מן עהים צהר האלהי מקום התנבאו כי מן הסתם ה' מתבודד שם ועל אחריו יתייחס לפגוש בו ולכן וישק לו ראשונה טרם הסתלק משה מהתבודדותו : ג' פ' רבי ז"ל על ר"י בן קיסמא במשלי ח' פסוק ו' וז"ל : או יאמר ענין עלת ר"י בן קיסמא והוא קמו אשר הוריתי אתכם באומר שמוני כי גידים אדבר וכו' בלדקה כל אמרי פי כי גס אס יחסר לכם כסף ע"י לימוד התורה אשר לוייתו וא"כ לא תאמרו הנה למדתי חכמה עתה חלכה לי אל מקום העדרה ואלמדה לכם וישערוני כי הלא ודעת מחרון הוא נכה כי תבחר בדעת ולימוד יותר לעלמך מאלפי זהב וכסף ולא תגלה רק למקו' תורה שתהיה לומד וקונה דעת תמיד וס"ת הלא צמקו' העדרה וחסידות ותר ואזכה שפ"י תתכבד התורה משא"כ

במקום רבוי כי אדרבה טובה חכמה מפנינים כי לא כפנינים היא שחשיבותן מחמת מיעוטן כי אדרבה כי במקום רבוי תגדל חשיבותה ומה שייחסתה אורה לטובה מפנינים הוא צערך בחינה זו כאמור אך לא צערך שינוי כי הלא זאת התורה לא הפלים לא ישו בה : גם פ"י רבינו ז"ל על ר"י בן קיסמא במשלי ו"ג פסוק ו"ח וז"ל : או יאמר ריש וכו' ענין לימוד ר"י בן קיסמא שחשם להיות ראש לע"ה וכוונתו מנין לומר עם חכמים וזה מאמר שלמה בחכמתו והקדים ואמר בני אס לא הגעת לדלות רב לא תירא שהדלות תפריטך מלקבל אשר אינך אס עודך מתפרנס דרך כבוד אך אס גדל כאצ דלותך מאד שאתה מתפרנס בקלון הנה ודאי שיהיה וקלון פורע מוס' כי על כיוול' בזה נאמר עניות לא הניח מדה טובה לישראל אך שמת בקולו אינך ודע כי ושמר תוכחת יכבד תחת קלונ כי סוף הכבוד לבא כלומ' וקבל נא תוכחתי ולא יעלך ריש וקלון ממדה טובה זו והוא כי הנה תאווה נהיה היא תאווה הכוח תמיד בנוגע שבעולם הוא הממון גם שיעקרה אל החומר הלא גם תערב לנפש שפ"י ממון יפסד ריש וקלון גם ותערב לנפש ולנשמה ולוכר תאות נפשו ויהיה תראה ארוכה לריש וקלון אשר לך בראות מלוה עומדת לעומתך שבה יתקדש וקלון וזהו כי הלא תועב' כסילים הוא סור מרע מעלמם שהם משוללי חכמה כלומ' ולכן ישאך ילךך ללכת אליהם לראש לקני' התאווה נהיה ותהיה ארוכה לדלותך ולקלונך כי תעשיר ותכבד ותסיר מרע שהם שתי תועלות כא' אך שמת נא תוכחתי ומוסרי ואל יהיה הריש וקלון אשר לך פורע מוסרי זה והוא כי הולך אל חכמים יחכם ולכן אל תלך למקום תורה כ"א תחפון להיות רועה ורשע ולכסילים לתקן ריש וקלון ולכסירים מרע דע כי תצא אל גדר שלטוןך רישון ולימודך גם אתה כי ורוע כסילים ירוע : **מור** כי תורת פיד פ"י רבינו בגלון זקוק"ל בזהלים ק"פ פסוק ע"ב וז"ל : או יאמר טוב לי כי עונתי צראשיתי ביסורי עוני למען ע"י יסורין אלמד חקיד ושמת תאמר הלא לאיש כמוך שאתה מפור נותן ללדקה טוב היה לך שזמון שהיית עני שהיה הכנה לתורה היית עשיר כי היית מרצה ללדקה גם שלא היית לומד כ"ב תורה לז"א טוב לי כל' לי שאני נותן ללדקה רב' זכות תורה מאלפי זהב וכסף שהייתי נותן ללדקה מרובה והטעם הוא להיות פיד והוא כי אפי' כל מה שתלמיד ויתקן מחדש מדעתו הכל נאמר מפיו יתבר' בסני נמלא מלך מה שאני עוסק ומחדש בתורה הכל הוא תורת פיד אך הלאך' גם שמקיים מצות פי ה' עכ"י בפעולת הלאך אני עוסק בדברי פיו ותבצר : **או** יאמר כי הנה ארז"ל על פסוק ואני בעיני הכינותי לצית אלהי וכו' שפירש ע"י התפרנסים בעני דפת ותדרין וכוילא גמתי כל הבא בידו אלפי זהב וכסף והנה התענה עניו רב ולא שז לו כי קלף עליו ה' על שמענו מעני עמו ולא רלה שיבנה בממון והוא כ"ה נמלא הלך עניו חסם אמר טוב לי כי עניותי שאם לא הויתי לי לז"א ויעיל לי לממן אלמד חקיד שהוא הכנה רבה כבוד ואינו מולך על שנתחלף תועלת העניו מאלו כעבר בלך לעניו אדרבה טוב לי תורת פיד שאקנה בעניו מאלפי זהב וכסף שהכנותי לעש' בסא אשר זמנתי : **בהתהלךך** תנחה אותך וכו' : פ"י רבינו ז"ל במשלי ו' פ"ב וז"ל : או יאמר הלא לוייתו לעסוק תמיד בתורה שבעה"ל תנחתי ובקבר תשמרני הלא יתחנן לצדי באומרי האם איש או מלאך הית שנתנתי בזה"ל ושקמרי בקבר ואדרבה בעסקי בה יהיו לי יסורין כר"ה בן דוסא ודומה לו ואם כח רוחני כמלאך הוא למח בהתמדי בה לא תשיחני ואשקוט מנהמת לבי על דלותי לז"א הלא בהיותך בגוף עכור בזה"ל איך כלאי שתדבר נך שהיא למעלה ממלאך עד אין קץ כי היא חכמתו יתברך בלוי נפדרת ממנו אך כאשר

ופגע בי אדם אחר ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום . **אמר לי רבי מאיזה מקום אתה אסרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושר כופרים אני אמר לי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דגרי זהב אסרתי לו אם אתה נותן לי כל כסף וכל זהב שבועלם אין אני רר אלא במקום תורה לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מליון לו לאדם לא כסף ולא זהב אלא תורה ומעשים טובים בלבד שנאמר בהתהלךך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך בהתהלךך תנחה אותך בעולם הזה בשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחך לעולם הבא וכן כתוב בספר תהלים על יד רוד מלך ישראל טוב לי תורת פיד מאלפי זהב וכסף ואומר לי הכסף ולי הזהב נאם י" צבאות : כל מה שבא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר י" ימלך לעולם ועד : רבי הגניא וכו'**

והקילות בתהיה שאז גוכך יהיה וך במאמר אליהו שקבצ"ה עושה להם כנפים שהוא אללי שיכו זכיס כמלאכים בעלי כנפים אז תוכן שהיא תשיחך ותאמר לך ג' נר וכו' לומר דע לך כי צעסוך מלוה הוא נר כי עכב בתורה היא מלוה מתכונת כנודע וקיום המלוה שאתה מקיים הוא נר שהוא מלאך מאיר לך כי כל מלוה נעשית מלאך וע"כ אל תתמה שתנחה אותך צהר"ו ומילואות התורה עלמה היא אור גדול מהמלוה שהיא נר למעלה ממלאך הנעשה במלוה עד אין קץ וע"כ אל תתמה מהיו' לה כח לשמור עליך בקבר ועל היסורין ועוני שהיה לך צה ג"כ אל תתמה כו' ודרך חיים לע"כ תוכחות מוסר . אז יאמר הלא לוייתך נלור בני מלות אביך שתדבק במעשה המלות אך אל תטוש מלעסוק בגמרא שהוא תורת אמן רק קשרם כיו כמפורש למעל' כי הלא בלעדי לורך ידוע' גמרא אל מעשה המלות כאמור למעלה הלא עסק התורה וכוונתו עד צלי ודנה תרלמו כמעט בחס כי הלא המלוה אינה מגינה עליך רק בשעת עשותך אותה או בלכתך לעשותה או בצואר מעשות אותה כי כולנו דרך מלוה אינן נזקקין כו' אמנם התורה שאמרת קשרם על לךך תמיד שיהרהר לךך תמיד בזה בהתהלךך אפי' בהיותך מתהלךך שאיך הלא צורך מלוה רק מתהלךך ומטייל גס שם תנחה אותך וז"ל בהתהלךך ולא אמר בלכתך שאלו לא הטפלת רק במלוי' מה תעשה בהתהלךך ואין מלוה מזומנת לך שם אדע"י התורה תזכור מאשר למדת והרהר ותלל ולא עוד אלא שגם בלילה שאיך עוסק צה תשמך כי בשכבך בהיותך יסן בעל מן התורה תשמור עליך מן המוקין הק"ש שקרית קודם תישן ולא בלצד תועיל לך מה שתקרא טרם תישן לשמך בשכבך כ"א גם לכשתקין כי והקלות היא תשיחך ויהיה מאמר דוד ע"ה אס זכרתך על ילועי צאשמות אהבה נך שהוא אס זכרתך צק"ש על ילועי הלא תפרד נכסי מגופי תמוך ד"ת שאלדך בשכתי גופי שפ"י חוט של הסד נמשך הלא בצבא אלי כי בידך אכקוד רומי וע"כ בצובה בקבר מתאך אלי תוכלג השכע והדבקות עד שאני צאשמות כהוגה ומדבר נך כאלו רוח נבואי' שאני מתנבא ומשיח צד' זה יאמר היא תשיחך שפ"י ק"ש שתקרא על מערך תועיל לך עד שבהקידך תצא אליך נפסך בשפע דבקות מאתו ית' שכל אשר תעסוק בתורה צאשמו' השיג דברים נבואי' כאלו אתה משיח אמו ית' וז"ל תשיחך שפשיח איהך עם וזהלך ולא אמר תשיח איהך והנה כל אלה לך ע"י התורה בלפדי מה שאתה לריך אותה ג"כ להאיר לך במעשה המלות כי הלא המלות בלא תורה וגמר' המלמוד דעת אים' נעבוד את ה' ונעשנה יקול כל המעשה וידמה העושה מלוה ולא דע פירושה ודקדוקיה אשר בתושב"ע" הלא הגמ' ועושה מלות אנשי' מלומד' כמו שבידו נר בלתי דלוק כי בחושך ילך וכמשל הגו' למעלה מי הגיד לנו נניח תפילין על קבורת הורע ונמקום התהלת למיחית שיער הראש אלחלח גמ' ובלעדי זה גס לאשר ידע בכל אלה כ"כ דקדוקים ויפוי מלוה יעדרו מומי בלתי התעסקו בגמ' וצא אל משיחיו מדר בחדר כנודע וז"ל כי נר מלוה כו' והוא כי נר יקרא בכל המקרא הכלי שבו הפתילה נד"א ועשית את נרותיה שכן הבזיקין לומר כי נר בלי אור היא המלוה בהיותה משוללת תורת כ' והתורה היא אור נר תחאירה עניו עושה המלוה אשר נעלמו מעיני בלתי עוסק בתורה רק במלות לבדן וא"כ מכל זה צמחר ומקרב גס עסק התורה עם עשיית המלות בראשית מאמרי נלור בני מלות אביך ואל תטוש תורת אמן ושמת תאמר הלא יקשה ממני עול תורה על עול מלות כי הלא התעסקו במלות הלא חפלי בס לקנות חיי העה"ב והנה איננו נקנה זולתי ע"י יסורין כי הוא מהב' דברים שלא ניתנו אלא ע"י יסורין תורה וא"י וע"כ ובהם צעסק המלות יש לי ה' היא עה"ב ויהיו לי יסורין ואס גס אעסוק בתור' הלא יוכפלו אלי ה' מפאת העה"ב שנית מפאת התורה ומי יעמוד אל תהס כי הלא ודרך חיים תוכחת מוסר כי בשנייה תהיה צטוח בעלם בחיים הנלאים' כאלו הלא הולך מעתה בס וזהו וז"ל חס ד' תוכחות של מוסר תוכחת שמואל כה"ב שפ"י מלות ותוכחת שפ"י התורה וז"ל תוכחות ל' רצים ולכן אל תקין צב : ב' הנקרא בשמי כו' פירש רבינו ז"ל בישיעה מ"ג פ"ו וז"ל כל הנקרא כו' הנה רשצ"נ צסר ר' ונותן אמר ג' נקראו בשמו של הקב"ה לדיק' משיח וירושלם לדיקים דכתב כל הנקרא בשמי כו' ואפשר שלא כל כו' לדיקים יקראו בשמו שא"כ מה יתרון של משיח שיקרא כה האם גרע מכל לדיק שצ"י ע"כ אהסכו כי הנה נשמות הלאדיקים לא כלן מגדר ה' הנה יש נפשו מאלילות יש מצריחה יש מזיור' יש מעשיה ואפשר כי צה ללמד בל יעלה על רוחנו כי כל הטוב האמור למעל' לא לכל כו' לדיקים יהיה רק לאשר נשמו מעולם האלילות או על כבוד אשר מעולם האלילות לז"א לא כן הוא כ"א ביוכל הנק' בשמי הוא אשר מעולם האלילות שפ"י שמו כסר רצו בין אשר לכבודי בראתיו שהוא מעולם הבריהא בין אשר לזרתיו שהוא מעולם היצירה אפי' אשר מעולם העשיה וזהו אף עשיתיו וס"ת א"כ איהם זה כל האדם ומה צאת להוליא לז"א הוליא עם עור כו' לומר שאפי' מי שהוא לריך והוא עור הנו למעלה שרואס רבות ומאטים עניו בלתי תקן וכן מי שהוא חרש ואוננים לו שאינם אונן משמע ולתקן כי זה אין רוח ה' נעמה הימנו לכל הטוב האמור למעלה :